

Габриел Гарсия Маркес
Сто години самота

Стогодишната история на един род.

Градът Макондо е основан от Хосе-Аркадио Буендия, бягащ от самотата на убития от него Пруденсио Агилар. От патриархално-идиличното самоуправление Макондо преминава последователно през хватката на официалната власт, робството на гринговците от банановата компания, чумата-безсънница, неуписуемото плодородие, почти петгодишния непрестанен дъжд, безмислените войни, масовите разстрели и пророкуваната разруха.

Именно разрухата на самотата е главният герой на този роман, събрал всички библейски страсти и човешки неволи върху пищната, тайнствена и вулканична земя на латиноамериканската действителност.

На Хоми Гарсия Аскот
и Мария-Луиса Елио

>

* * *

Много години по-късно, пред взвода за разстрел, полковник Аурелиано Буендия щеше да си спомни онзи далечен подиробед, когато баща му го заведе да види леда. Тогава Макондо беше село с двайсет къщи от кал и тръстика, построени край брега на една река с бистри води, които се спускаха по корито от камъни, бели и огромни като предисторически яйца. Светът беше толкова скорошен, че много неща нямаха име, и за да ги споменат, трябваше да ги посочват с пръст. Всяка година около Месец март дрипаво циганско семейство опъваше палатката си близо до селото и с голяма дандания от пищялки и

барабани представяше новите изобретения. Най-напред донесоха магнита. Снажен циганин с планинска брада и врабешки ръце, който се представи под името Мелкиадес, свирепо разкри пред всички онова, което той самият наричаше осмото чудо на мъдрите алхимици от Македония. Тръгна от къща на къща, повлякъл две метални слитки, и всичко живо се изплаши, като видя, че казаните, котлите, клещите и мангалите изпопадаха от местата си, а дървените части скърцаха от отчаянието на гвоздеите и винтовете, които се мъчеха да се разковат, и дори отдавна изгубените предмети се появяваха там, където най-много ги бяха търсили, и се мъкнеха в шумен безпорядък подир магическите жезла на Мелкиадес. „Нещата имат собствен живот — тръбеше циганинът грубо, — цялата работа е да им пробудиш душата“. Хосе-Аркадио Буендия, чието безмерно въображение отиваше винаги отвъд находчивостта на природата, и още по-нататък от чудото и магията, си помисли, че е възможно да използва онова безполезно изобретение, за да изтръгне златото от земята. Мелкиадес, който беше почтен човек, го предупреди:

— За това не става.

Но Хосе-Аркадио Буендия по онова време не вярваше в честността на циганите, тъй че размени мулето си и няколко ярета за двете намагнитени слитки. Урсула Игуаран, жена му, която смяташе да разшири западналото домашно имущество с ония животни, не успя да го раздума.

— Скоро ще имаме злато в излишък, къщата да постелем — отвърна съпругът ѝ. Месеци наред той се силеше да докаже сполуката на своите догадки. Изследва педя по педя околността, включително и речното дъно, като влачеше двете железни слитки и декламираше на висок глас заклинанието на Мелкиадес. Единственото, което успя да изтръгне, бяха някакви доспехи от XV век, със споени от ръждив трошляк части, чиято вътрешност имаше кухото звънтене на огромна катуна, пълна с камъни. Когато Хосе-Аркадио Буендия и четиримата мъже от неговата експедиция успяха да разкъсат доспехите, вътре намериха калциниран скелет и окачен на врата му меден медальон с женска къдрица.

През март циганите дойдоха. Този път носеха далекогледна тръба и лупа с размери на тъпан, които изложиха като последното откритие на

амстердамските евреи. Туриха една циганка да седне в единия край на селото и натъкмиха тръбата до входа на палатката. Срещу заплащане от пет реала хората надзъртаха през далекогледа и виждаха циганката толкова близо, че можеха да я докоснат с пръст. „Науката премахна разстоянията — тръбеше Мелкиадес. — Скоро човекът ще може да вижда какво се случва навсякъде по земята, без да мърда от къщи“.

Едно горещо пладне направиха учудващо представление с великанската лупа: сложиха куп суха трева наред улицата и я запалиха чрез събиране на слънчевите лъчи. Хосе-Аркадио Буендия, който все още не можеше да се утеши заради неуспеха на своите магнити, замисли да използва онова изобретение като бойно оръжие. Мелкиадес отново се опита да го раздума, но накрая прие двете намагнитени слитки и три монети от колониалните пари за лупата. Урсула плака от покруса. Онези пари бяха от сандъчето със златни монети, които баща ѝ бе спастрил за цял живот лишения и които тя беше заровила под леглото си в очакване на някой добър случай, та да ги вложи. Хосе-Аркадио Буендия дори не се помъчи да я утеши, изцяло отдаден на безмълвните си опити със себеотрицанието на учен и дори с опасност за собствения си живот. Опитвайки се да покаже въздействията на лупата сред вражеската войска, той самият се изложи на съсредоточените слънчеви лъчи и пострада от изгаряния, които се превърнаха в язви, и доста време; мина, преди да зараснат. Въпреки възраженията на жена си, обезпокоена от толкова зловредното изобретение, той за малко не опожари къщата. Прекарваше дълги часове в стаята, за да прави изчисления за стратегическите възможности на своето съвременно оръжие, докато успя да състави учебник с учудваща дидактическа яснота и неотразима мощ на своите опити, няколко свитъка обяснителни чертежи, и го изпрати на властите по пратеник, който изкачи планината, залута се из необятни блата, прекоси буйни реки и насмалко не загина под бича на треската, отчаянието и чумата, преди да намери някакъв път, свързан с пощенските мулета. Макар по онова време отиването до столицата да беше малко повече от невъзможно, Хосе-Аркадио Буендия обещавахе да го предприеме веднага, щом правителството му заповяда, с цел да покаже нагледно своето изобретение пред военните власти и лично да ги обучи в сложното изкуство на слънчевата война. Чака отговора години. Накрая, уморен от чакането, той се оплака пред Мелкиадес за

неуспеха на своето начинание и тогава циганинът даде убедително доказателство за честност: върна му жълтиците срещу лупата и му даде освен това няколко португалски карти и разни навигационни уреди. Собственоръчно написа сбито обобщение на проучванията на монаха Херман, което остави на негово разположение, за да може да си служи с астролабията, компаса и секстанта. Хосе-Аркадио Буендия прекара дългите дъждовни месеци заключен в една стаичка, която построи в дъното на къщата, за да не смущава никой опитите му. Изоставил напълно домашните си задължения, той стоеше по цели нощи на двора да следи хода на небесните светила и без малко не слънчаса, мъчейки се да установи точен метод за намиране на полудневието. Когато се обигра в използването и боравенето с инструментите, доби такава представа за пространството, която му позволи да плава из незнайни морета, да посещава ненаселени земи и да завърже връзка с дивни същества, без да напуска работната си стая. По онова време придоби навика да си говори насаме и да се разхожда из къщата, без да обръща внимание на никого, докато Урсула и децата превиваха гръб в градината, където се грижеха за бананите и малангата, юката и нямето*, тиквите и патладжана. Изведнъж, без никакво предвестие, трескавата му дейност секна и бе заменена от своего рода омая. Дни наред той беше като омагьосан и си повтаряше сам на себе си с нисък глас наниз от учудващи догадки, без да повярва на собствения си разсъдък. Най-подир, в един декемврийски вторник, по време на обяда, той изведнъж стовари цялото бреме на своето мъчение. Децата щяха цял живот да помнят височайшата тържественост, с която баща им седна на почетното място до масата, треперещ от треска, съсипан от проточилото се бдение и от възбудата на своето въображение, и им оповести откритието си:

[* Тропически ядивни кореноплоди.]

— Земята е кръгла като портокал.

Урсула изгуби търпение.

— Ако ще полудяваш, полудявай самичък — извика тя. — Но не се опитвай да внушаваш на децата циганските си идеи.

Невъзмутим, Хосе-Аркадио Буендия не се остави да бъде уплашен от отчаянието на жена си, която в прилив на гняв строши астролабията му в пода. Построи друга, събра в стаичката мъжете от селището и им доказа с теории, които се оказаха неразбираеми за всички,

възможността да се завърне в изходната точка, ако плава все на изток. Цялото село беше убедено, че Хосе Аркадио Буендия е изгубил разсъдъка си, когато дойде Мелкиадес да сложи всяко нещо на мястото му. Превъзнесе на всеослушание ума на онзи мъж, който посредством чисто астрономическо умозрение бе изградил една вече потвърдена в действителността, макар и непозната дотогава в Макондо теория, и като доказателство за своето възхищение му направи подарък, който щеше да окаже решаващо влияние върху бъдещето на селото: една алхимическа лаборатория.

По онова време Мелкиадес бе остарял учудващо бързо. В първите си пътувания изглеждаше на възраст колкото Хосе-Аркадио Буендия. Но докато последният запазваше своята необикновена сила, която му позволяваше да повали кон, сграбчвайки го за ушите, циганинът изглеждаше разяждан от упорита болест. Всъщност това бе последствие от многобройните и удивителни болести, които хващаше в безбройните си околосветски пътешествия. Както самият той разказа на Хосе-Аркадио Буендия, докато му помагаше да обзаведе лабораторията, смъртта го следвала навсякъде, душела му панталоните, ала не се решавала да го перне за последен път. Той бил беглец от всички беди и неволи, които са бичували човешкия род. Оцелял от пелаграта в Персия, от скорбута на Малайския архипелаг, от проказата в Александрия, от бери-бери в Япония, от бубонната чума в Мадагаскар, от земетресението в Сицилия, от многолюдно корабокрушение в Магелановия пролив. Това чудно същество, което казваше, че притежавало разковничетата на Нострадамус*, беше печален, обгърнат в тъжен полъх мъж с азиатски поглед и, изглежда, познаваше другата страна на нещата. Носеше голяма черна шапка, като разперени криле на гарван, и кадифена жилетка, патинирана от зеленината на вековете. Но въпреки огромната си мъдрост и ореол на тайнственост той беше човек от плът върху земята и това го държеше омотан в дребничките неприятности на всекидневието. Оплакваше се от старческа болнавоост, страдаше и от най-незначителните стопански злощастия и отдавна бе престанал да се смее, защото скорбутът му беше изтръгнал зъбите. В душното пладнe, когато той разкри тайните си, Хосе-Аркадио Буендия бе убеден, че това е началото на една голяма дружба. Децата се учудиха на фантастичните му разкази. Аурелиано, който нямаше тогава повече

от пет години, за цял живот щеше да го запомни такъв, какъвто го видя онзи подиробед: седнал срещу метално проблясващата яснота на прозореца и осветяващ с дълбокия си глас на орган най-тъмните пространства на въображението, докато по слепоочията му струеше разтопена от горещината мазнотия. Хосе-Аркадио, по-големият му брат, щеше да предаде оня чуден образ, като някакъв наследствен спомен, на цялото свое потомство. Урсула, напротив, запази лош спомен от онова гостуване, защото влезе в стаята тъкмо когато Мелкиадес счупи от разсеяност стъкленица живачен двухлорид.

[* _Мишел дьо Нотр Дам_, наричан _Нострадамус_, френски астролог и лекар (1503–1566), автор на сборник с пророчества „Столетията“.]

— Това е миризмата на лукавия — каза тя.

— Ни най-малко — поправи я Мелкиадес. — Доказано е, че лукавият има серни свойства, а това не е нищо друго освен малко сублимат.

Все тъй поучителен, той направи мъдро изложение за дяволските добродетели на цинобъра, но Урсула не му обърна внимание, а заведе децата да се молят. Оня хаплив мирис щеше да остане завинаги в нейната памет, свързан със спомена за Мелкиадес.

Несложната лаборатория — без да се брои изобилието от хаванчета, фунии, реторти, цедки и цедилки — се състоеше от първобитен жарник*1, стъклена епруветка с дълга тясна шийка, подражание на философското яйце*2, и един дестилатор, съграден от самите цигани по съвременните описания на трираменната колба на еврейката Мария*3. Освен тези неща Мелкиадес остави мостри от седемте метала, съответстващи на седемте планети, формулите на Мойсей и Зосим за удвояване на златото и редица записки и чертежи за процесите на Великия магистерииум*4, които позволяват на съумелия да ги изтълкува да опита произвеждането на философския камък. Съблазнен от простотата на формулите за удвояване на злато, Хосе-Аркадио Буендия ухажда Урсула в продължение на няколко седмици, за да му позволи да изрови колониалните й монети и да ги увеличи толкова пъти, колкото е възможно да се подраздели живакът. Урсула отстъпи, както се случваше винаги, пред непреклонното инатене на мъжа си. Тогава Хосе-Аркадио Буендия тури трийсет дублона в една

тенджера и ги сплави с медни стърготини, жълт арсениев сулфат, сяра и олово. Сложи всичко това да ври на буен огън в котел с репено масло, докато получи гъст и вонящ сироп, който все повече заприличваше на прост карамел, отколкото на великолепно злато. В необмислени и отчаяни дестилационни процеси, сплавено със седемте планетни метала, обработено с херметически живак и кипърски син камък и отново сварено в свинска мас по липса на репено масло, скъпоценното наследство на Урсула беше сведено до овъглена пръжка, която не бе възможно да се откъсне от дъното на котела.

[*1 Алхимиците използвали прибор от печена пръст, в който въглищата, служещи за гориво, се зареждали в тръба, поставена отвесно в центъра, откъдето падали в огнището. Наоколо имало отвори, позволяващи да се извършват едновременно няколко действия. Поради липса на българско название в превода се употребява малко познатата наша дума „жарник“, която, като синоним на „пръстен мангал“, е твърде близка по значение до алхимическия термин на испански.]

[*2 Материя, с която алхимиците възнамерявали да превръщат неблагородните метали в злато.]

[*3 Алхимичка, живяла в края на III в. от н.е.]

[*4 Процесът, чрез който алхимиците търсели философското яйце.]

Когато циганите дойдоха отново, Урсула бе настроила против тях цялото население. Но любопитството беше по-силно от опасението, защото тоя път циганите обиколиха селото, вдигайки оглушителен шум с какви ли не музикални инструменти, докато глашатаят оповестяваше, че ще бъде изложено най-баснословното откритие на назиянците*. И всичко живо отиде в палатката, и срещу заплащане от едно сентаво видяха един Мелкиадес по младежки оправен, без бръчки, с нови бляскави зъби. Които помнеха неговите разрушени от скорбута венци, отпуснати бузи и повехнали устни, изтръпнаха от страх пред онова окончателно доказателство за свръхестествените сили на циганина. Страхът се превърна в суматоха, когато Мелкиадес извади непокътнати закрепените към венците зъби и за миг ги показа на публиката — бегъл миг, в който той повторно стана същият грохнал мъж от по-раншните години — и наново си ги постави, и пак се усмихна в пълновластие на възстановената си младост. Даже самият Хосе-Аркадио сметна, че знанията на Мелкиадес бяха стигнали до нетърпими крайности, но

изпита целебно веселие, когато циганинът му обясни насаме механизма на изкуствената челюст. Това му се видя едновременно толкова просто и чудно, че отведнъж изгуби целия си интерес към алхимическите проучвания; преживя нова безизходност от лошо настроение, престана да се храни редовно и по цял ден обикаляше из къщи.

[* Жители на Назианс, един от главните градове на Кападокия; Кападокия е древното име на област в Североизточна Мала Азия, на запад от Армения, през която са минали перси, римляни, византийци, араби.]

— По света стават невероятни неща — казваше той на Урсула. — Ей там, отвъд реката има какви ли не магически прибори, а ние все тъй си живеем като магарета.

Които го познаваха още при основаването на Макондо, се чудеха колко много се беше променил под влиянието на Мелкиадес.

Отначало Хосе-Аркадио Буендия беше своего рода младежки патриарх, който даваше указания за сеитба и съвети за отглеждане на деца и животни и помагаше на всички, дори и във физическата работа, за добрия ход на общността. Тъй като неговата къща открай време беше най-хубавата в селото, другите бяха натъкмени по неин образ и подобие. Тя имаше широчка и добре осветена стая, трапезария, прилична на тераса с цветя в радостни багри, две спални, двор с огромен кестен, добре засадена градина и двор за домашните животни, където обитаваха в миролюбива общност кози, прасета и кокошки. Единствените животни, забранени не само у дома му, но и в цялото селище, бяха петлите за бой.

По трудолюбие Урсула не отстъпваше на мъжа си. Чевръста, дребна, строга, онази жена с непоклатими нерви, която в нито един момент от живота ѝ не чуха да запее, изглеждаше, че е навсякъде, от зори до късен мрак, винаги преследвана от нежното шушнене на ризолените си фусти. Благодарение на нея подовете от трамбована пръст, зидовете от неваросана кал, грубите дървени мебели, измайсторени от самите стопани, винаги биваха чисти, а старите ракли, където се пазеха дрехите, издъхваха хладен мирис на босилек.

Хосе-Аркадио Буендия, най-предприемчивият човек, който изобщо ще има в селото, бе разпоредил така да се подредят къщите, че от всички тях човек можеше да стига до реката и да се снабдява с вода

еднакво лесно, и очерта улиците с такъв добър усет, че в горещи часове слънцето не грееше никоя къща повече, отколкото останалите. За няколко години Макондо стана по-подредено и трудолюбиво село, отколкото всяко друго, което познаваха дотогава неговите 300 обитатели. Наистина беше щастливо село, където никой нямаше повече от тридесет години и където никой не бе умираше.

Още от времената на основаването Хосе-Аркадио Буендия беше построил капани и клетки. За кратко време той напълни с канарчета, турпиали, дроздове и червеношийки не само собствената си къща, но и всички останали в селото. Концертът на толкова различни птичета стана тъй зашеметяващ, че Урсула си тури пчелен восък в ушите, за да не изгуби чувство за действителността. Когато племето на Мелкиадес дойде за пръв път да продава стъклени топчета против главобол, всичко живо се изненада, че са могли да намерят онова затулено из сънността на тресавището село, а циганите признаха, че се били водили по птичето пеене.

Онзи дух на обществен размах бързо-бързо изчезна, сринат от магнитната треска, астрономическите пресмятания, от мечтите за превъплъщение и възжеланията да се опознаят чудесата на света. От предприемчив и чист Хосе-Аркадио-Буендия се превърна в човек мързелив наглед, немарлив в обличането, с дива брада, която Урсула с големи мъки успяваше да подреже с кухненския нож. Някои го сметнаха за жертва на особено вълшебство. Но дори и най-убедените в неговата лудост зарязаха и работа, и семейство, за да го последват, когато метна на рамо дърварските си сечива и поиска съдействието на всички, за да просече пътека, която да постави Макондо в досег с великите изобретения.

Хосе-Аркадио Буендия никак не познаваше географията на областта. Знаеше, че на изток е непристъпната планина, а отвъд планината старинният град Риоача) където едно време — според разказите на първия Аурелиано Буендия, неговия дядо — сър Френсиз Дрейк* се отдавал на спорта да бие каймани с топовни изстрели, а после карал да ги кърпят и пълнят със слама, за да ги носи на кралица Елизабет. На младини той и неговите мъже с жени, деца, животни и

всякаква покъщнина прекосили планината в търсене на излаз към морето и след двацет и шест месеца се отказали от начинанието и основали Макондо, за да не поемат обратния път. Тъй че това беше път, който не го занимаваше, защото можеше да го отведе само в миналото. На юг бяха блатата, покрити с вечен растителен каймак, и просторният свят на голямото тресавище, което, според уверенията на циганите, нямало край. Голямото тресавище на запад се преливаше в едно водно пространство без хоризонти и там имаше морски бозайници с нежна кожа, с женска глава и снага, които погубваха мореплавателите с вълшебството на необикновените си гърди. Циганите плаваха шест месеца по тоя път, преди да стигнат пояса твърда земя, по която минаваха пощенските мулета. Според пресмятанията на Хосе-Аркадио Буендия единствената възможност за досег с цивилизацията беше северният път. Така че той снабди с инструменти за сечене и огнестрелни оръжия същите ония мъже, които го съпровождаха при основаването на Макондо, набути в една раница приборите си за ориентиране и картите и предприе дръзкото приключение.

[* Английски моряк и адмирал (1545–1595), известен с пиратските си набези срещу испанските колонии в Америка; първият англичанин, прекосил Магелановия проток; нападнал испанската флота в пристанището на Кадис и тъй помогнал за разгрома на Непобедимата армада. После претърпял неуспех в Португалия и Пуерто Рико.]

Първите дни не срещнаха по-значително препятствие. Спуснаха се по каменливия бряг на реката чак до мястото, където преди години бяха намерили бойните доспехи, и там навлязоха в гората по някаква пътека сред диви портокали. В края на първата седмица убиха и опекоха един елен, но се задоволиха да изядат половината и осолиха остатъка за следващите дни. Мъчеха се да отдалечат чрез тая предвидливост необходимостта отново да ядат папагали гуакамайя, чието синкаво месо имаше тръпчивия вкус на мускус. После повече от десет дни не видяха слънце. Земята стана размякната и влажна като вулканична пепел, растителността — все по-коварна, чуваха се все по-далечни крясъците на птиците и врявата на маймуните и светът се натъжи завинаги. В оня рай от влага и тишини, предхождащ първородния грях, където ботушите затъваха в кладенчета от димящи масла, а мачетите разкъсваха кървавочервени перуники и са ламандри, мъжете от

експедицията се почувствуваха подтиснати от най-старите си спомени. Цяла седмица, почти без да говорят, те напредваха като лунатици в един кошмарен свят, едва осветлявани от нежните сияния на светещи насекоми, и с дробове, изтерзани от задушавашката миризма на кръв. Не можеш да се върнат, защото просеката, която отваряха при минаването си, след кратко време пак се затваряше от нова растителност, която почти виждаха да израстеш пред очите им.

— Няма значение — казваше Хосе-Аркадио Буендия, — важното е да не изгубим посоката.

Винаги зависим от компаса, той продължи да води своите мъже към невидимия север, докато успяха да излязат от омагьосаната област. Беше плътна нощ, беззвездна, но тъмнината бе просмукана с някакъв нов и чист въздух. Изтощени от продължителния преход, те окачиха хамаците и спаха дълбоко за пръв път от две седмици. Когато се пробудиха под вече извисилото се слънце, останаха изумени от захлас. Насреща им, заобиколен с папрати и палми, бял и прашен сред мълчаливата светлина на утрото, стоеше огромен испански галеон. Леко полегнал на десния си борд, а от недокоснатите му мачти сред въжета, украсени с орхидеи, висяха мръсни дрипи от платната. Корпусът, покрит с излъскана броня от вкаменени прилепала* и нежен мъх, стоеше здраво забит в каменистата земя. Целият скелет сякаш заемаше една свойствена за него среда, едно пространство от самота и забрава, недостъпно за пороците на времето и навиците на птиците. Участниците в експедицията изследваха с мълчалив плам вътрешността му, но и там нямаше нищо друго освен гъста гора от цветя.

[* _Прилепало_ — вретенообразна морска риба, дълга около 40 см, върху главата си има продълговата плочка от подвижни хрущялни люспи, с които образува вакуум и се залепя към плаващи предмети. В древността на прилепалото са приписвали способността да спира кораби.]

Намирането на галеона, признак за близостта на морето, прекърши устрема на Хосе-Аркадио Буендия. Той считаше за някаква подигравка на палавата си съдба факта, че с цената на безброй самопожертвувания и мъки е търсил морето, без да го намери, и го намира сега, без да го търси, изпречено на пътя му като непреодолима преграда. Много години по-късно полковник Аурелиано Буендия отново прекоси

областта, когато тя беше вече редовен пощенски път, и единственото, което намери от кораба, бе овъгленият му скелет сред поле от макове. Едва тогава, убеден, че оная история не е била рожба на бащиното му въображение, той се запита как е могъл галеонът да навлезе до тая точка на сушата. Но Хосе-Аркадио Буендия не се замисли върху тоя въпрос, когато след още четири дни пътуване откри морето на дванайсет километра от галеона. Мечтите му свършиха пред това пепелявоцветно, пенливо и мръсно море, което не заслужаваше рисковете и самопожертвованията на неговото премеждие.

— Мамка му! — извика той. — Макондо е заобиколено с вода отвсякъде.

Мисълта за полуостровно Макондо преобладаваше дълго време, вдъхновявана от произволната карта, която Хосе-Аркадио Буендия начерта при завръщането от експедицията. Нахвърли я гневно, злонамерено, преувеличавайки трудностите за връзка със света, сякаш да накаже сам себе си заради пълната липса на усет, с която избра мястото.

— Никога няма да стигнем никъде — оплакваше се той пред Урсула. — Тук ще си изгнием приживе, без да получим облагите на науката.

Тази увереност, предъвквана месеци наред в стаичката на лабораторията, го накара да замисли проекта да премести Макондо на по-подходящо място. Но тоя път Урсула изпревари трескавите му кроежи. С тайния и неумолим труд на мравчица тя настрои жените от селото срещу приумиците на мъжете им, които вече подхващаха приготовленията за местенето. Хосе-Аркадио Буендия не разбра кога точно, нито поради какви враждебни сили предначертанията му се омотаха в неразбория от съображения, затруднения и увъртания, докато се превърнаха чисто и просто в самозалъгване. Урсула го наблюдаваше с невинно внимание и дори почувствува известно състрадание към него сутринта, когато го намери в дъното на стаичката да мечтае полугласно за местенето и да поставя в истинските им сандъци частите на лабораторията. Остави го да привърши. Без някакъв упрек тя го остави да закове сандъците и да изпише върху тях началните си букви с натопената в мастило стиска трева, но вече знаеше, че той знае (защото го чу да казва сред глухите си монолози), че мъжете от селището няма

да го последват в неговото начинание. Едва когато започна да откачва вратата на стаичката, Урсула се осмели да попита защо го прави, а той ѝ отвърна с известна горчивина:

— Щом никой не иска да заmine, ще заmineм самички.

Урсула не трепна.

— Няма да заmineм — каза тя. — Тук ще останем, защото тук ни се роди син.

— Още нямаме умрял — отвърна той. — Човек е отникъде, докато няма един умрял под земята.

Урсула възрази с нежна твърдост:

— Ако трябва да умра, аз ще умра, но ще останете тук.

Хосе-Аркадио Буендия не повярва, че волята на жена му е толкова корава. Опита да я съблазних вълшебството на своята фантазия, с обещанието за един чуден свят, където само да се излеят някакви магически течности върху земята, и растенията давали плодове по желанието на човека, и където се продавали на битпазарски цени какви ли не прибори против болка. Но Урсула беше безчувствена за неговото ясновидство.

— Вместо да умуваш над твоите втели-некипели, трябва да се заемеш със синовете си — отвърна му тя. — Виж ги какви са, изоставени на божията милост като магарета.

Хосе-Аркадио Буендия взе буквално думите на жена си. Погледна през прозореца и видя двете боси деца в слънчевата градина и му се стори, че едва в онзи миг те бяха почнали да съществуват, заченати от заклинанието на Урсула. Тогава вътре в него стана нещо; нещо загадъчно и окончателно, което го изтръгна от сегашното му време и го понесе наслука из някаква неизследвана област на спомените. Докато Урсула продължаваше да мете къщата, сега уверена, че цял живот няма да я напусне, той стоеше неподвижен, съзерцаващ децата с унесен поглед, чак докато очите му се навлажниха и ги избърса с опакото на дланта си, като изпусна дълбока въздишка на примирение.

— Добре — рече той. — Кажи им да дойдат и помогнат да извадят нещата от сандъците.

Хосе-Аркадио, по-големият от децата, беше навършил четиринайсет години. Имаше четвъртитата глава, щръкналата коса и прихватничавия характер на баща си. Макар и да носеше същия порив

за растене и физическа сила, още оттогава беше очевидно, че е лишен от въображение. Бе заченат и роден в мъчителното пътуване през планината, преди основаването на Макондо, и родителите му благодариха на небето, щом стана ясно, че няма никакъв животински орган. Аурелиано, първото човешко същество, което се роди в Макондо, щеше да навърши шест години през март. Беше тих и уединяващ се. Плака в корема на майка си и се роди с отворени очи. Докато му прерязваха пъпа, въртеше глава насам-натам и опознаваше нещата в стаята, като оглеждаше лицата на хората с любопитство, в което нямаше учудване. После, безразличен към ония, които се приближаваха да го разгледат, той задържа вниманието си съсредоточено в тавана от палмови листа, който изглеждаше че ей-сега ще се срути под страшния напор на дъжда. Урсула не си спомни за напрегнатостта на онзи поглед чак до деня, в който малкият Аурелиано на тригодишна възраст влезе в кухнята тъкмо когато тя смъкваше от огнището и слагаше върху масата гърне с врящ бульон. Слисано на вратата, детето каза: „Ще падне“. Гърнето стоеше добре поставено в средата на масата, но едва детето изрече предупреждението, и то започна невъзвратно да се мести към ръба, сякаш подтиквано от някакво вътрешно движение, и се пръсна върху пода. Обезпокоена, Урсула разказа случката на мъжа си, но той я изтълкува като естествено явление. Такъв си беше винаги, чужд за съществуването на децата си, отчасти защото считаше детството за време на умствен недостиг, отчасти защото винаги биваше премного погълнат от своите собствени химерични умозрения.

Но от следобеда, в който извика децата да му помогнат да разопакова нещата от лабораторията, той им посвети най-хубавите си часове. В отдалечената стаичка, чиито стени полека-лека се бяха изпълнили с невероятни карти и приказни чертежи, той ги научи да четат, пишат и да правят сметки и им говори за чудесата на света не само докдето стигаха познанията му, но и като напругаше до неимоверна крайност пределите на своето въображение. Тъй децата научиха, че в южния край на Африка имало толкова умни и миролюбиви люде, че единственото им забавление било да седнат и да мислят, и че било възможно човек да прекоси пеша Егейското море, скачайки от остров на остров чак до Солунското пристанище. Ония умопомрачаващи беседи останаха така запечатани в паметта на децата,

че много години по-късно, секунда преди офицерът от редовната армия да даде заповед за стрелба на взвода за разстрел, полковник Аурелиано Буендия отново изживя хладното мартенско следпладне, когато баща му прекъсна урока по физика и замря омаян с вдигната ръка и неподвижни очи, дочул в далечината пищялките, барабаните и дрънкалките на циганите, които още веднъж пристигаха в селото и разтръбяваха последното и учудващо откритие на мъдреците от Мемфис.

Тия бяха нови цигани. Млади мъже и жени, които познаваха само собствения си език, красиви хора, с маслинена кожа и умни ръце, и чиито танци и свирни посяха из улиците суматоха от шумна радост, с ошарени във всички краски папагали, които рецитираха италиански романи, с кокошката която снасяше по сто яйца под музиката на дайретото, с обучената маймуна, която отгатваше мисли, и всестранната машина, която в едно и също време служеше за пришиване на копчета и за понижаване на температурата от треска, и прибора за забравяне на лоши спомени, пластира за изгубване на времето, и хиляди други изобретения, гол кова хитроумни и нечувани, че Хосе-Аркадио Буендия поиска да измисли машина за паметта, та да може да ги запомни всичките. В миг преобрази селото. Обитателите на Макондо изведнъж се оказаха загубени из своите собствени улици, замаяни от многолюдния панаир.

Повел по едно дете с всяка ръка, че да не ги изгуби сред навалищата, препъвайки се о фокусници с бронирани в злато зъби и шесторъки жонгльори, задушаван от смесения дъх на тор и сандалово дърво, излъхван от тълпата, Хосе-Аркадио Буендия ходеше като луд навсякъде и търсеше Мелкиадес, който да му разкрие безкрайните тайни на онзи приказен кошмар. Обърна се към няколко цигани, които не разбираха неговия език. Най-после стигна до мястото, където обикновено Мелкиадес опъваше своята палатка, и завари един унил арменец да оповестява на кастилски някакъв сироп, от който човек става невидим. Когато Хосе-Аркадио Буендия с бутане си проби път сред унесената група, която присъществуваше на зрелището, и успя да зададе въпроса, той беше изпил наведнъж чаша от кехлибареното вещество. Циганинът го обгърна в удивената атмосфера на своя поглед, преди да се превърне в локва вонлив димящ катран, над която остана да

се носи отзвукът на неговия отговор: „Мелкиадес умря“. Зашеметен от известието, Хосе-Аркадио Буендия остана неподвижен, мъчеше се да превъзмogne своята печал, чак докато групата се разотиде, подмамена от други дяволии, и локвата от унилия арменец се изпари напълно. По-късно други цигани потвърдиха, че Мелкиадес наистина загинал от треска в плитчините на Сингапур, а тялото му било хвърлено в най-дълбокото място на Явайското море. Децата не се заинтересуваха от вестта. Инамяха се баща им да ги заведе да видят изумителната новост на мъдреците от Мемфис, разгласявана до входа на една палатка, която, казваха, била принадлежала на цар Соломон. Толкова настояваха, че Хосе-Аркадио Буендия плати трийсетте реала и ги отведе до средата на палатката, където стоеше великан с рунтава снага и остригана глава, с медна халка през носа и тежка желязна верига на глезена и охраняваше един пиратски сандък. Отворен от великана, сандъкът изпусна леден дъх. Вътре имаше само огромен прозрачен блок, с безкрайни вътрешни игли, в които разпръскваше на цветни звезди яснотата на здрача. Объркан, защото Знаеше, че децата очакваха незабавно обяснение, Хосе-Аркадио Буендия се осмели да промърмори:

— Това е най-големият диамант в света.

— Не — поправи го циганинът. — Това е лед.

Неразбрал, Хосе-Аркадио Буендия протегна ръка към парчето, но великанът го отстрани.

— Още пет реала за пипането.

Хосе-Аркадио Буендия ги плати и тогава тури ръка върху леда и я държи там няколко минути, а сърцето му набъбваше от боязън и ликуване при досега с тайнството. Без да знае какво да каже, той плати още десет реала, за да се възхитят и синовете му на чудното преживяване. Малкият Хосе-Аркадио отказа да го докосне. Аурелиано, напротив, пристъпи една крачка, сложи ръка и мигновено я оттегли.

— Ври! — възкликна той уплашен. Но бащата не му обърна внимание. Опиянен от явното чудо, в онзи миг той забрави за провала на своите смахнати начинания и за тялото на Мелкиадес, предоставено на апетита на сепиите. Плати още пет реала и поставил ръка върху парчето, сякаш изричаше клетва над светото писание, той възкликна:

— Това е великото изобретение на нашето време.

>

* * *

Когато пиратът Френсиз Дрейк нападна Риоача в XVI век, прабабата на Урсула Игуаран толкова се изплаши от тревожното биене на камбани и топовните гърмежи, че изгуби самообладание и седна в едно запалено огнище. Обгарянията я превърнаха за цял живот в негодна съпруга. Можеше да сяда само накриво, натъкмена върху възглавнички, и вероятно нещо необичайно бе останало в походката и, защото никога вече не вървеше пред хората. Отказа се от всякакви обществени привички, обзета от натрапчивата мисъл, че тялото ѝ излъчва миризма на пърлено. Зората я сварваше на двора, не смееше да заспи, понеже сънуваше, че англичаните с тесните свирепи бойни кучета се вмъкват през прозореца на спалнята и я подлагат на срамни мъчения с нажежени до червено жезла. Мъжът ѝ, арагонски търговец, от когото имаше две деца, търсейки начин да облекчи нейните ужаси, прахоса половината си дюкян за лекарства и забавления. Накрая разпродаде магазина и заведе семейството да живее далече от морето в едно селце на миролюбиви индианци, разположено в планинските разклонения, където построи на жена си спалня без прозорци, за да няма откъде да влизат пиратите от нейните кошмари.

В скритото селце открай време живееше един креол, тютюнопроизводител, дон Хосе-Аркадио Буендия, с когото прадядото на Урсула образува толкова доходно сдружение, че за няколко години направиха състояние. Векове по-късно праправнукът на креола се ожени за праправнучката на арагонца. Затова всеки път щом Урсула излезеше от кожата си поради безумията на своя мъж, прескачаше триста години на случайности и проклинаше часа, в който Френсиз Дрейк бе нападнал Риоача. Това беше просто средство да излее мъките си, защото всъщност те бяха споени до смърт от една връзка много поздрава, отколкото любовта: едно общо угризение на съвестта. Те бяха братовчеди помежду си. Бяха отраснали заедно в старинното селце, което предшествениците и на двамата с труда си и добрите обичаи бяха преобразили в едно от най-хубавите селища на провинцията. Макар че тяхната венчавка се предвиждаше още откак дойдоха на бял свят, когато

изявиха желание да се оженят, самите им роднини се опитаха да попречат. Бояха се ония здрави издънки на две от векове преплетени раси да не преживеят срама да заченат игуани. Вече съществуваше един подобен страшен случай. Леля на Урсула, омъжена за чичо на Хосе-Аркадио Буендия, беше имала син, който прекара цял живот с бухнати и размъкнати гащи и умря в кръв, след като бе живял четирийсет и две години в най-чисто състояние на целомъдрие, защото се роди и порасна с хрущялна опашка сякаш тирбушон и метличка от косми на края. Една свинска опашка, която никоя жена никога не видя и която му струва живота, когато негов приятел-касапин му направи услугата да я отреже с брадвичка за расичане на месо. Хосе-Аркадио Буендия, с лекомислието на своите деветнайсет години, разреши въпроса с две думи:

— Не ме е грижа, че ще имам прасенца, стига да говорят.

Тъй че се ожениха на едно празненство с духова музика и фойерверки, което трая три дни. Оттогава насетне щяха да бъдат щастливи, ако майката на Урсула не я беше ужасила с какви ли не зловещи предсказания относно нейното потомство, и то дотолкова, че успя да я принуди да не се наслаждава на съпружеството. Боейки се, че снажният и прихватничав съпруг ще я изнасили заспала, Урсула си туряше, преди да легне, едни груби гащи, които майка ѝ стъкми от корабно платно и които бяха подсилени със система от преплетени ремъци, заключваща се отпред с дебела желязна тока. Тъй я караха месеци наред. Денем той пасеше своите петли за бой, а тя взеше на гергеф при майка си. Нощем се боричкаха по няколко часа с жадно настървение, което вече изглежда заместваше съпружеската близост, докато хорският усет не подуши, че става нещо нередно, и пусна слуха, че Урсула била все тъй девствена година подир сватбата, защото мъжът ѝ бил безсилен. Хосе-Аркадио Буендия последен чу слуха.

— Виждаш ли, Урсула, какви ги приказват хората? — рече той на жена си съвсем спокойно.

— Остави ги да си приказват — рече тя. — Ние пък знаем, че не е вярно.

Тъй положението продължи без промяна още шест месеца до трагичната неделя, в която Хосе-Аркадио Буендия спечели един бой с петли срещу Пруденсио Агилар. Побеснял, възбуден от кръвта на

своята птица, надвитият се отдръпна от Хосе-Аркадио Буендия, за да чуе цялото множество онова, което щеше да му каже:

— Честито! — извика той. — Ха да видим дали най-сетне тоя петел ще свърши работа на жена ти!

Спокоен, Хосе-Аркадио Буендия прибра петела си.

— Ей сега ще се върна — каза той на всички. И после на Пруденсио Агилар:

— А ти иди у вас и се въоръжи, защото ще те убия. След десет минути той се върна със стръвнишкото копие на дядо си. До вратата на подслона за бой на петли, където се беше насъбрало половин село, го чакаше Пруденсио Агилар. Не успя да се защити. Копието на Хосе-Аркадио Буендия, запратено със силата на някой бик и със същата точност, с която първият Аурелиано Буендия изстреби тигрите из областта, прониза гърлото му. Същата вечер, докато бдяха над трупа в подслона за бой на петли, Хосе-Аркадио Буендия влезе в спалнята, когато жена му обуваше гащите на целомъдрието. Размахал копието пред нея, той й заповяда:

— Сваляй го това!

Урсула не се усъмни в решението на своя мъж.

— Ти ще си отговорен за онова, което ще стане — промърмори тя. Хосе-Аркадио Буендия заби копието в пръстения под.

— Ако родиш игуани, игуани ще отгледаме — каза той. — Но в селото няма да има други убити по твоя вина.

Беше хубава юнска нощ, прохладна и лунна, и те останаха будни и палуваха в леглото чак до разсъмване, безразлични към вятъра, който минаваше през спалнята и носеше плача на роднините на Пруденсио Агилар.

Случаят бе окачествен като двубой на честта, но и у двамата остана известно угризение на съвестта. Една нощ, когато не можеше да заспи, Урсула излезе да пие вода на двора и видя Пруденсио Агилар при делвата. Беше смъртно блед, с много тъжно изражение и се мъчеше да затъкне със стиска кълчища дупката в гърлото си. Тя не се уплаши, а й дожаля. Върна се в стаята да разправи на съпруга си какво е видяла, но той не й обърна внимание.

— Мъртвите не излизат — каза. — Работата е там, че не можем да мъкнем тежестта на съвестта.

След две нощи Урсула пак видя Пруденсио Агилар в банята да мие със стиска кълчища засъхналата кръв по врата си. Друга нощ го видя да се разхожда под дъжда. Хосе-Аркадио Буендия, раздразнен от привиденията на жена си, излезе на двора, въоръжен с копието. Там стоеше мъртвият с тъжното си изражение.

— Върви на майната си — извика му Хосе-Аркадио Буендия. — Колкото пъти се завърнеш, толкова пъти ще те убия!

Пруденсио Агилар не си отиде, нито пък Хосе-Аркадио Буендия посмя да метне копието. Оттогава не може да заспи спокойно. Измъчваше го огромната безутешност, с която мъртвият го бе погледнал през дъжда, дълбоката носталгия, с която скърбеше за живите, мъчителната примала, с която претърсваше къщата, дирейки вода, за да намокри своята стиска кълчища.

— Навярно много страда — казваше на Урсула. Вижда се, че е съвсем самотен.

Тя беше толкова покъртена, че когато следващия път видя мъртвеца да отхлупва тенджерите върху зиданата печка, разбра какво търси и оттогава му слагаше големи чаши с вода из цялата къща. Една нощ, когато Хосе-Аркадио Буендия го завари да мие раните си в собствената му стая, не издържа повече.

— Добре, Пруденсио — каза той. — Ще се махнем от това село, колкото може по-далече, и няма да се върнем никога. Сега си иди спокоен.

Тъй предприеха прекосяването на планината. Неколцина приятели на Хосе-Аркадио Буендия, млади като него, настървени за приключението, зарязаха къщите си и натовариха жените и децата към оная земя, която никой не им беше обещал. Преди да потегли, Хосе-Аркадио Буендия зарови копието в двора и изкла един след друг прекрасните си петли за бой, с надеждата, че по този начин ще даде малко отдих на Пруденсио Агилар. Единственото нещо, което взе Урсула, беше сандък с булчинските дрехи, няколко домашни потреби и ковчезето със златни пари, което наследи от баща си. Не си очертаха определена посока. Гледаха само да вървят в направление, обратно на пътя към Риоача, за да не оставят никаква следа и да не срещнат познати хора. Беше едно кошмарно пътуване. На четиринаisetия месец, с разстроен от маймунското месо и бульона от кобри стомах, Урсула

роди син, на когото всички части бяха човешки. Бе изминала половината път в хамак, окачен на прът, който двама мъже носеха на рамо, защото подутостта ѝ обезобрази краката, а разширените ѝ вени се пръскаха като мехури. Макар че беше жално да ги гледа човек, с подпухналите кореми и линеещи очи, децата понесоха пътуването по-добре от родителите си и през по-голямата част от времето то им се видя забавно. Една сутрин, след почти двегодишен преход, те бяха първите смъртни, съгледали западния склон на планината. От заоблечения връх съзерцаваха необятната водна шир на голямото тресавище, разпростряло се чак до другия край на света, но никога не видяха морето. Една нощ, след като няколко месеца се лутаха посред блатата, далече и от последните туземци, които срещнаха из пътя, спряха да лагеруват край брега на каменлива река, чиито води сякаш бяха порой ледено стъкло. Години по-късно, през втората гражданска война, полковник Аурелиано Буендия опита да мине по същия път, за да превземе с изненада Риоача, но след шестдневен пътуване разбра, че това е лудост. През нощта, когато бащиното му войнство лагеруваше край реката, те имаха вид на корабокрушеници в безизходица, но броят им бе нараснал по време на прехода и всички бяха готови (и го постигнаха) да умрат от старост. Онези нощ на Хосе-Аркадио Буендия му се присъни, че на онова място се издига шумен град от къщи с огледални стени. Попита кой е оня град и му отговориха с някакво име, което никога не бе чувал и което нищо не означаваше, ала в съня имаше свръхестествено звучене: Макондо. На другия ден убеди хората си, че никога няма да стигнат морето. Заповяда им да повалят дърветата, за да отворят поляна край реката, в най-прохладното място на брега, и там основаха селото.

Хосе-Аркадио Буендия не успя да разгадае съня с къщите от огледални стени чак до деня, в който видя леда. Тогава повярва, че разбира дълбокото му значение. Помисли, че в недалечно бъдеще, щом използват един толкова всекидневен материал като водата, ще може да произвеждат с голям размах ледени блокове и да строят с тях новите къщи на селото. Макондо вече няма да бъде горещо място, чиито панти и чукчета, за хлопане по вратите се изкривяват от топлината, а ще се превърне в зимен град. Ако той не постоянствува в опитите си да построи фабрика от лед, то е, защото тогава беше изцяло погълнат с

възпитанието на синовете си, особено на Аурелиано, който още от първия момент прояви рядък алхимически усет. Лабораторията бе почистена от праха. Преглеждайки бележките на Мелкиадес, сега вече спокойно, без възбудата от новото, в продължителни и търпеливи застоявания, те се помъчиха да отделят златото на Урсула от полепналите по дъното на котела отломки. Младият Хосе-Аркадио едва-едва взе участие в процеса. Докато баща му от сърце и душа се занимаваше с жарника, своеволният първороден син, който винаги биваше прекалено голям за възрастта си, се превърна в грамаден юноша. Гласът му се промени. Горната му устна се посели с начеващ мъх. Една вечер Урсула влезе в стаята, когато той се разсъбличаше, за да ляга, и изпита объркано чувство на срам и съжаление: беше първият мъж, когото тя виждаше съблечен след съпруга си, и бе така добре съоръжен за живота, че дори се изплаши. За трети път бременна, Урсула отново преживя ужасите си на младоженка.

По онова време в къщата идваше една весела, цапната в устата и предизвикателна жена, която помагаше в домашните работи и знаеше да чете бъдещето с карти. Урсула ѝ говори за сина си. Мислеше, че неговата несъразмерност е нещо толкова противоестествено, колкото и свинската опашка на братовчеда. Жената се изсмя със смях, който отекна из цялата къща като пръсване на стъкло.

— Напротив — рече тя, — щастлив ще бъде. — За да потвърди своето предсказание, след няколко дни донесе в къщата картите и се заключи с Хосе-Аркадио в един килер до кухнята. Постави съвсем спокойно картите върху стария дърводелски тезгях и заговори за нещо, докато момчето чакаше край нея по-скоро отегчено, отколкото увлечено. Изведнъж тя протегна ръка и го докосна.

— Страшен си — каза тя, искрено уплашена, и това бе всичко, което можа да каже.

Хосе-Аркадио усети, че костите му се изпълват с пяна, че изпитва немощен страх и ужасно желание да плаче. Жената не му направи никакъв намек. Но Хосе-Аркадио продължи да я търси цяла нощ из мириса на дим, който тя носеше под мишниците и който се пъхна под кожата му. Искеше да бъде по всяко време с нея, искаше никога да не излязат от килера и да му каже „страшен си“ и да го докосне отново и пак да му каже „страшен си“. Един ден не можа да издържи и отиде да я

търси у дома ѝ. Направи едно сериозно, непонятно посещение, седнал в стаята, без дума да продума. В този миг не я пожела. Намираше я различна, напълно чужда на образа, който му внушаваше нейният мирис, сякаш беше друга. Изпи кафето и напусна къщата подтиснат. Тази нощ, в уплахата от будуването, той я пожела отново с една груба притома, но тогава не я искаше каквато бе в килера, а каквато беше онзи подиробед.

След няколко дни най-неочаквано жената го извика у дома си, където беше самичка с майка си, и го накара да влезе в спалнята под предлог, че ще му покаже номер с карти. Тогава така безочливо го опипа, че той изживя разочарование след първоначалното потръпване и изпита повече страх, отколкото удоволствие. Тя го помоли през нощта да отиде и я намери. Той се съгласи, просто за да се отърве по-скоро от нея, понеже знаеше, че няма да е способен да иде. Но през нощта, в пламналото легло разбра, че трябва, макар и неспособен на това, да я търси. Заоблича се пипнешком, чуваше в тъмното уталоженото дишане на брат си, сухата кашлица на баща си в съседната стая, астмата на кокошките в двора, бръмченето на комарите, блъскането на сърцето си и безмерната глъчка на света, която не бе забелязал дотогава, и излезе на заспалата улица. От все сърце желаше вратата да бъде залостена, а не просто притворена, както му бе обещала. Но беше отворена. Бутна я с върха на пръстите си и пантите изпуснаха зловещо и отчетливо изпъшкване, което отекна вледеняващо във вътрешностите му. Още щом влезе ребром и стараяйки се да не вдига шум, усети мириса. Все още беше в стаичката, където тримата братя на жената висяха в хамаците си в положения, които не познаваше и не можеше да определи в мрачината, така че оставаше само да я прекоси опипом, да бутне вратата на спалнята и там да се оправи, тъй че да не обърка леглото. Успя да го стори. Блъсна се о възетата на хамаците, които бяха пониско, отколкото бе предположил, и един мъж, който дотогава хъркаше, се размърда насън и каза с някакво разочарование: „Срядя беше“. Когато бутна вратата на спалнята, не можа да избегне стърженето по неравния под. Изведнъж в непрогледната тъмнина той разбра с непоправима носталгия, че се е заблудил напълно. В тясната стая спяха майката, другата ѝ дъщеря с мъжа си и двете деца и жената, която може би не го очакваше. Би могъл да се води по мириса, ако мирисът не беше

из цялата къща, толкова измамлив и в същото време толкова определен, колкото е бивал винаги в неговата кожа. Дълго време стоя неподвижен и се питаше учуден как е стигнал до тази пропаст от беззащитност, когато една ръка, протегнала всички пръсти, опипвайки въздуха, докосна лицето му. Не се изненада, защото, без да знае, той го бе очаквал. И се довери на онази ръка и в едно ужасно състояние на изтощеност остави да бъде заведен до някакво място без форми, където му свалиха дрехите и го раздрусаха като чувал с картофи, и го обърнаха налице и наопаки в една бездънна тъмнина, в която ръцете му бяха излишни, където вече не миришеше на жена, а на амоняк, и където смътно съзнаваше, че върши нещо, което отдавна желаше да прави, но което никога не си бе въобразявал, че в действителност може да направи, и без да знае как го правеше, защото не знаеше къде му са краката и къде главата, нито пък краката на кого и главата на кого, и чувствуваше, че не може да понася повече ледения шум на дробовете си и вятъра на червата си, и страха, и шеметния копнеж да избяга и едновременно да остане винаги в оная ожесточена тишина и в оная ужасяваща самота.

Казваше се Пилар Тернера.* Бе участвувала в увенчаното с основаването на Макондо преселение, влачена от своето семейство, което искаше да я раздели от мъжа, който я изнасили четиринайсетгодишна и продължи да живее с нея до двацет и втората ѝ година, но който никога не се престаши да направи обществено достойние нейното положение, защото беше чужд мъж. Обеща да я следва до края на света, но по-късно, когато уредял работите си, а тя се бе уморила да го чака и да го отъждествява винаги с високите и ниските мъже, с русите и с мургавите, които картите ѝ обещаваха по пътищата на земята и пътищата на морето, след три дни, три месеца или три години. Бе изгубила в очакване силата на бедрата си, коравината на гърдите си, привычката за нежност, ала пазеше недокосната лудостта на сърцето си. Объркан от онази чудна играчка, Хосе-Аркадио всяка нощ търсеше нейната диря през плетеницата на стаята. Веднъж намери вратата залостена и потропа няколко пъти, защото знаеше, че щом е имал дръзновението да похлопа първия път, трябва да чука до последния, и след едно безкрайно чакане тя му отвори вратата. Денем той се заваляше от сън и скришом се наслаждаваше на спомените от

предната нощ. Но когато тя влизаше в къщата весела, безразлична, с просташките си подмятания, той не трябваше да прави никакво усилие, за да прикрие своето напрежение, защото онази жена, чийто избухващ смях плашеше гълъбите, нямаше нищо общо с невидимата мощ, която го учеше да диша навътре и да владее ударите на сърцето си и му бе позволила да разбере защо мъжете се боят от смъртта. Беше толкова въодушевен, че дори не разбра радостта на всички, когато баща му и брат му дигнаха къщата на глава с новината, че са успели да уязвят металната шлака и да отделят златото на Урсула.

[* На испански за собствени имена и презимена широко се използват съществителни нарицателни или пък прилагателни. В „Сто години самота“ Гарсия Маркес неведнъж прибегва до тази особеност на езика, за да обогати поетично, хумористично или характерологично героите си. Тернера и Буендиа, без да са прякори, означават съответно „телица“ и „добър ден“, а Пилар — „стълб“, „опора“, „стожер“. Навсякъде; където по преценка на преводача е необходимо и възможно, презимената или собствените имена са обяснени или преведени, защото иначе книгата би изгубила от своите тънки отънъци и намеци.]

Наистина след дни на сложен и усърден труд бяха го постигнали. Урсула беше щастлива и дори благодари богу за измислянето на алхимията, докато хората от селото се блъскаха в лабораторията и им поднасяха сладко от гуайяба* и сухи питки, за да отпразнуват чудото, а Хосе-Аркадио Буендиа ги оставяше да видят тигела с изтръгнатото злато, като че ли току-що го е изобретил той самият. От толкова показване накрая се изправи пред своя по-голям син, който в последно време се мярваше от дъжд на вятър из лабораторията, сложи пред очите му сухата и жълтеникава бърканица и го запита:

[* Плод на едноименно тропическо дърво.]

— На какво ти прилича?

Хосе-Аркадио чистосърдечно отвърна:

— На кучешко лайно.

Баща му го перна здраво с опакото на ръката през устата и кръвта, и сълзите рукоуха. Същата нощ Пилар Тернера налучкваше стъкленницата и памуците в тъмнината, слагаше му компреси от арника* и му направи всичко, каквото си поиска, за да го люби, без да го нарани, и това не го подразни. Достигнаха такова състояние на близост, че след

миг, без да си дават сметка, говореха шепнешком.

[* Растение с целебни свойства и лекарство от него.]

— Искам да бъда само с тебе — казваше той. — Тия дни ще разправя на всички и край на криениците.

Тя не се помъчи да го усмири.

— Много хубаво ще бъде — рече. — Самички ли сме, ще оставяме лампата запалена, та да се виждаме добре, и аз ще мога да викам, колкото си искам, без на някого да му влиза в работата, а ти да ми казваш на ухото всякакви мръсотии, каквито ти хрумват.

Тоя разговор, хапливата злоба, която изпитваше към баща си, и неминуемата възможност за една безмерна любов му вдъхнаха спокойна смелост. Непринудено, без никаква подготовка, той разказа всичко на брат си.

Най-напред малкият Аурелиано разбираше само заплахата, огромната възможност от опасност, която криеха братовите му преживелици, ала не успяваше да схване омаята на целта. Малко по малко той се зарази от смутно безпокойство. Караше го да разправя и най-дребните прекеждия, отъждествяваше се с насладата и страданието на брата, чувствуваше се изплашен и щастлив. Чакаше го буден до разсъмване в самотното легло, чиято рогозка сякаш беше от жарава и си говореха все така, без да им се доспива, чак до времето за ставане, и съвсем скоро и двамата страдаха от една и съща сънливост, и изпитваха едно и също пренебрежение към бащината си алхимия и мъдрост, и се укрива в самотата. „Тия деца ходят като завеяни — казваше Урсула. — Сигурно имат глисти“. Направи им отвратителна преварка от счукано пайко*, която и двамата изпиха с непредвидена твърдост. Тогава Аурелиано не само можа да разбере, но и да изживее като нещо собствено братовите си прекеждия, защото веднъж, когато последният му обясняваше с много подробности механизма на любовта, той го прекъсна, за да попита:

[* Индианско название на лечебно тропическо растение, използвано предимно против глисти.]

— Какво се чувствува?

Хосе-Аурелиано му отговори начаса:

— Нещо като земетресение.

Един януарски четвъртък в два часа след полунощ се роди

Амаранта.* Преди някой да влезе в стаята, Урсула най-зорко я огледа. Беше лека и водниста като гушер, но всичките ѝ части бяха човешки. Аурелиано разбра за новината едва когато забеляза, че къщата е пълна с хора. Закрилян от бъркотията, той излезе да търси брат си, който от единайсет часа не беше в леглото, и това бе толкова поривисто решение, че не смогна и да се попита как ще го измъкне от спалнята на Пилар Тернера. Няколко часа се навърта около къщата и подсвирва уговорените повиквания, чак докато близостта на зората го принуди да се върне. В стаята на майка си завари Хосе-Аркадио да играе с току-що родената сестричка и лицето му беше повече от самата невинност.

Урсула едва изкара четирийсетдневния си отдих и циганите отново дойдоха. Бяха същите циркаджии и жонгльори, които донесоха леда. За разлика от племето на Мелкиадес те за кратко време бяха доказали, че не са вестители на новото, а търгаши на развлечения. Дори когато донесоха леда, те не го разгласиха заради ползата му в живота на хората, а като прост цирков номер. Този път между много други дяволски играчки носеха една хвърчаща рогозка. Но не я предложиха като съществен принос в развитието на превоза, а като вещ за отмора. Хората разбира се, изровиха последните си късчета злато, за да се насладят на един бегъл полет над селските къщи. Закриляни от прелестната безнаказаност на всеобщото безредие, Хосе-Аркадио и Пилар изживяха часове на облекчение. Те бяха двама щастливи годеници сред множеството и дори започнаха да подозират, че любовта може да бъде едно по-уталожено и дълбоко чувство, отколкото развихреното, но мигновено щастие на тайните им нощи. Пилар обаче строши очарованието. Поощрявана от възторга, с който Хосе-Аркадио се наслаждаваше на присъствието ѝ, тя сбърка начина и случая и само с един удар стовари света върху него.

[* _Амарант_ (от гръцкото „неувяхващ“) — тревисто растение с красиви цветове, в древността символ на безсмъртие; на български „хилядоцветник“.]

— Сега наистина си мъж — каза му тя. И понеже той не проумя какво искаше да каже, тя му го обясни буква по буква:

— Ще имаш син.

Няколко дни Хосе-Аркадио не посмя да излезе от къщи. Стигаше му само да чуе трепкация кикот на Пилар в кухнята, за да изтича и се

укрие в лабораторията, където алхимичните прибори се бяха съживили с благословията на Урсула. Хосе-Аркадио Буендия прие с шумна радост блудния син и го въведе в търсенето на философския камък, което най-сетне бе подхванал. Един следобед момчетата се въодушевяха от хвърчащата рогозка, която профуча край прозореца на лабораторията с циганин-летец и няколко деца от селото, които весело поздравяваха с ръка, а Хосе-Аркадио Буендия не я и погледна.

— Оставете ги да си мечтаят — каза той. — Ние ще летим по-добре от тях, с по-научни средства, отколкото тая жалка постелка.

Въпреки привидния си интерес, Хосе-Аркадио никога не разбра всевластието на философското яйце, което просто му се струваше една лошо направена стъкленица. Не успяваше да се измъкне от загрижеността си. Изгуби апетит и сън, изпадна в мрачно настроение, също както баща му при неуспеха на някое от своите начинания, и такава беше неговата обърканост, че самият Хосе-Аркадио Буендия го освободи от задълженията в лабораторията, защото повярва, че е взел алхимията прекалено присърце. Аурелиано, естествено, разбра, че тая опечаленост на брат му не произтича от диренето на философския камък, ала не успя да изтръгне от него никакво откровение. Той бе изгубил някогашната си непринуденост. От съучастник и общителен стана затворен и враждебен. Жадуващ за самота, хапан от свирепа злоба към света, една нощ той напусна леглото както обикновено, но не за да иде в дома на Пилар Тернера, а да се смеси с панаирджийската блъсканица. След като скитосва между какви ли не дяволски машини и без да се заинтересува от никоя, той се вторачи в нещо, което не беше очаквал: една съвсем млада циганка, почти момиче, превита от мъниста, най-красивата жена, която Хосе-Аркадио изобщо бе виждал, стоеше сред тълпата, присъстваща на тъжното зрелище с мъжа, превърнат в пепелянка, защото не се подчинил на родителите си.

Хосе-Аркадио не му обърна внимание. Докато се разиграваше тъжното разпитване на мъжа-пепелянка, той си бе проправил път сред тълпата чак до първия ред, където се намираще циганката, и беше спрял зад нея. Притисна се до гърба ѝ. Момичето понечи да се отдръпне, но Хосе-Аркадио се притисна още по-силно към нея. Тогава тя го усети. Остана неподвижна пред него, тръпнеща от изненада и страх, без да повярва на догадката си, и накрая извърна глава и го погледна с

треплива усмивка. В този миг двама цигани набутаха мъжа-пепелянка в клетката му и я отнесоха вътре в палатката. Циганинът, който ръководеше зрелището, извести:

— А сега, госпожи и господа, ще покажем ужасното доказателство за жената, която ще трябва да бъде обезглавявана всяка вечер по това време в продължение на сто и петдесет години за наказание, дето е видяла каквото не трябва.

Хосе-Аркадио и момичето не присъствуваха на обезглавяването. Отидоха в нейната палатка, където се зацелуваха с отчаяна притома и започнаха да смъкват дрехите си. Циганката махна навлечените един върху друг корсети, многобройните фусты и колосани дантели и ненужния телен корсаж, товара гerdани и всъщност се превърна в нищо. Беше една хилава жабка, с едва наболи гърди и толкова слаби крака, че не надминаваха в диаметър ръцете на Хосе-Аркадио, но имаше такава решителност и горещина, че те заменяха крехкостта ѝ. Но Хосе-Аркадио не можеше да ѝ отговори, защото бяха в своего рода публична палатка, през която циганите минаваха с нещата си от цирка и уреждаха работите си и дори се помайваха край леглото, за да хвърлят по някой зар. Провесената на средния прът лампа осветяваше цялата обстановка. В една от почивките между милувките Хосе-Аркадио се изтегна в леглото, без да знае какво да прави, а момичето се мъчеше да го насърчи. Малко след това влезе циганка с разкошна плът, придружена от някакъв мъж, който не беше от трупата, ала не беше и от селото, и двамата почнаха да се разсъбличат пред леглото. Без да иска, жената съзря Хосе-Аркадио и огледа със своеобразен патетичен плам неговото великолепно полегнало животно.

— Момче — възкликна тя, — господ да ти го поживи.

Сподвижницата на Хосе-Аркадио помоли да ги оставят на мира и двойката легна на пода, току до леглото. Страстта на другите пробуди треската на Хосе-Аркадио. При първия досег костите на момичето сякаш щяха да изхвъркнат от ставите в безредно пукане като кутия с плочки за домино, а кожата ѝ се размаза в бледа пот; очите ѝ се напълниха със сълзи и цялото ѝ тяло изпусна някакво зловещо изохкване и смътен мирис на тиня. Но понесе нечовешката прегръдка с възхитителна смелост и твърдост на характера. Тогава Хосе-Аркадио се почувствува вдигнат във въздуха към някакво състояние на херувимско

вдъхновение, където сърцето му се разтвори в извор от нежни непристойности, които влизаха през ушите на момичето и излизаха през устата му, преведени на нейния език. Беше четвъртък. В събота през нощта Хосе-Аркадио си върза червен парцал на главата и замина с циганите.

Щом откри отсъствието му, Урсула го търси из цялото село. В разтурения цигански лагер имаше само разпилени отпадъци сред още димящата пепел на угасените огнища. Някой, който се въртеше там да търси мъниста из боклука, каза на Урсула, че предната нощ видял сина ѝ в блъсканицата на трупата да бута количката с клетката на човека-пепелянка.

— При циганите се хванал! — викна тя на мъжа си, който не беше дал ни най-малък признак на безпокойство от изчезването.

— Дано излезе вярно — каза Хосе-Аркадио Буендия, като чукаше в хаванчето вече хиляда пъти чуканата и отново загорявана материя. — Така ще се научи да бъде мъж.

Урсула попита откъде си бяха заминали циганите. Питаше по пътя, който ѝ посочиха, и вярвайки, че още има време да го настигне, се отдалечаваше от селото, докато съзна, че се намира толкова далеч, та вече не помисли за връщане. Хосе-Аркадио Буендия не откри отсъствието на жена си чак до осем часа вечерта, когато остави материята да се загорява в постелка от оборски тор и отиде да види какво ли ѝ става на малката Амаранта, че е пресипнала от плач. За няколко часа събра група добре съоръжени мъже, тури Амаранта в ръцете на една жена, която предложи да я кърми, и се изгуби по невидими пътеки да търси Урсула. Аурелиано ги придружи. Някакви рибари туземци, чийто език не познаваха, със знаци им показаха на разсъмване, че не били виждали никого. След тридневна безполезно търсене върнаха се в селото.

Седмици наред Хосе-Аркадио Буендия се остави да бъде надвиван от покрусата. Като майка се грижеше за малката Амаранта. Къпеше я, сменяше ѝ дрехите, по четири пъти на ден я водеше да я кърмят и даже ѝ пееше вечер песните, които Урсула никога не съумя да изпее. Веднъж Пилар Тернера предложи да върши къщните работи, докато се завърнела Урсула. Аурелиано, чийто загадъчен предусет се бе изострил в нещастията, изпита проблясък на ясновидство, щом я видя да влиза.

Тогава узна, че по някакъв необясним начин тя е виновна за бягството на брат му и за последвалото го изчезване на майка му, и тъй я подгони с някаква мълчалива и неумолима враждебност, че жената повече не стъпи в къщата.

Времето сложи всяко нещо на мястото му. Хосе-Аркадио Буендия и синът му не узнаха кога отново се озоваха в лабораторията, изтупаха праха, запалиха огъня в жарника и отново се отдадоха на търпеливото обработване на материята, заспала от месеци в постелката си от оборски тор. Дори Амаранта, легнала в кошче от ракита, наблюдаваше с любопитство всепоглъщащата работа на баща си и брат си в разредената от живачните пари стаичка. По едно време, месеци след заминаването на Урсула, взеха да стават чудновати работи. Една празна стъкленица, която дълго време стоя забравена в шкафа, натежа толкова много, че беше невъзможно да я помръднат. Тенджерата с вода, поставена върху работната маса, половин час вря без огън, докато се изпари напълно. Хосе-Аркадио Буендия и синът му наблюдаваха тия явления с уплашено ликуване, без да успеят да си ги обяснят, но ги тълкуваха като предвестия на материята. Един ден кошчето на Амаранта се раздвижи от собствен подтик и направи пълна обиколка из стаята пред слисания Аурелиано, който побърза да го спре. Но баща му не трепна. Постави кошчето на мястото му и го върза за крака на масата, убеден, че очакваното събитие неизбежно приближава. Тогава Аурелиано го чу да казва:

— Ако не се боиш от господата, бой се от металите.

Изведнъж, почти пет месеца след своето изчезване, Урсула се появи. Дойде възбудена, подмладена, в нови дрехи с непозната за селото кройка. Хосе-Аркадио Буендия едва можа да понесе удара.

— Това било то — реवेशе той. — Знаех си аз, че ще стане. — И той наистина го вярваше, защото в своите продължителни заключения, докато обработваше материята, в дъното на душата си се молеше чаканото чудо да не бъде намирането на философския камък, нито освобождаването на полъха, който оживява металите, нито способността да превръща в злато пантите и ключалките на къщата, а това, което сега се беше случило: завръщането на Урсула. Но тя не споделяше неговата шумна радост. Даде му една условна целувка, сякаш не бе отсъствувала повече от час, и му рече:

— Покажи се на вратата.

Хосе-Аркадио Буендия дълго време не можа да се съвземе от изумление, когато излезе на улицата и видя тълпата. Не бяха цигани. Бяха мъже и жени като нея, с прави коси и кафява кожа, които говореха същия език и се оплакваха от същите болки. Водеха мулета, натоварени с ядива, волски коли с мебели и домашни потреби, чисто и просто земеделски сечива, без превземки изложени за продан от търгащите на всекидневната действителност. Идеха от другата страна на тресавището, само на два дни път, където имаше селища, получаващи поща всеки месец, и познаваха машините на благоденствието. Урсула не бе догонила циганите, но намери пътя, който мъжът и не можа да открие в своето пропаднало търсене на великите изобретения.

>

* * *

Синът на Пилар Тернера бе отнесен в къщата на дядото и бабата на втората седмица от раждането си. Урсула го прие с нежелание, още веднъж победена от ината на своя мъж, който не можа да търпи мисълта една издънка от неговата кръв да плава на произвола, но наложи условието да се крие от детето истинската му самоличност. Макар че получи името Хосе-Аркадио, започнаха да му казват просто Аркадио, за да избягнат объркванията. По онова време имаше такова оживление в селището и такова сноване из къщата, че гледането на децата стана нещо второстепенно. Предоставиха ги на Виситасион*, индианка от провинцията Гуахино, която пристигна в селището с брат си, бягайки от някаква чума-безсънница, която бичувала племето им от години. И двамата бяха толкова послушни и услужливи, че Урсула ги взе да й помагат в домашната работа. Така Аркадио и Амаранта проговориха езика гуахино преди испанския и се научиха да пият бульон от гущери и да ядат паешки яйца, без да разбере Урсула, защото тя беше прекалено заета в една обещаваща търговия с карамелови животинчета. Макондо беше преобразено. Хората, които пристигнаха с Урсула, разнесоха вестта за доброто качество на земята му и облагодетелствуването й положение спрямо тресавището, тъй че някогашното голо село съвсем

скоро се превърна в оживено селище с дюкяни и занаятчийски работилници и постоянен търговски път, откъдето дойдоха първите араби по чехли и с халки на ушите, да разменят стъклени гердани за папагали гуакамайя. Хосе-Аркадио Буендия не отдъхна нито миг. Омаян от една непосредствена действителност, която тогава му се видя по-фантастична, отколкото ширния свят на неговото въображение, той изгуби всякакъв интерес към алхимическата лаборатория, остави да почива омаломощената от дългомесечното обработване материя и отново стана предприемчивият мъж от ония първи времена, който решаваше прокарването на улиците и разположението на новите къщи тъй, че никой да не ползва повече предимства от другите. Придоби такова влияние сред новодошлите, че не се положиха основи, нито се прокараха заграждения, без да бъде попитан, и бе определено той да ръководи разпределянето на земята. Когато отново дойдоха циганите-циркаджии, сега пък обърнали скитащия панаир в огромно заведение за хазартни игри и фокуси, те бяха посрещнати с шумна радост, защото хората помислиха, че Хосе-Аркадио ще се върне с тях. Но Хосе-Аркадио не се върна, нито пък докараха човека-пепелянка, който, мислеше си Урсула, беше единственият, способен да им донесе вест от сина й, тъй че на циганите не им разрешиха да се настанят в селището, нито пък да стъпят в него за в бъдеще, понеже бяха сметени за пратеници на сладострастието и извратеността. Хосе-Аркадио Буендия обаче бе изрично ясен, в смисъл, че древното племе на Мелкиадес, което с хилядолетната си мъдрост и баснословните си изобретения допринесе за възвеличаване на селото, винаги ще намери вратите отворени. Но племето на Мелкиадес, според разказите на скитниците, било изтрито от лицето на земята, защото надхвърлило пределите на човешкото познание.

[* Посещение, гост, посетител.]

Избавен поне засега от мъченията на своята фантазия, Хосе-Аркадио Буендия за кратко време наложи състояние на труд и порядък и си позволи само една волност: пуснаха птичките, които още от основаването веселяха времето със своите флейти, и вместо тях из всички къщи натъкмиха музикални часовници. Бяха скъпоценни часовници от дялано дърво, които арабите разменяха срещу папагали гуакамайя и които Хосе-Аркадио Буендия свери помежду им така

безпогрешно, че всеки половин час селището се развеселяваше от раздиплящите се акорди на една и съща мелодия, чак докато достигнеха с цялостния ралс завършека на едно точно и задружно полудневие. Пак Хосе-Аркадио Буендия реши в ония години по улиците на селището да се посадят бадемови дръвчета вместо акации и пак той откри, без никога да ги издаде, начините да станат те вечни. Подир много години, когато Макондо беше лагер от дървени къщи с цинкови покриви, още се държаха из най-старите улици окършените и прашни бадемови дървета, макар че тогава никой не знаеше кой ги е посадил. Докато баща му привеждаше в ред селището, а майка му заздравяваше домашното наследство с чудното си производство на захарни петлета и рибки, които два пъти дневно излизаха от къщи, нанизани на балсови пръчки, Аурелиано живееше безкрайни часове в запуснатата лаборатория, където учеше посредством чисто изследване златарското изкуство. Беше се източил толкова много, че скоро вече не му ставаха захвърлените братови дрехи и подноси бащините, но трябваше Виситасион да му шиє подгъвки на ризите и цепки на панталоните, защото Аурелиано не беше се извъдил снажен като другите. Юношеството му бе отнело благостта на гласа и го бе направило мълчалив и окончателно самотен, но в замяна му бе възстановило напрегнатото изражение на очите, с което се роди. Беше толкова съсредоточен в златарските си опити, че напускаше лабораторията само за да яде. Разтревожен от неговата вгълбеност, Хосе-Аркадио Буендия му даде ключове за къщата и малко пари, защото мислеше, че може би му трябва жена. Но Аурелиано изхарчи парите за солна киселина, приготви царска вода и разхубави ключовете посредством златна баня. Неговите прекалености едва ли бяха сравними с тия на Аркадио и Амаранта, които бяха вече почнали да сменят зъби и все още ходеха по цял ден уловени за одеялата на индианците, заинатени в своята решимост да не говорят испански, а езика гуахиро.

— Няма от какво да се оплакваш — казваше Урсула на мъжа си. — Децата наследяват щуротиите на бащите. — И докато тя се вайкаше от лошата си орисия, убедена, че своенравията на децата ѝ са нещо толкова ужасяващо, колкото и една свинска опашка, Аурелиано впи в нея поглед, който я обгърна в неизвестност.

— Ще дойде някой — ѝ каза той.

Урсула, както винаги, щом той изказваше някое предвиждане, се опита да го раздума с домашната си логика. Естествено е да дойде някой. Десетки другоземци минаваха всекидневно през Макондо, без да събуждат тревоги, да предхождат тайни. Но извън всяка логика Аурелиано беше уверен в своето предзнаменование.

— Не знам кой ще бъде — настоя той, — но който и да е, вече е на път.

В неделя наистина дойде Ребека. Нямахше повече от единайсет години. Бе извършила мъчително пътуване от Манауре с някакви търговци на кожи, които приели заръката да я предадат заедно с едно писмо в къщата на Хосе-Аркадио Буендия, но не можаха да обяснят точно кой е човекът, който ги бе помолил за услугата. Целият ѝ багаж се състоеше от сандъчето с дрехи, малък дървен стол-люлка с ръчно изрисувани цветенца и брезентен чувал, който постоянно правеше трак-трак-трак, в него носеше костите на родителите си. Писмото, отправено до Хосе-Аркадио Буендия, бе написано с щедри, ласкави слова от някой, който все тъй много го обичал въпреки времето и разстоянието и който се чувствувал задължен от най-обикновено човеколюбиво чувство да стори милостта да му проводи това безподслонно сираче, втора братовчедка на Урсула и следователно родственница на Хосе-Аркадио Буендия, макар и по-далечна, защото е дъщеря на онзи незабравим приятел Никанор Улоба и предостойната му съпруга Ребека Монтиел, господ да ги приеме в небесните селения, и чиито тленни останки прилагал към настоящото писмо, за да ги погребат по християнски. Както упоменатите имена, тъй и подписът на писмото бяха съвършено четливи, но нито Хосе-Аркадио Буендия, нито Урсула помнеха да са имали роднини с тия имена, нито пък познаваха някого, който да се нарича като подателя, и още по-малко в отдалеченото поселище Манауре. От момичето бе невъзможно да се получи някакво допълнително сведение. Още не дошло, то седна да си смуче пръста в стола-люлка и да наблюдава всички с големите си уплашени очи, без да даде никакъв признак, че разбира какво го питат. Дрехата ѝ беше от изтъкан на верев плат, боядисан черно и износен от употреба, лачените ѝ чепици бяха олющени, а косата прихваната зад ушите с черни панделки. Носеше нарамник* със замазани от пот изображения, а на дясната китка — кучешки зъб от хищно животно, закрепен върху медна

подложка като амулет против урочасване. Зелената ѝ кожа, кръглият изпънат като барабан корем разкриваха лошо здраве и глад, по-стари от самата нея, но когато ѝ дадоха да яде, тъй си и остана с чинията върху краката, без да вкуси. Дори повярваха, че е глухоняма, чак докато индианците не я попитаха на своя език дали иска малко вода и тя раздвижи очи, сякаш ги бе познала, и кимна утвърдително с глава.

[* Ивица или парче плат с отвор, през който се провира главата, тъй че да виси върху гърдите и гърба, служи за отличие на религиозни ордени; прави се също от две парченца плат, свързани с две дълги ленти.]

Взеха я, защото нямаше друг изход. Решиха да ѝ казват Ребека, както съгласно писмото било името на майка ѝ, защото Хосе-Аркадио Буендия има търпението да изрече пред нея целия поменик с имена на светии, ала напразно: тя не трепна при никое име. Тъй като по онова време нямаше гробище в Макондо, нали дотогава не бе умирали никой, запазиха чувала с костите в очакване на някое достойно място, където дати погребат и в продължение на много време те пречеха навсякъде и ги намираха там, където най-малко предполагаха, винаги с тяхното къткащо кудкудякане на квачка. Измина много време, преди Ребека да се включи в семейния живот. Сядаше в стола-люлка да си смучи пръста в най-отдалечения ъгъл на къщата. Нищо не привличаше вниманието ѝ освен музиката на часовниците, която всеки половин час търсеше с уплашени очи, сякаш очакваше да я намери някъде из въздуха. Дни наред не успяха да я накарат да яде. Никой не проумяваше как не е умряла от глад, докато туземците, които разбираха всичко, защото обикаляха безспир къщата с безшумните си крака, откриха, че на Ребека ѝ харесва да яде само влажната земя на двора и люспите вар, които къртеше с нокти от стените. Явно беше, че нейните родители, или който я бе отгледал, са я гълчали за този ѝ навик, тъй като го проявяваше скришом и съзнаваща вината си и гледаше да потулва дажбите, за да ги яде, без да я види никой. Оттогава я подложиха на безмилостно следене. Сипваха кравешка жлъчка по двора и мажеха стените с люти чушки, вярвайки, че с тия похвати ще разгромят гибелния порок, ала тя даде доказателства за такива хитрости и остроумие при набавяне на пръст, че Урсула се видя принудена да използва по-свирепи средства. Слагаше портокалов сок и равен в тенджерата, оставяше я цяла нощ на открито и

сутринта ѝ даваше настойката на гладно. Макар никой да не ѝ бе казал, че онзи е церът против порока да се яде земя, тя си мислеше, че всяко горчиво вещество на празен стомах ще накара черният дроб да се възпротиви. Ребека беше такава бунтовница и толкова силна въпреки рахитизма си, че трябваше да я събарят като някое биче, за да гълта лекарството, и едва можеха да обуздават ританията и да понесят заплетените йероглифи, които тя редуваше с ухапвания и заплювания и които, според думите на възмутените туземци, били най-дебелашките мръсотии, които можело да се измислят на техния език. Когато Урсула узна, допълни лечението с удари с каиш. Не се разбра никога дали именно равенът или тупаниците се оказаха резултатни или и двете заедно, но истината е, че за няколко седмици Ребека взе да дава доказателства, че се съвзема. Участвуваше в игрите на Аркадио и Амаранта, които я приеха като по-голяма сестра, хранеше се с апетит и си служеше добре с приборите. Скоро се разкри, че тя говори кастилски толкова лесно, колкото и езика на индианците, че има забележителна похватност за ръчни работи и че пее валса на часовниците с някакъв смешен текст, който сама си бе измислила. Не след дълго вече я считаха за член на семейството. С Урсула тя беше по-ласкава, отколкото някога са бивали нейните деца, и наричаше братче и сестриче Аркадио и Амаранта, чичо — Аурелиано, и дядко — Хосе-Аркадио Буендия. Тъй че накрая заслужи толкова, колкото и другите, името Ребека Буендия, единственото, което изобщо има и което тя с достойнство носи чак до своята смърт.

Една нощ, по времето, когато Ребека се излекува от порока да яде пръст и бе заведена да спи в стаята на другите деца, индианката, която спеше при тях, се събуди случайно и чу някакъв необичаен, накъсан шум в ъгъла. Надигна се обезпокоена, мислеше, че е влязло някакво животно в стаята, и тогава видя Ребека в люлеещия се стол да си смучи пръста със светнали като на котка очи. Смаяна от ужас, опечалена от обречеността на своята участ, Виситасион разпозна в тия очи признаците на болестта, чиято заплаха ги бе принудила, нея и брат ѝ, да се изселят завинаги от едно хилядолетно царство, където бяха князе. Беше чумата-безсънница.

Катауре, индианецът, не осъмна в къщи. Сестра му остана, защото нейното сърце на фаталистка ѝ сочеше, че гибелната болест ще я

преследва тъй или иначе до последното кътче на света. Никой не разбра безпокойството на Виситасион. „Ако не можем да заспим, още по-добре — казваше Хосе-Аркадио Буендия в добро настроение. — Така ще вземем повече от живота.“ Но индианката им обясни, че най-страшното в болестта безсънница не било невъзможността да се спи, понеже тялото не усещало никаква умора, а неумолимият развой към нейната най-гибелна проява: забравата. Искаше да каже, че когато болният привикнел към състоянието си на бдение, започвали да се изличават от паметта му детските спомени, после името и представата за нещата и накрая самоличността на хората и дори съзнанието за своето собствено същество, докато потънел в своего рода идиотщина без минало. Хосе-Аркадио Буендия, примрял от смях, реши, че става дума за една от многото болести, измислени от суеверието на туземците. Но Урсула за всеки случай взе предпазни мерки — отстрани Ребека от другите деца.

Подир няколко седмици, когато ужасът на Виситасион изглеждаше затихнал, една нощ Хосе-Аркадио Буендия се хвана, че се върти из леглото и не може да заспи. Урсула, която също се бе събудила, го запита какво му е и той ѝ отговори:

— Отново си мисля за Пруденсио Агилар.

Не дремнаха нито минута, ала на другия ден се чувствуваха толкова отпочинали, че забравиха лошата нощ. На обяд Аурелиано учуден подхвърли, че се чувствувал отлично, макар да бил прекарал цялата нощ в лабораторията, за да позлати една брошка, която мислел да подари на Урсула за рождения ѝ ден. Не се разтревожиха чак до третия ден, когато си лягаха, а не им се спеше, и проумяха, че вече петдесет часа не са спали.

— И децата са будни — каза индианката, убедена в предопределението. — Влезе ли веднъж в къщи, никой не се отърва от чумата.

Наистина, беше ги хванала болестта безсънница. Урсула, която беше научила от майка си целебната стойност на билките, приготви и накара всички да пият отвара от аконит, ала не успяха да мигнат и цял ден сънуваха будни. В това състояние на умопомрачена яснота не само виждаха изображенията на собствените си сънища, но и изображенията, сънувани от други. Сякаш къщата се бе изпълнила с посетители. В един кът на кухнята, седнала в люлеещия се стол, на Ребека ѝ се присъни, че

някакъв мъж, досущ като нея, облечен в бели ленени дрехи и с прихваната от златно копче яка на ризата, ѝ носи букет от рози. Придружаваше го жена с изтънчени ръце, която отдели една роза и я постави в косите на момичето. Урсула разбра, че мъжът и жената са родителите на Ребека, но макар да направи голямо усилие да ги разпознае, само потвърди увереността си, че никога не ги е виждала. Между другото, от недоглеждане, което Хосе-Аркадио Буендия никога не си прости, карамеловите животинчета, изготвяни в къщи, продължаваха да се продават из селището. Деца и възрастни смучеха очаровани прелестните зелени петлета на безсънието, изящните розови рибки на безсънието и нежните жълти кончета на безсънието, тъй че в понеделник утрото завари будно цялото селище. Отначало никой не се разтревожи. Напротив, зарадваха се, че не спят, защото тогава имаше толкова неща за вършене в Макондо, та времето едва стигаше. Толкова работиха, че скоро нямаше какво повече да правят и в три часа сутринта се оказаха със скръстени ръце да броят колко тона има часовниковият валс. Които искаха да спят, не от умора, а от носталгия по сънищата, прибягнаха до какви ли не изтощителни похвати. Събираха се да разговарят без отдих, да си повтарят часове наред едни и същи вицове, да усложняват чак до пределите на влудяването приказката за скопения петел, една безкрайна игра, в която разказвачът питаше дали искат да им разправи приказката за скопения петел и когато отговаряха да, разказвачът казваше, че не бил искал да му кажат да, ами дали искали да им разправи приказката за скопения петел и когато млъкваха, разказвачът казваше, че не бил искал да мълчат, ами дали искали да им разправи приказката за скопения петел, и никой не можеше да си отиде, защото разказвачът казваше, че не бил искал да си отиват, ами дали искали да им разкаже приказката за скопения петел и така последователно, в един омагьосан кръг, който се проточваше по цели нощи.

Когато Хосе-Аркадио Буендия си даде сметка, че чумата е нахълтала в селището, събра домовладиките да им обясни каквото знае за болестта безсънница, и се взеха мерки, за да се предотврати разпространението на тая напаст из другите поселища на тресавището. Тъй свалиха от козите камбанките, които арабите разменяха срещу папагали гуакамайя, и ги сложиха на влизане в селището в услуга на

ония, които подминаваха съветите и молбите на стражите и настояваха да посетят селището. Всеки от другоземците, които по онова време обикаляха улиците на Макондо, трябваше да звъни с камбанката си, за да узнават болните, че той е здрав. Не им позволяваха нито да идат, нито да пият нещо по време на техния престой, защото нямаше съмнение, че болестта се предава само чрез устата и че всички неща за ядене и пиене бяха заразени от безсъние. По тоя начин държаха чумата обкръжена в очертанието на селището. Толкова успешна беше забраната, че дойде ден извънредното положение да се смята за нещо естествено, а животът бе уреден по такъв начин, че работата възстанови своя ритъм и никой повече не се разтревожи заради безполезния обичай да се спи.

Формулата, която щеше да ги защитава месеци наред от изплъзванията на паметта, бе измислена от Аурелиано. Откри я случайно. Опитен безсънник, защото бе един от първите, той беше изучил до съвършенство златарското изкуство. Един ден търсеше малката наковалня, която употребяваше да източва метали, и не си спомни името ѝ. Баща му каза: „Наковалня“. Аурелиано написа името на една хартия и я залепи върху основата на наковалничката: наковалня. Така беше уверен, че за в бъдеще няма да го забрави. Не му дойде наум, че това бе първата проява на забравата, защото предметът имаше трудно за запомняне име. Но след някой ден откри, че му е трудно да помни почти всички неща в лабораторията. Тогава ги отбеляза със съответното име, така че му беше достатъчно да прочете надписа, за да ги разпознае. Когато баща му съобщи тревогата си, че е забравил и най-внушителните събития от своето детство, Аурелиано му обясни способа си и Хосе-Аркадио Буендия го приложи на дело в цялата къща и по-сетне го наложи из цялото селище. Потопи в мастило китка трева и отбеляза всяко нещо с името му: маса, стол, часовник, стена, легло, тенджера. Отиде на двора и беляза животните и растенията: крава, коза, свиня, кокошка, юка, маланга, банан „гинео“. Полека-лека, изучавайки безкрайните възможности на забравата, проумя, че може да дойде ден, когато нещата да се разпознават по надписите им, ала да не се помни предназначението им. Тогава той бе още по-ясен. Табелката, която окачи на врата на кравата, беше образец пример за начина, по който

жителите на Макондо бяха готови да се борят срещу забравата: _Това е кравата, трябва да се дои всяка сутрин, че да дава мляко, и млякото трябва да се подварява, за да с е смесва с кафе и да се приготвя мляко с кафе._ Така продължиха да живеят в една изплъзваща се действителност, за миг уловена от думите, но която щеше неудържимо да избяга, щом забравят стойността на писаната буква.

В началото на пътя за тресавището бе поставена обява, която известяваше: _Макондо_, и още една, по-голяма, на главната улица: _бог съществува_. Из всички къщи бяха написани разковничета за запомняне на предметите и чувствата. Но системата изискваше такава зоркост и такава нравствена твърдост, че мнозина рухнаха пред вълшебството на една въображаема действителност, измислена от тях самите, която се оказа по-непрактична, но по-насърчителна. Пилар Тернера най-много допринесе да се разпространи тая измама, когато измисли дяволията да четете на карти миналото, както преди четеше бъдещето. Посредством този способ безсънниците заживяха в един свят, построен от несигурните редувания на картите, където помнеха бащата само като мургавия мъж, пристигнал в началото на април, а майката помнеха само като тъмнокосата жена със златна халка на лявата ръка, и където някоя рождена дата се свеждаше до последния вторник, когато пяла чучулигата върху лавровото дърво. Разгромен от тия утешителни сеанси, Хосе-Аркадио Буендия реши тогава да построи машината на паметта, която веднъж бе пожелал, за да помни дивните изобретения на циганите. Уредът се основаваше на възможността да прехвърля всяка сутрин, и то от начало до край, цялата съвкупност от познания, придобити в живота. Той си го представяше като въртящ се речник, който една застанала върху оста му особа ще може да раздвижва посредством ръчка, тъй че за няколко часа пред очите й да преминат най-необходимите за живеене понятия. Успя да напише близо четиринайсет хиляди фиша, когато по пътя за тресавището се появи някакъв чудноват старец с тъжната камбанка на спящите, помъкнал тумбест, овързан с върви, куфар и покрита с черни парцали количка. Отиде право в къщата на Хосе-Аркадио Буендия.

Виситасион не го позна, когато му отвори вратата, и си помисли, че идва с намерение да продаде неща, а не знае, че нищо не може да се продава в селище, което неудържимо тъне в подвижните пясъци на

забравата. Беше един грохнал мъж. Макар гласът му също да бе попукан от неувереността и ръцете му, изглежда, се съмняваха в съществуването на нещата, той очевидно идваше от света, където хората все още можеха да спят и да си спомнят — Хосе-Аркадио Буендия го завари седнал в салона да си вее с една окърпена шапка и да чете със състрадателно внимание надписите, залепени по стените. Поздрави го с най-широки изяви на обич, защото се боеше, че го е познавал някога, а сега не си спомня. Но посетителят долови неговата лъжливост. Почувствува се забравен, не с поправимата забрава на сърцето, а с друга една забрава, по-жестоката и невъзвратима, която той отлично познаваше, защото бе забравата на смъртта. Тогава разбра. Отвори претъпкания с неразгадаеми вещи куфар и помежду тях измъкна едно куфарче с много стъкленици. Даде на Хосе-Аркадио Буендия да изпие някакво вещество с безметежен цвят — и в паметта му светна. Очите му се навлажниха от плач, преди да се види в една нелепа стая, където предметите бяха белязани, и преди да се засрами от височайшите глупости, изписани по стените, и дори преди да разпознае новодошлия сред ослепителен блясък от веселие. Беше Мелкиадес.

Докато Макондо празнуваше отвоюването на спомените, Хосе-Аркадио Буендия и Мелкиадес изтърсиха праха от старата си дружба. Циганинът беше готов да остане в селището. Вярно, бил в смъртта, но се завърнал, защото не можал да понесе самотата. Прокуден от собственото си племе, лишен от всякаква свръхестествена дарба като наказание за верността му към живота, той решил да се приюти в онзи още неоткрит от смъртта кът на света и да се посвети на една лаборатория за дагеротипия. Хосе-Аркадио Буендия не беше чувал никога да се говори за това изобретение. Ала когато видя себе си и цялото свое семейство, изваяни в една вечна възраст върху пластинка преливащ се метал, онемя от смайване. От тази епоха води началото си ръждясалият дагеротип, на който Хосе-Аркадио Буендия излезе с щръкнала пепелява коса, с вкоравена, прихианата от медно копче яка на ризата и с изражение на учудена тържественост, а Урсула, примирайки от смях, го описваше като „уплашен генерал“. Хосе-Аркадио Буендия наистина се бе уплашил в онова прозирно декемврийско утро, когато му направиха дагеротипа, защото смяташе, че с преминаването на образа върху металната плочка хората се изхабяват полека-лека. По една

любопитна превратност на обичая, тъкмо Урсула му изби онази мисъл от главата, както пак тя забрави някогашните си жегвания и реши Мелкиадес да остане да живее в къщата, макар че никога не позволи да ѝ направят дагеротип, защото /според буквалните ѝ думи/ не искала да остане за подигравка на внуците си. Оная сутрин тя облече децата в най-хубавите им дрехи, напудри ги по лицата и им даде по лъжица сироп от костен мозък, за да могат да стоят съвсем неподвижни в продължение на почти две минути пред пищната камера на Мелкиадес. На семейния дагеротип, единствения, който изобщо е съществувал, Аурелиано излезе облечен в черно кадифе, между Амаранта и Ребека. Имаше същата вялост и същия ясновиден поглед, които щеше да има след години пред взвода за разстрел. Но още не бе почувствувал предзнанието за съдбата си. Той беше един опитен златар, тачен из цялото тресавище заради изяществото на своята работа. В работилницата, която делеше с нелепата лаборатория на Мелкиадес, едва се чуваше, че диша. Сякаш се бе укрил в някакво друго време, докато баща му и циганинът тълкуваха с викове предсказанията на Нострадамус сред трясъка на стъкленници и легенчета, сред поразията от разлени киселини и сребърен бромид, разпиляван от ударите с лакти и препъвания, които следваха всеки миг. Тази всеотдайност в труда, добрият разум, с който гледаше своите интереси, бяха позволили на Аурелиано за кратко време да спечели повече пари, отколкото Урсула с нейната прелестна карамелова фауна, но всички се чудеха, че той, вече здрав и прав мъж, не познава жена. Наистина, жена не бе докосвал.

След месеци се върна Франсиско Човека, старец-скиталец на почти 200 години, който често минаваше през Макондо да разпространява съчинените от самия него песни. В тях Франсиско Човека разказваше с най-тънки подробности новините за случилото се из селищата по своя път от Манауре до края на тресавището, тъй че, ако някой имаше да проводи някаква заръка или да разпространи някое събитие, плащаше му две сентаво, за да го включи в репертоара си. По тоя начин Урсула научи за смъртта на майка си съвсем случайно, когато една вечер слушаше песните с надежда, че ще кажат нещо за сина ѝ Хосе-Аркадио. Франсиско Човека, наричан така, защото разгроми дявола в двубой с импровизиране на песни, и чието истинско име никой не узна, изчезна от Макондо по време на чумата-безсънница и една вечер се появи без

никакво известие в дюкяна на Катарино. Цялото селище отиде да го слуша, за да узнае какво е станало по света. Тогава с него пристигнаха една толкова дебела жена, та четирима индианци трябваше да я носят натоварена върху люлеещ се стол, и една невръстна мулатка е безпризорен вид, която я пазеше с чадър от слънцето. Вечерта Аурелиано отиде в дюкяна на Катарино. Завари Франсиско Човека като някакъв едрокаменен хамелеон, седнал сред кръг от зяпачи. Пееше новините със своя стар раздрънкан глас, съпровождаше си на същия едновременен акордеон, който му подари сър Уолтър Рейли* в Гвиана, и тактуваше с големите си попукани от селитрата стъпала на пешеходец. Срещу една врата в дъното, през която влизаха и излизаха неколцина мъже, седеше и мълчаливо си вееше матроната от стола-люлка. Катарино, с филцова роза на ухото, продаваше на посетителите големи чаши прекипял сок от захарна тръстика и използваше случая да се приближи до мъжете и да пусне ръка, където не бива. Към среднощ горещината стана непоносима. Аурелиано изслуша вестите докрай, без да открие нито една, която да интересува семейството му. Канеше се да си ходи в къщи, когато матроната махна с ръка.

[* Английски политик, дипломат, известен поет и мореплавател (1552—1618), любимец на Елизабет I. Предприема колонизаторски набези в Северна Америка и Гвиана. Екзекутиран при Яков I.]

— Влез и ти — рече тя. — Само двайсет сентаво струва.

Аурелиано пусна една монета в касичката, която матроната държеше на коленете си, и влезе в стаята, без да знае за какво. Невръстната мулатка, с цицки на кучка, стоеше гола в леглото. Преди Аурелиано тази вечер шейсет и трима мъже бяха минали през стаята. Толкова използван и толкова замесван с пот и въздишки, въздухът в стаята започваше да се превръща в тиня. Момичето смъкна прогизналия чаршаф и помоли Аурелиано да го хване от единия край. Тежеше като платнище. Усуквайки го за двата края, те го изтискаха, докато възвърна обичайното си тегло. После обърнаха рогозката и потта изби от другата страна. Аурелиано жадуваше това действие да не свършва никога. Познаваше теоретичната механика на любовта, но не можеше да се крепи на крака от слабост в коленете. Когато момичето най-последно натъкми леглото и му заповяда да се съблече, той й даде някакво замаяно обяснение:

— Накараха ме да вляза. Казаха ми да пусна два̀йсет сента̀во в касичката и да не съм се бавел.

Момичето разбра об̀ъркването му.

— Ако пуснеш още два̀йсет сента̀во на излизане, можеш да се забавиш още малко — рече тихо.

Аурелиано се съблече, изм̀ъчван от свян, и не можеше да си избие мисълта, че неговата голота не изд̀ържа сравнението с братовата му. Въпреки усилията на момичето той се чувствуваше все по-безразличен и ужасно сам.

— Ще пусна още два̀йсет сента̀во — каза той с опечален глас.

Момичето м̀ълчаливо му благодари. Г̀ърбът ѝ беше изпонаранен. Кожата ѝ беше лепната върху ребрата и дишането разв̀ълнувано от безд̀ънно изтощение. Преди две години, далеч, далеч отгук, тя заспала, без да угаси свещта и се пробудила обкр̀ъжена от ог̀ня. К̀щата, гдето живеела при баба си, която я била отгледала, станала на пепел. Оттогава бабата я водела от селище на селище и я карала да ляга за по два̀йсет сента̀во, че да плати стойността на опожарената к̀ща. Според пресмятанията на момичето оставали ѝ още десетина години с по седемдесет м̀же на вечер, защото трябвало да плаща освен разходите за пътуването и изхранването на двете, също и заплатите на индианците, които носеха стола-люлка. Щом матроната за втори път потропа на вратата, Аурелиано излезе от стаята, без да е направил нищо, замаян от желание да плаче. Тая нощ не можа да заспи, мислеше за момичето с някаква смесица от желание и състрадание. Изпитваше неуд̀ържима нужда да я люби и закриля. На разс̀мване, изтощен от безс̀ънието и треската, взе спокойното решение да се ожени за нея, за да я отърве от потисничеството на бабата и да се наслаждава всяка нощ на задоволството, което тя доставяше на седемдесет м̀же. Но в десет часа сутринта, когато стигна до дюкяна на Катарина, момичето бе заминало от селището.

Времето уталожил неговото вят̀ърничаво намерение, ала утежни чувството му за провал. Укри се в работата. Примири се за цял живот да б̀де м̀ж без жена, за да крие срама от своята ненужност. Между другото Мелкиадес вече изобрази на своите пластинки всичко изображаемо в Макондо и изостави работилницата за дагеротипия на безумията на Хосе-Аркадио Буендия, който бе решил да я използва, за

да постигне научно доказателство, че бог не съществува. Посредством усложнен процес с наслагващи се експозиции, правени от различни места в къщата, той бе сигурен, че рано или късно ще направи дагеротип на господ-бога, ако съществува, или ще сложи край веднъж завинаги на предположението за неговото съществуване. Мелкиадес се задълбочи в тълкуването на Нострадамус. Стоеше до късно, задушавайки се в обезцветеното кадифено елече, и драсколеше по някакви хартии с мъничките си врабешки ръчички, чиито пръстени бяха изгубили своя някогашен пламък. Една нощ повярва, че е намерил предсказание за бъдещето на Макондо. Ще станело светъл град, с големи стъклени къщи, където и помен няма да има от коляното на Буендиовци. „Грешка — прогърмя Хосе-Аркадио Буендия. — Няма да са къщи от стъкло, ами от лед, както на мен ми се присъни, и винаги ще има един Буендия, во веки веков.“ В оная чудата къща Урсула воюваше да запази здравия разум и бе разширила търговията с карамелови животинчета чрез една пещ, която произвеждаше по цяла нощ кошове хляб и смайващо разнообразие от пудинги, пасти и сладкиши, които за няколко часа се изпаряваха по криволиците на тресавището. Бе стигнала до възраст да има право на почивка, ала напротив, ставаше все по-дейна. Толкова беше заета в процъфтяващите си начинания, че един следобед погледна разсеяно към двора, докато индианката ѝ помагаше да подслади тестото, и видя две непознати красиви девойки да везат на гергеф под светлината на здрача. Бяха Ребека и Амаранта. Едва свалили черните облекла за баба си, които носиха с неотстъпна строгост в продължение на три години, и цветните дрехи сякаш им бяха дали ново място в света. Ребека, противно на онова, което можеше да се очаква, беше по-хубавата. Имаше прозрачна кожа, големи, ведри очи и чудодейни ръце, които сякаш изработваха с невидими нишки плетениците на везмото. Амаранта, по-малката, беше малко неизящна, но имаше естествената възвишеност, вътрешното високомерие на умрялата баба. Край тях, въпреки че вече разкриваше физическия устрем на баща си, Аркадио изглеждаше дете. Беше се отдал да изучава златарското изкуство с Аурелиано, който освен това го бе научил да чете и пише. Урсула изведнъж разбра, че къщата се е напълнила с хора, че синовете ѝ скоро ще се женят и ще имат синове, и че ще са принудени да се разпилеят поради липса на пространство. Тогава

извади парите, трупани в дълги години на суров труд, издействува отстъпки от купувачите си и почна да разширява къщата. Разпореди да се построи прилична гостна, друга стая, по-удобна и прохладна, за всекидневно ползване, трапезария с маса за дванайсет души, където семейството да сяда с всичките си гости; девет спални с прозорци към двора и дълъг пруст, който една розова градина пазеше от сиянието на полудневието, и с перило за поставяне на гърнета, с папрат и саксии с бегонии. Нареди да разширят кухнята, за да се построят две пещи, да се събори старият килер, където Пилар Тернера прочете бъдещето на Хосе-Аркадио, и да се изгради друг, два пъти по-голям, та никога да не липсват съестни припаси в къщата. Разпореди да се построи в двора, под сянката на кестена, баня за жените и друга за мъжете, а в дъното голяма конюшня, телен кокошарник, обор за доене и къщичка, открита за всички ветрове, че да се настаняват на воля безгрижните птици. Следвана от дузини зидари и дърводелци, сякаш сполетяна от умопомрачаващата треска на своя съпруг, Урсула заповядваше положението на светлината и поведението на топлината, разпределяше пространството без ни най-малък усет за неговите предели. Първобитната постройка на основателите се изпълни със сечива и материали, с подтиснати от потта работници, които молеха да не им пречат, а не мислеха, че именно те пречеа, раздразнени от чувала с човешки кости, който ги преследваше навред с глухия си звънтеж. В онова неудобство, където се дишаше негасена вар и катранена смес, никой не проумя как от недрата на земята полека-лека изникна не само най-голямата къща, която изобщо ще има в селището, но и най-гостоприемната и прохладна, която някога е имало в очертанията на тресавището. Хосе-Аркадио Буендия, мъчейки се да изненада божественото провидение сред оня катаклизъм, най-малко проумя всичко това. Новата къща бе почти завършена, когато Урсула го измъкна от неговия химеричен свят, за да го осведоми, че дала заповед фасадата да се боядиса в синьо*, а не в бяло, както те искаха. Показаха му официалното разпореждане, написано върху някаква хартия. Хосе-Аркадио Буендия, без да разбира какво казва съпругата му, разчете подписа.

[* Синьото е цветът на консервативната партия в Колумбия, а червеното — на либералната.]

— Кой е тоя никаквец? — запита той.

— Управителят — печално рече Урсула. — Викат, че бил някаква власт, пратена от правителството.

Дон Аполинар Москоте, управителят, бе пристигнал в Макондо, без да вдига шум. Отседна в хотела на Яков — отворен от един от първите араби, които дойдоха да трампят джунджурии за папагали гуакамайя — и на другия ден нае стаичка с врата към улицата, на две пресечки от къщата на Буендиовци. Сложи маса и стол, които купи от Яков, закова върху стената герба на републиката, който бе донесъл със себе си, а върху вратата изрисува табелката: „Управител“. Първото му разпореждане бе да заповяда всички къщи да се боядисали в синьо, за да се отпразнува годишнината от националната независимост. Хосе-Аркадио Буендия, с препис от заповедта в ръка, го завари да спи следобедния си сън в хамака, който беше окачил в голия си кабинет.

— Вие ли написахте тая хартия? — попита го той.

Дон Аполинар Москоте, зрял, срамежлив човек с налято тяло, отговори „да“.

— С какво право? — отново запита Хосе-Аркадио Буендия.

Дон Аполинар Москоте потърси някаква хартия в чекмеджето на масата и му я показа:

Назначен съм управител на това селище.

Хосе-Аркадио Буендия дори не погледна назначението.

— В това селище не заповядваме с хартии — каза той, без да губи спокойствие. — И да го знаете веднъж завинаги: никакъв управител не ни трябва, защото тук няма нищо за оправяне.

Пред неустрашимостта на дон Аполинар Москоте, все тъй, без да повишава глас, той направи подробен преглед на това как бяха основали селото как си бяха разпределили земята, прокарали пътища и въвели подобренията, които нуждата им бе изисквала, без да са додявали на никакво правителство и без никой да им додява.

— Толкова миролюбиви сме, че и от естествена смърт не сме умирали — му каза той. — Нали виждате, още нямаме гробище.

Не се завайка, че правителството не ги е подпомогнало. Напротив, радвал се, че дотогава ги е оставило да растат в мир и се надявал така и да бъде, защото те не били основали селище, за да вземе да им казва първият другоземец какво трябвало да правят. Дон Аполинар Москоте

си беше сложил едно дочено сако, бяло като панталоните му, без да изгуби нито за миг безупречността на своите обноски.

— Тъй че, ако вие искате да останете тука като най-обикновен и редови гражданин, бъдете най-сърдечно добре дошъл — заключи Хосе-Аркадио Буендия. — Но ако сте дошъл да насаждате безредие, като задължавате хората да си боядисват къщите сини, можете да си дигате чукалата и да се измитате откъдето сте дошъл. Защото моята къща ще бъде бяла като гълъбица.

Дон Аполинар Москоте преbledня. Отстъпи крачка назад и стисна челюсти, за да изрече с известно униние:

— Искам да ви предупредя, че съм въоръжен.

Хосе-Аркадио Буендия не разбра кога се качи в ръцете му младежката сила, с която поваляше кон. Сграби дон Аполинар Москоте за реверите и го повдигна на височината на очите си.

— Това го правя, защото предпочитам да ви мъкна жив, отколкото цял живот да ви мъкна мъртъв.

И така го понесе напред улицата, вдигнат за реверите, чак докато го сложи на двата му крака върху пътя за тресавището. Подир седмица управителят се връщаше с шестима босоноги, въоръжени с ловджийски пушки, парцаливи войници, и с биволска кола, където се возеха жена му и шестте ѝ дъщери. По-късно пристигнаха други две коли с мебели, сандъци и домашните потреби. Настани семейството си в хотела на Яков, докато намери къща, и отново отвори кабинета, пазен от войниците. Основателите на Макондо, решени да изхвърлят нашествениците, отидоха с по-големите си синове да се предоставят на разпореждане на Хосе-Аркадио Буендия. Но той се противопостави, според обяснението му, защото дон Аполинар Москоте се върнал с жена си и дъщерите и не било мъжка работа да позорят другиго пред семейството му. Тъй че реши да оправи положението с добро.

Аурелиано го придружи. По онова време вече бе пуснал чер мустак със засукани краища и гласът му беше малко гръмлив, което щеше да го отличава през войната. Без оръжие и без да обръщат внимание на стражата, те влязоха в кабинета на управителя. Дон Аполинар Москоте не изгуби спокойствие. Представи ги на двете си дъщери, които бяха там по някаква случайност: Ампаро* — на 16 години, мургава като майка си, и Ремедиос**, едва деветгодишна,

изящно дете с кожа на перуника и зелени очи. Бяха прелестни и добре възпитани. Щом мъжете влязоха, преди да бъдат представени, те приближиха столовете да седнат. Ала и двете останаха прави.

[* Убежище, закрила.]

[** Лекарство, помощ, средство.]

— Отлично, приятелю — каза Хосе-Аркадио Буендия. — Вие ще останете тук, но не защото държите на вратата ония разбойници с пищови, а от почитание към госпожа съпругата ви и дъщерите.

Дон Аполинар Москоте се обърка, но Хосе-Аркадио Буендия не му даде време да отвърне.

— Само две условия ви поставяме — добави той.

— Първо — всеки да си боядисва къщата, какъвто си ще цвят.

Второ — войниците да заминат веднага. Ние отговаряме за реда.

Управителят вдигна дясната си ръка с протегнати пръсти.

— Честна дума?

— Честна дума на враг — рече Хосе-Аркадио Буендия. И прибави с горчив тон. — Защото едно нещо искам да ви кажа: вие и аз си оставаме врагове.

Същия следобед заминаха войниците. След няколко дни Хосе-Аркадио Буендия намери къща за семейството на управителя. Всички заживяха в мир освен Аурелиано. Образът на Ремедиос, по-малката дъщеря на управителя, която по възраст можеше да му бъде дъщеря, остана да го боли някъде в тялото. Това беше едно физическо усещане, което почти го дразнеше при ходене като камъче в обувката.

>

* * *

Новата къща, бяла като гълъбица, бе открита с вечеринка. Урсула си го науми още от следобед, когато видя Ребека и Амаранта станали девойки, и почти може да се каже, че главната подбуда за строежа бе желанието да предостави на момичетата достойно място за посрещане на гости. За да не отнеме нищо от блясъка на това начинание, тя работи като гребец-каторжник, докато се осъществяваха преобразованията, тъй че преди да бъдат завършени, бе поръчала скъпи вещи за украса и

обслужване, както и дивното изобретение, което щеше да предизвика почудата на селището и ликуването на младежта — пианолата. Занесоха я на парчета, опакована в няколко сандъка, които бяха разтоварени заедно с виенските мебели, чешкия кристал, сервиза за ядене от Индийската компания, холандските покривки и богатото разнообразие от лампи, свещници и вази, накити, килими. Къщата вносителка изпрати на своя сметка италианеца експерт Пиетро Креспи да сглоби и настрои пианолата, да обучи купувачите как да боравят с нея и да им покаже как се танцува модерната музика, отпечатана върху седем книжни ролки.

Пиетро Креспи беше млад и рус, най-красивият и най-възпитан мъж, когото бяха виждали в Макондо, толкова дребнаво добросъвестен в облеклото, че въпреки задушната горещина работеше с брокатена жилетка и дебело сако от тъмно сукно. Окъпан в пот, спазваше почтително разстояние от стопаните на къщата и стоя заключен в гостната седмици наред с някаква всеотдайност, подобна на Аурелиановата в златарската му работилница. Една сутрин, без да отвори вратата, без да викне никого за свидетел на чудото, той постави първата ролка на пианолата и мъчителното чукане и постоянният грохот на дървените летви преляха в тишина, учудена от реда и чистотата на музиката. Всички се втурнаха към гостната. Хосе-Аркадио Буендия изглеждаше поразен не от красотата на мелодията, а от самостоятелното удряне на клавишите на пианолата и натъкми в гостната камерата на Мелкиадес с надеждата да добие дагеротипа на невидимия изпълнител. Този ден италианецът обядва с тях. Ребека и Амаранта, които обслужваха трапезата, се побояха от лекотата, с която използваше приборите онзи ангелски мъж с бледи ръце без пръстени. Във всекидневната, съседна на гостната, Пиетро Креспи ги научи да танцуват. Показваше им стъпките, без да ги докосва, и тактуваше с метроном под учтивата бдителност на Урсула, която не остави гостната нито за миг, докато дъщерите ѝ вземаха уроците. Тия дни Пиетро Креспи носеше особени панталони, съвсем гъвкави и прилепнали, и леки обувчици за танц.

— Няма какво толкова да се тревожиш — казваше Хосе-Аркадио Буендия на жена си. — Тоя човек е педеруга.

Ала тя не се отказа от бдителността си чак докато не свърши обучението и италианецът не си замина от Макондо. Тогава започнаха

да уреждат празненството. Урсула направи строг списък на поканените и единствени избраници бяха потомците на основателите, освен семейството на Пилар Тернера, която вече беше родила други двама сина от неизвестни бащи. Всъщност това бе класов подбор, ала определен от приятелски чувства, защото облагодетелствуваните не само бяха най-старите приближени на дома на Хосе-Аркадио Буендия още от преди да се предприеме изселването, увенчано с основаването на Макондо, но техните синове и внуци от детство бяха обичайните другари на Аурелиано и Аркадио, а дъщерите им бяха единствените, които посещаваха къщата, за да бродират с Ребека и Амаранта. Дон Аполинар Москоте, доброжелателният управител, чиято дейност се свеждаше да издържа с оскъдните си средства двама полицаи, въоръжени с дървени палки, беше привидна власт. За да посрещат домашните разходи, дъщерите му отвориша шивачница, където правеха било цветя от филцов плат, било сандвичи с мармалад от гуайяба, или любовни писъмца по поръчка. Но макар че бяха благопристойни и услужливи, най-красиви в селището и най-сръчни в новите танци, те не влязоха в сметката за празника.

Докато Урсула и момичетата разопаковаха мебели, лъскаха сервизите за хранене и окачваха картини на девиси в лодки, натоварени с рози, и по тоя начин вдъхнаха струя нов живот на голите пространства, съградени от зидарите, Хосе-Аркадио Буендия се отказа да преследва божия образ, убеден в неговото несъществуване, и изтърбуши пианолата, за да разгадае тайната ѝ магия. Два дни преди празненството, затлачен в каша от ключета и излишни чукчета и цамбуркащ из бъркотията от струни, които размотаваше от единия край, а се намотаваха от другия, той успя да стъкми инструмента. Никога не беше имало толкова стряскания и търчене както в ония дни, ала новите катранени лампи светнаха в предвидения ден и час. Още миришеца на смоли и влажна вар, къщата се отвори и децата и внуците на основателите разгледаха пруста с папрати и бегонии, тихите помещения, градината, заситена с благоухание на рози, и се събраха в гостната пред непознатото изобретение, покрито с бял чаршаф. Които познаваха фортепианото, разпространено в други поселища из тресавището, се почувствуваха малко обезсърчени, но по-горчиво бе разочарованието на Урсула, когато постави първата ролка, за да открият

вечеринката Амаранта и Ребека и механизмът не се задвижи. Мелкиадес, вече почти сляп, ронещ се от грохналост, прибягна към памтивековната си мъдрост и се опита да го поправи. Накрая Хосе-Аркадио Буендия погрешно успя да раздвижи някакво запънано се устройство и музиката изскочи най-напред с бълбукане, а сетне във водоскок от обърнати ноти. Удряйки върху поставените без ред и съгласуваност струни, безразсъдно натегнатите чукчета се разкривиха. Но упоритите потомци на дваисет и единия смелчаци, които изтърбушиха планината да търсят море откъм запад, отминаха коварните подводни скали на мелодичната неразбория и вечеринката се проточи до зори.

Пиетро Креспи отново дойде да поправи пианолата. Ребека и Амаранта му помогнаха да подреди струните и заедно се смяха на обърнатите наопаки валсове. Той беше крайно ласкав, при това толкова почтено, че Урсула се отказа от бдителността си. Срещу отпътуването му, с възстановената пианола набързо бе уредена вечеринка, за да го изпратят и той показа с Ребека съвършено изпълнение на модерни танци. Аркадио и Амаранта им бяха равностойни по изящност и сръчност. Но показното танцуване бе прекъснато, защото Пилар Тернера, застанала на вратата при зяпачите, се скара, и то с хапане и скубане на коси, с една жена, която се осмели да подхвърли, че младият Аркадио имал женски задник. Към полунощ Пиетро Креспи се раздели с прочувствена реч и обеща да се върне час по-скоро. Ребека го изпроводи до вратата и след като затвори къщата и угаси лампите, отиде в стаята си да плаче. Това беше безутешен плач, който се проточи дни наред и чиято причина не узна дори Амаранта. Тая нейна затвореност не беше за чудене. Макар да изглеждаше буйна и сърдечна, тя имаше самотен характер и непроницаемо сърце. Беше великолепна девойка, с дълги и корави кости, но се инатеше да употребява все още дървеното столче-люлка, с което пристигна в къщата, много пъти подсилвано и вече лишено от облегалки за ръцете. Никой не бе открил, че дори на тая възраст тя запазваше привычката да си смуче пръста. Затова не пропускаше случай да се затвори в банята и беше придобила навика да спи с лице, извърнато към стената. В дъждовните следобеди тя взеше с група приятелки в пруста с бегониите, губеше нишката на разговора и една носталгична сълза осоляваше небцето ѝ, когато

виждаше жилчиците влажна земя и купчинките кал, построени от градинските червеи. Тия тайни вкусове, разгромени по едно време от портокала с равен, избухнаха в неудържим копнеж, когато взе да плаче. Отново прояде пръст. Първия път го стори едва ли не от любопитство, уверена, че лошият вкус ще бъде най-добрият лек против изкушението. И наистина, не можа да понесе пръстта в устата си. Ала настоя, победена от растящата притома, и малко по малко отвоюва извечния апетит на своите деди, вкуса към първичните минерали, цялостното задоволство от първородната храна. Сипваше шепи пръст в джобовете и я изяждаше зрънце по зрънце, без да я виждат, с някакво объркано чувство на щастие и гняв, докато обучаваше приятелките си в най-трудните бодове и разговаряше за други мъже, които не заслужаваха пожертвуванието да се яде заради тях варта по стените. Шепите пръст правеха по-близък и по-действителен онзи единствен мъж, който заслужаваше това падение, сякаш земята, която той тъпчеше с нежните си лачени ботуши някъде другаде по света, придаваше на Ребека тежестта и топлината на неговата кръв в минералния вкус, който оставяше тръпчива ситна жар в устата и жажда за покой в сърцето. Един следобед, без никакъв повод, Ампаро Москоте поиска разрешение да разгледа къщата. Амаранта и Ребека, объркани от непредвиденото гостуване, я разведоха със сурова сериозност. Показаха ѝ преустроената къща, пуснаха ѝ ролките на пианолата и ѝ предложиха оранжада с галети. Ампаро даде урок по достойнство, по собствен чар и добри обноски и това направи впечатление на Урсула в кратките мигове, през които тя присъствува на посещението. След два часа, когато разговорът заляна, Ампаро използва една невнимание на Амаранта и предаде някакво писмо на Ребека. Тя успя да види името на многоуважаемата сеньорита доня Ребека Буендия, изписано със същия методичен почерк, със същото зелено мастило и със същото златарско редене на думите, с които бяха написани указанията за боравене с пианолата. Прегъна писмото с върха на пръстите си и го скри в корсажа, гледайки Ампаро Москоте с изражение на безкрайна благодарност и мълчаливо обещание за съзаклятничество до смърт.

Неочакваната дружба на Ампаро Москоте и Ребека Буендия пробуди надеждите на Аурелиано. Споменът за малката Ремедиос не бе преставал да го измъчва, но той не намираше случай да я види. Когато

се разхождаше из селището с най-близките си приятели, Магнифико* Висбал и Херинелдо Маркес — синове на основатели със същите имена, — той я диреше с томителен поглед из шивачницата, но виждаше само по-големите сестри. Присъствието на Ампаро Москоте в къщата беше като някакво предзнание. „Трябва да дойде“. Толкова пъти си го повтори, и с такава убеденост, че един подиробед, когато сглобяваше в работилницата една златна рибка, беше убеден, че тя е отвърнала на неговия зов. След малко наистина чу детското гласче и щом повдигна поглед с вледенено от уплаха сърце, видя на вратата момиченцето с рокля от розов органдин и бели чепички.

[* великолепен, прелестен.]

— Там не влизай, Ремедиос — каза Ампаро Москоте в пруста, — че работят.

Но Аурелиано Не й даде време да се подчини. Вдигна позлатената рибка, окачена за една верижка, която излизаше от устата ѝ, и рече:

— Влез!

Ремедиос се приближи и зададе няколко въпроса относно рибката и Аурелиано не можа да отговори, защото кой знае откъде взелият се задух му попречи, Искаше да остане завинаги край тая кожа на перуника, край тия изумрудени очи, съвсем близо до тоя глас, който при всеки въпрос му казваше господине със същото почитание, с което го казваше и на баща си. Мелкиадес стоеше в ъгъла, седнал до писалището, и драсколеше неразгадаеми знаци. Аурелиано го намрази. Не можа да стори нищо друго, освен да каже на Ремедиос, че ще ѝ подари рибката, а момиченцето толкова се изплаши от предложението, че изхвъркна от работилницата. Онзи подиробед Аурелиано изгуби потайното търпение, с което бе очаквал случай да я види. Занемари работата, призова я много пъти в отчаяни усилия на съсредоточеност, ала Ремедиос не се отзова. Търси я в шивачницата на сестрите ѝ, зад перденцата на тяхната къща, в канцеларията на баща ѝ, но я намери само в образа, който насищаше неговата собствена и ужасна самота. Прекарваше по цели часове с Ребека в гостната да слуша валсовете на пианолата. Тя ги слушаше, защото това беше музиката, с която Пиетро Креспи я бе научил да танцува. Аурелиано ги слушаше, просто защото всичко, дори и музиката, му напомняше за Ремедиос.

Къщата се изпълни с любов. Аурелиано я изказа в стихове, които

нямаха ни начало, ни край. Пишеше ги по грапавите пергаменти, които му подаряваше Мелкиадес, по стените на банята, по кожата на ръцете си и във всички Ремедиос се появяваше преобразена. Ремедиос из унасящия въздух в два часа по обед, Ремедиос в смълчаното дихание на розите, Ремедиос в тайната клепсида* на молците, Ремедиос в парата на хляба призори, Ремедиос навсякъде и Ремедиос завинаги. Ребека очакваше любовта в четири часа след пладне и взеше до прозореца. Знаеше, че пощенското муле пристига едва през петнайсет дни, но тя го чакаше винаги, убедена, че то ще дойде кой да е ден, по погрешка. Случи се тъкмо обратното — веднъж мулето не пристигна в предвижданата дата. Луда от отчаяние, Ребека стана посред нощ и яде цели шепи пръст в градината с някакво самоубийствено настървение, плачеше от болка и гняв и си дращеше кътниците с черупки от охлюви. Повръща до разсъмване. Потъна в състояние на трескава премала, изпадна в несвят, а сърцето ѝ зейна в някакво бълнуване без свян. Възмутена, Урсула насили ключалката на сандъка и намери върху дъното, вързани с розови лентички, шестнайсет напарфюмирани писма и скелети от листа и венчелистчета, запазени в старинни книги, и препарирани пеперуди, които от докосването се превърнаха на прах.

[* Воден часовник, измерващ времето по количеството вода, която изтича от резервоара му.]

Аурелиано бе единственият способен да разбере такова отчаяние. Същия следобед, докато Урсула се мъчеше да изтръгне Ребека от мочурището на безумието, той отиде с Магнифико Висбал и Херинелдо Маркес в дюкяна на Катарино. Заведението бе разширено посредством галерия с дървени стаи, където живееха сами жени, дъхаци на мъртви цветя. Един състав от акордеон и барабани изпълняваше песните на Франсиско Човека, който преди години изчезна от Макондо. Тримата приятели пиха прекипял сок от захарна тръстика. Магнифико и Херинелдо, връстници на Аурелиано, обаче по-сръчни в светските работи, редовно пиеха с жени, седнали върху коленете им. Една от тях, повяхнала и с позлатена челюст, направи на Аурелиано разтърсваща ласка. Той я отблъсна. Беше открил, че колкото повече пие, толкова повече си спомня за Ремедиос, но по-лесно търпи мъчението от спомена за нея. Не разбра кога се понесе. Видя приятелите си и жените да плават — в един сияещ отблясък — без тегло, нито обем, да казват думи, които

не излизаха от устните им, и да правят загадъчни знаци, които не съответствуваха на израженията им. Катарина сложи ръка върху плещите му и рече: „Единайсет часа става“. Аурелиано извърна глава, видя огромното обезобразено лице с филцово цвете над ухото и тогава изгуби памет, както по време на забравата, и отново си я възвърна в някакво чуждо ранно утро и в някаква напълно чужда нему стая, където се намираше Пилар Тернера по комбинезон, боса, разчорлена, смаяна от недоверие, и го осветяваше с лампа.

— Аурелиано!

Аурелиано се закрепил на крака и повдигнал глава. Не проумяваше как е стигнал дотам, но знаеше какво е намерението му, защото го носеше скрито, още от детство, в едно неприкосновено хранилище на сърцето си.

— Идвам да спя с вас — каза той.

Дрехите му бяха изпоплескани с кал и повърнато, Пилар Тернера, която тогава живееше сама е двамата си малки синове, не го попита нищо. Заведе го в леглото. Избърса лицето му с влажна стиска кълчища, свали дрехите му и после се разсъблече напълно и спусна мрежата против комари, за да не я видят синовете ѝ, ако се разбудят. Беше се уморила да чака мъжа, който остана, мъжете, които си отидоха, неизброимите мъже, които сбъркаха пътя към нейния дом, объркани от неизвестността на картите. В очакването кожата ѝ се бе набръчкала, гърдите ѝ се бяха изпразнили, угаснала бе жарта на сърцето ѝ. Потърси Аурелиано в тъмнината, постави ръка върху корема му и го целуна по врата с майчинска нежност. „Горкото ми детенце“ — прошепна тя. Аурелиано потръпна. С уталожена сръчност, без ни най-малко запъване, той остави назад скалистите брегове на болката и намери Ремедиос превърната в едно блато без кръгозори, миришеща на сурово животно и прясно изгладени дрехи. Когато изплува на повърхността, плачеше. Отначало това бяха неволни и накъсани хълцания. После се изля в отприщен извор и усещане, че нещо подпухнало и болезнено се беше пръснало вътре в него. Тя чакаше, чешеше го по главата с крайчеца на пръстите си, докато тялото му се освободи от тъмната материя, която не го оставяше да живее. Тогава Пилар Тернера го запитала:

— Коя е?

И Аурелиано ѝ каза. Тя прихна с онзи смях, който някога плашеше

гълъбите, а сега не будеше и децата.

— Че ти ще трябва да я доотгледаш.

Но под насмешката Аурелиано откри цял вир от състрадание. Когато напусна стаята, оставил там не само неувереността в своята мъжественост, но и горчивата тежест, която толкова месеци търпя в сърцето си, Пилар Тернера му беше дала непринудено обещание.

— Ще приказвам с момиченцето — каза — и ще видиш, на тепсия ще ти го поднеса.

И го изпълни. Ала в лош момент, защото къщата бе изгубила покоя от предишните дни. Щом откри страстта на Ребека, която заради ревовете ѝ не беше възможно да се държи в тайна, Амаранта получи пристъп на треска. Тя също страдаше от тръна на самотната любов. Заклучена в банята, изливаше мъката от една безнадеждна страст в писане на трескави писма, които се задоволяваше да потулва в дъното на сандъка. Урсула едва смогваше да гледа двете болни. Не успя в продължителни и лукави подпитвания да научи причината за покрусата на Амаранта. Най-накрая, в нов миг на вдъхновение тя насили ключалката на сандъка и намери писмата, привързани с лентички в розов цвят, издути от свежи и още мокри от сълзи бели лилии, предназначени и никога неизпратени до Пиетро Креспи. Разплакана от гняв, тя прокле часа, в който ѝ хрумна да купи пианолата, забрани уроците по везмо и постанови своего рода жалейка без мъртвец, която трябваше да продължи, докато дъщерите ѝ се отказаха от своите надежди. Безполезна остана намесата на Хосе-Аркадио Буендия, който бе оправил първото си впечатление от Пиетро Креспи и се възхищаваше от неговото умение да борави с музикални машини. И когато Пилар Тернера каза на Аурелиано, че Ремедиос е решена да се омъжи, той разбра, че новината ще дозашемети родителите му. Но храбро се опълчи срещу положението. Свикани в гостната на сериозна среща, Хосе-Аркадио Буендия и Урсула изслушаха неустрашимо изявлението на сина си. Обаче щом узна името на годеницата, Хосе-Аркадио Буендия почервения от негодувание.

— Любовта е чума — прогърмя той. — При толкова хубави и свестни момичета, хрумнало ти да се жениш тъкмо за дъщерята на нашия враг.

Но Урсула одобри избора. Призна обичта си към седемте сестри

Моските заради тяхната красота, трудолюбие, благоденствие и добро възпитание и приветствува сина си за сполуката. Победен от въодушевлението на жена си, Хосе-Аркадио Буендия тогава постави условие: Ребека, която беше обичаната, да се омъжи за Пиетро Креспи. Урсула, когато има време, ще заведе Амаранта да пътува до столицата на провинцията, така досегът с различни хора ще я разтуши от нейното разочарование. Ребека възстанови здравето си веднага щом научи за споразумението и написа ликуващо писмо до годеника, което подложи на родителско съгласие и го пусна по пощата, без да използва посредници. Амаранта се престори, че приема решението и малко по малко се оправи от треската, но обеща сама на себе си, че Ребека ще се омъжи единствено, ако мине през нейния труп.

Другата събота Хосе-Аркадио Буендия облече костюма от тъмно сукно и с целулоидната яка и велурените ботуши, които обу за пръв път на празничната вечер, отиде да иска ръката на Ремедиос Моските. Управителят и съпругата му го посрещнаха едновременно поласкани и смутени, защото не знаеха повода за непредвиденото гостуване, а после помислиха, че той е сбъркал името на исканата дъщеря. За да разсеят грешката, майката събуди Ремедиос, и още замаяна от съня, я донесе на ръце в стаята. Попитаха я дали наистина била решена да се омъжи, а тя се разрева и отговори, че само искала да я оставят да спи. Разбрал объркването на съпрузите Моските, Хосе-Аркадио Буендия отиде да изясни работата с Аурелиано. Когато се върна, домакините бяха облекли прилични дрехи, бяха разместили мебелите, бяха сложили нови цветя във вазите и го очакваха в присъствието на големите си дъщери. Потиснат от неблагодарността на случая и от раздражението поради коравата яка, Хосе-Аркадио Буендия потвърди, че наистина Ремедиос била избраницата.

— Това е дивотия — рече слисан дон Аполинар Моските. — Още шест дъщери имаме, всичките моми, и то за женене, които ще са очаровани да бъдат предостойни съпруги на свестни и работливи господа като вашия син, а пък Аурелиано се е хванал тъкмо за оная, която още се напикава в леглото.

Съпругата му, добре запазена жена, с опечалени клепачи и обноски, го укори за неговата неучтивост. Когато доизпиха плодовия нектар, те бяха приели поласкани решението на Аурелиано. Само че

госпожа Москоте молеше да поговори насаме с Урсула. Озадачена и роптаеща, че я забъркват в мъжки работи, но всъщност смутена от вълнение, Урсула отиде да я посети на другия ден. След половин час тя се завърна с вестта, че Ремедиос още не била стигнала до полова зрелост. Аурелиано не сметна това за някаква сериозна спънка. Беше чакал толкова много, че можеше да чака колкото е нужно, докато годеницата стане на възраст да зачева.

Възобновената хармония бе нарушена само от смъртта на Мелкиадес. Макар че това събитие се предвиждаше, обстоятелствата, при които стана, бяха съвсем неочаквани. Няколко месеца след завръщането му той започна толкова прибързано и съдбовно да остарява, че скоро го имаха за един от ония безполезни прадядовци, които се лутат като сенки из спалните, тътрузят нозе и си припомнят гласно по-добри времена, и за които никой не се грижи, нито пък действително си спомня до деня, когато осъмнат мъртви в леглото. Отначало Хосе-Аркадио Буендия, въодушевен от новостта на дагеротипията и пророкуванията на Нострадамус, го следваше в заниманията му. Ала полека-лека го изостави на неговата самота, тъй като общуването помежду им ставаше все по-мъчно. Губеше зрение и слух, изглеждаше, че обърква събеседниците си с лица, които е познавал в далечни епохи на човечеството, и отговаряше на въпросите с някаква несвързана бъркотия от езици. При ходене опипваше въздуха, макар че се движеше между предметите с необяснима лекота, сякаш бе надарен с усет за ориентиране чрез непосредствени предчувствия. Един ден забрави да си тури изкуствената челюст, която нощем оставяше в чаша до леглото, и втори път не я сложи. Когато Урсула нареди да се разшири къщата, заповяда да му построят отделна стая до Аурелиановата работилница, далеч от къщните шумове и шетня, с облян от светлина прозорец и полица, на която тя сама подреди почти съсипаните от праха и молците книги, трошливите и претъпкани с неразгадаеми знаци хартии и чашата с изкуствената челюст, където се бяха хванали някакви водни растения с дребни жълти цветове. Новото място изглежда, се понрави на Мелкиадес, защото повече не го видяха дори в трапезарията. Отиваше само в работилницата на Аурелиано и там по цели часове драсколеше своите загадъчни писмена върху пергаментите, които отнесе със себе си, направени сякаш от

някаква суха материя, която се пръсваше като кори за баница. Там ядеше от храната, която Виситасион му носеше по два пъти на ден, макар че в последно време загуби апетити се хранеше само със зеленчуци. Скоро придоби безпомощния вид на вегетарианците. Кожата му се покри с нежен мъх, подобен на плъзналия по старовремското му елече, което никога не свали, и дишането му издаваше зловонието на спящо животно. Погълнат от поправянето на своите стихове, Аурелиано накрая го забрави, но веднъж му се стори, че долавя някакъв смисъл сред бучащите му монолози и се заслуша. В действителност единственото, което можа да различи в неравното бръщолевене, бе настойчивото звънтене на думата равноденствие равноденствие равноденствие и името на Александър фон Хумболд. Аркадио се сближи малко повече с него, когато започна да помага на Аурелиано в златарството. Мелкиадес отвърна на този опит за общуване, произнасяйки понякога испански изрази, които имаха твърде малка връзка с действителността. Но един следобед сякаш бе озарен от някаква внезапна възбуда. След години, пред взвода за разстрел, Аркадио щеше да си спомни с какъв трепет Мелкиадес го накара да изслуша няколко страници от непроницаемите му драсканици, които естествено не проумя, но които, четени на глас, приличаха на изпети енциклики*. После, за пръв път от много време, се усмихна и рече на испански:

[* _Енциклика_ — писмо или послание на папата до всички епископи в света на католиците.]

— Когато умра, три дни горете живак в стаята ми.

Аркадио разправи това на Хосе-Аркадио Буендия и той се постара да изясни по-добре всичко, но получи само един отговор:

— Достигнах безсмъртието.

Когато дъхът на Мелкиадес започна да мирише, Аркадио го водеше да се къпе в реката всеки четвъртък сутрин. Изглежда, взе да се поправя. Събличаше се и нагазваше във водата заедно с момчетата и неговият тайнствен усет за ориентиране му позволяваше да избягва дълбоките и опасни места. „От водата сме“ — каза той веднъж. Така измина много време, без никой да го вижда в къщата, освен вечерта, когато положи потресаващи усилия да поправи пианолата и когато отиваше до реката с Аркадио и носеше под мишница кратуната и

топката сапун от палмово масло, завити в кърпа. Един четвъртък преди да го извикат да отиде на реката, Аурелиано го чу да казва:

— Умрях от треска в плитчините на Сингапур.

Тоя ден той влезе във водата по лош път и го намериха чак на другата сутрин, няколко километра по-надолу, заседнал на един светлист завой, а върху корема му беше кацнал самотен лешояд. Въпреки шумните възражения на Урсула, която го оплака с повече скръб, отколкото собствения си баща, Хосе-Аркадио Буендия се противопостави да го погребат.

— Безсмъртен е — рече — и самият той разкри формулата за възкръсване.

После натъкми забравения жарник и сложи да ври котел с живак до трупа, който полека-лека се изпълваше със сини мехури. Дон Аполинар Москоте се осмели да му напомни, че един непогребан удавник представлява опасност за общественото здравеопазване.

— Нищо подобно, защото той е жив — бе отговорът на Хосе-Аркадио Буендия, който довърши седемдесет и два часовото живачно кадене, когато вече трупът започваше да се разпуква в мъртвешки блед цъфтеж и нежните му съскания просмукаха къщата с воняща пара. Едва тогава позволи да го заровят, но не как да е, а е почестите, отредени за най-големия благодетел на Макондо. Това бе първото и най-многолюдно погребение, което бяха виждали в селището, надминато едва след цял век от погребалния карнавал на Мама Гранде.* Положиха го в гробница, издигната в средата на определения за гробище участък, с каменна плоча, където бе написано единственото, което се узна за него: МЕЛКИАДЕС. Девет нощи бдяха над покойника. В навалищата, която се събираше на двора да пие кафе, да си разправя вицове и играе на карти, Амаранта намери случай да се обясни в любов на Пиетро Креспи, който преди няколко седмици беше уредил годежа си с Ребека и сега отваряше магазин за музикални инструменти и играчки с пружина в същата махала, гдето животуваха арабите, които преди разменяха дреболии за папагали гуакамайя, и която хората знаеха като Турската улица. Италианецът, чиято покрити с лъскави къдрици глава събуждаше у жените неудържима необходимост от въздишки, се отнесе към Амаранта като с някоя разглезена хлапачка, която не си струва труда да се туря много-много в сметката.

[* Героиня от разказа „Погребението на Мама Гранде“ от едноименния сборник на Гарсия Маркес, чието действие се развива също в Макондо.]

— Имам по-малък брат — й каза той. — Ще дойде да ми помага в магазина.

Амаранта се почувствува унижена и със свирепа злоба каза на Пиетро Креспи, че е готова да не допусне сватбата на сестра си, дори ако се наложи да препречи на вратата собствения ѝ труп. Италианецът толкова се изненада, от драматизма на заплахата, че не устоя на изкушението да я Сподели с Ребека. Така пътуването на Амаранта, винаги отлагано поради заетостта на Урсула, се уреди за по-малко от седмица. Амаранта не оказа съпротива, но когато даде на Ребека прощалната целувка, прошушна на ухото ѝ:

— Не се самозалъгвай. И накрай света да ме отведат, пак ще намеря начин да попреча на женитбата ти, ако трябва и да те убия.

С отсъствието на Урсула и с невидимото присъствие на Мелкиадес, който продължаваше своето тихомълко лутане из стаите, къщата изглеждаше огромна и празна. Ребека се бе заела с домашния порядък, а индианката се грижеше за пекарната. Надвечер, когато идваше Пиетро Креспи, предшествуван от свеж повей на лавандула и винаги с някоя играчка за подарък, годеницата приемаше посещението му в главната гостна, разтвори врати и прозорци, за да е въвн от всяко подозрение. Това беше ненужна предвидливост, тъй като италианецът се бе показал толкова почтителен, че дори не докосваше ръката на жената, която след по-малко от година щеше да стане негова съпруга. Ония посещения изпълниха къщата с чудни играчки. Балерини с пружина, пеещи кутии, маймуни-акробати, препускащи коне, палячовци-барабанчици, тоя богат и учудващ механичен животински свят, който донасяше Пиетро Креспи, разсея унието на Хосе-Аркадио Буендия от смъртта на Мелкиадес и отново го пренесе в някогашните му времена на алхимик. Заживя в рай от изтърбушени животни, развалени механизми, които се мъчеше да усъвършенствува посредством система за равномерно движение, основана върху принципите на махалото. Аурелиано от своя страна бе занемарил работилницата, за да учи на четмо и писмо малката Ремедиос. Отначало момиченцето предпочиташе куклите си пред мъжа, който идваше всеки

следобед и който беше виновен да я откъсват от нейните игри, за да я къпят и обличат и да я слагат в гостната да приема посещения. Но търпението и преклонението на Аурелиано накрая го изкушиха, и то до такава степен, че прекарваше с часове при него и изучаваше смисъла на буквите и рисуваше с цветни моливи в една тетрадка къщички с крави в дворовете и обли жълтолъчисти слънца, които се скриваха зад хълмовете.

Само Ребека беше нещастна от заплахата на Амаранта. Познаваше характера на сестра си, надменността на нейния дух, и я плашеше свирепостта на злобата ѝ. С часове стоеше в банята да си смучи пръста, вкопчена за едно изтощително усилие на волята, че да не прояде пръст. Дирейки облекчение за своя Смут, тя повика Пилар Тернера да ѝ прочете бъдещето. След низ от условни неточности Пилар Тернера предрече:

— Няма да бъдеш щастлива, докато родителите ти стоят непогребани.

Ребека потръпна. Сякаш в спомена за някакъв сън тя се видя да влиза в къщата, съвсем малко момиченце, с дървеното люлеещо се столче и сандъка, и с чувал, чието съдържание не узна никога. Припомни си един плешив господин, облечен с ленени дрехи и с прихваната от златно копче яка на ризата, който нямаше нищо общо с краля с чашата*. Припомни си една много млада и много красива жена, с хладни и благоуханни ръце, които нямаха нищо общо с ревматичните ръце на жената със златото**, и която ѝ забождаше цветя в косите, за да я изведе следобед на разходка из едно селище със зелени улици.

[* Карта от испанското тесте, на която е изобразен крал с голяма чаша в ръката.]

[** Карта от испанското тесте, представляваща млада жена с голяма златна монета.]

— Не разбирам — каза тя.

Пилар Тернера сякаш се обърка:

— И аз не разбирам, ама това казват картите.

Ребека толкова се разтревожи от загадката, че разправи на Хосе-Аркадио Буендия и той я сгълча, задето вярвала на предричания с карти, но подхвана безшумната задача да претърсва шкафове и сандъци, да размества мебелите и преобръща кровати и дюшемета в търсене на

чувала с кости. Помнеше, че не го е виждал след преустройството. Скришом повика зидарите и един от тях разкри, че бил зазидал чувала в някоя спалня, защото му пречел да работи. След няколкодневни прослушвания, прилепили ухо до стените, те доловиха дълбокото „тратрак“. Пробиха зида и костите си стояха там, в непокътнатия чувал. Още същия ден ги заровиха в гроб без плоча и набързо стъкмен до тоя на Мелкиадес, а Хосе-Аркадио Буендия се върна в къщи освободен от едно бреме, което за момент натежа в неговото съзнание толкова, колкото и споменът за Пруденсио Агилар. На минаване през кухнята той целуна Ребека по челото:

— Махни лошите мисли от главата си — каза ѝ той. — Ти ще бъдеш щастлива.

Дружбата с Ребека отвори пред Пилар Тернера вратите на къщата, затворени от Урсула още с раждането на Аркадио. Тя идваше по всяко време на деня като някаква козя бъркотия и стоварваше трескавата си работоспособност върху най-тежките шетни. Понякога влизаше в работилницата и помагаше на Аркадио да направи чувствителни пластинките на дагеротипа толкова сполучливо и нежно, че това накрая го обърка. Замайваше го тая жена. Зноят на кожата ѝ, нейният мирис на пушек, безредието на смеха ѝ в тъмната стая смущаваха вниманието му и го караха да се препъва о вещите.

Веднъж Аурелиано беше там, занимаваше се със златарство и Пилар Тернера се опря на масата, за да се възхити от търпеливото му трудолюбие. Изведнъж се случи. Аурелиано се увери, че Аркадио е в тъмната стая, преди да вдигне поглед и да срещне очите на Пилар Тернера, чиято мисъл беше съвършено видима, сякаш изложена под обедната светлина.

— Добре — рече Аурелиано. — Кажете ми какво е. Пилар Тернера прехапа устни в тъжна усмивка.

— Че те бива за война — рече тя. — Каквото с очи погледнеш, с куршум ще го улучваш.

Аурелиано си отдъхна от потвърждението на знамението. Вдълбочи се отново в работата, сякаш нищо не е бивало, а гласът му придоби уталожена твърдост.

— Признавам го — каза той. — Моето име ще носи.

Хосе-Аркадио Буендия най-сетне постигна онова, което търсеше:

прикачи часовников механизъм към една балерина с пружина и играчката танцува без прекъсване в ритъма на собствената си музика цели три дни. Това откритие го възбуди много повече, отколкото всяко друго негово нелепо начинание. Вече не хапна, нито спа. Без бдителността и грижите на Урсула той се остави да бъде влачен от въображението си към някакво състояние на постоянно умопомрачение, от което вече нямаше да се съвземе. По цяла нощ обикаляше из стаята и мислеше на глас, търсейки начин да приложи принципите на махалото към волската кола, палешника на ралото, към всичко, което, турено в движение, би било полезно. Толкова го умори треската от безсънието, че една предутрин не можа да разпознае белоглавия старец с колебливи движения, който влезе в спалнята му. Беше Пруденсио Агилар. Когато най-после го позна, учуден, че мъртвите също остаряват, Хосе-Аркадио Буендия се почувствува разтърсен от носталгия.

— Пруденсио — възкликна той, — как попадна чак тука.

След много години смърт, толкова силна беше скръбта по живите, толкова належаща нуждата от общуване, толкова ужасяваща близостта до другата смърт, която съществува вътре в смъртта, че Пруденсио Агилар накрая обикна най-злия от враговете си. Диреше го отдавна. Разпитваше за него умрелите от Риоача, умрелите, които идваха от долината Упар, тия, които идваха от тресавището, и никой не го упъти, защото Макондо беше непознато за мъртвите селище, докато дойде Мелкиадес и го обозначи с черна точка в шарените карти на смъртта. Хосе-Аркадио Буендия приказва с Пруденсио Агилар чак до разсъмване. Няколко часа по-късно, съсипан от бодърствуването, влезе в работилницата на Аурелиано и го запитва:

— Какъв ден е днес?

Аурелиано му отвърна, че е вторник.

— Така си мислех и аз — рече Хосе-Аркадио Буендия. — Но изведнъж разбрах, че продължава да е понеделник, както вчера. Виж небето, виж стените, виж бегониите. И днес е понеделник.

Свикнал с неговите своенравия, Аурелиано не му обърна внимание. На другия ден, сряда, Хосе-Аркадио Буендия отново влезе в работилницата.

— Това е злощастие — каза той. — Виж въздуха, чуй бръмченето на слънцето, същите са както вчера и завчера. И днес е понеделник.

Тая вечер Пиетро Креспи го завари в пруста да плаче с противното старешко скимтене, да плаче за Пруденсио Агилар, за Мелкиадес, за родителите на Ребека, за татко и мама, за всички, които можеше да помни и които тогава бяха сами в смъртта. Подари му мечка с пружина, която вървеше на два крака по жица, но не успя да го отвлече от неговата натрапчива мисъл. Попита го какво е станало с проекта, който му бе изложил преди дни, за възможността да построи машина с махало, която да служи на човека за летене, а той му отговори, че е невъзможно, защото махалото можело да издигне всичко във въздуха, но не можело да издигне себе си. В четвъртък отново се появи в работилницата с болезнен вид на срината пръст.

— Машината на времето се развали — почти изхлипа той, — а Урсула и Амаранта са толкова далече! — Аурелиано го сгълча като дете и той доби покорен вид. Шест часа разглежда предметите, мъчейки се да съзре някаква разлика с вида им от предния ден и да намери в тях някаква промяна, която да му разкрие хода на времето. Цяла нощ стоя в леглото с отворени очи, призовавайки Пруденсио Агилар, Мелкиадес, всички умрели, да дойдат и споделят неговото терзание. Но никой не се притече. В петък, преди някой да е станал, той отново се взира в привидността на природата, докато не разсея и най-малкото съмнение, че продължава да е понеделник. Тогава сграбчи гредата, с която залостваха една врата, и с дивата сила на необикновената си мощ почна да троши, докато ги направи на прах, алхимическите уреди, кабинета по дагеротипия, златарската работилница и викаше, ревеше като побеснял на някакъв високопарен и леещ се, но напълно неразбираем език. Готвеше се да довърши и останалата част от къщата, но Аурелиано поиска помощ от съседите. Нужни бяха десет мъже, за да го съборят, четиринайсет, да го вържат, и двайсет, да го завлекат до кестена в двора, където го оставиха вързан да лае на чудноват език и да бълва парчета зелена пяна през устата. Когато пристигнаха Урсула и Амаранта, той още беше вързан за ръцете и краката о ствола на кестена, измокрен от дъжда и в състояние на пълно неведение. Говориха му, а той ги погледна, без да ги познае, и им каза нещо неразбираемо. Урсула му освободи китките и глезените, наранени от стегнатите въжета, и го остави вързан само през кръста. А по-късно му построиха заслон от палмови листа, че да го пази от слънцето и дъждовете.

>

* * *

Аурелиано Буендия и Ремедиос Москоте се ожениха в една мартенска неделя пред олтара, който отец Никанор Рейна нареди да се издигне в гостната. Това бе върхът на четириседмичните стряскания в дома на Москоте, защото малката Ремедиос стигна до полова зрелост, преди да превъзмogne навиците си от детството. Въпреки че майка ѝ я беше поучила относно промените в девическата възраст, един февруарски подиробед тя нахлу с тревожни викове в стаята, където сестрите ѝ разговаряха с Аурелиано, и им показа нацапаните с някаква шоколадена каша гащи. Уточниха един месец до сватбата. Едва стигна времето да я научат да се мие и облича самичка, да проумее най-простите неща в домашното огнище. Туриха я да пикае на горещи тухли, за да премахнат навика ѝ да подмокря леглото. Много труд им струва да я убедят в неприкосновеността на съпругеската тайна, защото Ремедиос беше толкова зашеметена и същевременно толкова очарована от разкритието, че искаше да споделя с всички подробностите от сватбената нощ. Това бе изтощително усилие, ала на предвидената за тържеството дата момиченцето беше толкова обиграно в светските работи, колкото и всяка друга от сестрите му. Дон Аполинар Москоте я отведе за ръка по украсената с цветя и гирлянди улица, сред гърмежи на ракети и музиката на няколко духови оркестъра, а тя поздравяваше с ръка и благодареше с усмивка на ония, които от прозорците ѝ пожелаваха сполука. Аурелиано, облечен в черно сукно, със същите лачени чепици с металически закопчалки, които след няколко години щеше да носи пред взвода за разстрел, беше силно преbledнял и с корава буца в гърлото, когато посрещна годеницата си на къщната врата и я отведе пред олтара. Тя се държа с такава естественост, с толкова благоразумие, че не изгуби самообладание дори когато Аурелиано изпусна халката в опита си да ѝ я постави. Сред мърморенето и започващото объркване на поканените тя задържа вдигната ръката си в дантелена ръкавица без пръсти и остана тъй, протегнала безименния си пръст чак докато годеникът успя да спре с чепик халката, за да не се

търкулне до вратата, и се върна изчервен при олтара. Майката и сестрите толкова се измъчиха от страх момиченцето да не направи нещо неправилно по време на тържеството, че накрая тъкмо те допуснаха неблагоразумието да я повдигнат и целунат. От него ден се разкри чувството за отговорност, естественото изящество и уталожено самообладание, които Ремедиос винаги щеше да има при неблагоприятни обстоятелства. Именно тя, по свое собствено начинание сложи настрана най-хубавото парче от сватбената торта и го занесе в чиния с вилица на Хосе-Аркадио Буендия Вързан о ствола на кестена, свит върху дървената пейчица под палмовия навес, огромният, обезцветен от слънцето и дъжда старец очерта неясна благодарствена усмивка и изведе тортата с пръсти, като предъвкваше някакъв неразбираем псалм. Единственото нещастно същество в онова грохотно празнуване, проточило се чак в понеделник до зори, беше Ребека Буендия. Това бе нейният провален празник. По решение на Урсула бракосъчетанието ѝ трябваше да се извърши на същата дата, но в петък Пиетро Креспи получи писмо с известие за неизбежната смърт на майка си. Сватбата се отсрочи. Пиетро Креспи отпътува за столицата на провинцията един час след като получи писмото и по пътя се размина с майка си, която пристигна точно в събота вечерта и изпя на Аурелиановата сватба тъжната ария, която бе приготвила за сватбата на своя син. Пиетро Креспи се завърна в неделя посред нощ да помете пепелта от празника, след като бе съсипал пет коня из пътя, мъчейки се да стигне навреме за своята сватба. Никога не провериха кой написа писмото. Изтормозена от Урсула, Амаранта плака от възмущение и се закле в своята невинност пред олтара, който дърводелците още не бяха разглобили.

Отец Никанор Рейна*, когото дон Аполинар Москоте доведе от тресавището, за да отслужи сватбата, беше закален от неблагодарността на своето занятие старец. Имаше тъжна кожа, само върху едни кости, подчертан и кръгъл корем и изражение на стар ангел с повече невинност, отколкото доброта. Намерението му беше след сватбата да се завърне в енорията, но се уплаши от коравосърдечието на жителите на Макондо, които благоденствуваха в блудство, подвластни на безбрачното съжителство, без да кръщават отрочетата, нито пък да осветяват празниците. Помисли, че никоя друга земя не се нуждае

толкова от семето божие, и реши да остане още седмица, за да похристиянчи обрязани и езичници, да узакони безпътно съжителствуващи и да миропомаже умиращи. Ала никой не му обърна внимание. Отговаряха му, че от дълги години я карали без поп, че си оправяли душевните вземания-давания направо с господа-бога и че били изгубили злостта на смъртния грях. Уморен да проповядва в пустиня, отец Никанор намисли да почне строежа на храм, най-големия в света, със светци в естествен размер и цветни стъкла по стените, та да дойдат люде чак от Рим да почетат бога наред неблагочестивието. Ходеше навред да моли подаяния е един меден поднос. Даваха му много, но той искаше още по-много, защото храмът трябваше да има камбана, чийто вопъл да изкарва удавниците на повърхността. От толкова молби изгуби глас. Костите му започнаха да се изпълват с шумове. Една събота, без да е събрал дори стойността на вратите, той се остави да бъде объркан от отчаянието. Скалпи някакъв олтар на площада и в неделя обиколи селището с една камбанка, както по време на безсънието, и свика хората на богослужение на открито. Мнозина отидоха от любопитство. Други от носталгия. Други пък, за да не би господ да вземе за лично оскърбление неуважението към неговия посредник. Тъй че в осем часа сутринта половината селище беше на площада, където отец Никанор изпя евангелията с продран от умоляванията глас. Накрая, когато надошлите взеха да се разотиват, той вдигна ръце е знак за внимание.

[* _Рейна_ — кралица.]

— Момент — каза той. — Сега ще присъствуваме на едно неопровержимо доказателство за безкрайната божия мощ.

Момчето, което беше помагало в литургията, му донесе чаша гъст димящ шоколад и той го изпи на един дъх. След туй обърса устни с носната кърпа, която измъкна от ръкава, протегна ръце и затвори очи. Тогава отец Никанор се повдигна дванайсет сантиметра над равнището на земята. Това беше един убедителен способ. Дни наред той ходеше сред къщите и повтаряше доказателството в левитацията* посредством шоколадовия подтик, а помощникът му събираше толкова много пари в един чувал, че за по-малко от месец отецът почна строежа на храма. Никой не се усъмни в божествения произход на онагледяването, освен Хосе-Аркадио Буендия, който невъзмутимо огледа хорската навалица,

събрала се една сутрин около кестена, за да присъствува още веднъж на разкритието. Той едва-едва се попротегна върху пейчицата и сви рамене, когато отец Никанор започна да се вдига над земята заедно със стола, на който седеше.

[* В спиритическата практика, повдигане на човешкото тяло без докосване, под влияние на окултните сили.]

— *Nos est simplicissimum* — каза Хосе-Аркадио Буендия, — *homo iste statum quartum materiae invenit.**

[* Това е съвсем просто — каза Хосе-Аркадио Буендия, — този човек е открил четвъртото състояние на материята. (лат.)]

Отец Никанор вдигна ръка и в същото време четирите крака на стола стъпиха върху земята.

— *Nego* — рече той. — *Factum hoc existentiam Dei probat sine dubio.**

[* — Не съм съгласен — рече той. — Този факт потвърждава без съмнение божие съществуване. (лат.)]

Така се узна, че дяволският жаргон на Хосе-Аркадио Буендия е латински език. Отец Никанор използва обстоятелството, че е единственият човек, който-може да се свърже с него, за да се опита да вдъхне вярата Христова в объркания му мозък. Всеки подиробед той сядаше до кестена и проповядваше на латински, но Хосе-Аркадио Буендия се заинати да не допусне риторични криволици, нито пък шоколадени превъплъщения и изиска като единствено доказателство дагеротипна снимка на господата-бога. Тогава отец Никанор му занесе медальони и шампи, даже едно копие от кърпата на Вероника*, но Хосе-Аркадио Буендия ги отхвърли като занаятчийски изделия без научна обоснованост. Беше толкова опърничав, че отец Никанор се отказа от намеренията си да го евангелизира и продължи да го посещава от човеколюбиви чувства. Но тъкмо тогава Хосе-Аркадио Буендия мина в настъпление и се опита да прекърши вярата на попа с рационалистически шашми. Веднъж, когато отец Никанор донесе при кестена дъска и кутия с пулове, за да го покани да играят на китайски дами**, Хосе-Аркадио Буендия не прие, защото, както каза, никога не можал да проумее смисъла на едно стълкновение между двама противници, щом те са съгласни относно ръководните начала. Отец Никанор, който никога не бе разглеждал играта на китайски дами по тоя

начин, вече не можа да играе. Все по-учуден от бистрия ум на Хосе-Аркадио Буендия, той го запита как е възможно да го държат вързан о едно дърво.

[* Според преданието еврейката Вероника, после провъзгласена за светица от католическата църква, по пътя за Голгота избърсала лицето на Исус с бяла ленена кърпа, върху която останал отпечатан ликът божи.]

[** Много разпространена салонна игра, подобна на „Не се сърди, човече“; играе се върху шестоълчна звезда със стъклени топчета, които трябва да се прехвърлят в полето на противника.]

— *Nos est simplicissimum** — отговори той. — Защото съм луд.

[* Съвсем просто. (лат.)]

Оттогава, загрижен за собствената си вяра, попът вече не го навести и се отдаде изцяло на задачата да ускори съграждането на храма. Ребека почувствува, че надеждата възкръсва. Нейното бъдеще беше насочено към завършването на строежа, откак една неделя отец Никанор обядва в къщата и цялото семейство, насядало край масата, говори за тържествеността и блясъка, които ще имат религиозните тържества, щом се изградял храмът.

— Най-блажена ще е Ребека — каза Амаранта, и тъй като Ребека не разбра какво иска да й каже, тя обясни с невинна усмивка:

— Ще ти се падне да откриеш черквата с твоята сватба.

Ребека се постара да изпревари всякакви одумки. Както вървеше строежът, храмът нямаше да бъде завършен до десет години. Отец Никанор не се съгласи — растящата щедрост на богомолците позволявала да се правят по-оптимистични изчисления. Пред глухото възмущение на Ребека, която не можа да довърши обедата, Урсула приветствува мисълта на Амаранта и спомогна със значителен принос да ускорят работите. Отец Никанор сметна, че с още една помощ като тая храмът ще бъде готов подир три години. Оттогава насетне Ребека дума не продума на Амаранта, убедена, че начинанието й не бе толкова невинно, колкото тя съумя да го представи.

— Това беше най-безобидното, което можех да сторя — отвърна й Амаранта в свирепата препирня още същата вечер. — Така няма да се наложи да те убивам в близките три години.

Ребека прие предизвикателството.

Когато Пиетро Креспи научи за новата отсрочка, преживя разочарование, ала Ребека му даде окончателно доказателство за преданост.

— Ще избягам, когато ти наредиш — каза му тя. Пиетро Креспи обаче не беше по приключенията. Липсваше му поривистият характер на неговата годеница и почиташе дадената дума като капитал, който не може да се прахосва. Тогава Ребека прибягна към по-дръзки прийоми. Някакъв тайнствен вятър духваше лампите в гостната и Урсула заварваше годениците да се целуват на тъмно. Пиетро Креспи й даваше замаяни обяснения за лошото качество на съвременните катранени лампи и дори помагаше да се прокарат в стаята по-сигурни системи за осветление. Ала отново горивото нещо отказваше или фитилите заяждаха и Урсула намираще Ребека седнала върху колената на годеника. Накрая вече не приемаше никакви обяснения. Възложи на индианката да отговаря за пекарната и седна в един стол-люлка да надзирава свиждането на годениците, решена да не се остави да бъде разгромена от хитрини, които бяха остарели още в нейните младини.

— Горката мама — казваше Ребека с подигравателно възмущение, като гледаше Урсула да се прозява в дрямката на свижданията. — Когато умре, грешната й душа ще тръгне да скита с тоя стол.

След тримесечна надзиравана любов Пиетро Креспи, отегчен от бавността на строежа, който обикаляше да наглежда всеки ден, реши да даде на отец Никанор парите, нужни да довърши храма. Амаранта не изгуби търпение. Докато разговаряше с приятелките, които всеки подиробед идваха на вземо или плетиво в пруста, тя се мъчеше да измисли нови увъртания. Една грешка в пресмятането провали хитростта, която тя смяташе за най-успешна: да махне топчетата нафталин, които Ребека бе сложила в булчинската си рокля, преди да я прибере в скрина на спалнята. Направи го, когато оставаше по-малко от два месеца до привършването на храма. Но Ребека беше толкова нетърпелива от близостта на сватбата, че поиска да приготви роклята по-отдалече, отколкото бе предвидила Амаранта. Когато отвори скрина и разви първо хартиите и после предпазното платно, тя намери атлаза на роклята и плетката на булото и дори венеца от портокалови цветчета, превърнати на прах от молците. Макар да беше уверена, че е сложила в

обвивката две шепи нафталинови топчета, нещастиято изглеждаше толкова случайно, че тя не посмя да обвини Амаранта. Оставаше по-малко от месец до сватбата, но Ампаро Москоте се нае за една седмица да ушие нова рокля. В онова дъждовно пладнe, когато Ампаро, обвита в тензухена пенливост, влезе в къщата, за да направи на Ребека последна проба на роклята, Амаранта почувствува, че ѝ прималява. Изгуби глас и струйка ледена пот се спусна по вдлъбнатината на гръбначния ѝ стълб. Дълги месеци тя бе треперила от ужас в очакване на онзи час, защото, ако не измислеше окончателното препятствие за сватбата на Ребека, беше убедена, че в крайна сметка, когато пропаднат всички средства на нейното въображение, ще има смелостта да я отрови. Следобеда, докато Ребека се задавяше от горещина в атлазената броня, която Ампаро Москоте сглобяваше по тялото ѝ с хиляди топлийки и безкрайно търпение, Амаранта неколккратно обърка бодовете на ръкоделието и си убоде пръста с иглата, но реши с ужасяваща студенина, че датата ще бъде последният петък преди сватбата, а начинът струя лауданум* в кафето.

[* Вид опият.]

Едно по-голямо препятствие, толкова непреодолимо, колкото и непредвидено, ги принуди на нова и неопределена отсрочка. Седмица преди уговорената за сватбата дата малката Ремедиос се разбуди посреднощ, измокрена в някакъв горещ бульон, който избухна в утробата ѝ като раздиращо уригване, и умря три дни по-сетне, отровена в собствената си кръв и с два близнака, препречени в корема. Амаранта преживя криза на съвестта. Така пламенно бе умолявала бога да се случи нещо ужасяващо, за да не трябва да отравя Ребека, че се почувствува виновна за смъртта на Ремедиос. Не за това препятствие беше се молила толкова много. Ремедиос донесе в къщата полъх на веселие. Настани се със съпруга си в една спалня близо до работилницата и я окичи с кукли и играчки от неотдавнашното си детство, а радостната ѝ жизненост преливаше извън четирите стени на спалнята и минаваше като хала от добро здраве из пруста с бегониите. Пееше от зори. Тя бе единственият човек, който дръзна да посредничи в препирните на Ребека и Амаранта.

Нагърби се с неблагоприятната задача да наглежда Хосе-Аркадио Буендия. Носеше му храна, обслужваше всекидневните му нужди,

миеше го със сапун и стиска кълчища, поддържаше косата и брадата му чисти от въшки и гниди, държеше в изправност палмовия навес и го подсилваше с непромокаеми платнища по време на буря. В последните си месеци успя да се свърже с него посредством изрази на чепат латински. Когато се роди синът на Аурелиано и Пилар Тернера и бе отнесен в къщата и в тържество за най-тесен кръг кръстен с името Аурелиано-Хосе, Ремедиос реши той да бъде считан за неин най-голям син. Майчиният й усет изненада Урсула. От своя страна Аурелиано намери в нея оправданието, което му беше необходимо, за да живее. Работеше по цял ден в работилницата и Ремедиос му носеше късно сутринта голяма чаша кафе без захар. И двамата посещаваха всяка вечер семейство Москоте. Аурелиано подхващаше с тъста безкрайни игри на домино, а Ремедиос разговаряше със сестрите си или обсъждаше с майка си работи на възрастни хора. Връзката с Буендиовци затвърди доброто име на дон Аполинар Москоте в селището. В чести пътувания до столицата на провинцията той издействува от правителството да построи училище, за да се заеме с него Аркадио, който беше наследил въодушевлението към поученията от дядо си. Чрез убеждаване постигна повечето къщи да бъдат преобоядисвани в синьо за празника на националната независимост. По настояване на отец Никанор разпореди да се премести в една отдалечена улица дюкянът на Катарино и затвори разни безпътни заведения, които процъфтяваха наред селището. Веднъж се завърна с шестима полицаи, въоръжени с пушки, на които възложи да поддържат реда, без никой да си спомни за първоначалното му обещание да няма въоръжени хора в селището. Аурелиано се наслаждаваше от деловитостта на своя тъст. „Ще станеш дебел като него“ — казваха му приятелите. Но заседналият живот, който подчерта скулите му и съсредоточи блясъка на очите, не увеличи теглото му, нито пък промени затвореността на неговия характер, а напротив, ожесточи правата линия на самотно размишляване и неумолима решителност върху устните. Толкова дълбока беше обичта, която той и неговата съпруга бяха успели да пробудят в семействата и на двамата, че когато Ремедиос извести, че щяла да има дете, дори Ребека и Амаранта склучиха примирие, за да плетат със синя вълна, ако се роди момче, и с розова вълна, ако се роди момиче. Тя бе последният човек, за когото помисли Аркадио след няколко години пред взвода за разстрел.

Урсула разпореди жалейка със затворени врати и прозорци, без да влиза и излиза никой, освен по неотложни работи; забрани да се говори на висок глас една година и сложи дагеротипа на Ремедиос върху мястото, където бяха над трупа, с праметната през него черна лента и едно кандило, запалено завинаги. Бъдещите поколения, които не оставиха никога кандилото да угасне, щяха да се сбъркват пред онова момиченце с накъдрени фусти, бели чепички и панделка от органдин, което не успяваха да слоят с академическия образ на прабаба. Амаранта се зае с Аурелиано-Хосе. Осинови го като син, който да споделя нейната самота, който да я облекчава от неволния лауданум, който сипаха безумните ѝ молби в кафето на Ремедиос. Привечер Пиетро Креспи влизаше на пръсти е черна лента на шапката и безшумно гостуваше на Ребека, която сякаш кървеше под черната рокля с ръкави до юмруците. Толкова непочтително би било самото хрумване да се мисли за нова дата на сватбата, че годежът се превърна в една вечна връзка, в изморителна любов, за която никой вече не се погрижи, като че ли влюбените, които някога разваляха лампите, за да се целуват, бяха изоставени на произвола на смъртта. Изгубила посока, съвсем обезверена, Ребека отново прояде пръст.

Изведнъж — когато жалейката бе продължила толкова дълго, че вече бяха подновени събиранията на кръст-бод — някой блъсна уличната врата в два часа след пладне, в мъртвешката тишина на горещината, и диреците се разтресоха с такава сила из самите си основи, че Амаранта, която взеше с приятелките си в пруста, Ребека, която си смучеше пръста в спалнята, Урсула в кухнята, Аурелиано в работилницата, и дори Хосе-Аркадио Буендия под самотния кестен помислиха, че някакъв земетръс разклаща къщата. Идеше някакъв необикновен мъж. Четвъртитите му плещи едва-едва се сместваха през вратите. Медальон с Богородица Изцелителка висеше на бизонския му врат, ръцете и гърдите му бяха целите ошарени с татуировки, а дясната му китка беше стегната от медна гривна с деца на кръст.* Шията му беше загоряла от солта на живота под открито небе, косата му беше къса и щръкнала като гривата на муле, челюстите железни и погледът тъжен. Носеше колан дважд по-широк от донска подпруга, чепици с навои и шпори и подковани токове, а присъствието му правеше потръпващо впечатление за земетръсна сила. С някакви полуоръфани

дисаги в ръка той прекоси гостната и всекидневната и се появи като гръм в пруста с бегониите, където Амаранта и нейните приятелки стояха вцепенени, както бяха вдигнали куките.

[* _Деца-на-кръст_ — според едно местно колумбийско предание някои мъже си правят рана на китката и вкарват в нея амулет, а отгоре поставят медна гривна, докато раната зарасне с амулета вътре, и това им придава необикновена физическа сила.]

— Здравейте — рече им той с уморен глас, захвърли дисагите върху работната маса и отмина към дъното на къщата. — Здравей — каза той на изплашената Ребека, която през вратата на спалнята го видя да подминава. — Здравей — каза на Аурелиано, който стоеше с петте сетива нащрек до златарския тезгях. Не се отби при никого. Отиде право в кухнята и там спря за пръв път в завършека на едно пътуване, което бе започнал от другия край на света. — Здравей — каза той.

За част от секундата Урсула остана със зяпнала уста, погледна го в очите, изписка и се хвърли на врата му, като викаше и плачеше от радост. Беше Хосе-Аркадио. Връщаше се толкова беден, колкото бе заминал, и дори Урсула трябваше да му даде две песо да плати кирията за коня. Говореше испански, размесен с моряшки жаргон. Попитаха го къде е бил и той отговори.

— Хей там. — Окачи хамака в стаята, която му определиха, и три дни спа. Щом се пробуди и след като изпи шестнайсет сурови яйца, упъти се направо към дюкяна на Катарино, където неговата великанска снажност предизвика суматоха от любопитство сред жените. Поръча на своя сметка музика и ракия за всички. Обзаложи се на моряшка хватка с петима мъже едновременно.

— Невъзможно е — казаха те, щом се убедиха, че не могат да му помръднат ръката. — Има деца-на-кръст.

Катарино, който не вярваше в силови дяволии, заложи дванайсет песо, че онзи няма да помести тезгяха. Хосе-Аркадио го грабна от мястото му, вдигна го над главата си и го сложи на улицата. Единайсет мъже трябваше да го вкарат обратно. Сред вихъра на празненството показа върху тезгяха невероятната си мъжественост, цялата татуирана в синьочервена плетеница от надписи на различни езици. Жените, които го обсадиха със своята алчност, той попита коя ще плати най-много. Най-паралията каза двадесет песо. Тогава предложи да го разиграят на

томбола, между всички, с по десет песо номерчето. Това беше безумна цена, защото най-търсената жена печелеше по осем песо на вечер, ала всички приеха. Написаха имената си върху четиринадесет хартийки, пъхнаха ги в една шапка и всяка жена изтегли по една. Когато оставаха да се изтеглят две хартийки, разбра се на кого се падат.

— По още пет песо — предложи Хосе-Аркадио — и ще се падна на двете.

От това живееше. Бе обиколил шестдесет и пет пъти света, зачислен в екипаж от моряци безотечественици. Жените, които спаха с него оная нощ в дюкяна на Катарино, го заведоха гол-голеничък в танцувалния салон, та да видят, че нямаше милиметър от тялото си без татуировка, отпред и отзад, от шията до пръстите на краката. Хосе-Аркадио не успяваше да се приобщи към семейството. Спеше по цял ден, а нощта прекарваше в квартала на търпимостта, където правеше силови номера. В оскъдните случаи, когато Урсула успя да го накара да седне на масата, той даде доказателство за една лъчезарна приветливост, особено когато разправяше приключенията си из далечни страни. Бил претърпял корабкрушение и две седмици го носели вълните по Японско море и се хранел от тялото на свой другар, който рухнал от слънчев удар, и чието месо, осолено веднъж и дважд и стотвено на слънце, имало гранлив и сладникав вкус. В едно сияйно пладне на Бенгалския залив неговият кораб бил надвил морски дракон, в чийто корем намерили шлема, токите и оръжията на кръстоносец. Бил виждал в Карибско море корсарския кораб, призрак на Виктор Юг*, с разпокъсани от смъртта платна, с проядена от морски хлебарки дървена част, завинаги объркал посоката за Гваделупа. Урсула плачеше на масата, сякаш четеше писмата на Хосе-Аркадио, които никога не пристигаха, с разказите за неговите подвизи и неволи.

[* Историческа личност, главен герой на „Векът на просвещението“, роман от съвременния кубински писател Алехо Карпентиер, отразяващ проникването на идеите на Великата френска революция в Латиноамерика. Юг бил пратен от Конвента за комисар на остров Гваделупа и водил корсарска война с англичаните в Карибско море.]

— Че малко ли ти е тая къща, синко — хлипаше тя. — Че толкова храна хвърляме на свинете! — Но всъщност тя не можеше да проумее,

че момчето, което отведоха циганите, е същият онзи простак, който изяждаше по половин прасе на обяд и от чието газоотделяне цветята повяхваха. Нещо подобно се случваше и с останалата част от семейството. Амаранта не можеше да прикрие отвращението, което предизвикваха у нея животинските му уригвания на масата. Аркадио, който никога не узна тайната на своето родословие, едва-едва отговаряше на въпросите, задавани от него с явното намерение да спечели обичта му. Аурелиано се опита да възкреси времената, когато спяха в една и съща стая, помъчи се да възстанови съучастничеството от детинството, но Хосе-Аркадио ги беше забравил, защото морският живот бе наситил паметта му с прекалено много неща за помнене. Само Ребека рухна при първия удар. Следобеда, в който го видя да минава покрай спалнята ѝ, тя си помисли, че Пиетро Креспи е лигав дребосък до онзи първомъжкар, чието вулканично дихание се осезаваше из цялата къща. Търсеше неговата близост под всякакъв предлог. Веднъж Хосе-Аркадио огледа тялото ѝ с безочливо внимание и ѝ рече:

— Само си жена, сестрице.

Ребека изгуби самообладание. Отново прояде пръст и вар от стените с настървението на миналите дни и си засмука пръста с такава горест, че ѝ излезе мазол на палеца. Прекара безсънни нощи, в които зъзнеше от треска и се бореше срещу безумието и чакаше, докато къщата протътне от завръщането на Хосе-Аркадио призори. Веднъж, когато всички спяха подиробедната си почивка, тя не издържа повече и отиде в неговата спалня. Завари го по гащета, буден, изтегнат в хамака, който беше окачил за диреците с въжа за привързване на кораби. Огромното му тяло ѝ направи такова впечатление, че усети някакъв подтик да отстъпи.

— Простете — извини се тя. — Не знаех, че сте тука. — Но приглуши, глас, за да не събуди някого.

— Ела насам — каза той.

Ребека се подчини. Трябваше да положи свръхестествено усилие, за да не умре, когато някаква циклонна сила, учудващо овладяна, я повдигна през кръста и с три первания я лиши от долните и дрехи и я разчекна като пиленце. Успя да благодари богу, че се е родила, преди да изгуби съзнание в невъобразимото удоволствие от оная непоносима болка, и зацамбурка в димящото блато на хамака, който погълна сякаш

попивателна избухналата ѝ кръв.

След три дни се ожениха в подиробедната служба. Предния ден Хосе-Аркадио беше ходил в магазина на Пиетро Креспи. Завари го да преподава урок по цитра и не го отведе настрана, за да му приказва.

— Ще се женя за Ребека — рече му той.

Пиетро Креспи пребледня, даде цитрата на един от учениците и приключи с урока. Когато останаха сами в претъпкания с музикални инструменти и играчки с пружини салон, Пиетро Креспи каза:

— Тя е ваша сестра.

— Не ме интересува — отвърна Хосе-Аркадио.

Пиетро Креспи изтри чело с напоената с лавандула кърпичка:

— Противоестествено е — обясни той — и освен това законът го забранява.

Хосе-Аркадио изгуби търпение не толкова от изрежданите доводи, колкото от бледнината на Пиетро Креспи.

— Дваж плюя аз на естеството — рече той. — И идвам да ви кажа, за да не си правите труда да ходите и да не питате нищо Ребека.

Ала грубото му държане се прекърши, щом видя, че на Пиетро Креспи му се навлажняват очите.

— Е — каза му той с друг тон, — ако пък ви харесва семейството, ей ви там Амаранта.

В неделната проповед отец Никанор разкри, че Хосе-Аркадио и Ребека не са брат и сестра. Урсула никога не прости онова, което сметна за възмутително неуважение, и когато се върнаха от църква, забрани на младоженците да стъпят в къщата. За нея сякаш бяха умрели. Тъй че наеха една къщичка срещу гробището и се настаниха в нея без други мебели освен хамака на Хосе-Аркадио. В сватбената нощ Ребека я ухапа за крака един скорпион, който се беше пхнал в чехъла ѝ. Схвана ѝ се езикът, но това не попречи да изкарат един безпътен меден месец. Съседите се плашеха от виковете, които будеха цялата махала до осем пъти нощем и до три пъти следобед, се молеха да не би една толкова необузdana страст да смути покоя на мъртвците.

Аурелиано беше единственият, който се погрижи за тях. Купи им няколко мебели и им дава пари, докато Хосе-Аркадио си възвърна чувството за действителност и започна да работи ничиите земи, които граничеха с двора на къщата. Амаранта, напротив, никога не успя да

превъзмогне своята злоба срещу Ребека, макар животът да ѝ предложи удовлетворение, каквото не беше и сънувала: по искане на Урсула, която не знаеше как да измие срама, Пиетро Креспи продължи да обядва всеки вторник в къщата, превъзмогнал неуспеха с едно спокойно достойнство. Запази черната лента на шапката си, като доказателство за почит към семейството, и му беше приятно да показва обичта си към Урсула, като ѝ носеше другоземски подаръци: португалски сардели, мармалад от турски рози, а веднъж и един изящен шал от Манила. Амаранта се отнасяше към него с ласкава грижовност. Отгатваше вкусовете му, отскубваше разшитите конци от маншетите на ризата му, а за рождения му ден извеза една дузина кърпички с неговите начални букви. Всеки вторник след обяда, докато бродираше в пруста, той ѝ правеше весела компания. За Пиетро Креспи оная жена, която винаги бе считал за момиченце, беше цяло разкритие. Макар че нейният тип беше лишен от изящност, тя имаше рядка чувствителност да цени светските неща и тайна нежност. Един вторник, когато никой не се съмняваше, че рано или късно това трябва да се случи, Пиетро Креспи я помоли да се омъжи за него. Тя не прекъсна работата си. Изчака да ѝ мине горещата червенина по ушите и придаде на гласа си зряла и спокойна възторженост.

— Разбира се, Креспи — каза тя, — но когато се опознаем по-добре. Никога не е хубаво да се насилват нещата.

Урсула помръкна. Въпреки че ценеше Пиетро Креспи, тя не успяваше да установи дали неговото решение от нравствена гледна точка е добро или лошо след проточилото се и нашумяло годеничество с Ребека. Но накрая го възприе като неокачествима истина, защото никой не сподели съмненията ѝ. Аурелиано, който беше мъжът в къщата, я обърка още повече със своето загадъчно и окончателно мнение:

— Сега не е време да се мисли за женитби.

Онова мнение, което Урсула проумя едва след няколко месеца, бе единствено честно мнение, което Аурелиано можеше да изкаже в тоя момент не само за венчавката, но и за всеки друг въпрос освен войната. Той самият пред взвода за разстрел нямаше да разбере много добре как лека-полека се беше накачила редицата тънки, изкусни, ала неповторими случайности, които го отведоха дотам. Смъртта на

Ремедиос не предизвика у него сътресението, от което се боеше. Това бе по-скоро някакво приглушено чувство на гняв, което постепенно се разтвори в самотна и бездействена прекършеност, подобна на онази, която изпита по времето, когато се беше примирил да живее без жена. Отново потъна в работата, но запази привычката си да играе на домино с тъста. В един обезмълвен от жалейката дом нощните разговори заздравиха дружбата на двамата мъже.

— Ожени се повторно, Аурелиано — казваше му тъстът. — Шест дъщери имам, да избираш.

Веднъж, в навечерието на изборите, дон Аполинар Москоте се завърна след едно от честите си пътувания загрижен за политическото положение в страната. Либералите били решени да се вдигнат на война. Тъй като по онова време Аурелиано имаше съвсем объркани представи за различията между консерватори и либерали, тъстът му даваше опростени уроци. Либералите, казваше, са масони; хора от лоша порода, привърженици да се избегнат поповете, да въведат гражданско бракосъчетание и развод, да се признаят еднакви права и на незаконните, и на законните деца и да се разпокъса страната чрез една федерална система, която да лиши от пълноправие върховната власт. Обратно, консерваторите, които са получили властта направо от господата-бога, ратуват за непоклатимост на обществения ред и семейно благоденствие; те са бранители на вярата Христова, на принципа за единоначалие във властта и не са съгласни страната да бъде разпокъсана в автономни общности. От човеколюбиви чувства Аурелиано изпитваше влечение към либералното становище относно правата на незаконнородените деца, но все пак не проумяваше как се стига до тая крайност да се води война за неща, които не може да се пипнат с ръка. Стори му се, че е преувеличение, когато тъстът накара да му пратят за изборите шестима войници, въоръжени с пушки, под командването на един сержант, и то в селище без политически страсти. Те не само дойдоха, но тръгнаха от къща на къща да изземват ловджийски оръжия, мачете, та даже и кухненски ножове, преди да се раздадат между мъжете над двацет и една година сините бюлетини с имената на кандидатите консерватори и червените бюлетини с имената на кандидатите либерали. Срещу изборите самият дон Аполинар Москоте прочете разпоредба, която забраняваше от събота в полунощ, в

продължение на четирийсет и осем часа, да се продават спиртни напитки и да се събират повече от трима души, които не са от едно и също семейство. Изборите протекоха без произшествия. В неделя от осем часа заранта на площада беше натъкмена дървена урна, охранявана от шестимата войници. Гласуването стана при пълна свобода, както можа да потвърди самият Аурелиано, който стоя почти целия ден с тъста си, да не би някой да гласува повече от един път. В четири часа след пладне ситни удари на барабан известиха сред площада края на гласоподаването и дон Аполинар Москоте запечата урната с лепенка, пресечена от него вия подпис. Тази нощ, докато играеше домино с Аурелиано, той заповяда на сержанта да скъса лепенката, за да преброи гласовете. Имаше почти толкова червени бюлетини, колкото и сини, обаче сержантът остави само десет червени и попълни разликата със сини. После отново запечатаха урната с нова лепенка и на другия ден рано-рано я занесоха в столицата на провинцията.

— Либералите ще дигнат война — каза Аурелиано.

Дон Аполинар Москоте вдигна глава от плочките на доминото.

— Ако го казваш заради подмяната на бюлетините, нищо няма да направят — рече той. — Оставят се няколко червени, та да няма възражения.

Аурелиано разбра неизгодите на опозицията.

— Ако аз бях либерал — каза, — щях да дигна война заради бюлетините.

Тъстът му го изгледа над рамките на очилата.

— Ех, Аурелито — рече той, — ако ти беше либерал, нямаше да видиш подмяната на бюлетините, макар да си ми зет.

В действителност възмущението из селището бе предизвикано не от резултата в изборите, а от обстоятелството, че войниците не върнаха оръжията. Група жени приказваха с Аурелиано да издействувал от тъста си връщането на кухненските ножове. Дон Аполинар Москоте му обясни съвсем доверено, че войниците били отнесли домашните оръжия за доказателство как либералите се готвят за война. Обезпокои го цинизмът на изявлението. Дума не продума за това, но една вечер, когато Херинелдо Маркес и Магнифико Висбал говореха с други приятели за произшествието с ножовете, запитаха го дали е либерал или консерватор. Аурелиано не се поколеба.

— Ако човек трябва да е някакъв, то аз съм либерал — рече той, — защото консерваторите са мошеници.

На следващия ден по настояване на приятелите си отиде да споходи доктор Алирио Ногера, за да обсъди някаква предполагаема болка в черния дроб. Дори не знаеше какъв е смисълът на тая измишльотина. Доктор Алирио Ногера бе дошъл преди няколко години в Макондо с една аптечка с безвкусни топчета и лозунг, който не убеди никого. „Клин клин избива.“ Всъщност той беше измамник. Зад невинната му външност на незачитан лекар се криеше терорист, който затуляше с епископски гамаша белезите, оставени по глезените му от петте години в пранги. Заловен в първата авантюра на федералистите, той успял да се измъкне в Кюрасао преоблечен с най-омразната му дреха на тоя свят: едно расо. След продължително заточение, надъхан от възторжените известия, които носели в Кюрасао изгнаници от цялото Карибие, той се качил в някаква контрабандистка баркентина и се появи в Риоача със стъкленици с топчета, които не бяха нищо друго освен пречистена захар, и с една диплома от Лайпцигския университет, подправена от него самия. И плака от разочарование. Федералистският плам, определен от изгнаниците като барутен погреб, който ей сега ще избухне, се бе разсеял в смътна изборна самоизмама. Огорчен от неуспеха, копнеещ за някое сигурно място, където да доживее до старини, лъжливият хомеопат* се приюти в Макондо. В тясната, претъпкана с празни стъкленици стаичка, която нае край площада, той преживя няколко години от безнадеждно болните, които след като са опитали от всичко, се утешаваха със захарните топчета. Агитаторските му инстинкти кротуваха, докато дон Аполинар Москоте беше власт за украса. Прекарваше времето си в спомени и в борба с астмата. Близостта на изборите бе оная нишка, която му позволи отново да намери кълбото на подмолната дейност. Установи връзка с младите хора от селището, които нямаха политическа обиграност, и подхвана безшумна подстрекателска кампания. Многобройните червени бюлетини, които се появиха в урната и които дон Аполинар Москоте отдаде на присъщото за младежта залитане по модното, бяха част от неговия замисъл; задължи учениците си да гласуват, за да ги убеди, че изборите са нагласена работа. „Единственото успешно нещо — казваше той — е насиетието.“ Повечето от приятелите на Аурелиано бяха

въодушевени от мисълта да унищожат консерваторски ред, ала никой не бе посмял да го включи в кроежите не само заради близостта му с управителя, но и поради неговия самотнически и уклончив характер. Знаеше се освен това, че е гласувал синьо по указание на своя тъст. Така че съвсем случайно той разкри политическите си чувства и просто от любопитство се пъкна в тая дивотия, да посещава лекаря, за да лекува болка, каквато нямаше. В миришещата на паяжина с камфор работилница той се озова пред някаква прашна игуана, чиито дробове свистяха от дишането. Преди да му зададе въпрос, лекарят го отведе до прозореца и прегледа долния му клепач от вътре.

[* Лекар, който прилага хомеопатията — лекуване на болести посредством съвсем малки дози от вещества, които в по-големи количества предизвикват в здравия човек заболявания, еднакви или сходни с лекуваните.]

— Не е там — рече Аурелиано, както му бяха показали. Забучи върховете на пръстите си в черния дроб и добави: — Ей тука ме боли и не ми дава да спя.

Тогава доктор Ногера затвори прозореца, уж, че слънцето греело силно, и с прости думи му обясни защо е родолюбив дълг да избият консерваторите. Няколко дни Аурелиано носи една стъкленица в джоба на ризата. Вадеше я през два часа, слагаше три топчета върху дланта си и със замах ги мятал в устата, за да ги разтопи бавно с език. Дон Аполинар Москоте му се подигра за неговата вяра в хомеопатията, обаче заговорниците го разпознаха, че е от техните. Почти всички синове на основатели бяха замесени, макар никой да не знаеше точно в какво се състои мрежата, която те самите плетяха. Но в деня, когато лекарят разкри тайната на Аурелиано, последният се дръпна от съзаклятието. Макар тогава да беше убеден, че трябва незабавно да се премахне консерваторският строй, планът го ужаси. Доктор Ногера беше мистик на личното покушение. Неговата система се свеждаше до съгласуване на редица лични действия, които с един майсторски удар в национален размах да унищожат служителите на строя със съответните им семейства, преди всичко децата, за да се премахне консерватизмът в самото му семе. Дон Аполинар Москоте, шестте дъщери и жена му, разбира се, бяха в списъка.

— Никакъв либерал не сте вие — каза му Аурелиано, без да

трепне. — Касапин сте вие и нищо повече.

— В такъв случай — отвърна докторът със същото спокойствие — върни ми стъкленицата. Вече не ти трябва.

Едва подир шест месеца Аурелиано узна, че докторът го бил отписал като човек на действието, защото бил сантименталист без бъдеще, бездеен по характер и е определено самотническо призвание. Опитаха се да го обкръжат, бояха се да не издаде съзаклятието. Аурелиано ги успокои: дума нямам да продума, но през нощта, когато отидат да убиват семейство Москоте, ще го намерят да защитава тяхната врата. Изяви толкова убедителна решителност, че планът бе отсрочен за неопределена дата. Тъкмо в ония дни Урсула го попита за мнението му относно женитбата между Пиетро Креспи и Амаранта и той ѝ отговори, че времената не са за венчавки. От седмица насам носеше старовремски пищов под ризата. Бдеше над своите приятели. Следобедите отиваше да пие кафе с Хосе-Аркадио и Ребека, които започнаха да стъкмяват своя дом, а от седем часа играеше на домино с тъста си. По обяд разговаряше с Аркадио, който вече беше великански юноша, и го намираше все по-възбуден от неизбежната близост на войната. В училището, където Аркадио имаше ученици по-възрастни от него, размесени с деца, които тепърва проговорваха, бе пламнала либералната треска. Говореше се да бъде разстрелян отец Никанор, да се превърне храмът в училище, да се въведе свободната любов. Аурелиано се помъчи да обуздае неговите пориви. Препоръча му съдържаност и благоразумие. Глух към спокойната разсъдливост и чувството му за действителност, Аркадио го упрекна на всеослушание в слабост на характера. Аурелиано зачака. Най-сетне в началото на декември Урсула се втурна обезумяла в работилницата.

— Войната избухна!

Наистина беше избухнала от преди три месеца. Военно положение цареше в цялата страна. Единственият, който узна навреме, бе дон Аполинар Москоте, ала не каза новината и на жена си, докато не дойде един взвод от войската да заеме селището с изненада. Влязоха безшумно преди разсъмване с два впряга лека артилерия, теглени от мулета, и установиха казармата си в училището. Въведе се полицейски час от шест часа подиробед. Бе извършено изземване по-свирепо и от предишното, къща по къща, и тоя път отнесоха даже земеделските

сечива. Измъкнаха с тътрузене доктор Ногера, вързаха го за едно дърво на площада и го разстреляха без съд и присъда. Отец Никанор се опита да вземе ума на военните власти с чудото на левитацията, ала някакъв войник му пукна главата с удар на приклада. Либералната възбуда помръкна в тих ужас. Блед, непроницаем, Аурелиано продължи да играе домино с тъста си. Разбра, че въпреки сегашното звание на граждански и военен началник на укрепление, дон Аполинар Москоте пак беше украсителска власт. Решенията вземаше един капитан от войската, който всяка сутрин от къща на къща събираще извънреден облог за защита на обществения ред. Четирима войници под негова команда изтръгнаха от семейството ѝ една жена, която била ухапана от бясно куче, и я пребиха с приклади наред улицата. Една неделя, две седмици след окупирането, Аурелиано влезе в дома на Херинелдо Маркес и с обичайното си благоприличие поиска чаша кафе без захар. Когато двамата останаха самички в кухнята, Аурелиано придаде на гласа си властност, каквато никога не бяха виждали у него.

— Пригответи момчетата — каза той. — Отиваме на война.

Херинелдо Маркес не повярва.

— С какво оръжие? — попита той.

— С тяхното — отговори Аурелиано.

Във вторник посред нощ, в една безумна операция двацет и един мъже под трийсет години, командувани от Аурелиано Буендия, въоръжени с ножове за хранене и наострени жезела, превзеха с изненада гарнизона, добраха се до оръжията и разстреляха на двора капитана и четиримата войници, които бяха убили жената.

Същата нощ, докато се чуваха залповете на взвода за разстрел, Аркадио бе назначен за граждански и военен началник на укреплението. Женените бунтовници едва имаха време да се простят със съпругите си, които изоставиха на техните собствени ръце. Заминаха призори, възторжено приветствувани от свободното от терора население, да се присъединят към силите на революционния генерал Викторио Медина, който, според последните известия, се движел в посока към Манауре. Преди да замине, Аурелиано измъкна дон Аполинар Москоте от някакъв шкаф.

— Вие си стойте спокойно, татко — каза му той. — Новото правителство отговаря с честната си дума за вашата лична безопасност

и тая на семейството ви.

На дон Аполинар Москоте му беше трудно да разпознае оня затворник с високи ботуши и праметната на гърба пушка, с когото бе играл домино до девет часа вечерта.

— Това е щуротия, Аурелито — възкликна той.

— Никаква щуротия — каза Аурелиано. — Война е. И да не сте ми казвали повторно Аурелито, аз вече съм полковник Аурелиано Буендия.

>

* * *

Полковник Аурелиано Буендия вдигна трийсет и две въоръжени въстания и ги загуби всичките. От седемнайсет различни жени му се родиха седемнайсет сина, които бяха избити, един след друг само за една нощ, преди най-големият да навърши трийсет и пет години. Измъкна се от четиринайсет покушения, от седемдесет и три засади и от един взвод за разстрел. Оцеля от товар стрихнин в кафето, достатъчен да убие кон. Отхвърли Ордена за заслуги, даден му от президента на републиката. Стигна до главнокомандуващ революционните сили с правосъдна и гражданска власт от едната граница до другата, и стана човекът, от когото най-много се страхуваше правителството, ала никога не позволи да му правят снимки. Отклони пожизнената пенсия, която му предложиха след войната, и преживя до старини от златните рибки, които майстореше в работилницата си в Макондо. Въпреки че винаги се сражаваше начело на своите хора, единствената рана, която получи, си я нанесе той самият, след като подписа Недерландската капитулация, сложила край на почти два̀сет години граждански войни. Куршумът на пистолетния изстрел, насочен към собствената му гръд, излезе през гърба, без да нарани никакъв жизнен център. Единственото, което остана от всичко това, бе улица с неговото име в Макондо. Но, както заяви няколко години преди да умре от старост, и на това не се е надявал в предутрото, когато заминал със своите два̀сет и един мъже да се присъедини към силите на генерал Викторио Медина.

— Оставяме ти Макондо — това бе всичко, което каза на Аркадио, преди да тръгне. — Оставяме ти го хубаво, гледай да го заварим още по-

хубаво.

Аркадио даде съвсем лично тълкуване на препоръката. Измисли си някаква униформа с маршалски лампази и акселбанти, вдъхновена от цветните илюстрации в една книга на Мелкиадес, и окачи на колана си сабята с пискюли на разстреляния капитан. Заложил двата артилерийски впряга пред селището, облече униформи на някогашните си ученици, разпалени от възпламеняващите му възвания, и ги остави да скитосват въоръжени по улиците, за да създават у другоземците впечатление за неуязвимост. Това беше нож с две остриета, защото правителството в продължение на десет месеца не посмя да нападне укреплението, но когато го направи, стовари срещу него такава несъразмерна сила, че смаза съпротивата за половин час. Още от първия ден на своето пълномощничество Аркадио разкри влечението си към обществените разпоредби. Четеше до четири на ден, та да заповядва и нарежда каквото му дойде наум. Въведе задължителна военна служба от осемнайсет години нагоре, обяви, че животните, които ходят из улиците след шест часа подиробед, са за обществено ползване и наложи на пълнолетните мъже задължението да носят червена лента на ръкава. Затвори, под заплаха, че ще го разстреля, отец Никанор в попската къща и му забрани да служи литургия и да бие камбаните, освен за да приветствуват победите на либералите. За да не се усъмни никой в строгостта на неговите намерения, заповяда един взвод за разстрел да се упражнява на площада, стреляйки в плашило. Отначало никой не взе работата сериозно. Това бяха в крайна сметка момчета от училището, които си играеха на възрастни. Но една вечер, когато Аркадио влезе в дюкяна на Катарино, тромпетистът от оркестъра го поздрави с хвалипръцковски туш, който предизвика смеха на посетителите, и Аркадио накара да го разстрелят за неуважение към властта. Които възразиха, той сложи на хляб и вода с пранги на глезените в една училищна стая.

— Ти си убиец! — викаше му Урсула всеки път, щом научаваше за някое ново своеволие. — Когато Аурелиано узнае, тебе ще те разстреляла аз ще се зарадвам.

Но всичко бе напразно. Аркадио продължи да затяга бурмите на една ненужна строгост, докато се превърна в най-жестокия управител, който изобщо е имало в Макондо.

— Сега нека изстрадат разликата — каза веднъж дон Аполинар Москоте. — Това е то раят на либералите.

Аркадио узна. Начело на един патрул той нападна дома, изпочупи мебелите, напердаши дъщерите и отмъкна с тътрузене дон Аполинар Москоте. Когато Урсула, размахала от бяс насмолен камшик и виеща от срам, прекоси селището и нахълта в двора на казармата, самият Аркадио се готвеше да даде заповед за огън на взвода за разстрел.

— Само да си посмял, копеле! — извика Урсула.

Преди Аркадио да смогне да се възпротиви, тя му стовари първия удар с волската жила.

— Само да си посмял, убицецо — викаше тя. — Убий и мене, кучи сине, очи да нямам да плача от срам, че съм отгледала чудовище. — Шибайки го безмилостно, тя го гони чак до дъното на двора, където Аркадио се сви като охлюв. Дон Аполинар Москоте в несвяст стоеше вързан о стълба, където по-рано държаха изпонадупченото от тренировъчните изстрели плашило. Момчетата от взвода се пръснаха, побояха се Урсула да не си изкара от тях. Но тя не ги и погледна. Остави Аркадио със съсипана униформа, ревящ от болка и бяс, и развърза дон Аполинар Москоте, за да го отведе у дома му. Преди да напусне казармата, освободи затворниците от прангите им.

Оттогава насетне тя заповядваше в селището. Възстанови неделното богослужение, преустанови носенето на червени ленти и отмени свирепите разпоредби. Но въпреки твърдостта си, все тъй оплакваше нещастieto на своята участ. Почувствува се толкова сама, че подири безполезното другаруване със забравения под кестена съпруг.

— Гледай докъде изпаднахме — казваше му тя, а юнските дъждове заплашваха да съборят навеса от палмови листа. — Гледай празната ни къща, синовете ни разпилени по света, и ние двамата пак самички, както най-напред.

Хосе-Аркадио Буендия, потънал в пропаст от безсъзнателност, беше глух за нейните вайкания. В началото на своята лудост той известяваше с тромави, неотложни латински изрази всекидневните си нужди. В беглите прояснения на своя разум, когато Амаранта му носеше храната, той й казваше най-дотегливите си неволи и кротко се подлагаше на нейните вендузи и лапи. Но по времето, когато Урсула отиде да се оплаква при него, той беше изгубил пълен досег с

действителността. Тя го къпеше на части, седнал върху пейчицата, и му разправяше новини за семейството.

— Аурелиано отиде на война, има вече четири месеца, и вест не сме получили от него — казваше тя, докато му търкаше гърба с насапунисана стиска кълчища. — Хосе Аркадио се върна, станал е цяло мъжище, по-висок от тебе, и целият е извезан на кръст-бод, ама дойде само да донесе срам в нашата къща. — Обаче повярва, че забелязва как мъжът ѝ се натъжава от лошите известия. Тогава предпочете да го лъже. — Не вярвай каквото ти казвам — казваше тя и хвърляше пепел върху изпражненията му, за да ги събере с лопатата. — Господ поиска Хосе-Аркадио и Ребека да се оженят и сега са много щастливи. — Стигна до такава искреност в измамата, че накрая тя самата се разтушаваше със собствените си лъжи — Аркадио вече е сериозен мъж — казваше — и много храбър, много хубав момък с оная униформа и сабята си. — Все едно, че приказваше на мъртвец, защото Хосе-Аркадио Буендия вече беше извън обсега на всякаква загриженост. Но тя упорствуваше. Виждаше го такъв кротък, такъв безразличен към всичко, че реши да го пусне. Той не мръдна от пейчицата. Тъй си и остана изложен на слънцето и дъжда, сякаш въжата бяха ненужни, защото някаква власт, стояща над всяко видимо завързване, го държеше вързан о дънера на кестена. Към месец август, когато зимата почваше да се увековечава, Урсула най-сетне можа да му съобщи една новина, която изглеждаше истина.

— Ето че продължава да ни измъчва късметът — каза му тя. — Амаранта и италианецът с пианолата ще се женят.

Амаранта и Пиетро Креспи наистина се бяха задълбочили в дружбата, закриляни от доверието на Урсула, която този път не сметна за необходимо да наглежда посещенията. Това беше едно здрачно годеничество. Италианецът идваше привечер, с гардения в петлицата и превеждаше на Амаранта сонети от Петрарка. Стояха неподвижни в задушавания от орегана и розите пруст, той четеше, а тя плетеше с куките дантела, безразлични към стрясканията и лошите вести от войната, чак докато комарите ги принудеха да се укрият в стаята, Чувствителността на Амаранта, нейната сдържана, ала обвиваща нежност полека-лека бяха изтъкали около годеника една невидима паяжина, която той трябваше физически да отстрани с бледите си

пръсти без халки, за да напусне къщата в осем часа. Бяха направили прелестен албум с пощенски картички, които Пиетро Креспи получаваше от Италия. Това бяха образи на влюбени в самотни паркове, с винетки от пронизани сърца и с позлатени панделки, крепени от гълъби.

— Аз знам тоя парк във Флоренция — казваше Пиетро Креспи, преглеждайки картичките. — Протегне ли човек ръка, и гълъбите слизат да кълват.

Понякога пред някой акварел от Венеция носталгията превръщаше в хладни ухания на цветя мириса на тиня и гнили морски мекотели из каналите. Амаранта въздишаше, смееше се, мечтаеше за едно второ отечество с красиви мъже и жени, които говорят детски език, с древни градове, от чието минало величие са останали само котки из развалините. След като прекоси океана да я търси, след като я сбърка със страстта в пламенните опипвания на Ребека, Пиетро Креспи намери любовта. Щастието донесе и преуспяването. Магазинът му тогава заемаше почти цяла пресечка и беше една фантастична зимна градина с копия на камбанарията във Флоренция, които отмерваха часовете посредством концерт на пеещи часовници и пеещи кутии от Соренто, и китайски пудриери, които при отваряне изпяваха петнотни благозвучия, всички музикални инструменти, каквито човек може да си въобрази, и всички дяволии с пружина, които може някой да си представи. Бруно Креспи, по-малкият му брат, стоеше начело на магазина, защото Пиетро не смогваше да се оправи с музикалната школа. Благодарение на него Турската улица с ослепителното си изложение от джунджурии се превърна в мелодичен вир за забравяне произволите на Аркадио и далечния кошмар на войната. Когато Урсула разпореди да се поднови неделното черкуване, Пиетро Креспи подари на храма немски хармониум, основа детски хор и подготви цял грегориански репертоар, който прибави една прелестна нота към невеселия обред на отец Никанор. Никой не се съмняваше, че той ще направи от Амаранта щастлива съпруга. Без да насилват чувствата си, оставяйки се да бъдат влачени от естественото течение на сърцето, те стигнаха до една точка, в която трябваше само да се определи дата на сватбата. Нямахше да срещнат пречки. Урсула дълбоко в себе си се обвиняваше, че с нееднократни отсрочвания е извъртяла съдбата на Ребека, и не беше

склонна да трупа угризения. Строгостта на жалейката за Ремедиос бе запратена на второстепенно място от тормоза на войната, отсъствието на Аурелиано, грубиянщината на Аркадио и изгонването на Хосе-Аркадио и Ребека. Пред неотменната близост на сватбата самият Пиетро Креспи бе намекнал на Аурелиано-Хосе, към когото хранеше почти бащинска обич, да бъде считан за негов най-голям син. Всичко караше другите да мислят, че Амаранта се насочва към едно безпрепятствено щастие. Ала обратно на Ребека, тя не разкриваше ни най-малко неспокойствие. Със същото търпение, с което пъстреше покривки за маса и плетеше ненадминати творения от ширити и взеше пауни на кръст-бод, тя изчака, докато Пиетро Креспи вече не можеше да понася неотложните нужди на сърцето. Нейният час дойде със злокобните октомврийски дъждове. Пиетро Креспи махна от скута ѝ кошничката за ръкоделие и притисна ръката ѝ между дланите си.

— Не мога да издържам повече това чакане — каза той. — Ще се оженим идущия месец.

Амаранта не трепна при докосването на ледените му длани. Оттегли ръка като някое изплъзващо се животинче и пак се улови за работата.

— Не бъди наивен, Креспи — усмихна се тя, — и мъртва няма да се омъжа за тебе.

Пиетро Креспи изгуби самообладание. Разплака се без свян, чупеше пръсти от отчаяние, ала не успя да я склони.

— Не си губи времето — това бе всичко, което му каза Амаранта. — Ако наистина ме обичаш толкова, да не си стъпил повторно в тази къща.

На Урсула ѝ се стори, че полудява от срам. Пиетро Креспи изчерпи средствата за умоляване. Стигна до невероятни крайности на унижение. Плака цял следобед в скута на Урсула, която душата си би продала, за да го утеши. Видяха го през дъждовни нощи да се навърта край къщата с един копринен чадър, мъчейки се да изненада някоя светлина в спалнята на Амаранта. Никога не беше се обличал по-добре, отколкото по това време. Неговата августейша глава на измъчен император придоби странен вид на величавост. Додяваше на приятелките на Амаранта, които отиваха да бродират в пруста, с молби да се опитали да я убедят. Занемари търговията. Прекарваше деня в задната стая на

магазина и пишеше безумни послания, които прашаше на Амаранта с ципици от листица и препарирани пеперуди и които тя връщаше, без да ги отвори. Заключваше се да свири с часове на цитра. Една нощ пропя. Макондо се разбуди в своеобразен унес, омаяно от ангелска цитра, която не заслужаваше този свят, и от един глас, несравним с нищо на земята по любовния си плам. Тогава Пиетро Креспи видя светлина във всички прозорци на селището освен в този на Амаранта. На втори ноември, ден на всички мъртви, брат му отвори магазина и намери всички лампи запалени, и всички пеещи кутии отхлупени, и всички часовници запънати на един и същи безконечен час, и сред онзи нелеп концерт намери Пиетро Креспи отзад, в кантората, с прерязани с бръснач китки и потопил и двете си ръце в леген с бензое.

Урсула разпореди бдението да се извърши в къщата. Отец Никанор се възпротиви да се отдават религиозни почести и да го погребат в свещена земя. Урсула се опълчи срещу него.

— По някакъв начин, който нито аз, нито вие можем да проумеем, този човек беше светец — каза тя. — Тъй че ще го погребат против вашата воля до гроба на Мелкиадес. — И го стори, подкрепяна от цялото селище, с великолепни погребални почести. Амаранта не напусна спалнята. Чу от леглото си плача на Урсула, стъпките и шушненето на множеството, нахълтало в къщата, воя на оплаквачките, и после дълбокото, миришещо на стъпкани цветя мълчание. Дълго време тя усещаше привечер лавандуловия полъх на Пиетро Креспи, но има сили да не рухне в бълнуване. Урсула я изостави. И очи не вдигна да се смили над нея следобеда, когато Амаранта влезе в кухнята и сложи ръка в жаравата на печката, чак докато я заболя толкова много, че вече усещаше не болка, а зловонието от собствената си изгорена плът. Това бе конски цяр за угризението. Дни наред тя ходи из къщата пъхнала ръка в голяма чаша с яйчен белтък, и когато заздравяха изгарянията, сякаш яйчният белтък беше изцелил и язвите на сърцето ѝ. Единствената външна следа, която ѝ остана от трагедията, бе превръзката от черен бинт на обгорената ръка, която щеше да носи до смъртта си.

Аркадио даде рядко доказателство за щедрост, провъзгласявайки с разпоредба официална жалейка за смъртта на Пиетро Креспи. Урсула изтълкува това като завръщане на изгубената овца. Но сгрещи. Бе

изгубила Аркадио не откакто облече военната униформа, а открай време. Вярваше, че го е отгледала като син, както отгледа Ребека без предимства и без различия. Обаче Аркадио беше едно самотно и уплашено дете по време на чумата-безсънница, сред печалбарската треска на Урсула, сред бълнуванията на Хосе-Аркадио Буендия, сред затвореността на Аурелиано, сред смъртното съперничество между Амаранта и Ребека. Аурелиано го научи да чете и пише, мислейки си за нещо друго, както би направил някой чужд човек. Подаряваше му дрехите си, за да ги стеснява Виситасион, когато бяха вече за хвърляне. Аркадио страдаше от прекалено големите си обувки, от окърпените си панталони, от женския си задник. Никога не успя да се свърже с някого по-добре, отколкото с Виситасион и Катауре на техния език. Мелкиадес бе всъщност единственият, който се погрижи за него, като го караше да слуша непонятните си писмена и му даваше напътствие за изкуството на дагеротипията. Никой не си представяше колко много плака скришом за смъртта му и с какво отчаяние се мъчи да го съживи в безполезното изучаване на неговите книжа. Училището, където му обръщаха внимание и го уважаваха, а после и властта, с нейните неотменяеми разпоредби и нейната славна униформа, го освободиха от тежестта на старата горчилка. Една вечер в дюкяна на Катарино някой се осмели да му каже:

— Не заслужаваш презимето, което носиш.

Противно на онова, което всички очакваха, Аркадио не накара да го разстрелят.

— За добра чест — рече той — аз не съм Буендия.

Които знаеха тайната на неговото родословие, помислиха при оня отговор, че и той е в течение на нещата, но в действителност Аркадио никога не узна нищо. Пилар Тернера, майка му, която бе накарала кръвта му да кипне в стаята за дагеротипия, беше за него толкова неудържимо влечение, каквото бе изпърво за Хосе-Аркадио и после за Аурелиано. Макар изгубила очарованията си и великолепието на своя смях, той я търсеше и я намираше по дирята от нейния мирис на дим. Малко преди войната, веднъж по пладне, когато тя отиде по-късно от обичайния час да вземе от училището малкия си син, Аркадио я причака в стаята, където обикновено спеше по време на обедната си почивка и където по-сетне натъкми прангите. Докато детето играеше на двора, той

зачака в хамака и трепереше от притома, защото знаеше, че Пилар Тернера ще мине оттам. И дойде. Аркадио я сграби за китката и се опита да я набута в хамака.

— Не мога, не мога — каза Пилар Тернера ужасена. — Не можеш си представи колко бих искала да ти угодя, но господ види, че не мога.

Аркадио я сграби през кръста с наследствената си страхотна сила и усети, че светът се заличава при допира с нейната кожа.

— Не се прави на светица — казваше той. — Все едно, всички знаят, че си курва. — Пилар превъзмогна отвращението, което ѝ вдъхваше нейната жалка орисия.

— Децата ще разберат — прошушна тя. — По-добре нощес да оставиш вратата незалостена.

Оная нощ Аркадио я чакаше, треперещ от треска в хамака. Чака, без да заспи, чуваше шумните следполунощни шурци и неумолимото разписание на свирците-дъждовници, все по-убеден, че са го излъгали. Внезапно, когато смутно безпокойствие се бе разложило в ярост, вратата се отвори. След няколко месеца, пред взвода за разстрел, Аркадио отново щеше да изживее загубените из класната стая стъпки, препъванията о чиновете, и накрая, плътността на едно тяло в мрачината на стаята и туптенията на въздуха, изтласкван от едно сърце, което не беше неговото. Протегна ръка и намери друга ръка, с два пръстена на един и същи пръст, която без малко не се удави в тъмнината. Усети плетеницата на нейните вени, пулсирането на нейната неволя и усети влажната длан с линията на живота, пресечена в основата на палеца с един удар от лапата на смъртта. Тогава разбра, че не беше тази жената, която чакаше, защото не миришеше на дим, а на брилянтин от цветчета и гърдите ѝ бяха издути и слепи, с мъжки зърна, и нежността ѝ — безредната нежност на една възбудена неопитност. Беше девица и носеше невероятното име Санта София де ла Пиедад*. Пилар Тернера ѝ бе заплатила петдесет песо, половината от спестеното през целия си живот, за да направи това, което сега правеше. Аркадио я беше виждал много пъти да обслужва магазинчето за хранителни стоки на родителите си и никога не бе се взирал в нея, защото тя имаше рядката добродетел да не съществува изцяло, освен в подходящия миг. Но от тоя ден се сви като коте в топлината на нейната мишница. Тя отиваше в училището по време на обедната почивка, със съгласието на

родителите си, на които Пилар Тернера бе платила другата половина от своите спестявания. По-късно, когато правителствените войски ги прогониха от това място, те се любеха между тенекиите с чисто масло и чувалите с ориз в стаичката зад магазина. По времето, когато Аркадио беше назначен граждански и военен началник, им се роди дъщеря.

[* Света София Милосърдница.]

От роднините единствени узнаха Хосе-Аркадио и Ребека, с които Аркадио тогава поддържаше близки отношения, основани не толкова на роднинството, колкото на съучастничеството. Хосе-Аркадио беше превил врат под брачния хомот. Твърдият характер на Ребека, хищността на нейния корем, упоритото ѝ домогване погълнаха необичайната работоспособност на съпруга, който от лентяй и женкар се превърна в огромно работно добиче. Домът им беше чист и подреден. Призори Ребека то разтваряше от край до край и вятърът откъм гробовете навлизаше през прозорците и излизаше през вратите към двора, като оставяше стените побелели и мебелите загорели от селитрата на мъртъвците. Гладът за земя, тракането на родителските ѝ кости, нетърпеливостта на нейната кръв срещу вялостта на Пиетро Креспи бяха запратени в тавана на паметта. По цял ден тя везеше до прозореца, чужда за безпокойствата на войната, докато керамичните съдини затрептяваха в бюфета и тя ставаше да стопли яденето много преди да се появят мърлявите гончета и после великанът с навои и шпори и ловджийска двуцевка, който понякога носеше елен на рамо и почти винаги връзка зайци или диви патици. Един следобед, в началото на своето управление, Аркадио отиде да ги навести по никое време. Не бяха го виждали, откак напуснаха къщата, но той се показва толкова мил и близък, че го поканиха да сподели гозбата.

Едва когато пиеха кафето, Аркадио разкри подбудите за своето посещение: бе получил донос срещу Хосе-Аркадио. Казваше се, че бил започнал с разораването на своя двор и бил продължил право през съседните земи, събаряйки огради и сривайки чужди колиби и къщи с воловете си, чак докато докопал насила най-хубавите недвижими имоти в околността. Селяните, които не бил прокудил, защото техните земи не го интересували, обременил с налози, които вземал всяка събота с кучетата и двуцевката си. Не отрече. Обосноваваше правото си с това, че заграбените земи били разпределени от Хосе-Аркадио Буендия по

време на основаването и смяташе да се докаже, че баща му бил луд още оттогава, тъй като се разпоредил с наследство, в действителност принадлежащо на семейството. Това беше ненужно привеждане на доводи, защото Аркадио не бе отишъл да раздава справедливост. Просто предложи да създаде канцелария, където да се записва собствеността, за да узакони Хосе-Аркадио документите на заграбената земя, при условие че ще упълномощи местното правителство да събира налозите. Споразумяха се. След години, когато полковник Аурелиано Буендия обследва документите за поземлена собственост, намери, че на братовото му име се водят всички земи, които се съзираха от неговия двор — от хълма чак до кръгозора, включително и гробището, и че за единайсетте месеца на своето управление Аркадио е откъснал не само парите от налозите, но и ония, които е вземал от селището заради правото да рови умрелите си в недвижимите имоти на Хосе-Аркадио.

Едва след месец Урсула научи онова, което беше вече обществено достояние, тъй като хората го криеха от нея, за да не увеличават страданието ѝ. Започна с подозрения.

— Аркадио строи нова къща — довери тя с престомена гордост на мъжа си, докато се мъчеше да пхне в устата му лъжица тиквен сироп. Обаче неволно въздъхна: — Не знам защо всичко това ми мирише на лошо. — По-късно, когато узна, че Аркадио не само изкарал къщата, но и бил поръчал виенска мебелировка, потвърди своето подозрение, че той разполага с обществени средства. — Ти си срамът на семейството ни — изкрещя му тя една неделя след черква, когато го видя в новата къща да играе на карти с офицерите си. Аркадио не ѝ обърна внимание. Едва тогава Урсула разбра, че той има шестмесечна дъщеря, и че Санта София де ла Пиедад, с която живееше, без да е женен, пак е бременна. Реши да пише на полковник Аурелиано Буендия, където и да се намира той, за да го постави в течение на работите. Но събитията, които се стекоха в ония дни, не само попречиха на нейните намерения, но я накараха да се разкайва, че го е замислила. Войната, която дотогава не беше нищо друго освен дума за означаване на някакво далечно ѝ неясно обстоятелство, се уточни в една драматична действителност. Към края на февруари в Макондо пристигна старица с пепеляв вид, яхнала натоварено с метли магаре. Изглеждаше толкова безобидна, че патрулите от стражата я оставиха да мине, без да ѝ задават въпроси,

като една от продавачките, които често идваха от поселищата на тресавището. Отиде право в казармата. Аркадио я посрещна в помещението, което по-рано бе класна стая и което тогава беше преобразено в своего рода тилов лагер, с навити и окачени за халките хамаци, натрупани из ъглите вързопи, пушки и карабини, и дори ловджийски двуцевки, пръснати върху пода. Старицата се изопна във военен поздрав, преди да обяви самоличността си:

— Аз съм полковник Грегорио Стивънсън.

Носеше лоши вести. Последните огнища на либералната съпротива, според думите му, едно по едно били унищожавани. Полковник Аурелиано Буендия, когото оставил да отстъпва с бой край Риоача, му възложил задачата да говори с Аркадио. Той трябвало да предаде укреплението без съпротива, поставяйки като условия да бъдат зачетени с честна дума животът и имуществата на либералите. Аркадио огледа със състрадателен поглед онзи чудноват пратеник, когото човек би могъл да вземе за някоя старица-бежанка.

— Вие, разбира се, носите някакъв писмен документ — рече той.

— Разбира се — отговори упълномощеният, — че не нося. Лесно е да се проумее, че при сегашните обстоятелства човек не носи със себе си нищо злепоставящо.

Докато говореше, измъкна от корсажа и постави на масата една златна рибка.

— Смятам, че това ще е достатъчно — каза той. Аркадио потвърди, че наистина това беше една от рибките, изработени от полковник Аурелиано Буендия. Но някой може да я е купил преди войната или откраднал и затуй нямаше никаква стойност на пропуск. Пратеникът стигна дотам, че наруши военната тайна, за да удостовери самоличността си. Разкри, че отивал с поръчение в Кюрасао, където се надявал да събере изгнаници от цялото Карибие и да набави достатъчно оръжие и боеприпаси, за да опитал да дебаркира в края на годината. Разчитайки на този план, полковник Аурелиано Буендия не бил привърженик да се дават безполезни жертви в момента. Но Аркадио беше непреклонен. Накара да затворят пратеника, докато установял неговата самоличност, и реши да брани укреплението до смърт.

Не стана нужда да чака дълго. Известията за неуспеха на либералите ставаха все по-определени. В края на март, в една предутрин

с преждевременни дъждове, напрегнатото спокойствие на предишните седмици бе разпръснато от неистово изсвирване на тръба, последвано от оръдеен изстрел, който разпердушени кулата на храма. Наистина волята на Аркадио за съпротива беше лудост. Не разполагаше с повече от петдесет зле въоръжени мъже, всеки с по дващсет патрона най-много. Помежду си те, някогашните му ученици, възбудени от високопарни възвания, бяха решили да жертвуват кожата си за едно изгубено дело. Сред бъркотията от ботуши, от противоречиви заповеди, от оръдейни гърмежи, които караха земята да тръпне, сред замаяни изстрели и безсмислени звуци на тръби предполагаемият полковник Стивънсън успя да говори с Аркадио.

— Спестете ми недостойнството да умра в прангата с тия женски дрипи — каза той. — Щом трябва да мра, нека бъде в бой.

Успя да го придума. Аркадио заповяда да му дадат пушка с дващсет патрона и да го оставят с петима души да защитава казармата, а той с щаба си да оглави съпротивата. Не успя да стигне до пътя за тресавището. Барикадите бяха натрошени на парчета и защитниците се биеха на открито по улиците, първо докато имаха боеприпаси за пушките, а после с пистолети срещу пушки и накрая — в ръкопашна схватка. Пред неминуемата близост на поражението някои жени се хвърлиха на улицата, въоръжени с тояги и кухненски ножове. В онази бъркотия Аркадио намери Амаранта, която го търсеше като луда, по нощница, с два стари пищова на Хосе-Аркадио Буендия. Даде пушката си на един офицер, който в суматоката бе останал без оръжие, и се измъкна с Амаранта по някаква странична улица, за да я отведе в къщи. Урсула стоеше на вратата и чакаше, безразлична към залповете, които бяха пробии фасадата на съседната къща. Дъждът преставаше, но улиците бяха хлъзгави и размекнати като разтопен сапун и трябваше да налучкват разстоянията в тъмнината. Аркадио остави Амаранта при Урсула и понечи да се опълчи срещу двама войника, които пуснаха един сляп залп откъм ъгъла. Старите пищови, пазени дълги години в дрешник, не хванаха. Закриляйки Аркадио с тялото си, Урсула се опита да го замъкне до къщата.

— Ела, за бога — викаше му тя. — Стига толкоз щуротии!

Войниците се прицелиха в тях.

— Пуснете тоя човек, госпожо — извика единият от тях, — или не

отговаряме!

Аркадио блъсна Урсула към къщата и се предаде. Не след дълго спряха гърмежите и забиха камбани. Съпротивата бе сломена за по-малко от половин час. Нито един от хората на Аурелиано не оцеля от нападението, но преди да умрат, отведоха със себе си триста войника. Последната твърдина бе казармата. Преди да се втурнат срещу нея, предполагаемият полковник Грегорио Стивънсън пусна на свобода затворниците и заповяда на хората си да излязат да се бият по улицата. Изключителната подвижност и голямата точност, с която изстреля своите дващест патрона от различни прозорци, създадоха впечатление, че казармата е добре защитавана, и нападателите я разрушиха с оръдейни изстрели. Капитанът, който ръководи операцията, се учуди, когато намери развалините пуси и само един мъж по долни гащи, мъртъв, с празна пушка, все още сграбчена в една ръка, изтръгната от рамото. Косата му беше буйна като на жена, навита и прихваната на темето с гребен, а на врата му имаше нарамник със златна рибка. Когато го преобърна с върха на ботуша, за да го освети в лицето, капитанът се смая:

— Лайнар — възкликна той.

Приблжиха се други офицери.

— Гледайте къде пък се появи тоя човек — рече им капитанът. — Това е Грегорио Стивънсън.

На разсъмване, след съкратената процедура на военния съвет, Аркадио бе разстрелян пред зида на гробището. В последните два часа на своя живот той не успя да разбере защо бе изчезнал страхът, който Го мъчеше още от детство. Равнодушен, без да се погрижи поне да покаже неотдавнашната си храброст, той изслуша безкрайните улики на обвинението. Мислеше за Урсула, която по това време навярно беше под кестена и пиеше кафе с Хосе-Аркадио Буендия. Мислеше за осеммесечната си дъщеря, която още нямаше име, и за детето, което щеше да се роди през август.

Мислеше за Санта София де ла Пиедад, която предната вечер остави да осолява един елен за съботния обяд, и му домъчня за струйналата върху раменете й коса и за миглите й, които изглеждаха изкуствени. Мислеше за своите си хора без разнеженост, в строга разплата с живота, започвайки да проумява всъщност колко много

обича хората, които най-много бе мразил. Председателят на военния съвет подхвана заключителната си реч, преди Аркадио да проумее, че са изтекли два часа. „Дори и да не бяха достатъчни за смъртно наказание доказаните обвинения — казваше председателят, — безотговорната и престъпна дързост, с която обвиняемият е тласнал своите подчинени към безполезна смърт, би била достатъчна, за да заслужи той смъртно наказание.“ В разнебитеното училище, където за пръв път изпита сигурността на властта, на няколко метра от стаята, където позна несигурността на любовта, на Аркадио му се видя смешна дребнавата строгост на смъртта. Всъщност за него от значение беше не смъртта, а животът, и затова усещането, което изпита, щом произнесоха присъдата, не бе на страх, а на носталгия. Не продума, докато не го запитаха коя е последната му воля.

— Кажете на жена ми — отговори той с добре звучащ глас — да кръсти дъщерята Урсула. — Замълча и потвърди: — Урсула, като баба й. И кажете й също, че ако чаканото се роди момче, да го кръстят Хосе-Аркадио, но не заради чичо му, а заради дядо му.

Преди да го поведат на разстрел, отец Никанор се опита да го изповяда.

— Няма за какво да се разкайвам — рече Аркадио и се предостави на взвода, след като изпи чаша черно кафе.

Командирът на взвода, специалист по бързите изпълнения на присъди, носеше име, което беше много повече от една случайност: Капитан Рокс Карнисеро.* По пътя към гробището, под упоритото ръмене, Аркадио забеляза, че на кръгозора се разпуква една сияйна сряда. Носталгията се разсейваше с мъглата и на свое място оставяше едно огромно любопитство. Чак когато му заповядаха да застане гърбом към зида, Аркадио видя Ребека, с мокра коса и рокля на розови цветя, да разтваря къщата от край до край. Направи усилие тя да го познае. Наистина Ребека погледна случайно към зида и се вцепени от изумление, едва можа да се съвземе и махне на Аркадио за сбогом. Аркадио й отвърна по същия начин. В този миг опушените дула на пушките се прицелиха в него и той чу буква по буква пеещите енциклики на Мелкиадес, усети изгубените стъпки на Санта София де ла Пиедад, девица, в класната стая, и изпита в носа си същата ледена твърдост, която бе привлякла вниманието му върху ноздрите на трупа

на Ремедиос. „Бре, дявол да го вземе — успя да помисли той, — забравих да кажа, ако се роди момиче, да го кръстят Ремедиос.“ Тогава, събран в един разкъсващ удар на лапа, отново изпита целия ужас, който го беше измъчвал в живота. Капитанът даде заповед за огън. Аркадио едва смогна да изпъчи гърди и да вдигне глава, без да разбере откъде изтича парливата течност, която изгаряше бедрата му.

[* _Карнисеро_ — месар, касапин.]

— Негодници! — извика той. — Да живее либералната партия!

>

* * *

През май войната свърши. Две седмици преди правителството да направи официално съобщение чрез високопарна прогласа, обещаваща безмилостно наказание за подбудителите на бунта, полковник Аурелиано Буендия попадна в плен, когато му оставаше съвсем малко, за да достигне западната граница, предрешен като туземец-вълшебник. От двайсет и един мъже, които го последваха във войната; четиринайсет умряха в бой, шест бяха ранени и само един го придружаваше в момента на крайното поражение: полковник Херинелдо Маркес. Известието за неговото залавяне беше оповестено в Макондо с извънредна разпоредба.

— Жив е — осведоми Урсула мъжа си. — Да се помолим богу враговете му да бъдат милостиви. — След тридневни плачове, един подиробед, когато биеше млечно сладко в кухнята, тя чу ясно гласа на своя син, съвсем близо до ухото си. — Аурелиано беше — извика и хукна към кестена да съобщи новината на съпруга си. — Не знам как стана чудото, ама е жив и много скоро ще го видим.

Сметна го за факт. Накара да измият подовете на къщата и да разместят мебелите. Седмица по-късно един неопределен слух, който не бе подкрепен от разпоредба, драматично потвърди предзнаменованието. Полковник Аурелиано Буендия бил осъден на смърт и присъдата щяла да бъде изпълнена в Макондо за назидание на населението. Един понеделник, в десет и двайсет сутринта, Амаранта тъкмо обличаше Аурелиано-Хосе, когато долови далечно топуркане й изсвирване на

тряба, секунда преди Урсула да нахълта в стаята с вика: „Водят го“. Войската се мъчеше да усмири с приклади развилнялата се тълпа. Урсула и Амаранта изтичаха до ъгъла, пробивайки си път с блъскане, и тогава го видяха. Приличаше на просяк; Дрехите му бяха изпокъсани, брадата и косата разчорлени и беше бос. Вървеше, без да усеща жарещата пепел, ръцете му вързани на гърба с въже, което офицер на кон държеше върху лъка на седлото. До него, също тъй нечистоплътен и разгромен, водеха полковник Херинелдо Маркес Не бяха тъжни. Изглеждаха по-скоро смутени от тълпата, която крещеше на войската какви ли не хули.

— Сине! — извика Урсула сред врявата и удари с ръка войника, който понечи да я спре. Конят на офицера се изправи на задните си крака. Тогава полковник Аурелиано Буендия сиря треперещ, отбягна ръцете на майка си и впи в очите ѝ твърд поглед.

— Вървете си в къщи, мамо — каза той. — Искайте разрешение от властите и елате да ме видите в затвора.

Погледна Амаранта, която стоеше неподвижна и нерешителна на две крачки зад Урсула, и ѝ се усмихна, питайки я:

— Какво е станало с ръката ти?

Амаранта повдигна ръката с черната превръзка.

— Изгаряне — каза тя и отдръпна Урсула, за да не я сгазят конете. Войската гръмна. Нарочна стража обгради затворниците и ги отведе на тръс в казармата.

Надвечер Урсула посети полковник Аурелиано Буендия, Беше се опитала да издействува разрешението с помощта на дон Аполинар Москоте, но той бе изгубил всякакво влияние пред всемогъществото на военните. Отец Никанор беше повален от чернодробна треска. Родителите на полковник Херинелдо Маркес, който не бе осъден на смърт, се опитаха да го видят, но бяха отблъснати с приклади. Пред невъзможността да намери посредници, убедена, че нейният син ще бъде разстрелян призори, Урсула стегна във вързопче нещата, които искаше да му занесе, и самичка отиде в казармата.

— Аз съм майката на полковник Аурелиано Буендия — представи се тя.

Часовите ѝ препречиха пътя.

— Тъй или иначе, аз ще вляза — предупреди ги Урсула. — Така

че, ако имате заповед да стреляте, почвайте. — С едно блъсване отстрани единия и влезе в някогашната класна стая, където група голи войници смазваха оръжията си. Някакъв офицер в походна униформа, зачервен, с очила с много дебели стъкла и тържествени обноски, направи знак на часовете да се оттеглят.

— Аз съм майката на полковник Аурелиано Буендия — повтори Урсула.

— Вие навярно искате да кажете — поправи я офицерът с учтива усмивка, — че сте госпожа майката на господин Аурелиано Буендия.

Урсула разпозна в неговия преднамерен начин на говорене вялата каденца на хората от пустата висока степ, качаковците.*

[* _Качако_ — хората от колумбийското карибско побережие наричат така съотечествениците си от вътрешността на страната, защото ги намират, противно на тях, прекалено тържествени, сериозни, префърцунени, не твърде откровени, докачливи, излишно сложни в облеклото и т.н. Фернанда е прототип на качако. След като правителството, за да потуши опналата в романа стачка на трудещите се от банановото дружество пратило войници — качако, думата е синоним на войник.]

— Както вие кажете, _господине_ — съгласи се тя, — стига да ме пуснете да го видя.

Имаше заповеди от горе да не се позволяват свиждания за смъртниците, но офицерът пое отговорността и разреши петнайсетминутно свиждане. Урсула му показва какво носи във вързопа: чисто бельо за едно преобличане, чепиците, които синът ѝ обул за сватбата си, млечното сладко, което му пазеше от деня, в който предусети неговото завръщане. Завари полковник Аурелиано Буендия в стаята с прангите, изтегнат върху нара и разперил ръце, защото мишниците му бяха осяяни със слепи циреи. Бяха му разрешили да се избърсне. Гъстите мустаци със завити краища подчертаваха ъгловатостта на неговите скули. На Урсула ѝ се стори, че е по-блед, отколкото преди да замине, малко по-висок и по-самотен от всякога. Беше научил подробностите в къщата: самоубийството на Пиетро Креспи, своеволията и разстрелването на Аркадио, неустрашимостта на Хосе-Аркадио Буендия под кестена. Знаеше, че Амаранта е посветила вдовството си на девица да отгледа Аурелиано-Хосе, и че последният

започвал да дава признаци на много здрав разум, четял и пишел едновременно с проговорването. Щом влезе в стаята, Урсула се почувствува притеснена от зрелостта на своя син, от полъха на властност, от блясъка на господство, който излъчваше неговата кожа. Изненада се, че е толкова добре осведомен.

— Нали знаете, че съм гадател — пошегува се той. И прибави сериозно. — Тая заран, когато ме докараха, ми се стори, че вече съм изживял всичко това.

Наистина, докато тълпата гърмолеше при неговото преминаване, той се бе съсредоточил в своите мисли, учуден, че за една година селището е остаряло толкова много. Листата на бадемовите дървета бяха изпомачкани. Къщите, боядисани синьо, после преобоядисани в червено и после пак боядисани синьо, накрая бяха придобили някакво неопределимо оцветяване.

— Какво очакваше? — въздъхна Урсула. — Времето минава.

— Така е — съгласи се Аурелиано, — но не толкова. По този начин дългоочакваното посещение, за което и двамата бяха подготвили въпросите и даже предвидили отговорите, отново бе вечният катадневен разговор. Когато часовникът оповести края на свиждането, Аурелиано измъкна изпод рогозката на нара свитък пропити с пот хартии. Бяха неговите стихове. Вдъхновените от Ремедиос, които беше взел със себе си при заминаването, и написаните после, в смутните затишия на войната.

— Обещайте ми, че никой няма да ги прочете — каза той. — Още тази нощ запалете пещта с тях.

Урсула обеща и се надигна да го целуне за раздяла.

— Донесох ти револвер — прошепна тя.

Полковник Аурелиано Буендия се увери, че часовият не се вижда.

— За какво ми е — отвърна той тихо. — Но ми го дайте, да не би да ви претърсят на излизане.

Урсула извади револвера от корсажа си и той го сложи под рогозката на нара.

— А сега не се прощавайте с мене — заключи той със спокойна приповдигнатост. — Никого не умолявайте, нито се унижавайте пред някого. Въобразете си, че са ме разстреляли отдавна.

Урсула прехапа устни, за да не се заплаче.

— Тури си горещи камъни на циреите — рече тя.

Обърна се и излезе от стаята. Полковник Аурелиано Буендия остана прав, замислен, докато се хлопна вратата. Тогава отново легна с разперени ръце. Още от началото на юношеството, когато почна да осъзнава предзнаменованията, той си мислеше, че смъртта трябва да оповести своето пристигане с някакъв определен знак, недвусмислен, неповторим, но му оставаха малко часове до смъртта, а знакът не идваше. Веднъж една много красива жена влезе в лагера му при Тукуринка и поиска от стражите разрешение да го види. Пуснаха я да мине, защото познаваха фанатизма на някои майки, които пращаха дъщерите си в спалните на най-блестящите воители, както те самите казваха, за да подобрели расата. Онази нощ полковник Аурелиано Буендия довършваше поемата за мъжа, изгубил се в дъжда, когато момичето влезе в стаята. Той се обърна гърбом към него, за да сложи листа в чекмеджето с ключалка, където пазеше своите стихове. И тогава почувствува. Сграбчи пистолета в чекмеджето, без да извърща лице.

— Не стреляйте, моля ви се — каза той.

Когато се обърна със запънат пистолет, момичето беше свалило своя и не знаеше какво да прави. Така бе успял да избегне четири от единайсетте засади. Обратното, някой, който никога не бе заловен, влезе една нощ в революционната казарма в Манауре и наръга с нож неговия близък приятел, полковник Магнифико Висбал, на когото бе отстъпил нара да се изпоти, че имаше треска. На няколко метра той спеше в хамак в същата стая и нищо не усети. Безполезни бяха усилията му да систематизира предзнаменованията. Идваха отведнъж, в повеи на свръхестествена умствена яснота, като някаква изрична и мигновена, ала неуловима убеденост. Понякога биваха толкова естествени, че той проумяваше предзнаменованията едва след сбъдванията им. Друг път биваха неоспорими и не се сбъдваха. Често не биваха нищо друго освен просташки прояви на суеверие. Но когато го осъдиха на смърт и поискаха да изкаже последната си воля, не му бе никак трудно да различи предзнаменованията, което му вдъхна отговора:

— Моля присъдата да бъде изпълнена в Макондо — рече той.

Председателят на съда се разсърди.

— Не бъдете такъв хитрец, Буендия — му каза. — Това е ход за печелене на време.

— Ваша си работа, ако не го изпълните — рече полковникът, — но тази е последната ми воля.

Оттогава предзнаменованията бяха го напуснали. В деня, когато Урсула го посети в затвора, след много мислене той стигна до заключението, че може би тоя път смъртта няма да предизвести идването си, защото не зависеше от нелепата случайност, а от волята на неговите палачи. Прекара нощта в безсъние, измъчван от болката на слепите циреи. Малко преди зори чу стъпки по коридора. „Ей ги, идват“ — си каза и безпричинно помисли за Хосе-Аркадио Буендия, който в оня миг мислеше за него под зловещото предутро на кестена. Не усети нито страх, нито носталгия, а ярост в червата при мисълта, че онази изкуствена смърт ще му попречи да узнае края на толкова неща, които оставяше недовършени. Вратата се отвори и влезе часовият с голяма чаша кафе. На другия ден по същото време беше все така, беснеещ от болката под мишниците, и се случи съвсем същото. В четвъртък раздели млечното сладко с часовите и облече чистите дрехи, които му бяха тесни, и лачените чепици. В петък още не бяха го разстреляли.

Всъщност не смееха да изпълнят присъдата. Бунтовността на селището накара военните да мислят, че разстрелването на полковник Аурелиано Буендия ще има сериозни политически последици не само в Макондо, но и по цялата тресавищна област, тъй че се допитаха до властите в столицата на провинцията. Събота вечерта, докато чакаха отговора, капитан Роке Карнисеро отиде с други офицери в дюкяна на Катарино. Само една жена, почти притисната със заплахи, дръзна да го заведе в стаята си.

— Не искат да лягат с мъж, за когото знаят, че ще умре — призна му тя. — Никой не знае как ще стане, но всичко живо вика, че офицерът, който застреля полковник Аурелиано Буендия, и всички войници от взвода един по един рано или късно без друго ще бъдат убити, ако и да се крият на край света.

Капитан Роке Карнисеро сподели това с другите офицери и те го споделиха с вишестоящите началници. В неделя, макар никой да не беше го разкрил чистосърдечно, макар че никакво военно действие не бе смутило напрегнатото спокойствие на онези дни, цялото селище знаеше, че офицерите са готови с всякакви предлози да избягнат отговорността за разстрела. С пощата в понеделник дойде официалната

заповед: присъдата да се приведе в изпълнение в двайсет и четири часов срок. Същата нощ офицерите пъгнаха в една фуражка седем листчета с имената си и безмилостната участ на капитан Роке Карнисеро го посочи с печелившето листче.

— От лошия късмет отърване няма — каза той с дълбока горчивина. — Кучи син се родих и кучи син ще си умра. — В пет часа сутринта избра чрез жребий взвода, строи го в двора и разбуди осъдения със знаменателните думи:

Да вървим, Буендия — каза му той. — Дойде ни часът.

— Значи това било — отвърна полковникът. — Сънувах, че са ми се пукнали слепите циреи.

Ребека Буендия ставаше в три часа през нощта, откак узна, че Аурелиано ще бъде разстрелян. Стоеше на тъмно в спалнята и наблюдаваше през открянатия прозорец гробищния зид, а леглото, където стоеше, се тресеше от хърканията на Хосе-Аркадио. Чака цяла седмица със същото затаено упорство, с което едно време чакаше писмата на Пиетро Креспи.

— Няма да го разстрелят така — казваше ѝ Хосе-Аркадио. — Ще го разстрелят посред нощ в казармата, та да не узнае никой кой е строил взвода, и ще го заровят на самото място.

Ребека продължи да чака.

— Толкова са тъпи, че ще го застрелят тука — казваше тя. Беше тъй уверена, че бе предвидила как ще отвори вратата да му махне с ръка за сбогом.

— Няма да го доведат по улицата — настояваше Хосе-Аркадио — само с шест уплашени войника, щом знаят, че хората са решени на всичко.

Безразлична към логиката на мъжа си, Ребека все тъй стоеше на прозореца.

— Ще видиш какви тъпаци са — казваше тя.

Във вторник в пет часа сутринта Хосе-Аркадио бе изпил кафето и пуснал кучетата, когато Ребека затвори прозореца и се хвана за предния край на леглото да не падне. „Водят го, ей там — въздъхна тя. — Колко е красив така!“ Хосе-Аркадио надзърна през прозореца и го видя треперещ в утринната яснота, с някакви панталони, които на младини бяха негови. Стоеше вече гърбом към зида, подпрял длани на кръста,

защото пламтящите възли под мишниците не му позволяваха да отпусне ръце. „Толкоз бѣхтене — мърмореше полковник Аурелиано Буендия. — Толкоз бѣхтене и да ме убият шестима педеруги, без да мога нищо да направя!“ Повтаряше го с такъв бяс, че изглеждаше почти вдъхновение, и капитан Роке Карнисеро се разчувствува, защото помисли, че се моли. Когато взводът се прицели в него, яростта се беше материализирала в някакво лепкаво и горчиво вещество, от което езикът му изтрѣпна и го принуди да затвори очи. Тогава изчезна алуминиевото сияние на разсъмването и той отново се видя съвсем малък, с къси панталонки и панделка на врата, видя баща си в един дивен подиробед, да го води към вътрешността на палатката, и видя леда. Когато чу вика, помисли, че това е последната заповед към взвода. Отвори очи с любопитство, от което трѣпки го побиха, очаквайки да се намери в нажеженото прелитане на куршумите, но намери само капитан Роке Карнисеро с вдигнати ръце и Хосе-Аркадио прекосяващ улицата със страхотната двуцевка, готова за стрелба.

— Не стреляйте — каза капитанът на Хосе-Аркадио. — Вас божието провидение ви е изпратило.

И започна нова война. Капитан Роке Карнисеро и хората му заминаха с полковник Аурелиано Буендия да освобождават революционния генерал Викторио Медина, осъден на смърт в Риоача. Мислеха да спечелят време, пресичайки планинския масив по пътя, извървян от Хосе-Аркадио Буендия, за да основе Макондо, но не мина и седмица и се убедиха, че това начинание е невъзможно. Тѣй че трябваше да изминат опасния път през планинските разклонения, без други боеприпаси освен ония на взвода за разстрел. Лагеруваха близо до селищата и един от тях, със златна рибка в ръка, преоблечен влизаше посред бял ден и установяваше връзка с бездействащите либерали, които на другата заран излизаха на лов и никога не се завръщаха. Когато съзряха Риоача от една извивка на планината, генерал Викторио Медина вече бе разстрелян. Хората на полковник Аурелиано Буендия го провъзгласиха за командир на революционните сили от Карибското побережие с генералски чин. Той пое длъжността, но отхвърли чиновничеството и си постави сам условието да не го приема, докато не свалят управата на консерваторите. След три месеца успяха да въръжат над хиляда мъже, но те бяха унищожени. Оцелелите

достигнаха западната граница. Следващия път, когато се чу за тях, те бяха дебаркирали в Кабо де ла Вела*, идвайки от Антилския архипелаг, и донесение на правителството, разпространено по телеграфа и обнародвано в ликуващи разпоредби из цялата страна, оповести смъртта на полковник Аурелиано Буендия. Но два дни по-късно една повсеместна телеграма, която почти застигна предхождащата, оповестяваше за друг бунт в южните равнини. Тъй започна легендата за вездесъщия на полковник Аурелиано Буендия. Едновременно и противоречиви сведения го обявяваха за победител при Вилянueva, за разгромен при Гуакамайял, за изяден от индианците „мотилони“, за убит в някакво село из тресавището и за отново въстанал в Уримита. Либералните ръководители, които по онова време договаряха участие в парламента, го посочиха за авантюрист без партийно представителство. Националното правителство го причисли към разбойническия разред и оцени главата му за пет хиляди песо. След шестнайсет поражения полковник Аурелиано Буендия тръгна от Гуахира с две хиляди добре въоръжени туземци и гарнизонът, изненадан по време на сън, напусна Риоача. Там той установи главната си квартира и обяви поголовна война против режима. Първото съобщение, което подучи от правителството, бе заплахата, че ще разстреля полковник Херинелдо Маркес в четирийсет и осем часов срок, ако не отстъпи в пълен ред с войската си до източната граница. Полковник Роке Карнисеро, който беше тогава началник-щаб, му връчи телеграмата със слисано изражение, но той я прочете с непредвидена радост.

[* Нос в Карибско море.]

— Ей че хубаво! — възкликна. — Вече си имаме телеграф в Макондо.

Отговорът му бе непрекословен. За три месеца се надявал да установи главната си квартира в Макондо. Ако тогава не заварел жив полковник Херинелдо Маркес, щял да изпозастреля без съд и присъда цялото офицерство, което по него време е пленил — като се почне от генералите, — и щял да даде заповеди на своите подчинени да постъпват по същия начин до края на войната. Три месеца по-късно, когато влезе победител в Макондо, първата прегръдка, която получи на пътя за тресавището, бе от полковник Херинелдо Маркес.

Къщата беше пълна с деца. Урсула бе прибрала Санта София да ле

Пиедад е голямата ѝ дъщеря и чифт близнаци, които се родиха пет месеца след разстрелването на Аркадио. Въпреки последната воля на разстреляния, тя кръсти момичето Ремедиос. „Сигурна съм, че тъкмо това искаше да рече Аркадио — позова се тя. — Няма да я кръстим Урсула, защото много се страда с това име.“ Близнаците нарече Хосе-Аркадио Втори и Аурелиано Втори. Амаранта се зае с всичките. Постави дървени седалчици в стаята и с други деца на съседни семейства уреди първоначално училище. Когато се завърна полковник Аурелиано Буендия, сред изстрели на ракети и камбанен звън, детски хор му пожела добре дошъл в къщата. Аурелиано-Хосе, дълъг като дядо си, в облекло на революционен офицер, му отдаде военни почести.

Не всички вести бяха добри. Година след бягството на полковник Аурелиано Буендия Хосе-Аркадио и Ребека отидоха да живеят в построения от Аркадио дом, Никой не научи за неговата намеса да попречи на разстрела. В новия дом, разположен в най-хубавия кът на площада, под сянката на едно бадемово дърво, почетено от три гнезда на червеношийки, с голяма врата за гостите и четири, прозореца за светлината, те свиха гостолюбиво домашно огнище. Някогашните приятелки на Ребека, между тях четири от сестрите Москоте, които още момуваха, подновиха седенките за везане, прекъснати преди години в пруста с бегониите. Хосе-Аркадио продължи да ползува заграбените земи, чиито документи бяха признати от консерваторското правителство. Всеки подиробед го виждаха да се връща на кон, с планинските си кучета и ловджийската двуцевка, и връзка зайци, повесени на седлото. Един септемврийски следобед, пред заплахата от буря, той се върна у дома по-рано от обикновено. Поздрави Ребека в трапезарията, върза кучетата на двора, окачи зайците в кухнята, за да ги осоли по-късно, и отиде да се преоблече в спалнята. Ребека после даде показания, че когато мъжът ѝ влязъл в спалнята, тя се заключила в банята и не разбрала нищо. Това беше обяснение, на което трудно можеше да се повярва, но нямаше друго по-правдоподобно, а и никой не можа да проумее каква ли ще е била подбудата на Ребека да убие мъжа, който я бе направил щастлива. Тази бе навярно единствената загадка, която никога не се изясни в Макон-до. Щом Хосе-Аркадио затвори вратата на спалнята, гърмежът на пистолетния изстрел прокънтя в къщата. Нишка кръв излезе изпод вратата, прекоси стаята,

излезе на улицата, пое право по неравните плочници, спусна се по стълби и се изкачи по стъпала, отмина по Турската улица, до един ъгъл зави надясно и до друг наляво, обърна се под прав ъгъл срещу къщата на Буендиовци, мина под затворената врата, пресече гостната, долепена о стените, да не цапа килимите, продължи пред друга стая, заобиколи с широка крива масата в трапезарията, придвижи се по пруста с бегониите и мина, без да бъде видяна, под стола на Амаранта, която даваше урок по смятане на Аурелиано-Хосе, и се пъкна през хамбара и се озова в кухнята, където Урсула се канеше да счупи трийсет и шест яйца за хляба.

— Пресвета Богородичке! — извика Урсула.

Проследи кървавата нишка в обратна посока, и търсейки нейния източник, прекоси хамбара, мина през пруста с бегониите, където Аурелиано-Хосе пееше, че три и три са шест и шест и три са девет, прекоси трапезарията и стаите и продължи по права линия на улицата, и кривна после надясно и после наляво до Турската улица, без да се опомни, че все още носи престилката за печене и къщните папуци, и излезе на площада и се пъкна през вратата на една къща, където не беше ходила никога, и блъсна вратата на спалнята и почти се задави от мириса на изгорял барут, и намери Хосе-Аркадио проснат ничком на пода върху навоите, които току-що бе свалил, и видя първоначалния край на кървавата нишка, която вече бе спряла да тече от дясното му ухо. Не намериха никаква рана по тялото, нито пък откриха оръжието. Невъзможно бе и да се махне от трупа проникващият мирис на барут. Първо го изкъпаха три пъти със сапун и кълчища, после го изтъркаха със сол и оцет, после с пепел и лимон и накрая го набутаха в буре с белина и го оставиха да кисне шест часа. Толкова го триха, че плетениците на татуировката взеха да се обезцветяват. Когато намислиха отчаяното средство да го подправят с чер пипер и кимион и дафинови листа и да го варят цял ден на бавен огън, той вече беше почнал да се разлага и трябваше да го погребат на бърза ръка. Заклучиха го в особен непроницаем ковчег, два метра и трийсет сантиметра дълъг и метър и десет сантиметра широк, подсилен отвътре с железни листове и завинтен със стоманени болтове, но и така се долавяше миризмата по улиците, откъдето мина погребението. Отец Никанор, с подут, изпънат като барабан черен дроб, даде благословията

си от кревата. Макар през следващите месеци да подсилиха гробницата с надстроени зидове и да хвърлиха между тях сплъстена пепел, дървени стърготини и негасена вар, гробището години наред все тъй миришеше на барут, докато инженерите от банановите насаждения не препокриха гробницата с бетонна броня. Щом изнесоха трупа, Ребека затвори вратите на своя дом и жива се погребва, покрита с дебели струпей от презрение, които никакво земно изкушение не успя да разчупи. Веднъж излезе на улицата, вече съвсем остаряла, с обувки в цвят на старо сребро и шапка със ситни цветенца, по времето, когато през селището мина Скитникът Евреин и предизвика такива горещини, че птичките разкъсваха телените мрежи на прозорците, за да умрат в спалните. Някой я видя жива за последен път, когато тя уби с точен изстрел един крадец, опитал се да насили вратата на дома ѝ. Освен Архенида, нейната слугиня и довереница, оттогава насетне никой не бе имал досег с нея. По едно време се разчу, че пишела писма на епископа, когото считала за свой първи братовчед, но никога не се каза да е получавала отговор. Селището я забрави.

Въпреки своето победоносно завръщане, полковник Аурелиано Буендия не се въодушевяваше от привидностите. Войските на правителството изоставяха укрепленията без съпротива и това пораждаше у либералното население самозаблуда за победа, която не беше изгодно да се разколебава, но революционерите знаеха истината, а полковник Аурелиано Буендия — повече от всеки друг. Макар че в този момент държеше над пет хиляди мъже под свое командване и владееше два щата от крайбрежието, той съзнаваше, че е сгачен до морето и наврян в такова объркано политическо положение, че когато заповяда да се възстанови църковната кула, разпердушинена от оръдеен изстрел на армията, отец Никанор рече от своето легло на болник:

— Това е безсмислица — бранителите на вярата Христова разрушиха храма, а масоните нареждат да бъде възстановен.

Търсейки някоя пролука за измъкване, той прекарваше часове наред в помещението на телеграфа в съвещания с командирите на други укрепления и всеки път излизаше с все по-определено впечатление, че войната се е запънала. Когато се получаваха вести за нови победи на либералите, възвестяваха ги с ликуващи разпоредби, но той мереше по картите истинския им обхват и разбираше, че неговото войнство

прониква в селата, защитавайки се от маларията и комарите, и напредва в посока, обратна на действителността.

— Губим си времето — оплакваше се пред офицерите си. — Докато ония негодници от партията просят някой стол в конгреса, само ще си губим времето. — В безсънни нощи, проснат по очи в хамака, в същата стая, където лежа осъден на смърт, той извикваше в паметта си образите на облечените в черно адвокати, които напускат президентския дворец в хладината на ранни зори, с вдигната до ушите яка и търкат ръце, и шушукат, дирейки убежище в зловещите разсъмващи кафенета, за да умуват какво искал да каже президентът, когато рекъл „да“, или какво искал да каже, когато казал „не“, и да предполагат дори онова, което президентът си мислел, когато казал нещо съвсем различно, а той си пъдеше комарите при трийсет и пет градуса температура и усещаше как се приближава грозното утро, когато ще трябва да даде на своите мъже заповед да се хвърлят в морето.

В една несигурна нощ, когато Пилар Тернера пееше на двора с войската, той поиска да му прочете бъдещето на карти. „Пази си устата — това бе всичко, което изкара черно на бяло Пилар Тернера, след като три пъти хвърли и прибра картите. — Не знам какво ще рече, ама знакът е много ясен: пази си устата.“ Два дни по-късно някой даде на един ординарец голяма чаша кафе без захар и ординарецът я даде на друг, и той на трети, докато от ръка на ръка стигна в кабинета на полковник Аурелиано Буендия. Не бе искал кафе, но нали беше там, полковникът го изпи. То съдържаеше заряд от орех за повръщане, достатъчен кон да утрепе. Когато го занесоха в къщата, беше корав и извит на дъга, а езикът му прехапан между зъбите. Урсула се пребори за него със смъртта. След като му прочисти стомаха с церове за повръщане, тя го зави в горещи одеяла и два дни му дава яйчени белтъци, чак докато разсипаното тяло възстанови обичайната си температура. На четвъртия ден беше въвн от всякаква опасност. Против волята си, под натиска на Урсула и офицерите, той лежа още седмица в леглото. Едва тогава узна, че не бяха изгорили стиховете му. „Не исках да избързвам — обясни Урсула. — Онази вечер, когато щях да подпаля пещта, си рекох, че е по-добре да изчакам да донесат трупа.“ Сред лютата мъгла на оздравяването, обкръжен от прашните кукли на Ремедиос, в четенето на

своите стихове, полковник Аурелиано Буендия възкреси решителните мигове от битието си. И отново прописа. В течение на много часове, настрана от стрясканията на една война без бъдеще, той разреши в римувани стихове своите преживелици край брега на смъртта. Тогава мислите му станаха толкова ясни, че може да ги изследва налице и наопаки. Една вечер каза на полковник Херинелдо Маркес:

— Едно нещо ми кажи, наборе — за какво се биеш?

— Че за какво ще е, наборе — отговори полковник Херинелдо Маркес, — за великата либерална партия.

— Блазе ти на тебе, че го знаеш — отговори той. — Аз, за себе си, едва сега разбирам, че се бия от гордост.

— Това е лошо — каза полковник Херинелдо Маркес.

Тревогата му развесели полковник Аурелиано Буендия.

— Естествено — рече той. — Но все пак по-добре това, отколкото човек да не знае за какво воюва. — Погледна го в очите и добави усмихнат:

— Или пък да воюва като тебе за нещо, което не значи нищо за никого.

Неговата гордост му бе попречила да установи връзки с въоръжените групи от вътрешността на страната, докато ръководителите на партията не оттегли на всеослушание изявлението си, че той бил разбойник. Знаеше обаче, че щом отстрани тия задръжки, ще скъса омагьосания кръг на войната. Оздравяването му позволи да размишлява. Тогава издействува Урсула да му даде остатък от заровеното наследство и значителните си спестявания; назначи полковник Херинелдо Маркес за граждански и военен началник на Макондо и заминала установява връзки с бунтовническите групи от вътрешността.

Полковник Херинелдо Маркес не само беше най-довереният човек на полковник Аурелиано Буендия, но и Урсула го посрещаше като член на семейството. Крехък, срамежлив, с добро природно възпитание, ала устроен повече да воюва, отколкото да управлява. Политическите му съветници лесно го замотаваха в теоретически криволици. Но успя да наложи в Макондо обстановката на селски мир, за каквато мечтаеше полковник Аурелиано Буендия, за да умре от старост, правейки златни рибки. Макар да живееше в дома на родителите си, два-три пъти

седмично той обядваше при Урсула. Посвети Аурелиано-Хосе в боравенето с огнестрелни оръжия, даде му преждевременно военно обучение и със съгласието на Урсула го заведе да живее няколко месеца в казармата, за да станел мъж. Преди много години, още почти дете, Херинелдо Маркес се беше обяснил в любов на Амаранта. Тогава тя бе толкова захласната в самотната си страст по Пиетро Креспи, че му се изсмя. Херинелдо Маркес реши да чака. Веднъж изпрати на Амаранта една хартийка от затвора, молейки я за услугата да извезе дузина батистени кърпички с началните букви на бащините му имена... Прати ѝ парите. След седмица Амаранта му занесе в затвора дузината бродирани кърпички заедно с парите и останаха няколко часа да поговорят за миналото. „Щом изляза оттука, ще се ожена за тебе“ — каза ѝ Херинелдо Маркес Амаранта се изсмя, ала продължи да мисли за него, докато учеше децата да четат, и пожела да възкреси за него младежката си страст по Пиетро Креспи. В събота, ден за посещение на затворниците, тя минаваше през дома на родителите на Херинелдо Маркес и ги придружаваше до затвора. Една събота Урсула се изненада, като я видя в кухнята да чака изваждането на сладкишите от пещта, за да избере най-хубавите и да ги обвие в кърпата, която бе извезала за случая.

— Омъжи се за него — рече ѝ тя. — Мъчно ще намериш друг мъж като тоя.

Амаранта се престори, че отвърща разсърдена.

— Не ми трябва да ходя на лов за мъже — отговори тя. — Носят сладкиши за Херинелдо, защото ми е жал, че рано или късно ще го разстрелят.

Изрече го, без да се замисля, но именно по това време правителството направи обществено достояние заплахата да разстреля полковник Херинелдо Маркес, ако бунтовните сили не предадели Риоача. Свижданията бяха прекратени. Амаранта се заключи да плаче, подтискана от чувство за вина, подобно на онова, което я измъчваше след смъртта на Ремедиос, сякаш пак безразсъдните ѝ думи бяха отговорни за нечия смърт. Майка ѝ я утеши. Увери я, че полковник Аурелиано Буендия ще направел нещо, за да не допусне разстрела, и обеща; че самата тя ще се заеме да привлече Херинелдо Маркес, когато свърши войната. Изпълни обещанието преди уречения срок. Когато

Херинелдо Маркес отново дойде в къщата, облечен в новия си сан на граждански и военен началник, тя го посрещна като син, измисли най-изисканите ласкателства, за да го задържи, и с цялата си душа се молеше той да си припомни своето намерение за женитба с Амаранта. Молбите ѝ сякаш бяха чути. В дните, когато се отбиваше да обядва в къщата, полковник Херинелдо Маркес оставаше следобед в пруста с бетонните да играе на китайски дами с Амаранта. Урсула им носеше мляко с кафе и бисквити и се нагърбваше с децата, за да не ги безпокоят. Всъщност Амаранта се мъчеше да разпали в сърцето си забравената пепел на своята младежка страст. С притома, която накрая стана нетърпима, тя чакаше дните за обедите, следобедите с игрите на китайски дами и времето отлиташе в другаруването с онзи воин с носталгично име,* чиито пръсти nedоловимо трепереха, местейки плочките. Но в деня, когато полковник Херинелдо Маркес ѝ повтори желанието си да се ожени, тя го отблъсна.

[* _Херинелдо_ — герой на старинен испански романс; тип на дързък влюбен.]

— За никого няма да се омъжа — му каза тя. — Най-малко пък за тебе. Толкова много обичаш Аурелиано, че ще се ожениш за мене, защото не можеш да се ожениш за него.

Полковник Херинелдо Маркес беше търпелив човек.

— Пак ще настоявам — каза той. — Рано или късно ще те склоня. — Продължи да посещава къщата. Заключена в спалнята, прехапала един таен плач, Амаранта пъхаше пръсти в ушите си, за да не слуша гласа на кандидата, който разказваше на Урсула последните вести от войната, и макар не умираше да го види, намираше сили да не излиза пред него.

Тогава полковник Аурелиано Буендия разполагаше с време да изпраща през две седмици по един подробен доклад в Макондо. Но само веднъж, почти осем месеца след като бе заминал, Урсула му писа. Нарочен пратеник отнесе в къщата запечатан с червен восък плик, в който имаше една хартия, изписана с изящния краснопис на полковника: _Пазете много татко, защото скоро ще умре._ Урсула се разтревожи. „Щом Аурелиано казва, Аурелиано го знае“ — каза тя. И помоли да ѝ помогнат да отнесе Хосе-Аркадио Буендия в спалнята му. Не само беше толкова тежък, както винаги, но в продължителния

престой под кестена бе развил способността да увеличава доброволно теглото си до такава степен, че седем мъже не смогнаха да го повдигнат и трябваше да го търят до леглото. Зловоние на пресни гъби, на дървенушки, на старинен и вгълбен живот под открито небе просмука въздуха на спалнята, щом започна да го вдишва великанският старец, огрубял от слънцето и дъжда. На другия ден топ не осъмна в леглото. След като го търси из всички стаи, Урсула го намери отново под кестена. Тогава го вързаха за леглото. Въпреки своята непокътната сила, Хосе-Аркадио Буендия не беше в състояние да се бори. Всичко му беше безразлично. Ако се върна при кестена, то не бе по негова воля, а по навик на тялото. Урсула се грижеше за него, даваше му да яде, носеше му известия от Аурелиано. Но в действителност отдавна единственият човек, с когото той можеше да има досег, бе Пруденсио Агилар. Станал вече почти на прах от дълбоката грохналост в смъртта, Пруденсио Агилар по два пъти на ден отиваше да разговаря с него. Говореха за петли. Обещаваха си да открият развъдник за великолепни птици, не толкова за да се наслаждават на някакви победи, от които тогава не биха се нуждаели, а за да имат нещо, с което да се развличат в отвратително скучните недели на смъртта. Именно Пруденсио Агилар го чистеше, даваше му да яде и му носеше чудни вести за някакъв непознат, който се наричал Аурелиано, и който бил полковник във войната. Когато биваше сам, Хосе-Аркадио Буендия се разтушаваше със съня за безкрайните стаи. Сънуваше, че става от леглото, отваря вратата и минава в друга стая, еднаква, със същото легло с табла от ковано желязо, със същия стол от раката и със същата картинка на Богородица Изцелителка върху стената в дъното. От тази стая минаваше в друга, съвсем същата, чиято врата отваряше, за да мине в друга съвсем същата, и после в друга, съвсем същата, и тъй до безкрайност. Харесваше му да ходи от стая в стая, като в някакво дълго тясно помещение с успоредни огледала, чак докато Пруденсио Агилар го докосне по рамото. Тогава се връщаше от стая в стая, събуждайки се назад, изминаваше обратния път и заварваше Пруденсио Агилар в стаята на действителността. Ала една нощ, две седмици след като го отнесоха в леглото, Пруденсио Агилар го докосна по рамото в средната стая и той завинаги остана там, повярвал, че онази е действителната стая. Сутринта Урсула му носеше закуската, когато видя, че по пруста приближава някакъв мъж. Беше дребен и

набит, с костюм от черно сукно и също тъй черна шапка, огромна, нахлупена чак до меланхолиите очи. „Боже мой — помисли Урсула. — Бих се заклела, че е Мелкиадес.“ Беше Катауре, братът на Виситасион, който напусна къщата, бягайки от чумата-безсънница, и от който нямаше ни вест, ни кост. Виситасион го попита защо се е върнал, а той й отговори на своя тържествен език:

— Дошъл съм за погребението на царя.

Тогава влязоха в стаята на Хосе-Аркадио Буендия, разтърсиха го с все сила, извикаха на ухото му, сложиха огледало пред ноздрите му, ала не можаха да го пробудят. Не след дълго, когато дърводелецът му вземаше мярка за ковчега, видяха през прозореца, че ръми дъждец от ситни жълти цветенца. Цяла нощ те падаха в безмълвна буря върху селището и затрупаха покривите и затиснаха вратите, и задушиха животните, които спяха на открито. Толкова цветя паднаха от небето, че улиците осъмнаха застлани с плътен юрган и трябваше да ги разчистят с лопати и гребла, за да може да мине погребението.

>

* * *

Седнала в ракитовия стол-люлка, с недовършено ръкоделие в скута, Амаранта се любуваше на Аурелиано-Хосе, който, наплескал брадичката си с пяна, заглаждаше бръснача на каиша, та да се обръсне за пръв път. Разкървави пъпките, поряза горната си устна, мъчейки се да оформи някакъв мустак от рус мъх, и въпреки всичко си остана същият както преди, но усърдието му остави у Амаранта впечатлението, че от онзи миг той бе почнал да старее.

— Същински Аурелиано, когато беше на твоята възраст — каза тя. — Вече си цял мъж.

Беше възмъжал отдавна, от вече далечния ден, в който Амаранта повярва, че той е още дете, и продължи да се съблича в банята пред него, както беше правила, както беше свикнала да прави, откак Пилар Тернера й го връчи да го доотгледа. Първия път, когато я видя, привлече вниманието му единствено дълбоката вдлъбнатина между гърдите й. Тогава беше толкова невинен, че попита какво й се е случило и

Амаранта се престори, че дълбае с върха на пръстите си гърдта и отговори:

— Кобаха, кобаха и кобаха.

След време, щом се посъвзе от самоубийството на Пиетро Креспи и отново започна да се къпе с Аурелиано-Хосе, той вече не обръщаше внимание на вдлъбнатините, а на това, че изпита едно непознато потръпване при вида на онези великолепни гърди с морави зърна. Още от съвсем малък имаше навика да напуска хамака и да осъмва в леглото на Амаранта, чийто досег имаше добродетелта да разсейва страха от тъмнината. Но от деня, в който осъзна нейната голота, не страхът от тъмнината го подтикваше да се мушва под мрежата ѝ срещу комари, а копнежът да усети призори хладното дишане на Амаранта. Една предутрин, горе-долу по времето, когато тя отблъсна полковник Херинелдо Маркес, Аурелиано-Хосе се пробуди от усещането, че въздух не му достига. Усети пръстите на Амаранта като горещи и припрени червейчета, които търсеха неговия корем. Преструвайки се на заспал, промени положението си, че да отстрани всякакво затруднение, и тогава почувствува как ръката без черната превръзка се гмурва сякаш сляпо мекотело между водораслите на неговата притома, Макар привидно да се правеха, че не знаят онова, което и двамата знаеха, и което всеки знаеше, че другият знае, от оная нощ насетне те бяха обвързани от ненарушимо съзаклятничество. Аурелиано-Хосе не можеше да мигне, докато не чуеше полунощния валс на часовника в гостната, а зрялата девица, чиято кожа почваше да се натъжава, нямаше и миг покой, докато не усетеше да се плъзва под мрежата против комари онзи лунатик, когото бе отгледала, без да ѝ мине през ум, че той ще бъде временно успокояващо средство за нейната самота. Тогава не само спяха заедно, разменяйки си изнурителни милувки, но се и преследваха из ъглите на къщата и се заключваха в спалните по всяко време, в постоянно състояние на нестихваща възбуда. Един следобед Урсула за малко не ги изненада, когато влезе в хамбара, а те започваха да се целуват.

— Много ли обичаш леля си? — най-невинно запита тя Аурелиано-Хосе.

Той отговори утвърдително: „да“.

— Добре правиш — заключи Урсула, доизмери брашното за хляба

и се върна в кухнята.

Това изтръгна Амаранта от нейното бълнуване. Разбра, че е отишла прекалено далеч и вече не си играе с дете, а цамбурка из есенна страст, опасна и без бъдеще, и я сръза с един замах. Аурелиано-Хосе, който тогава завършваше военното си обучение, накрая се примири с действителността и отиде да спи в казармата. В събота отиваше с войниците в дюкяна на Катарино.

Скоро взеха да идват противоречиви вести за войната. Докато самото правителство признаваше, че бунтът напредва, офицерите от Макондо имаха поверителни доклади за скорошната неизбежност на един договорен мир. В началото на април нарочен пратеник удостовери самоличността си пред полковник Херинелдо Маркес. Потвърди му, че наистина партийните ръководители установили връзки с бунтовническите командири от вътрешността на страната и че скоро щели да уговорят примирието срещу три министерства за либералите, малцинствено представителство в парламента и всеобщо помилване за бунтовниците, които сложат оръжие. Пратеникът носеше строго поверителна заповед от полковник Аурелиано Буендия, който не беше съгласен с условията за примирие. Полковник Херинелдо Маркес трябвало да подбере петима от най-добрите си мъже и да се приготви да напусне с тях страната. Заповедта бе изпълнена в най-дълбока предпазливост. Седмица преди да се оповести споразумението, и то сред буря от противоречиви слухове, полковник Аурелиано Буендия и десет доверени нему офицери, между които полковник Роке Карнисеро, тихомълком пристигнаха след полунощ в Макондо, разпръснаха гарнизона, закопаха оръжията и унищожиха архивите. Призори те бяха напуснали селището заедно с полковник Херинелдо Маркес и петимата му офицери. Това бе толкова бързо и поверително действие, че Урсула научи едва в последния час, когато някой похлопа леко върху прозореца на спалнята и прошушна: „Ако искате да видите полковник Аурелиано Буендия, още сега се покажете на вратата.“ Урсула скочи от леглото и излезе на вратата по нощница, но само успя да долови галопирането на кавалерийския отряд, който напускаше селището сред безмълвен облак прах. Чак на другия ден тя разбра, че Аурелиано-Хосе е заминал с баща си.

Десет дни след като съвместно комюнике на правителството и

опозицията разгласи края на войната, дойдоха вести за първото въоръжено въстание на полковник Аурелиано Буендия край западната граница. Неговите оскъдни и зле въоръжени сили бяха разпръснати за по-малко от седмица. Но в течение на същата година, докато либерали и консерватори се мъчеха да накарат страната да повярва в примирието, той опита още седем метежа. Една нощ обстрелва с оръдия Риоача от една двумачтова платноходка и гарнизонът за наказание изкара от леглата и разстреля четиринайсетте най-първи либерали в селището. Над петнайсет дни държа една погранична митница и оттам отправя към населението призив за всеобща война. Друга от неговите експедиции се лута три месеца из селвата с безсмисленото намерение да прекоси над хиляда и петстотин километра девствени земи, за да провъзгласи войната в столичните предградия. Веднъж той беше на по-малко от двайсет километра от Макондо, обаче правителствените патрули го принудиха да навлезе из планината съвсем близо до омагьосаната област, където преди много години баща му намери вкаменелостите от испанския галеон.

До това време умря Виситасион. Направи си удоволствието да умре от естествена смърт, след като от страх пред безсъницата се беше отказала от престола, и последната й воля бе да изровят под леглото й спестените за повече от двайсет години заплати и да ги изпратят на полковник Аурелиано Буендия, за да продължи войната. Но Урсула не си направи труд да извади въпросните пари, защото из ония дни се носеше слухът, че полковник Аурелиано Буендия бил убит в засада близо до столицата на провинцията. Официалното известие — четвърто за по-малко от две години — се считаше за вярно в продължение на почти шест месеца, тъй като нищо друго не се знаеше за него. Изведнъж, когато Урсула и Амаранта бяха наложили нова жалейка върху предишните, дойде смайващата вест. Полковник Аурелиано Буендия бил жив, но уж се отказал да додява на правителството в своята страна и се бил присъединил към победния федерализъм в други републики на Карибието, Появяваше се под различни имена все по-далече от своя край. После щеше да се узнае, че мисълта, която тогава го въодушевяваше, бе обединяването на федералистките сили в Средна Америка, за да смете консерваторските управи от Аляска до Патагония. Първото пряко известие, което Урсула получи от него, години след като

беше заминал, бе изпомачкано и изцапано писмо, което дойде от ръка на ръка чак от град Сантяго в Куба.

— Изгубихме го завинаги — възкликна Урсула, щом го прочете. — Както е тръгнал, ще кара Колелата на край света.

Човекът, пред когото го изрече, първият, на когото показа писмото, беше генералът-консерватор Хосе-Ракел Монкада, кмет на Макондо откак свърши войната.

— Тоя Аурелиано — подхвърли генерал Монкада — жалко, че не е консерватор. — Възхищаваше се истински от него. Както много цивилни консерватори, тъй и Хосе-Ракел Монкада изкара войната, защитавайки своята партия, и достигна генералското звание на полесражението, макар да нямаше военно призвание. Напротив, също както много от своите съпартийци, беше противник на военщината. Считаше хората на оръжието за безпринципни, мързеливци, сплетници и честолюбци, майстори да омотават цивилните, за да процъфтяват в безредието. Умен, привлекателен, налят с кръв, човек на хапването и запаляно по боевете с петли, за известно време той бе най-страшният противник на полковник Аурелиано Буендия. Успя да наложи своята власт над професионалните военни в голяма част от побережието. Веднъж, когато от стратегически изгоди се видя принуден да отстъпи едно укрепление в ръцете на полковник Аурелиано Буендия, той му остави две писма. В едното много обстойно, го приканваше на съвместна борба за очовечаване на войната. Другото писмо беше за съпругата му, която живееше в областта на либералите, и го остави с молба да бъде пратено до предназначението му. Оттогава, дори в най-свирепите периоди на войната, двамата военачалници уговаряха примирия за размяна на пленници. Това бяха затишия с известна празнична обстановка, които генерал Монкада използваше да учи полковник Аурелиано Буендия да играе шах. Станаха големи приятели, дотолкова, че обмисляха възможността да съгласуват хората от народа и в двете партии, да премахнат влиянието на военните и на професионалните политици, да установят един човеколюбив строй, който да използва най-доброто от всяко учение. След края на войната, докато полковник Аурелиано Буендия се измъкваше през клисурите на постоянната подривна дейност, генерал Монкада бе назначен управител на Макондо. Облече цивилния си костюм, подмени военните с

невъоръжени полицейски агенти, накара да се зачитат законите за помилването и подпомогна някои семейства на либерали, убити във военни походи. Издействува Макондо да бъде издигнато в общинска единица и затова той стана първият му кмет и създаде обстановка на доверие, която накара хората да мислят за войната като за някакъв нелеп кошмар от миналото. Отец Никанор, стопен от чернодробните трески, бе заместен от отец Коронел*, когото наричаха _Зверчето_, стар боец от първата федералистка война. Бруно Креспи, женен за Ампаро Москоте и чийто магазин за играчки и музикални инструменти не се уморяваше да процъфтява, построи театър, който испанските театрални трупи включиха в своите обиколки. Това беше обширен открит салон, с дървени скамейки, кадифена завеса с гръцки маски и три каси, наподобяващи лъвски глави, през чиито зинали уста се продаваха билети. Пак по това време бе възстановена сградата на училището. С него се зае дон Мелчор Ескалона, стар учител, изпратен от тресавището, който караше неприлежните ученици да вървят по колене из настлания със ситни камъчета двор и караше дърдорковците да ядат лютивичушки за угода на родителите. Аурелиано Втори и Аркадио Втори, своеволните близнаци на Санта София де ла Пиедад, бяха първите, които седнаха в класната стая със своите плочи и калемци и с алуминиевите си канчета, белязани с техните имена. Ремедиос, наследила чистата красота на майка си, започваше да става известна като Ремедиос красивата. Въпреки времето, застъпващите се жалейки и натрупаните огорчения Урсула се съпротивляваше на старостта. Подпомагана от Санта София де ла Пиедад, бе дала нов тласък на сладкарската си промишленост и не само възвърна за няколко години състоянието, което нейният син изхарчи във войната, но и отново натъпка с чисто злато заробените в спалнята кратуни. „Докато господ-бог ми дава живот — обичаше да казва тя, — няма да липсват пари в тая лудница.“ Тъй вървяха нещата, когато Аурелиано-Хосе избяга от федералистките войски на Никарагуа, записа се в екипажа на един германски кораб и се появи в кухнята на къщата, набит като кон, мургав и барачест като индианец и с тайното решение да се ожени за Амаранта.

[* Полковник.]

Когато Амаранта го видя да влиза, без да е продумал, веднага разбра за какво се е върнал. На масата не смееха да се погледнат в

лицето. Но две седмици след завръщането си, в присъствието на Урсула той впи очи в нейните и ѝ каза:

— Все за тебе мислех.

Амаранта го отбягваше. Пазеше се от случайни срещи. Гледаше да не се отделя от Ремедиос красивата. Възмути я руменината, позлатила бузите ѝ в деня, когато племенникът я запита докога мислела да носи черната превръзка на ръката си, защото изтълкува въпроса като намек за нейната девственост. Когато той пристигна, тя спусна мандалото на спалнята си, но в продължение на толкова нощи долавяше миролюбивите му похърквания в съседната стая, че занемари тая предпазливост. В една предутрин, почти два месеца след завръщането, тя го усети да влиза в спалнята. Тогава, вместо да побегне, вместо да се развика, както беше предвиждала, остави се да я засити едно нежно усещане за почивка. Усети го да се плъзва под мрежата против комари, както бе правил в невръстна възраст, както бе правил винаги, и не можа да сподави ледената пот и тракането на своите зъби, щом разбра, че той е съвсем гол. „Върви си“, прошушна, давена от любопитство. „Върви си, или ще се развикам“. Но Аурелиано-Хосе тогава знаеше какво трябва да прави, защото вече не беше дете, уплашено от тъмнината, а лагерно животно. От онази нощ се подновиха глухите безуспешни битки, които продължаваха до разсъмване. Аурелиано се измъкваше призори и отново идваше късно следващата нощ, все по-възбуден от обстоятелството, че тя не слага мандалото. Нито за миг не престана да я желае. Срещаше я в тъмните спални на победените градчета, особено в най-гнусните, даваше ѝ плът в зловонието на спечената кръв от бинтовете на ранените, в мигновения ужас пред смъртната опасност, по всяко време и навсякъде. Бе избягал от нея, мъчейки се да унищожи спомена не само чрез разстоянието, но и чрез едно замаяно настървение, което другарите му по оръжие окачествяваха като безстрашие, но колкото повече въргаляше нейния образ из бунището на войната, толкова повече войната заприличваше на Амаранта. Така той изстрада изгнаничеството, дирейки начин да я убие със собствената ѝ смърт, докато чу някой да разправя старата приказка за мъжа, който се оженил за своя леля, а тя освен туй му била и братовчедка, и чийто син накрая станал сам на себе си дядо.

— Нима човек може да се ожени за леля си? — попита учуден.

— Не само че може — отговори му един войник, — но ние водим тая война срещу поповете да може човек да се жени и за собствената си майка.

Петнайсет дни по-късно той избяга от войската. Завари Амаранта по-смачкана, отколкото в спомена, по-меланхолна и по-срамлива и вече наистина отминаваща последния завой на зрелостта, но по-трескава от всякога в тъмнотиите на спалнята и по-предизвикателна от всякога в нападателността на своята съпротива.

— Тъпак си ти — казваше му Амаранта, уморена от неговите преследвания. — Нима не знаеш, че човек може да се ожени за леля си само с нарочно позволение от папата.

Аурелиано-Хосе обещавахе да отидел в Рим, обещавахе да обиколял Европа на колене и да целувал сандалите на върховния първожрец само и само тя да спусне подвижните си мостове.

— Не е само това — бранеше се Амаранта. — Там е работата, че децата ще се родят със свинска опашка.

Аурелиано-Хосе беше глух за този довод.

— Ако ще и тапири да се раждат — умоляваше я той.

Една предутрин, надвит от непоносимата болка на подтисканата мъжественост, той отиде в дюкяна на Катарино. Намери някаква жена с отпуснати гърди, ласкава и евтина, която го усмири за известно време. Опита се да приложи спрямо Амаранта лечение чрез подценяване. Виждаше я в пруста да шие на ръчна машина, която бе научила да ползва с възхитителна сръчност, и не й проговорваше нито дума. Амаранта се почувствува освободена от една ненужна тежест и тя самата не разбра защо тогава отново взе да мисли за полковник Херинелдо Маркес, защо възкресяваше с такава носталгия подиробедите с китайски дами и защо стигна дотам, че да го желае като мъж в спалнята си. През нощта, когато не можа да издържи повече оная преструвка на безразличие и пак отиде в стаята на Амаранта, Аурелиано-Хосе не си представяше колко много почва е изгубил. Тя го отблъсна с неотстъпчива решимост и захлопна завинаги мандалото на спалнята си.

Няколко месеца след завръщането на Аурелиано-Хосе в къщата се представи една пищна, ухаеща на жасмин жена, с около петгодишно дете. Твърдеше, че било син на полковник Аурелиано Буендия и че го

носела да го кръсти Урсула. Никой не се усъмни в произхода на онова дете без име: беше също като полковника по времето, когато го заведоха да види леда. Жената разказа, че се било родило с отворени очи и гледало хората с преценката на възрастен човек и че я плашел неговият начин да впива поглед в предметите, без да примигва.

— Бащичко — каза Урсула. — Остава да накара столовете да се търкулват само щом ги погледне.

Кръстиха го Аурелиано и добавиха презимето на майката, защото законът не му позволяваше да носи презимето на бащата, докато последният не го признае. Генерал Монкада стана кръстник. Макар че Амаранта настоя да ѝ го оставят да го доотгледа, майката се противопостави.

Урсула тогава не знаеше за обичая да се пращат девици в спалните на воините, както се пускат кокошки на изящните петли, но в течение на същата година го научи: девет други сина на полковник Аурелиано Буендия бяха отведени в къщата, за да бъдат кръстени. Най-големият, необикновен и мургав, със зелени очи, който нямаше нищо общо с бащиното семейство, бе прехвърлил десет години. Заведоха деца от всички възрасти, от всички цветове, но всички мъжки и всички с такъв самотнически вид, че не позволяваше да се постави под съмнение родството. Само две се различаваха от купа. Едното, прекалено едро за възрастта си, направи на пух и прах вазите и няколко чинии от сервиза, защото ръцете му, изглежда, имаха свойството да трошат всичко, каквото докоснат. Другото беше русоляво, със същите гълъбовосини очи на майката, и чиято коса бяха оставили дълга и с къдрици като на жена. Влезе в къщата съвсем по свойски, сякаш беше отрасъл в нея, отиде право до една ракла в спалнята на Урсула и настоя:

— Искам балерината с пружина.

Урсула се изплаши. Отвори раклата, разтършува между старомодните прашни вещи от времето на Мелкиадес и намери увита в чифт женски чорапи балерината с пружина, която някога Пиетро Креспи донесе в къщата и за която никой не бе си спомнял повторно. За по-малко от дванайсет години кръстиха с Аурелиановото име и майчиното презиме всички синове, които полковникът пръсна на дълж и на шир по землищата на войната: седемнайсет. Отначало Урсула пълнеше джобовете им с пари и Амаранта се мъчеше да ги остави при

себе си. Но накрая се ограничаваха само да им правят по един подарък и да им стават кръстници.

— И като ги кръстим, си изпълняваме дълга — казваше Урсула и отбелязваше в тефтерче името и адреса на майките и месторождението на децата. — Аурелиано сигурно добре си води сметките, тъй че той ще решава, като се върне.

По време на обедата, одумвайки с генерал Монкада онази смайваща плодовитост, тя изказа желание полковник Аурелиано Буендия да се върне някога, за да събере всичките си синове в къщата.

— Не се тревожете — рече загадъчно Монкада. — Ще си дойде по-скоро, отколкото си мислите.

Онова, което генерал Монкада знаеше и не поиска да разкрие на обедата, беше, че полковник Аурелиано Буендия бил на път да застане начело на най-продължителния, най-задълбочения и най-кървавия бунт от всичките, които е подхващал дотогава.

Положението отново стана толкова напрегнато, както в месеците, предшествувани първата война. Борбите с петли, насърчавани от самия кмет, бяха прекратени. Капитан Акилес Рикардо, началник на гарнизона, на дело пое общинската власт. Либералите го посочиха, че е провокатор.

— Нещо страшно ще става — казваше Урсула на Аурелиано-Хосе. — Не излизай на улицата след шест часа вечерта.

Молбите ѝ останаха напразни. Аурелиано-Хосе, също както Аркадио по едно време, вече не ѝ принадлежеше. Като че завръщането в къщата, възможността да съществува, без да се притеснява за катадневните нужди, бяха пробудили у него сластолюбивото нехайническо призвание на чичо му Хосе-Аркадио. Неговата страст по Амаранта угасна, без да остави белези. Ходеше малко без посока, играеше бiliarд, понасяше своята самота със случайни жени, ограбвайки пролуките, където Урсула забравяше скътани пари. Взе да се връща в къщата само за да се преоблича.

— Всички са еднакви — вайкаше се Урсула. — Отначало растат много добре, послушни са и свестни и изглеждат неспособни муха да убият, ама набоде ли им едва-едва брадата, и се погубват.

Обратно на Аркадио, който никога не научи истинския си произход, той узна, че е син на Пилар Тернера, която му беше закачила

един хамак, за да спи подиробедите у дома ѝ. Бяха по-скоро заговорници в самотата, отколкото майка и син. Пилар Тернера бе изгубила и помен от всякаква надежда. Смехът ѝ беше придобил призвуците на орган, гърдите ѝ бяха рухнали под погнусата от случайните милувки, коремът и бедрата ѝ станаха жертва на нейната неповторима участ на споделяна жена, но сърцето ѝ старееше без горчилка. Дебела, бърлива, с превземки на матрона в немилост, тя се отказа от безплодната самоизмама е картите и намери вир от утеха в чуждата любов. В дома, където Аурелиано-Хосе спеше през следобедната си почивка, момичетата от махалата посрещаха своите ненадейни любовници.

— Дай ми стаята, Пилар — казваха ѝ просто те, когато вече бяха вътре.

— Разбира се — отвърщаше Пилар. И ако присъствуваше някой, тя му обясняваше:

— Щастлива съм, като знам, че хората са щастливи в леглото.

Никога не вземаше пари за услугата. Никога не отказваше услугата, както не я отказваше на безчетните мъже, които я бяха търсили дори в здрача на нейната зрелост, без да ѝ предлагат пари, нито пък обич, и само в редки случаи — наслада. Петте ѝ дъщери, наследили една пламтяща кръв, се изгубиха по стръмнините на живота още в ранна младост. От двамата сина, които смогна да отгледа, един умря, сражавайки се във войнството на полковник Аурелиано Буендия, а другият бе ранен и заловен на четиринайсет години, когато се мъчел да открадне кафез с кокошки в някакво селище из тресавището. В известен смисъл Аурелиано-Хосе бе високият и мургав мъж, който в продължение на половин век ѝ оповестяваше кралят с чашите и който, както всички пратени от тестетата, стигна до нейното сърце, когато вече беше белязан от знака на смъртта. Тя го видя на картите.

— Не излизай довечера — му каза. — Остани да спиш тука, че Кармелита Монтиел се умори да ме моли да съм я вкарала в стаята ти.

Аурелиано-Хосе не схвана дълбокия умолителен смисъл, който имаше онова предложение.

— Кажи ѝ да ме чака в полунощ — каза той.

Отиде в театъра, където една испанска трупа оповестяваше Камата на Ел Соро.^{*} В действителност беше творбата на Сорилия с

променено по заповед на капитан Акилес Рикардо име, защото либералите наричаха готи консерваторите. Едва в момента, когато подаваше на вратата билета си, Аурелиано-Хосе разбра, че капитан Акилес Рикардо и двама войници, въоръжени с пушки, претърсваха посетителите.

[* _Хосе Сориля-и-Морал_, испански поет и романтик (1817—1893), едно от най-известните произведения в обширното му творчество е драмата в стихове „Камата на гота“.]

— Внимавайте, капитане — предупреди го Аурелиано-Хосе. —
Още не се е родил мъжът, който да сложи ръка върху мене.

Капитанът понечи да го претърси насила и Аурелиано-Хосе, който не носеше оръжие, побягна. Войниците не се подчиниха на заповедта да стрелят.

— Той е Буендия — обясни един от тях. Сляп от бяс, капитанът тогава грабна пушката от него, разкрачи се наред улицата и се прицели.

— Негодници! — успя да извика той. — Де да беше полковник Аурелиано Буендия.

Кармелита Монтиел, двацетгодишна девица, току-що се бе изкъпала с вода от портокалови цветчета и сипеше листа от розмарин по леглото на Пилар Тернера, когато прозвуча изстрелът. На Аурелиано-Хосе му беше писано с нея да познае щастието, което му отказа Амаранта, да има седем деца и да умре от старост в нейните обятия, но пушечният куршум, който влезе през гърба му и разкъса гърдите, очевидно бе насочен от едно лошо тълкуване на картите. Капитан Акилес Рикардо, на когото в действителност бе отредено да умре тази вечер, наистина умря четири часа преди Аурелиано-Хосе. Едва отекнал изстрелът, и той бе повален от два едновременни куршума, чийто произход не се установи никога, и многогласен вик разтърси нощта.

— Да живее либералната партия! Да живее полковник Аурелиано Буендия!

В дванайсет, когато на Аурелиано-Хосе му изтече всичката кръв, а на Кармелита Монтиел не й излезе пасиансът за собственото бъдеще, над четиристотин мъже бяха минали пред театъра и изпразнили револверите си в захвърления труп на капитан Акилес Рикардо. Нужен беше цял патрул, за да постави в ръчна количка натъпканото с олово

тяло, което се ронеше като накиснат хляб.

Ядосан от безразсъдствата на редовната войска, генерал Хосе-Ракел Монкада, използвайки всички свои политически връзки, облече отново униформата и пое гражданската и военна управа в Макондо. Обаче не се надяваше, че неговото помирителско становище ще може да отмени неизбежното. Известията от септември бяха противоречиви. Докато правителството оповестяваше, че то държало под надзор цялата нация, либералите получаваха тайни доклади за въоръжени въстания във вътрешността на страната. Властта призна състоянието на война едва когато бе провъзгласено с разпоредба, че бил устроен военен съд срещу полковник Аурелиано Буендия в негово отсъствие и бил осъден на смърт. Заповядваше се присъдата да бъде изпълнена от първия гарнизон, който го залови.

— Значи се е върнал — зарадва се Урсула пред генерал Монкада. Но за него самия това беше неизвестно.

В действителност имаше повече от месец, откак полковник Аурелиано Буендия беше в страната. Предшествуван от противоречиви слухове, които го запращаха едновременно в най-отдалечени места, сам генерал Монкада повярва в неговото завръщане чак когато официално се извести, че той се е домогнал до два крайбрежни щата.

— Честито — каза той на Урсула, показвайки й телеграмата. — Съвсем скоро ще си бъде тука.

Урсула тогава се разтревожи за първи път.

— Ами вие какво ще правите, драги? — запита тя.

Генерал Монкада много пъти си беше задавал този въпрос.

— Същото, каквото и той — отговори — ще изпълня моя дълг.

На първи октомври, в зори, полковник Аурелиано Буендия с хиляда мъже нападна Макондо и гарнизонът получи заповед да се държи докрай. По обед, докато генерал Монкада обядваше с Урсула, един бунтовнически оръдеен изстрел, който протътна из цялото селище, направи на пух и прах лицевата стена на общинската хазна.

— Въоръжени са толкова добре, колкото и ние — въздъхна генерал Монкада, — но освен това се сражават с по-голямо желание.

В два часа подиробед, докато земята трепереше от оръдейните гърмежи на двете страни, той се прости с Урсула, уверен, че води една изгубена битка.

— Моля се на бога довечера Аурелиано да не си е у вас — каза той. — Ако пък е така, прегърнете го от мене, защото аз не се надявам да го видя никога вече.

Тази нощ той бе заловен, опитвайки се да избяга от Макондо, след като написа обширно писмо до полковник Аурелиано Буендия, в което му припомняше общите им намерения да очовечат войната и му пожелаваше окончателна победа срещу покварата на военните и попълзновенията на политиците и от двете страни. На следващия ден полковник Аурелиано Буендия обядва е него в къщата на Урсула, където бе затворен, докато революционен военен съвет реши съдбата му. Това беше семейно събиране. Но докато противниците забравяха войната, за да възкресяват спомени от миналото, Урсула имаше мрачното впечатление, че синът ѝ е натрапник. Имаше това впечатление откак го видя да влиза, пазен от шумни военни придружители, които преобърнаха спалните наопаки, за да се уверят, че няма никаква опасност. Полковник Аурелиано Буендия не само го допусна, но и даде крайно строги заповеди и не позволи никой да се приближи до него на по-малко от три метра, нито даже Урсула, преди членовете на неговата свита да поставят стражи около къщата. Носеше униформа от обикновен док, без каквито и да било отличия, и високи ботуши, с оплескани в кал и засъхнала кръв шпори. На колана му висеше тежък пистолет с разкопчан калъф, а ръката, винаги опряна върху дръжката, разкриваше същата бдяща и решителна напрегнатост на погледа. Главата му, сега с дълбоко врязани плешивини над челото, сякаш бе изпечена на бавен огън. Лицето му, напукано от солта на Карибското море, бе придобило металическа твърдост. Една жизненост, която имаше нещо общо със студенината на усое, го предпазваше от скорошна старост. Беше по-висок отколкото преди да замине, по-блед и покостелив и проявяваше първите признаци на съпротива срещу носталгията. „Божичко — рече си Урсула обезпокоена, — сега изглежда човек, способен на всичко.“ Така и беше. Ацтекският шал, който донесе на Амаранта, възпоминанията по време на обета, забавните преживелици, които разправи, бяха просто тлеещи въгленчета от някогашния му хумор. Едва изпълнена заповедта да се закопаят убитите в общ гроб, възложи на полковник Роке Карнисеро задачата да ускори военните присъди, а той се захвана с изнурителната работа да въведе

коренни преобразувания, които да не оставят камък върху камък от вкиснатата структура на консерваторската управа. „Трябва да изпреварим политиците от партията — казваха неговите съветници. — Когато отворят очи за действителността, ще се озоват пред свършени факти.“ Именно тогава реши да преразгледа документите за поземлена собственост от сто години насам и откри узаконените безобразия на брат си Хосе-Аркадио. Отмени заведените списъци с едно драсване на перото. В последна изява на учтивост той остави за час своите работи и навести Ребека, за да я постави в течение на решението си.

В полумрака на дома самотната вдовица, която някога бе довереница на подтисканата му любов и чието упорство му спаси живота, беше един призрак от миналото. Затворена в черно чак до юмруците, с изпепелено сърце, тя едва-едва имаше известия за войната. На полковник Аурелиано Буендия му се стори, че светлилото лъчение на нейните кости прозира през кожата и че тя се движи през среда от блуждаещи огньове, из един застоял въздух, където все още се долавяше далечен мирис на барут. Започна със съвета да смекчи строгостта на жалейката си, да проветри къщата, да прости на света за смъртта на Хосе-Аркадио. Но Ребека беше вече извън всякаква суетност. След като напразно го бе дирила във вкуса на земята, в уханните писма на Пиетро Креспи, в бурното легло на своя мъж, тя бе намерила покоя в онзи дом, където спомените придобиваха плът по силата на неумолимото им възкресяване и се разхождаха като човешки същества из заключените стаи. Изтегната в люлеещия се раkitов стол, Ребека гледаше полковник Аурелиано Буендия, сякаш тъкмо той й се струваше някакъв призрак от миналото и дори не се развълнува при известието, че заграбените от Хосе-Аркадио земи ще бъдат възвърнати на законните им стопани.

— Ще стане както ти разпоредиш, Аурелиано — въздъхна тя. — Винаги съм вярвала, а и сега го потвърждавам, че ти си човек без каста.

Проверката на документите за собственост се извърши едновременно с издаването на присъдило съкратената процедура, което беше оглавно от полковник Херинелдо Маркес и приключи с разстрелването на цялото офицерство на редовната войска, пленено от революционерите. Последният военен съвет бе за генерал Хосе-Ракул Монкада. Урсула се намеси:

— Той е най-добрият управител, който сме имали в Макондо — каза тя на полковник Аурелиано Буендия. — Дори не трябва нищо да ти казвам за доброто му сърце, за обичта му към нас, защото ти го познаваш по-хубаво от всекиго.

Полковник Аурелиано Буендия впери в нея пълен с укор поглед:

— Не мога да си присвоявам правото да раздавам правосъдие — отвърна той. — Ако имате нещо да кажете, кажете го пред военния съвет.

Урсула не само го стори, но и заведе всички майки на офицери-революционери, които живееха в Макондо, да дадат показания. Една по една старите основателки на селището, много от които бяха участвували в страховитото преминаване на планината, възхвалиха добродетелите на генерал Монкада. Урсула бе последна. Нейното печално достойнство, тежестта на името ѝ, убедителната пламенност на нейните показания накараха да трепне за миг равновесието на правосъдието.

— Вие сте взели прекалено сериозно тая ужасна игра и хубаво сте направили, защото изпълнявате вашия дълг — каза тя на членовете на съда. — Ама не забравяйте, че докато господ-бог ни дава живот, ние сме ваши майки и колкото и големи революционери да сте, имаме право да ви свалим гащите и да ви напляскаме при първото неуважение.

Съдебните заседатели се оттеглиха да размишляват, когато тия думи още отекваха из пределите на превърнатото в казарма училище. Посред нощ генерал Хосе-Ракел Монкада бе осъден на смърт. Полковник Аурелиано Буендия въпреки бурните упреци на Урсула отказа да замени наказанието. Малко преди разсъмване той посети осъдения в стаята с прангите.

— Помни, наборе — му каза, — че не те разстрелвам аз. Разстрелва те революцията.

Генерал Монкада дори не стана от нара, когато го видя да влиза.

— Върви на майната си, наборе — отвърна той.

До тоя миг, откак се бе завърнал, полковник Аурелиано Буендия не беше си позволявал да го види със сърцето си. Учуди се колко много е остарял, учуди се от треперенето на ръцете му, от малко отегчителното примирение, с което очакваше смъртта, и изпита дълбоко презрение към самия себе си, което обърка с едно начало на състрадание.

— По-добре от мене знаеш — каза той, че всеки военен съвет е

нагласена работа и че всъщност трябва да плащаш престъпленията на други, защото тоя път ще спечелим на всяка цена войната. Ти, на мое място, не би ли направил същото?

Генерал Монкада се надигна да избърше с пеша на ризата дебелиите си очила от костенуркова черупка.

— Вероятно — каза той. — Но мене ме тревожи не че ме разстрелваш, защото в крайна сметка за хора като нас това е естествената смърт. — Сложи очилата върху леглото и свали часовника си с верижка. — Тревожи ме — добави, — че от толкова омраза към военните, от толкова битки с тях, от толкова мислене по тях накрая си станал същия като тях. — Свали брачната си халка и медальона с Богородица Изцелителка и ги сложи при очилата и часовника.

— Както си тръгнал — заключи той, — не само ще станеш най-всевластният и кървав диктатор в нашата история, но ще разстреляш и добрата ми Урсула, за да се помъчиш да усмириш съвестта си.

Полковник Аурелиано Буендия остана равнодушен. Тогава генерал Монкада му връчи очилата, медальона, часовника и халката и промени глас.

— Но аз не те накарах да дойдеш, че да ти се карам — каза той. — Искан да те помоля за една услуга: да пратиш тия неща на жена ми.

Полковник Аурелиано Буендия ги прибра в джобовете си.

— Още ли е в Манауре?

— Още е в Манауре — потвърди генерал Монкада, — в същата къща зад черквата, където ти й изпрати онова писмо.

— Ще го направя с най-голямо удоволствие, Хосе-Ракел — каза полковник Аурелиано Буендия.

Когато излезе в синия въздух на мъглата, лицето му се овлажни както в друго едно разсъмване от миналото, и едва тогава разбра защо бе наредил присъдата да се изпълни в двора, а не до зида на гробището. Взводът, строен срещу вратата, му отдаде почести като на държавен глава.

— Вече може да го доведете — заповяда той.

>

* * *

Полковник Херинелдо Маркес пръв долови празнотата на войната. В положението си на граждански и военен началник на Макондо той водеше два пъти седмично телеграфни разговори с полковник Аурелиано Буендия. Отначало онези допитвания определяха хода на една война от плът и кръв, чиито съвършено ясни очертания позволяваха всеки момент да се установи безпогрешно точката, в която тя се намира, и да се предвидят бъдещите ѝ насоки. Макар че никога не се оставяше да го замъкнат в областта на откровенията дори и най-близките му приятели, полковник Аурелиано Буендия запазваше тогава свойския тон, който позволяваше да бъде разпознат от другия край на линията. Много пъти той продължи разговорите отвъд предвидения срок и ги остави да се реят към разисквания от домашно естество. Полека-лека обаче, и то със засилване и разпростиране на войната, образът му се заличаваше в един свят от недействителност. Точките и чертичките на неговия глас ставаха все по-далечни и несигурни и се събираха и съчетаваха в думи, които постепенно губеха всякакъв смисъл. Полковник Херинелдо Маркес тогава се ограничаваше да слуша, подтиснат от впечатлението, че е в телеграфен допир с някакъв непознат и друг свят.

— Разбрано, Аурелиано — слагаше край с ключа. — Да живее либералната партия!

Накрая изгуби всякакъв досег с войната. Онова, което някога бе действително занимание, неудържима страст на младостта му, се превърна за него в далечен отклик — в празнота. Единственото му прибежище бе шивалнята на Амаранта. Посещаваше я всеки подиробед. Обичаше да съзерцава ръцете ѝ, докато тя къдреше пяна от ризол на ръчната шевна машина, въртяна от Ремедиос красивата. Прекарваха дълги часове, без да продумат, доволни от взаимното си присъствие, но ако Амаранта се задоволяваше да поддържа вътрешно жив огъня на своето преклонение, той не знаеше какви са тайните кроежи на онова неразгадаемо сърце. Когато се разчу вестта за неговото завръщане, Амаранта се бе задушила от мъчителна притома. Но когато го видя да влиза в къщата, размесен с шумната свита на полковник Аурелиано Буендия, смазан от суровостта на изгнаничеството, състарен от възрастта и забравата, мръсен от пот и прахоляк, умирисан на стадо,

грозен, лявата му ръка в кърпа, вързана през врата, тя усети, че ѝ прималява от разочарование. „Боже мой — помисли си тя, — не тоя чаках аз.“ На другия ден обаче той отново дойде в къщата, избръснат и чист, с дъхащи на лавандулов одеколон мустаци и без окървавената кърпа през врата. Носеше ѝ един молитвеник със седефени корици.

— Колко странни са мъжете — рече тя, защото не намираше какво друго да каже. — Цял живот се борят против поповете, а подаряват книги с молитви.

Оттогава, дори и в най-опасните дни на войната, той я посещаваше всеки подиробед. Много пъти, когато не присъствуваше Ремедиос красивата, той въртеше колелото на шевната машина. Амаранта се чувствуваше смутена от постоянството, предаността, покорството на онзи облечен в толкова власт мъж, който обаче снемаше оръжията си в гостната, че да влезе беззащитен в шивалнята. Но четири години той настояваше в любовта си, а тя все намираше начин да я отхвърля, без да го нарани, защото, макар че не успяваше да го обикне, вече не можеше да живее без него. Ремедиос красивата, която изглеждаше безразлична към всичко и за която другите мислеха, че е бавноразвиваща се, не беше безчувствена към такова преклонение и се намеси в полза на полковник Херинел до Маркес. Амаранта изведнъж откри, че онова дете, което тя бе отгледала, което едва напълваше за девичата възраст, беше вече най-красивото създание, виждано в Макондо. Почувствува да се възражда в сърцето ѝ злобата, която някога изпита срещу Ребека, и молейки бога да не я замъкне чак до крайността да пожелае нейната смърт, прогони я от шивалнята. В онова време полковник Херинелдо Маркес започна да усеща гнусотията на войната. Прибягна към запасите си от убедителност, към своята огромна и потисната нежност, готов да се откаже заради Амаранта от една слава, която му бе струвала пожертвуването на неговите най-хубави години, ала не успя да я придума. Един августовски подиробед, угнетена от непоносимата тежест на собственото си вироглавие, Амаранта се заключи в спалнята да оплаква чак до смъртта своята самота, след като даде окончателен отговор на упорития си претендент:

— Завинаги да се забравим — му каза тя, — вече сме премного стари за тия работи.

Онзи следобед полковник Херинелдо Маркес прибягна до

телеграфно повикване на полковник Аурелиано Буендия. Това бе най-безличен разговор, който нямаше да направи никакъв пробив в застоялата се война. Когато свърши, полковник Херинелдо Маркес огледа безлюдните улици, обистрената вода по бадемовите дървета, и се видя изгубен в самотата.

— Аурелиано — тъжно каза той с ключа, — дъжд вали в Макондо.

Настана продължително мълчание по линията. Изведнъж апаратите заподскачаха от безмилостните знаци на полковник Аурелиано Буендия.

— Не ставай мухльо, Херинелдо! — изрекоха знаците. — Естествено е да вали през август.

Толкова време не бяха се виждали, че полковник Херинелдо Маркес се обърка от нападателността на онзи отговор. Но подир два месеца, когато полковник Аурелиано Буендия се върна в Макондо, объркването се превърна в изумление. Дори Урсула се изненада колко много се е променил. Пристигна без шум, без свита, загърнат в одеяло въпреки горещината, и с три любовници, които настани в една и съща къща, където прекарваше по-голямата част от времето си, изтегнат в хамака. Едва-едва прочита телеграфните съобщения, които известяваха за обичайни действия. Веднъж полковник Херинелдо Маркес поиска указания относно опразването на някаква погранична местност, която заплашваше да се превърне в международна разпра.

— Не ме тревожи за дреболии — заповяда му той. — Посъветвай се с божиято провидение.

Това беше може би най-решителният момент от войната. Земеделците-либерали, който изпърво подкрепяха революцията, бяха подписали тайни съюзи със земевладелците-консерватори да не допуснат преразглеждането на документите за собственост. Политиците-изгнаници, които се разпореждаха с войната, бяха отхвърлили на всеослушание свирепите решения на полковник Аурелиано Буендия, но изглежда и това подронване на неговата власт не го разтревожи. Не прочете повторно стиховете си, които заемаха над пет свезки и които тъй си и стояха забравени в дъното на сандъка. Нощем, или по време на следобедната почивка, викаше в хамака някоя от жените и получаваше от нея едно привично удовлетворение, а после спеше с каменен сън, несмуцаван и от най-малкия признак на

загриженост. Тогава само той знаеше, че неговото зашеметено сърце е осъдено завинаги на неизвестност. Отначало, опиянен от славата на завръщането, от невероятните победи, той бе надзърнал в пропастта на величието. Нравеше му се да държи край десницата си Малборския херцог*, неговия велик учител по военни изкуства, чиято премяна от тигрови кожи и нокти будеше почит у възрастните и учудване у децата. Именно тогава реши никое човешко същество, дори и Урсула, да не приближава до него на по-малко от три метра. В средата на тебеширения кръг, който неговите адютанти очертаваха щом пристигнеше някъде и в който само той можеше да влиза, решаваше с кратки, безпрекословни заповеди съдбините на света. Когато за пръв път след разстрелването на генерал Монкада се озова в Манауре, побърза да изпълни последната воля на своята жертва и вдовицата получи очилата, медальона, часовника и халката, ала не му позволи да прекрачи прага.

[* _Джон Чърчил_, Малборски херцог (1650–1722), английски генерал, отличил се в бойни действия срещу Испания и станал легендарен заради подигравателната песен, която му измислили на испански език.]

— Не влизайте, полковник — каза тя. — Във вашата война може да заповядаме вие, но в моята къща заповядвам аз.

Полковник Аурелиано Буендия не даде никакъв признак на злоба, но неговият дух намери покой само когато личната му стража ограби и направи на пепел къщата на вдовицата.

— Пази сърцето си, Аурелиано — казваше му тогава полковник Херинелдо Маркес. — Жив се скапваш.

По онова време той свика второ всеобщо събрание на главните бунтовнически военачалници. Намери какви ли не: идеалисти, славолюбци, авантюристи, озлобени към обществото, в това число и углавни престъпници. Имаше дори един бивш консерваторски деец, укрив се в метежа, за да се измъкне от съдене за злоупотреба с парични средства. Мнозина не знаеха и за какво се бият. Сред оная шарена тълпа, чиито различия в мненията за малко не предизвикаха вътрешен взрив, изпъкваше едно зловещо име: генерал Теофило Варгас. Беше чист индианец, див, неграмотен, надарен с потайна злост и с призвание на месия, което възбуждаше у мъжете някакъв безумен фанатизъм.

Полковник Аурелиано Буендия проведе всеобщото събрание с цел да обедини бунтовническото командване срещу извъртанята на политиките. Генерал Теофило Варгас изпревари неговите намерения: за няколко часа разпердушени обединението на най-опитните командири и докопа главната власт.

— Звяр е, с него трябва да внимаваме — рече полковник Аурелиано Буендия на своите офицери. — За нас тоя човек е по-опасен и от министъра на войната.

Тогава един съвсем млад капитан, който винаги се беше отличавал със своята срамливост, предпазливо вдигна показалец:

— Много просто, полковник — каза той, — трябва да се убие.

Полковник Аурелиано Буендия не се обезпокои от студенината на предложението, а от начина, по който то изпревари с част от секундата неговата собствена мисъл.

— Не се надявайте аз да дам тая заповед — каза той.

Не я и даде наистина. Ала след петнайсет дни генерал Теофило Варгас от засада с мачети бе съсечен на парчета и полковник Аурелиано Буендия пое главното командване. Същата нощ, когато неговата власт бе призната от всички бунтовнически групировки, той се събуди стреснат и се развика да му донесат одеяло. Някакъв вътрешен студ, който стържеше костите му и го мъчеше дори под жарещото слънце, му пречеше да спи добре месеци наред, докато това се превърна в навик. Опиянението от властта започна да се разлага в повеи от неудоволствие. Търсейки лек против студа, накара да разстрелят младия офицер, който предложи убийството на генерал Теофило Варгас. Заповедите му се изпълняваха преди да бъдат дадени, даже преди той да ги е намислил, и винаги отиваха много по-далече, отколкото той би дръзнал да ги разпростре. Залутан из самотата на своята огромна власт, започна да губи посока. Дразнеха го хората, които възторжено го приветстваха в победените селища, защото му се струваха същите, които възторжено приветстваха неприятеля. Навсякъде срещаше юноши, които го гледаха със собствените му очи, които говореха със собствения му глас, които го поздравяваха със същото недоверие, с което той ги поздравяваше, и които казваха, че били негови синове. Почувствува се разпилян, повторен и по-самотен от всякога. Беше убеден, че собствените му офицери го лъжат. Скара се с Малборския херцог. „Най-

добрият приятел — обичаше да казва тогава — е току-що умрелият.“ Умори се от неизвестността, от омагьосания кръг на онази вечна война, която го заварваше винаги на едно и също място, само че все по-стар, по-свършен, все по` без да знае защо, нито как, нито докога. Винаги имаше някой извън тебеширения кръг. Някой, който се нуждае от пари, чийто син има магарешка кашлица, или който иска да иде и да заспи завинаги, защото вече не може да понася в устата си лайнияния вкус на войната, но който обаче се изпъва мирно със сетните си запаси от енергия, за да докладва: „Всичко е наред, господин полковник.“ И тъкмо това наред бе ужасяващото в оная безконечна война: че не се случваше нищо. Сам, изоставен от предзнаменованията, бягайки от студа, който трябваше да го преследва чак до смъртта, повлиян от най-старите си спомени, той подири последното убежище в Макондо. Дотолкова се бе запуснал, че когато му известиха за пристигането на комисия от неговата партия, упълномощена да обсъди кръстопътя на войната, той се обърна в хамака, без да се събуди напълно.

— Заведете ги при курвите — каза той.

Това бяха шестима адвокати със сюртуци и капели, които понасяха с корав стоицизъм лютото ноемврийско слънце. Урсула ги покани да отседнат в къщата. Прекарваха по-голямата част от времето заключени в спалнята, на непроницаеми тайни сборища, а привечер помолваха за свита и акордеонен състав и наемаха за своя сметка дюкяна на Катарино.

— Не ги безпокойте — нареждаше полковник Аурелиано Буендия. — В края на краищата аз знам какво искат.

В началото на декември дългоочакваната среща, предвидена от мнозина като едно безконечно пререкание, се разреши за по-малко от половин час.

В горещата гостна, край видението на пианолата, покрита с бял чаршаф като мъртвец, полковник Аурелиано Буендия този път не седна вътре в тебеширения кръг, очертан от неговите адютанти. Зае стол сред политическите си съветници и, загърнат във вълненото одеяло, мълчаливо изслуша кратките предложения на пратениците. Те искаха, на първо място, той да се откажел от проверката на документите за поземлената собственост, за да си възвърнел подкрепата на либералите земевладелци. Искаха, на второ място, да се откажел от борбата срещу

църковното влияние, за да получил поддръжката на католическия народ. Искаха, най-после, да се откажел от стремежите си за равноправие между незаконнородените кеца и законнородените, за да се съхранила целостта на домашните огнища.

— Ще рече — усмихна се полковник Аурелиано Буендия, когато четенето свърши, — че се борим само за власт.

— Това са тактически преустройства отвърна един от делегатите. — Засега същественото е да се разшири обществената основа на войната. Пък после ще видим.

Един от политическите съветници на полковник Аурелиано Буендия побърза да се намеси.

— Това е нелепост — каза той. — Щом тия преустройства са добри, значи добра е консерваторската управа. Ако с тях ще успеем да разширим народната основа на войната, както казвате вие, значи тая управа има широка народна основа. Ще рече, накратко, че в продължение на почти двацет години ние сме се борили срещу чувствата на нацията.

Щеше да; продължи, но полковник Аурелиано Буендия го прекъсна с един знак.

— Не си губете времето, докторе — каза. — Важното е, че от тоя момент ние се борим само за власт. — Все тъй усмихнат, той пое документите, които му връчиха пълномощниците, и се приготви да ги подпише.

— Щом е тъй — заключи, — нямаме никакво неудобство да не приемем.

Неговите хора се спогледаха изумени.

— Простете, полковник — кротко рече полковник Херинелдо Маркес, — но това е предателство.

Полковник Аурелиано Буендия задържа във въздуха натопеното перо и стовари върху полковника цялата тежест на своята власт.

— Предайте ми вашите оръжия — заповяда той.

Полковник Херинелдо Маркес стана и сложи оръжията си върху масата.

— Представете се в затвора — заповяда му полковник Аурелиано Буендия. — Оставете на разположение на революционните съдилища.

После подписа тържественото изявление, връчи документите на

пратениците и им каза:

— Ето ги вашите хартии, господа. Халал да ви са.

След два дни полковник Херинелдо Маркес, обвинен в държавно предателство, бе осъден на смърт. Тръшнат в хамака, полковник Аурелиано Буендия беше безчувствен към молбите за милост. В навечерието на разстрела, нарушавайки заповедта да не го безпокоят, Урсула го посети в спалнята. Забулена в черно, обгърната в странна тържественост, тя остана права през трите минути на свиждането.

— Знам, че ще разстреляш Херинелдо — каза тя спокойно, — и нищо не мога да сторя, за да попреча. Но те предупреждавам едно: щом видя трупа, кълна се в костите на баща си и майка си, в паметта на Хосе-Аркадио Буендия, кълна се пред господата-бога, ще те измъкна, където и да се навреш, и със собствените си ръце ще те убия. — Преди да напусне стаята, без да чака никакъв отговор, тя отсече:

— Същото щях да направя, ако се беше родил със свинска опашка.

Оная несвършваща нощ, докато полковник Херинелдо Маркес възкресяваше мъртвите си следобеди в шивалнята на Амаранта, полковник Аурелиано Буендия драска часове наред по коравата черупка на своята самота, мъчейки се да я разчупи. Неговите единствени щастливи мигове след отколешния подиробед, когато баща му го заведе да види леда, бяха протекли в златарската работилница, където времето му минаваше в сглобяване на златни рибки. Трябваше да предизвика 32 войни и трябваше да наруши всичките си договори със смъртта, и да се въргала като свиня из бунището на славата, за да открие почти с четирийсет години закъснение предимствата на простодушието.

На разсъмване, съсипан от мъчителното бодърстване, той се озова в стаята с прангата един час преди изпълнението на присъдата.

— Свърши се преструвнята, наборе — каза той на полковник Херинелдо Маркес. — Да си вървим оттука, преди да те доразстрелят комарите.

Полковник Херинелдо Маркес не можа да подтисне презрението, което му вдъхваше онова отношение.

— Не, Аурелиано — отвърна той. — По си струва да съм мъртъв, отколкото да те видя превърнат във фатмак.

— Няма и да ме видиш — рече полковник Аурелиано Буендия. — Обуй си обувките и ми помогни да свършим с тая лайняна война.

Като го каза, и през ум не му минаваше, че по-лесно е да се започне една война, отколкото да се свърши. Нужна му бе почти едногодишна кървава строгост, за да принуди правителството да предложи на бунтовниците благоприятни условия за мир, и още година, за да убеди своите привърженици в изгодата да ги приемат. Стигна до невъобразими крайности на жестокост, потушавайки бунтовете на собствените си офицери, които отказваха да празнуват победата, и накрая се опря на неприятелски сили, за да ги покори.

Никога не е бивал по-добър войн, отколкото тогава. Увереността, че най-сетне воюва за собственото си освобождение, а не за отвлечени идеали, за лозунги, които политиците могат да обърнат и тъй и иначе според обстоятелствата, му вдъхна буйно въодушевление. Полковник Херинелдо Маркес, който се бори за провала с такава убеденост и с такава преданост, с каквито преди се беше борил за победата, го упрекваше за ненужното му безразсъдство.

— Не се тревожи — усмихваше се той. — Да умреш е много по-трудно, отколкото човек си мисли.

В неговия случай бе вярно. Увереността, че денят му е насрочен, го облече в загадъчна неприкосновеност, в безсмъртие до определен срок, което го направи неуязвим за опасностите на войната и му позволи накрая да извоюва едно поражение, много по-трудно, много по-кърваво и скъпо, отколкото победата.

За почти двацет години война полковник Аурелиано Буендия много пъти си бе в къщи, но вечното бързане да пристигне и замине, военната пищност, която го придружаваше навсякъде, чутовният полъх, който позлатяваше присъствието му и към който не остана безчувствена дори самата Урсула, накрая го превърнаха в чужд човек. Последния път, когато беше в Макондо и взе една къща за трите си държанки, в неговата собствена го видяха не повече от два-три пъти, когато смогна да приеме покани за обяд или вечеря. Ремедиос красивата и близнаците, родени в разгара на войната, едва го познаваха, Амаранта не успяваше да отъждестви образа на брата, който прекара юношеството си майсторейки златни рибки, с тоя на митическия войн, който бе поставил между себе си и останалото човечество триметрово разстояние. Но когато се чу за близостта на примирието и си рекоха, че той се завръща превърнат отново в човешко същество, изтръгнат най-сетне за сърцата

на своите, семейните чувства, потънали от толкова време в летаргия, възкръснаха по-силни от всякога.

— Най-после — каза Урсула, — пак ще имаме мъж в къщи.

Първа Амаранта подозря, че са го изгубили завинаги. Седмица преди примирието, когато той влезе в къщата без свита, предшествуван от двама боси ординарци, които оставиха в пруста с бегониите сбруята на мулето и сандъка със стиховете — единствен остатък от някогашния му императорски багаж, — тя го видя да минава пред шивалнята и го повика. Полковник Аурелиано Буендия изглежда се затрудни да я познае.

— Аз съм Амаранта — Каза тя в добро настроение, щастлива от неговото завръщане, и му показва ръката с черната превръзка. — Гледай.

Полковник Аурелиано Буендия, й очерта същата усмивка, както и първия път, щом я видя с превръзката в онова далечно утро, когато се върна в Макондо осъден на смърт.

— Ужас! — каза той. — Как минава времето!

Наложил се редовна войска да пази къщата. Завърнал се изтерзан, оплют, обвинен, че бил направил войната още по-сурова, само и само да я продадал по-скъпо. Тресеше го треска и студ и мишниците му бяха пак покрити от слепи циреи. Преди шест месеца, когато чу да се приказва за примирие, Урсула разтвори и помете съпружеската спалня и окади ъглите с благовонна Мира, мислейки, че той ще се завърне готов да старее бавно-бавно сред мухлясалите играчки на Ремедиос. Но в действителност през последните години той беше платил на живота последните си вноски, включително и тая за остаряването. Минавайки през златарската работилница, която Урсула бе подготвила с особена грижовност, той дори не забеляза, че ключовете са поставени в катинара. Не долови мъничките и сърцераздирателни разрушения, които времето бе нанесло в къщата и които подир едно тъй дълго отсъствие биха се сторили цяло нещастие на всеки човек, запазил живи спомените си. Не го заболя от изпокъртеното по стените, нито от мръсните паяжинени повесла из ъглите, нито от праха на бетонните, нито от плетениците, които термитите бяха проявили по гредите, нито от мъха върху рамките, нито от другите дебнещи клопки, които носталгията му залагаше. Седна в пруста, загърнат в одеялото и с неизути ботуши, сякаш едва чакаше да спре дъждът, и тъй си остана цял

подиробед, загледан как вали върху бегониите. Тогава Урсула разбра, че няма да го имат за дълго в къщи. „Ако не е войната — помисли си тя, — може да бъде само смъртта.“ Това бе едно толкова ясно предположение, толкова убедително, че тя го отъждестви с предзнаменование.

Същия ден, на вечеря, предполагаемият Аурелиано Втори надrobi хляба с дясната ръка и изсърба супата с лявата. Братът-близък, предполагаемият Хосе-Аркадио Втори, надrobi хляба с лявата ръка и изсърба супата с дясната. Толкова точна беше съгласуваността на техните движения, че не изглеждаха двама братя, седнали един срещу друг, ами някакво огледално устройство. Зрелището, което близнаците бяха замислили още щом осъзнаха, че са еднакви, бе повторено в чест на новодошлия. Но полковник Аурелиано Буендия не го забеляза. Изглеждаше толкова чужд към всичко, че дори не забеляза Ремедиос красивата, която мина гола към спалнята. Урсула бе единствената, която дръзна да смути неговата отвлеченост.

— Ако пак ще си вървиш — рече му тя насред вечерята, — поне се опитай да запомниш как сме изглеждали тази нощ.

Тогава полковник Аурелиано Буендия разбра без учудване, че Урсула е единственото човешко същество, успяло да проумее неговата нищожност, и за пръв път от много години се осмели да я погледне в лицето. Кожата ѝ бе напукана, зъбите проядени, косата повяхнала и безцветна, а погледът замаян. Сравни я с най-стария спомен, който пазеше за нея, от следобеда, когато го озари предзнаменованието, че една тенджерка с врящ бульон щеше да падне от масата — и я намери разбита. В миг откри одраскванията, брадавиците, ударените места, язвите и белезите, който бе оставил по нея над половин век катадневен живот, и потвърди, че тия поражения не събуждаха у него дори чувство на милозливост. Тогава направи сетно усилие да подири в сърцето си мястото, където се бяха скапали неговите чувства, и не можа да го намери. Някога поне изпитваше някакво объркано чувство на срам, когато заварваше по собствената си кожа мириса на Урсула и не веднъж почувствува своите мисли, докоснати от нейната мисъл. Ала всичко това бе сринато от войната. Самата Ремедиос, съпругата му, беше в оня миг размазаният образ на някоя си, която би могла да бъде негова дъщеря. Безбройните жени, които позна в пустинята на любовта и които пръснаха семето му из цялото приморие, не бяха оставили никакви

следи в неговите чувства. Повечето от тях влизаха по тъмно в старта и си отиваха преди зората и на другия ден биваха само малка досада в телесната памет. Единственото чувство, надделяло времето и войната, беше онова, което бе изпитал към брат си Хосе-Аркадио, когато и двамата бяха деца, но то не се основаваше на любовта, а на заговорничеството.

— Простете — извини се той пред Урсула. — Там е работата, че тая война свърши с всичко.

В следващите дни се зае да разруши всякаква диря от минаването си през света. Опрости златарската работилница дотолкова, че остави само безличните предмети, подари дрехите си на ординарците и зарови оръжията си на двора със същото чувство за покаяние, с което баща му закопа копието, убило Пруденсио Агилар. Запази само един пистолет, и то с един куршум. Урсула не се намеси. Разубеди го един-единствен път, когато без малко не унищожи дагеротипа на Ремедиос, който се пазеше в салона, осветяван от вечна лампа.

— Този портрет отдавна не ти принадлежи — рече му тя. — Той е семейна светиня.

В навечерието на примирието, когато в къщата вече не остана нито един предмет, който да позволи някому да си спомня за него, той отнесе в пекарнята сандъка със стиховете тъкмо когато Санта София де ла Пиедад се канеше да запали пещта.

— Разпалете я с това — рече той и ѝ подаде първия свитък пожълтели хартии. — По-добре гори, защото са много стари работи.

На Санта София де ла Пиедад, мълчаливата, снизходителната, която никога не се възпротиви и на собствените си деца, ѝ се стори, че онова е нередна постъпка.

— Важни хартии са тия — каза тя.

— Нищо подобно — каза полковникът. — Това са неща, които човек пише за самия себе си.

— Тогава — каза тя — изгорете ги самичък, полковник.

Не само го стори, но и насече сандъка с бравичката и хвърли треските в огъня. Няколко часа преди това Пилар Тернера му беше на гости. След като толкова години не бе я виждал, полковник Аурелиано Буендия се учуди колко много е остаряла и надебеляла и колко много е изгубила от великолепието на своя смях, но се учуди също и на

дълбочината, която е постигнала в разчитането на картите.

— Устата си пази — му рече, а той се запита дали миналия път, когато му го каза, в разцвета на славата, не бе съзряла изненадващо прибързано неговата съдба. Малко след това, когато личният лекар му доизтърбуши слепите циреи, той го запита, без да проявява някакъв особен интерес, кое е точното място на сърцето. Лекарят го прислуша и после, с оцапания в йод памук, очерта едно кръгче върху гърдта му.

Вторникът на примирието осъмна хладен и дъждовен. Полковник Аурелиано Буендия се появи в кухнята преди пет часа и изпи обичайното си кафе без захар.

— В един подобен ден ти дойде на света — каза му Урсула. — Всички се поизплашиха от твоите отворени очи.

Той не й обърна внимание, защото си мислеше за войсковите приготовления, за изсвирванията на тръби и командите, които съсипваха зората. Макар че след толкова години война те трябваше да му изглеждат свойски, той път изпита същото подкосяване в коленете и същото настръхване на кожата, които бе изпитвал на младини в присъствието на гола жена. Помисли си объркано, накрая уловен в капана на носталгията, че може би ако беше се оженил за нея, щеше да бъде мъж без войни и без слава, занаятчия без име, едно щастливо животно. Това късно потръпване, което не влизаше в неговите предвиждания, вгорчи закуската му. В седем часа сутринта, когато полковник Херинелдо Маркес отиде да го търси, придружен от група бунтовнически офицери, завари го по-меланхолен от всякога, позамислен и самотен. Урсула понечи да наметне върху раменете му ново одеяло.

— Какво ще си помисли правителството — каза му тя. — Ще си въобрази, че си се предал, защото вече не си имал и одеяло с какво да си купиш.

Но той не го прие. Вече на вратата, виждайки, че дъждът продължава, остави я да му сложи някаква стара филцова шапка на Хосе-Аркадио Буендия.

— Аурелиано — рече му тогава Урсула, — обещай ми, че ако там някъде те споходи лош час, ще мислиш за майка си.

Той й очерта някаква далечна усмивка, повдигна ръка, протегнал всички пръсти, и без да продума нито дума, напусна къщата и се опълчи

срещу виковете, хулите и ругатните, които трябваше да го преследват чак докато излезе от селището. Урсула тури мандалото на вратата, решена да не го маха цял живот. „Тука вътре ще изгнем — помисли си тя. — На пепел ще станем в тая къща без мъже, ама няма да направим удоволствие на това гадно селище да ни види, че плачем.“ Цяла заран тя търси някакъв спомен за своя син, из най-потайните си кътчета, и не можа да намери.

Подписването стана на двайсет километра от Макондо, под сянката на исполинска сейба, около която щеше да се основе по-късно селището Нерландия.

Пълномощниците на правителството и партиите, както и бунтовническата комисия, сложила оръжие, бяха обслужвани от шумна група послушнички в бели раса, които наподобяваха орляк гълъбици, уплашени от дъжда. Полковник Аурелиано Буендия при стигна върху изкаляно муле. Беше небръснат, измъчваше го повече болката в слепите циреи, отколкото огромният провал на неговите мечти, защото бе стигнал до края на всякаква надежда, отвъд славата и носталгията по славата. Съгласно разпореденото от него самия, нямаше музика, нито ракети, нито ликуващи камбани, нито ура, нито някаква друга проява, която би могла да промени печалния облик на примирието. Някакъв пътуващ фотограф направи единствената му снимка, която би могла да се запази, но бе принуден да унищожи плаките, без да ги прояви.

Тържеството трая само необходимото за поставянето на подписите време. Край грубата маса, сложена в средата на окърпена циркаджийска палатка, където насядаха делегатите, се събраха последните офицери, останали верни на полковник Аурелиано Буендия. Преди да вземе подписите, личният пратеник на президента на републиката се опита да прочете на глас протокола за предаването, ала полковник Аурелиано Буендия се възпротиви.

— Да не си губим времето с дребнавости — каза той и понечи да подпише документите, без да ги чете. Тогава един от неговите офицери строши сънотворното мълчание в палатката.

— Полковник — каза той, — молим ви да не бъдете първият, който ще подпише.

Полковник Аурелиано Буендия отстъпи. Когато документът обиколи цялата маса, сред една тъй ясна тишина, че биха могли да се

разчетат подписите по скрибуцането на перото върху хартията, първото място все още стоеше празно. Полковник Аурелиано Буендия понечи да го запълни.

— Полковник — каза тогава друг от неговите офицери, — все още имате време да не се излагате.

Без да трепне, полковник Аурелиано Буендия подписа първото копие. Не беше доподписал последното, когато на вратата на палатката се появи бунтовнически офицер, повел за оглавника муле, натоварено с два сандъка. Въпреки невръстната си младост, той имаше суров вид и търпеливо изражение. Беше ковчежникът на революцията в областта на Макондо. Извършил бе мъчително седемдневно пътуване, влачейки примрялото от глад муле, за да стигне навреме за примирието. С влудяващо благоприличие той разтвори сандъците и занарежда върху масата, една по една, седемдесет и две златни тухли. Никой не помнеше за съществуването на това състояние. В безредието през последната година, когато главното командване се разхвърча на парчета и революцията се изроди в кърваво съперничество между главатари, беше невъзможно да се установи някаква отговорност. Златото на бунта, отлято в блокчета, които после бяха покрити с печена кал, остана извън всякакъв надзор. Полковник Аурелиано Буендия накара да включат седемдесет и двете златни тухли в описа на предаваното имущество и закри тържеството, без да позволи речи. Слабоватият юноша тъй и си остана пред него, вперил в очите му спокойните си очи с жълтеникав цвят на сироп.

— Нещо друго? — запита го полковник Аурелиано Буендия.

Младият полковник стисна зъби.

— Разписката — каза той.

Полковник Аурелиано Буендия му я издаде собственоръчно. После взе чаша лимонада и парче сладкиш, раздавани от послушничките, и се оттегли в палатката, която му бяха приготвили, ако иска да почине. Там си свали ризата, приседна върху ръба на нара и в три и четвърт стреля с пистолета в йоденото кръгче, което неговият личен лекар му бе изрисувал на гърдите. В същия час в Макондо Урсула отхлупи тенджерата с мляко върху огъня, недоумявайки защо ли се бави толкова много да се подвари, и я намери пълна с червеи.

— Убили са Аурелиано! — възкликна тя.

Погледна към двора, подчинявайки се на една привичка на своята самота, и тогава видя Хосе-Аркадио Буендия, изквасен, тъжен от дъжда и много по-стар, отколкото когато умря.

— Убили са го предателски — уточни Урсула — и никой не е сторил милостта да му склопи очите.

Надвечер тя видя през сълзи стремливите и светещи портокаловоцветни кръгове, които прекосиха небето като хала, и си помисли, че това е знак на смъртта. Все още стоеше под кестена и хлипаше върху коленете на съпруга си, когато донесоха полковник Аурелиано Буендия в скоравеното от засъхналата кръв одеяло и с разтворени от гняв очи.

Беше въвн от всякаква опасност. Куршумът бе следвал толкова чист полет, че лекарят провря през гърдта и извади откъм гърба натопена в йод връв.

— Това е връхът на моето изкуство — каза му той удовлетворен. — Тази е единствената точка, откъдето е могъл да мине куршум, без да нарани никакъв жизнен център.

Полковник Аурелиано Буендия се видя заобиколен от милозливи послушнички, които подемаха отчаяни псалми за вечния упокой на душата му, и тогава се разкая, че не е стрелял в небцето си — както бе предвидил да го стори — само и само за да надхитри предсказанието на Пилар Тернера.

— Да имах още власт — рече той на лекаря, — щях да накарам да ви разстрелят без съд и присъда. Не защото ми спасихте живота, а защото ме направихте смешен.

Неуспехът на смъртта за няколко часа му възвърна изгубената почит. Тъкмо които съчинила измишльотината, че продал войната за едно помещение, чиито стени били изградени от златни тухли, определиха опита за самоубийство като честна постъпка, а него провъзгласиха за мъченик. После, когато отхвърли Ордена за заслуги, даден му от президента на републиката, и най-свирепите му съперници се извървяха през стаята да го молят да не признавал условията на примирието и да вдигнел нова война. Къщата се напълни с подаръци за изглаждане на обидата. Трогнат от масовата подкрепа на някогашните си другари по оръжие, полковник Аурелиано Буендия не отписа възможността да им угоди. Напротив, по едно време изглеждаше така

въодушевен от мисълта за нова война, че полковник Херинелдо Маркес помисли, че само чака повод да я провъзгласи. Повод наистина се намери, когато президентът на републиката отказа да отпусне военни пенсии на някогашните бойци, либерали и консерватори, докато всяко дело не бъде проверено от нарочна комисия, а законът за отпускане на сумите — одобрен от Конгреса. „Това е безобразие — прогърмя полковник Аурелиано Буендия. — Че те ще умрат от старост, докато чакат пощата.“ За пръв път напусна люлеещия се стол, който Урсула му купи за оздравяването, и обикаляйки из спалнята, продиктува едно изрично послание до президента на републиката. В тая телеграма, която никога не се отпечата, той разобличаваше първото нарушение на Нерландския договор и заплашваше да обяви война до смърт, ако отпускането на пенсиите не бъде разрешено в петнайсетдневен срок. Толкова справедливо бе неговото становище, че то позволяваше да се очаква присъединяването дори на някогашните бойци-консерватори. Ала единственият отговор на правителството бе да усили военната стража, поставена пред вратата на къщата с предлог, че я охранява и да забрани всякакви посещения. Подобни мерки бяха взети из цялата страна спрямо други опасни главатарии. Това бе толкова навременна, сурова и действена мярка, че два месеца след примирието, когато полковник Аурелиано Буендия бе изписан, неговите най-решителни подстрекатели бяха мъртви или изселени от отечеството, или погълна ги завинаги от администрацията.

Полковник Аурелиано Буендия напусна стаята през декември и беше достатъчно да хвърли само един поглед из пруста, за да не помисли вече за война. С една жизненост, която изглеждаше невъзможна за годините ѝ, Урсула отново бе подмладила къщата.

— Сега ще видят коя съм — рече тя, когато узна, че синът ѝ ще живее. — Няма да има по-хубава къща, нито по-отворена за цял свят от тая лудница.

Накара да я измият и боядисат, смени мебелите, възстанови градината и пося нови цветя и разтвори врати и прозорци да влезе чак в спалните ослепителната яснота на лятото. Възвести края на многобройните застигащи се жалейки, а тя самата подмени старите строги костюми с младежки дрехи. Музиката на пианолата отново развесели къщата. Като я чу, Амаранта си спомни за Пиетро Креспи, за

здрачната му гардения, за неговия лавандулов мирис и в дъното на повяхналото ѝ сърце разцъфна една чиста, пречистена от времето злоба. Един подиробед, мъчейки се да сложи в ред стаята, Урсула поиска помощ от войниците, които охраняваха къщата. Младият началник на стражата даде позволение. Полека-лека Урсула им определяше нови и нови задачи. Канеше ги да се хранят, подаряваше им дрехи и обувки и ги учеше да четат и пишат. Когато правителството прекрати охраняването, един от тях остана да живее в къщата и служи дълги години. На Нова година, влуден от презрението на Ремедиос красивата, младият началник на стражата осъмна мъртъв от любов под нейния прозорец.

>

* * *

След години, на смъртен одър, Аурелиано Втори щеше да си спомни юнския дъждовен подиробед, когато влезе в спалнята да види първия си син. Макар немощен и ревльо, без никаква черта на Буендия, бащата не се замисли какво име да му сложи.

— Хосе-Аркадио ще се казва — рече той.

Фернанда дел Карпио, красивата жена, за която се бе оженил предната година, одобри. Урсула, обратно, не можа да скрие едно смъртно чувство на тревога. В дългата история на семейството упоритото повтаряне на имената ѝ беше позволило да извади заключения, които ѝ се струваха неотменни. Докато Аурелиановци биваха усамотени, ала с бистър ум, Хосе-Аркадиовците биваха поривисти и предприемчиви, но белязани от някакъв трагичен знак. Единствените случаи, невъзможни за подреждане, бяха Хосе-Аркадио Втори и Аурелиано Втори. Бяха толкова палави и толкова си приличаха, че и самата Санта София де ла Пиедад не можеше да ги разпознава. В деня на кръщението Амаранта им сложи гривни със съответните имена и ги облече в разноцветни дрехи, белязани с началните букви на всеки един, но когато тръгнаха на училище, намислиха да си разменят дрехите и гривните и да си казват те самите с разменени имена. Даскал Мелчор Ескалона, свикнал да познава Хосе-Аркадио по зелената риза, изгуби и ума и дума, когато

откри, че последният носи гривната на Аурелиано Втори, въпреки че ризата му беше бяла и гривната белязана с името на Хосе-Аркадио Втори. Оттогава не се знаеше с положителност кой е единият и кой другият. Дори когато пораснаха и животът ги направи различни, Урсула продължаваше да се пита дали самите те не са допуснали грешка в някой момент от своята заплетена игра на заблуждения и не са останали разменени завинаги. До началото на юношеството те бяха две еднакво действащи устройства. Събуждаха се по едно и също време, в един и същи час им се дохождаше по нужда, страдаха от едни и същи здравни смущения и дори сънуваха едни и същи работи. В къщи, където смятаха, че те съгласуват постъпките си от просто желание да объркат другите, никой не проумя истината до деня, в който Санта София де ла Пиедад даде на единия чаша лимонада и той забави повече да я опита, отколкото другия да каже, че ѝ липсвало захар. Санта София де ла Пиедад, която наистина бе забравила да тури захар в лимонадата, разправи за това на Урсула.

— Такива са всичките — каза тя без изненада. — Луди по рождение.

Времето дозаплете нещата. Оня, който в игрите на объркване взе името Аурелиано Втори, стана грамаден като дядото, а оня, който взе името Хосе-Аркадио Втори, стана кокалест като полковника и единственото общо нещо, което запазиха помежду си, бе самотническият облик на семейството. Може би Именно това кръстосване на ръстове, имена и характери накара Урсула да подозира, че те са си разменени още от детството.

Решителната отлика бе открита в разгара на войната, когато Хосе-Аркадио Втори помоли полковник Херинелдо Маркес да го заведе да гледа изпълненията на присъди. Против мнението на Урсула, желанието му бе задоволено. Аурелиано Втори, обратно, потръпна само при мисълта да присъствува на разстрел. Той предпочиташе къщата. На дванайсет години попита Урсула какво имало в затворената стая.

— Книжа — отговори му тя. — Книгите на Мелкиадес и чудноватите работи, които пишеше през последните си години.

Отговорът вместо да го успокои, засили любопитството му. Толкова много настоя, с такъв плам обеща да пази нещата, че Урсула му даде ключовете. Никой не бе стъпвал в стаята откак изнесоха трупа на

Мелкиадес и на вратата сложиха катинар, чиито части се споиха от ръждата. Но когато Аурелиано Втори разтвори прозорците, влезе някаква свойска светлина, която изглеждаше привикнала да осветява всеки ден стаята, и нямаше ни най-малка следа от прах или паяжина, а всичко беше пометено и чисто, по-добре изметено и по-чисто, отколкото в деня на погребението, и мастилото не бе изсъхнало в мастилницата, нито пък ръждавината бе променила блясъка на металите, нито бе изтляла ситната жарава под жарника, където Хосе-Аркадио Буендия изпари живака. По лавиците стояха книги, подвързани с някаква вкоравена и бледа като щавена човешка кожа материя, там бяха и непокътнатите ръкописи. Въпреки дългогодишното заключване, въздухът, изглеждаше по-чист, отколкото в останалата част на къщата. Всичко беше толкова скорошно, че няколко седмици по-късно, когато Урсула влезе в стаята с кофа вода и метла да почисти пода, нямаше какво да прави. Аурелиано Втори беше погълнат в четенето на една книга. Макар и без корици, а и заглавието да го нямаше никакво, детето се наслаждаваше на историята за жената, която сядала на масата да яде само зърна ориз, които набождаха с топлийки, и на историята за рибаря, който ѝ поискал на заем парче олово за мрежата си, а рибата, с която ѝ се отблагодарил по-късно, имала диамант в стомаха, и за лампата, която изпълнявала желанията, и за килимите, които хвърчали. Учуден, той попита Урсула дали всичко това е истина, а тя му отговори „да“, преди много и много години циганите носели в Макондо чудните лампи и хвърчащите рогозки.

— Там е работата — въздъхна тя, — че полека-лека светът се свършва и тия неща вече не идват.

Когато изчете книгата, много от чиито приказки бяха недовършени поради липсващите страници, Аурелиано Втори се захвана със задачата да разгадае ръкописите. Това беше невъзможно. Буквите сякаш бяха дрехи, турени да съхнат на тел, и наподобяваха повече музикално, отколкото литературно писмо. Един горещ следобед, взрян в ръкописите, той усети, че не е сам в стаята. Срещу отблясъка на прозореца, седнал с ръце върху коленете, стоеше Мелкиадес. Нямаше повече от четирийсет години. Носеше същото едновременно елече и шапката с гарванова периферия и по бледите му слепоочия струеше разтопена от горещината мазнотия на косата, както го видяха

Аурелиано и Хосе-Аркадио, когато бяха деца. Аурелиано Втори го позна веднага, защото оня наследствен спомен се бе предавал от поколение на поколение и от паметта на дядо му бе стигнал до него.

— Здравей — рече Аурелиано Втори.

— Здравей, младежо — рече Мелкиадес.

Оттогава насетне, години наред, те се виждаха почти всеки подиробед. Мелкиадес му приказваше за света, мъчеше се да му вдъхне древната си мъдрост, ала отказа да преведе ръкописите.

— Никой не трябва да узнае смисъла им, преди да са навършили сто години — обясни той.

Аурелиано Втори запази завинаги тайната на онези свиждания. Веднъж почувствува, че неговият съкровен свят рухва, защото Урсула влезе тъкмо в мига, когато Мелкиадес беше в стаята. Но тя не го видя.

— С кого приказваш? — запита го тя.

— С никого — каза Аурелиано Втори.

— Дядо ти беше такъв — каза Урсула. — И той си приказваше самичък.

Хосе-Аркадио Втори бе задоволил измамното си желание да види разстрел. За цял живот щеше да помни мъртвешки бледото лумване на шестте едновременни изстрела и ехото на гърмежа, което се разтроши по планините, и тъжната усмивка, и изумените очи на разстреляния, който тъй си и остана изправен, а ризата му се подмокреше в кръв, и все тъй усмихващ се дори когато го развързаха от стълба и го набутаха в пълен с вар сандък. „Жив е — помисли си той. — Жив ще го заровят.“ Това му направи такова впечатление, че оттогава намрази военните учения и войната не заради изпълненията на присъдите, а заради ужасяващия обичай да погребват живи разстреляните. Тогава никой не узна по кое време взе да бие камбаната на звънарната и да помага в богослужението на отец Антонио-Исабел, наследник на _Зверчето_, и да отглежда петли за бой в попския двор. Когато полковник Херинелдо Маркес узна, скара му се, задето учел отхвърлени от либералите поминъци.

— Там е работата — отговори той, — че аз, струва ми се, излязох консерватор.

Вярваше го, сякаш беше някакво решение на съдбата. Полковник Херинелдо Маркес, възмутен, разправи на Урсула:

— По-хубаво — одобри тя. — Дано поп се хване, та най-сетне господ да влезе в тая къща.

Съвсем наскоро се разчу, че отец Антонио-Исабел го подготвял за първо причестяване. Учеше го на катехизиса, докато бръснеше шиите на петлите. Обясняваше му с прости примери, докато слагаше квачките в полозите им, как на господата-бога на втория ден от сътворението му хрумнало пилетата да се образуват вътре в яйцата. Още оттогава енорийският свещеник проявяваше първите признаци на старческото безумие, което го доведе да каже след години, че навярно дяволът е спечелил бунта срещу господата и че тъкмо той седи на престола небесен, без да разкрива истинската си самоличност, за да улавя непредпазливците. Кален от дързостта на своя наставник, за няколко месеца Хосе-Аркадио стана толкова вещ в богословските шашми за объркване на лукавия, колкото и сръчен в хитрините на боя с петли. Амаранта му уши приличен ленен костюм с вратовръзка, купи му чифт бели обувки и изписа с позлатени букви неговото име върху панделката на голямата свещ. Две нощи преди първото причастие отец Антонио-Исабел се заключваше с него в ризницата да го изповядва с помощта на един речник на греховете. Беше толкова дълъг поменик, че престарелият енорийски свещеник, навикнал да си ляга в шест, заспиваше на стола, преди да свърши. Разпитът бе за Хосе-Аркадио. Втори цяло откровение. Не се изненада, че отецът го пита дали бил вършил лоши работи с жена, и честно отговори „не“, ала се обърка при въпроса, дали ги бил вършил с животни. В първия майски петък той се причести, измъчван от любопитство. По-късно зададе въпроса на Петронио, болния клисар, който живееше в звънарната и който, според хорските приказки, се хранел с прилепи, и Петронио му отговори: „Има покварени християни, които си вършат работата с магарици.“ Хосе-Аркадио Втори продължи да проявява такава любопитство, поиска толкова обяснения, че Петронио изгуби търпение.

— Аз ходя вторник нощем — призна. — Ако обещаеш да не казваш никому, другия вторник ще те заведа.

Следващия вторник наистина Петронио слезе от кулата с дървена пейчица, която дотогава никой не узна за какво служеше, и заведе Хосе-Аркадио Втори в близката овощна градина. Момчето толкова се увлече по ония нощни набези, че мина много време, преди да го видят в

дюкяна на Катарино.

— Да ги носиш другаде тия петли — заповяда му Урсула първия път, когато го видя да влиза с напетите си бойни птици. — Петлите вече донесоха прекалено много горчилки на тая къща, че да вземеш сега и ти да ни носиш още.

Хосе-Аркадио Втори ги отнесе без разпавии, но продължи да ги отглежда при Пилар Тернера, баба си, която постави на негово разположение всичко, каквото му трябва, само и само да бъде у дома ѝ. Скоро той показа в боя с петли мъдростта, която му вдъхна отец Антонио-Исабел, и започна да разполага с достатъчно пари не само да обогати развѣдника си, но и да си подири мъжки удовлетворения. По онова време Урсула го сравняваше с брат му и не можеше да проумее как двамата близнаци, които изглеждаха като един човек в детството, накрая бяха станали толкова различни. Смайването ѝ не трая дълго, защото съвсем скоро Аурелиано Втори взе да дава признаци на лентяйство и разхайтеност. Докато стоеше заключен в стаята на Мелкиадес, той беше вгълбен мъж, какъвто бе полковник Аурелиано Буендия на младини. Но малко преди Нерландския договор случайността го извади от неговото вгълбение и го изправи срещу действителността на света. Млада жена, която продаваше билети, разигравайки на томбола един акордеон, го поздрави съвсем по свойски. Аурелиано Втори не се изненада, защото често се случваше да го бъркат е брат му. Но не изясни грешката, дори когато момичето се помъчи да смекчи сърцето му с подсмърчания, и на края го заведе в стаята си. Толкова го заобича още от оная първа среща, че направи разни уловки с томболата, за да спечели той акордеона. Подир две седмици Аурелиано Втори разбра, че жената е лягала последователно с него и с брат му, смятайки, че са един и същи мъж, и вместо да изясни положението, тя се изхитрила да го продължи. Не се върна повече в стаята на Мелкиадес. Прекарваше следобедите на двора и се учеше да свири на акордеон по слух, въпреки ропота на Урсула, която по онова време беше забранила музиката в къщи поради жалейките и която освен това подценяваше акордеона като инструмент, присъщ на скитниците, наследници на Франсиско Човека. Обаче Аурелиано Втори стана виртуоз на акордеон и свиреше все тъй съвършено дори след като се ожени и завѣди деца и беше от най-тачените мъже в Макондо.

В продължение почти на два месеца той споделяше жената с брат си. Следеше го, разваляше кроежите му, и когато беше сигурен, че тази нощ Хосе-Аркадио Втори няма да споходи общата им любовница, отиваше да спи с нея. Една сутрин откри, че е болен. След два дни завари брат си сграбчен за една греда в банята, плувнал в пот, да плаче с кървави сълзи и тогава разбра. Брат му призна, че жената го намразила, задето ѝ бил занесъл онова, което тя наричала болестта на лошия живот. Разправи му и как се мъчела да го цери Пилар Тернера. Аурелиано Втори скришом се подложи на парещите промивки с перманганат и диуретична вода и двамата се излекуваха поотделно след тримесечни потайни страдания. Хосе-Аркадио Втори повече не видя жената. Аурелиано Втори получи прошката ѝ и остана при нея до смъртта си.

Казваше се Петра Котес. Бе пристигнала в Макондо в разгара на войната с някакъв случаен съпруг, който преживяваше от томболи, а когато мъжът умря, тя продължи търговията. Беше чиста и млада мулатка, с бадемовожълти очи, които придаваха на лицето ѝ свирепостта на пантера, но сърцето ѝ бе щедро и имаше прекрасно призвание за любовта. Когато Урсула разбра, че Хосе-Аркадио Втори развъжда петли и Аурелиано Втори свири на акордеон по шумните празници на своята държанка, стори ѝ се, че полудява от объркване. Сякаш и в двамата се бяха съсредоточили недостатъците на семейството и нито една от добродетелите му. Обаче когато на Аурелиано Втори му се роди първият син, тя не посмя да се възпротиви.

— Съгласна съм — каза Урсула, — но при едно условие: аз ще се заема да го отгледам.

Макар да беше вече стогодишна, на път да ослепее от пердета, тя запазваше непокътната физическата си неукротимост, целостта на характера и умственото си равновесие. Никой по-добре от нея не би изваял добродетелния мъж, който трябваше да възстанови доброто име на семейството, мъж, който никога да не е чувал да се говори за война, за бой с петли, за жените на лошия живот и за безумните начинания, четири бедствия, които — мислеше Урсула — бяха определили упадъка на нейния род.

— Този ще стане поп — тържествено обеща тя. — И да ми даде господ живот и здраве, и до папа ще стигне.

Всички се изсмяха, като я чуха, не само в спалнята, но и по цялата

къща, където се бяха събрали и дигаха врява лошите приятели на Аурелиано Втори. Войната, запратена в тавана на лошите спомени, за момент бе възкресена от гърмежите на шампанското.

— За здравето на папата — вдигна наздравица Аурелиано Втори.

Гостите пиха вкупом. После домакинят свири на акордеон, пукаха ракети, поръчаха да бият ликуващи барабани за селището. Призори гостите, облени в шампанско, заклаха шест крави и ги сложиха посред улицата на разположение на множеството. Никой не се възмути. И откак Аурелиано Втори се зае с къщата, тия празненства биваха нещо обикновено, макар и да не съществуваше толкова основателен повод като раждането на един папа. За няколко години, без усилия, само с късмет, той бе натрупал едно от най-големите състояния в тресавището, благодарение на свръхестествената плодовитост на своите животни. Кобилите му раждаха по три близнета, кокошките му снасяха по два пъти на ден, а свинете дебелееха толкова необуздано, че никой не можеше да си обясни подобно безредно плодене освен с магия.

— Пести сега — казваше Урсула на зашеметения си правнук. — Тая сполука няма да ти трае цял живот.

Но Аурелиано Втори не й обръщаше внимание. Колкото повече шампанско отпушваше да облива приятелите си, толкова по-людешки раждаха животните му и толкова по-се убеждаваше, че добрата му звезда не зависи от неговото поведение, а от влиянието на Петра Котес, държанката му, чиято любов имаше добродетелта да влудява природата. Беше толкова убеден, че този именно е произходът на неговото състояние, че никога не държеше Петра Котес далече от стадата си и дори когато се ожени и завъди деца, продължаваше да живее при нея със съгласието на Фернанда. Як, огромен като дядовците си, но с една наслада от живота и неотразима привлекателност, които онези нямаха, Аурелиано Втори едва смогваше да наглежда добитъка си. Стигаше му само да заведе Петра Котес в развъдниците и да я поразходи на кон из земите си, и всяко белязано с неговото желязо животно рухваше пред непоправимата чума на плодовитостта.

Както всички хубави неща, които им се случиха през техния дълъг живот, онова прекомерно богатство водеше началото си от случайността. До края на войните Петра Котес се издържаше все от томболите, а Аурелиано Втори се изхитряваше да ограбва от време на

време касичките на Урсула. Двамата образуваха лекомислена двойка без други грижи, освен да лягат всяка вечер заедно, дори на забранени дати, и да си играят в леглото чак до разсъмване.

— Тази жена е твоята гибел — викаше Урсула на правнука, когато го виждаше да влиза в къщи като лунатик. — Толкова ти е взела ума, че някой ден ще те видя да се превиваш от болки с жаба, навряна в търбуха ти.

Хосе-Аркадио Втори, който се забави дълго време, докато открие, че е изместен, не проумяваше страстта на брат си. Помнеше Петра Котес като обикновена жена, по-скоро мързелива в леглото и напълно лишена от средства за любов. Глух към воплите на Урсула и подигравките на брат си, Аурелиано Втори тогава мислеше само как да хване някоя служба, която да му позволи да издържа една къща за Петра, и някоя нощ да умре там заедно с нея и в нейните обятия. Когато полковник Аурелиано Буендия пак отвори работилницата, най-сетне съблазнен от мирните чаровности на старостта, Аурелиано Втори помисли, че ще бъде не лоша сделка да се посвети да прави златни рибки. Много часове прекара той в горещата стаичка да гледа как коравите метални пластинки, обработвани от полковника с невъобразимото търпение на разочарованието, полека-лека се превръщаха в златисти люспи. Занаятът му се видя толкова къртовски, а споменът за Петра Котес бе тъй упорит и настоятелен, че след три седмици той изчезна от работилницата. По него време на Петра Котес й щукна да разиграва томбола със зайци. Те се множаха и ставаха големи с такава бързина, че едва стигаше времето да разпродава номерата от томболата. Отначало Аурелиано Втори не забеляза обезпокояващите размери на плодовитостта. Ала една нощ, когато вече никой в селището не искаше и да чуе да се приказва за томболи със зайци, той усети някакъв трясък по стената откъм двора.

Не можаха да заспят, измъчвани от тупурдията на животните. На разсъмване Аурелиано Втори отвори вратата и видя двора осеян със зайци, сини в блясъка на зората. Петра Котес, примряла от смях, не устоя на изкушението да си направи една шега.

— Тия са се окотили снощи — каза тя.

— Ужас! — извика той. — Защо не опиташ с крави?

След няколко дни, мъчейки се да отводни двора, Петра Котес

смени зайците с крава, която подир два месеца отели три близнета. Така започна. Изневиделица Аурелиано Втори стана стопанин на земи и добитък и едва смогваше да разширява преливащите конюшни и кочини. Беше някакво безумно процъфтяване, от което него самия го напушваше смях и само можеше да заема чудати становища, за да развихря доброто си настроение.

— Дръпнете се, крави, че животът е кратък — викаше той.

Урсула се питаше в какви ли бъркотии се е наврял, дали не обира, дали не е станал и конекрадец, и всеки път, щом го видеше да отпушва шампанско, просто заради удоволствието да си изсипе пяната върху главата, се развикваше и го упрекуваше за прахосничеството. Толкова му досаждаше, че един ден, когато Аурелиано Втори осъмна във великолепно настроение, появи се с един сандък пари, с консервена кутия с лепило и четка и пеейки с цяло гърло старите песни на Франсиско Човека, облепи къщата и отвътре, и отвън, и отгоре до долу с банкноти по едно песо. Старинната огромна къща, боядисвана в бяло още от времената, когато донесоха пианолата, доби двусмисления вид на джамия. Сред врявата на семейството, шумното възмущение на Урсула, ликуването на народа, който препълни улицата, за да гледа възхвалата на прахосничеството, Аурелиано Втори дооблепи фасадата и кухнята, включително клозетите и спалните, и излишните банкноти хвърли на двора.

— Сега — рече той накрая — надявам се, че никой в тая къща няма вече да ми приказва за пари.

Така и стана. Урсула накара да махнат банкнотите, полепнали по големите люспи вар, и пак боядиса къщата в бяло. „Господи — умоляваше тя. — Направи ни толкова бедни, каквито бяхме при основаването на селището, та да не стане тъй, че в другия живот да ни го изкараш за това разсипничество.“ Молбите ѝ бяха чути в обратен смисъл. Наистина, един от работниците, които отлепяха банкнотите, от невнимание се препъна в огромен гипсов свети Йосиф, който някой бе оставил в къщата през последните години на войната, и кухият образ се пръсна на парчета върху пода. Беше претъпкан със златни пари. Никой не помнеше кой е занесъл оня светия в естествен размер.

— Донесоха го трима мъже — обясни Амаранта. — Помолиха ме

да го пазим, докато отминел дъждът, и аз им казах да го сложат ей там, в ъгъла, където никой няма да се спъва в него, и там го сложиха много внимателно, и там си стоеше оттогава, защото никога вече не го потърсиха.

В последно време Урсула му бе поставила свещи и се беше просвала пред него, без да подозира, че вместо светец обожава почти двеста килограма злато. Късното потвърждение на неволното ѝ езичество утежни нейната безутешност. Изплю се върху страхотния куп монети, набута ги в три брезентови чувала, зарови ги на скришно място и зачака рано или късно тримата непознати да дойдат да си ги поискат. Много по-късно, в трудните години на своята грохналост, Урсула обичаше да се меси в разговорите на многобройните пътници, които тогава минаваха през къщата, и ги питаше дали през войната не са оставяли там един гипсов свети Йосиф да го пазят, докато отминел дъждът.

Тия произшествия, които така списваха Урсула, бяха нещо обикновено по онова време. Макондо плуваше в някакво чудно преуспяване. Къщите от кал и тръстика на основателите бяха заменени от тухлени постройки с дървени и циментови подове, които правеха потърпима задушната горещина в два часа след пладне. От някогашното село на Хосе-Аркадио Буендия бяха останали само прашните бадемови дървета, предопределени да издържат срещу най-суровите обстоятелства, и реката с прозирни води, чиито предисторически камъни бяха направени на пух и прах от полуделите каменарски чукове на Хосе-Аркадио Втори, когато се хвана да разчисти коритото и да установи плавателна служба. Това беше безумна мечта, сравнима само с тия на неговия прадядо, защото каменливото корито и многобройните пречки по течението не позволяваха движението от самото Макондо чак до морето. Но Хосе-Аркадио Втори, в непредвиден прилив на дързост, се запъна да осъществи замисъла. Дотогава не бе проявявал никакво въображение. Извън оскъдното му приключение с Петра Котес, никога не бяха го виждали с жена. Урсула го имаше за най-заспалото същество, което бе дало семейството в цялата си история, неспособен да се отличи дори като алармаджия в боевете с петли, когато полковник Аурелиано

Буендия му разказа историята за испанския галеон, заседнал на дванайсет километра от морето, чиито овъглени ребра видял той самият през войната. Разказът, който на толкова хора в продължение на толкова време се струваше фантастичен, бе цяло разкритие за Хосе-Аркадио Втори. Чрез търг продаде петлите си на най-изгодния купувач, набра хора и закупи сечива, и се захвана с необичайното начинание да троши камъни, да копае канали, да чисти подводни скали и дори да изравнява водопади.

— Вече наизуст го знам това! — викаше Урсула. — Сякаш времето се върти в кръг и сме се върнали в началото.

Когато сметна, че реката е плавателна, Хосе-Аркадио Втори направи пред брат си подробно изложение на своите кроежи и последният му даде парите, необходими за начинанието. И той изчезна за дълго време. Бяха казали, че проектът му бил само шашма, за да се измете с братовите си пари, когато се разпространи вестта, че някакъв чудноват кораб приближавал към селището. Жителите на Макондо, които вече не помнеха безмерните начинания на Хосе-Аркадио Буендия, се спуснаха към брега и със смаяни от неверие очи видяха да пристига първият и последният параход, който някога е спирал в селището. Не беше нищо друго, освен сал от дънери, влачен посредством дебели въжа от двайсет мъже, които крачеха по брега. На носа, с блясък на задоволство в погледа, Хосе-Аркадио Втори ръководеше прахосническата маневра. Заедно с него пристигаше група разкошни матрони, които се пазеха от палещото слънце с ярки чадърчета и на раменете си имаха скъпоценни копринени кърпи, и цветни мазила по лицата, и естествени цветя в косите, и златни змии на ръцете, и диаманти по зъбите. Салът от дънери бе единственото превозно средство, което Хосе-Аркадио Втори можа да изкачи до Макондо, и то само веднъж, ала никога не призна провала на своето начинание и провъзгласи подвига си за победа на волята. Даде добросъвестна сметка на брат си и съвсем скоро пак затъна в катадневието на петлите. Единственото, което остана от онова несретно безразсъдство, бе повеят на обновление, който донесоха матроните от Франция, чието прекрасно изкуство промени привичните начини на любовта и чийто усет за обществено благосъстояние срина неподходящия дюкян на Катарино и преобрази улицата в базар с

японски фенерчета и носталгични латерни. Те именно бяха учредителките на кървавия карнавал, който потопа Макондо в тридневно безумие и чиято единствена трайна последица бе тая, че даде на Аурелиано Втори възможност да се запознае с Фернанда дел Карпио.

Ремедиос красивата бе провъзгласена за царица. Урсула, която изтръпваше пред обезпокояващата красота на правнучката, не можа да попречи на избора. Дотогава беше успявала да не ѝ дава възможност да излиза на улицата, освен да отиде на литургия с Амаранта, но я задължаваше да си покрива лицето с черно було. По-неблагодарните мъже, които се предрешаха като попове, за да отслужват богоскверни литургии в дюкяна на Катарина, отиваха на черква с единственото намерение да зърнат, макар и за миг, лицето на Ремедиос красивата, за чиято легендарна хубост се приказваше с възторг, преливащ в свещен ужас из целия край на тресавището. Много време мина преди това да им се отдаде, и щеше да е по-добре за тях, ако случаят никога не им го беше позволил, защото повече никога не можаха да си възвърнат блаженството на съня. Мъжът, който го постигна, един другоzemец, завинаги изгуби спокойствие, у плете се в подвижните пясъци на гнусотията и низостта и след години бе разкъсан от нощния влак, както бил заспал върху релсите. Щом го видяха в черквата, с плюшена зелена дреха и везано елече, никой не се усъмни, че той идва от много далече, може би от някой затънтен град във вътрешността, привлечен от магическата омая на Ремедиос красивата. Беше толкова хубав, толкова напет и улегнал, с толкова прилягащо му достолепие, че Пиетро Креспи край него би изглеждал недоносче, и мнозина жени промърмориха сред злъчни усмивки, че тъкмо той заслужава булото. Не се сдружи с никого в Макондо. Появяваше се на разсъмване в неделя като приказан принц, на кон със сребърни стремена и кадифени покривала, и напускаше селището след богослужение.

Такава беше властта на неговото присъствие, че още от първия път, когато го видяха в църквата, всички решиха, че между него и Ремедиос красивата се е подхванал мълчалив и напрегнат двубой, един таен договор, безвъзвратно предизвикателство, чиято върховна точка може да бъде не само любовта, но и смъртта. На шестата неделя кавалерът се появи с жълта роза в ръката. Изслуша службата прав, както правеше винаги, и накрая препречи пътя на Ремедиос красивата и ѝ

предложи самотната роза. Тя я прие с естествено движение, сякаш бе подготвена за онази почит, и тогава за миг откри лице и благодари с усмивка. Това бе всичко, което стори. Ала не само за кавалера, но и за всички мъже, които имаха нещастното предимство да го изживеят, това беше един вечен миг.

Оттогава кавалерът настаняваше духовата музика до прозореца на Ремедиос красивата и тъй понякога — до зори. Аурелиано Втори бе единственият, който изпита сърдечно съчувствие към него, и се помъчи да прекърши постоянството му.

— Не си губете времето — каза му той една вечер. — Жените в тая къща са по-лоши и от магарици.

Предложи му своята дружба, покани го да се изкъпе в шампанско, опита се да го накара да разбере, че жените от неговото семейство имат кремъчни утробы, но не успя да уязви упорството му. Раздразнен от нескончаемите музикални нощи, полковник Аурелиано Буендия го заплаши, че ще изцерял унинието му с pistolетни изстрели. Нищо не го разубеди, освен неговото собствено и жалко състояние на разкапаност. От спретнат и безупречен, стана размъкнат и парцалив. Носеха се слухове, че бил зарязал власт и богатство в далечното си отечество, макар всъщност да не се узна никога неговият произход. Стана кавгаджия, лавкаджийска драка и осъмна отъркалян в собствените си изпражнения в дюкяна на Катарино. Най-тъжното в неговата драма бе, че Ремедиос красивата не го погледна дори когато той се появяваше в църквата, облечен като принц. Прие жълтата роза без ни най-малка злоба, по-скоро развеселена от своенравието на постъпката, и повдигна булото си, за да види по-добре неговото лице, а не да му покаже своето.

В действителност Ремедиос красивата не беше същество от този свят. Стигна до двайсет години, без да се научи да чете и пише, без да си служи с прибори на масата и се разхождаше гола из къщата, защото нейната природа се противеше на всякакъв вид условности. Когато младият началник на стражата ѝ се обясни в любов, тя го отблъсна само защото я учуди лекомислието му.

— Гледай го какъв е прост — рече тя на Амаранта. — Вика, че умираше от мене, сякаш аз съм някакви си колики.

Когато наистина го намериха мъртъв до прозореца, Ремедиос красивата потвърди първоначалното си впечатление.

— Нали виждате — подхвърли тя. — Беше съвсем прост.

Като че ли някаква проникателна умствена бистрота ѝ позволяваше да вижда действителността на нещата отвъд всякаква дребнавост. Поне такава беше гледната точка на полковник Аурелиано Буендия, за когото Ремедиос красивата ни най-малко не беше бавноразвиваща се, както се смяташе, а тъкмо обратно. „Все едно, че се завръща от двайсетгодишна война“, обичаше да казва той. Урсула, от своя страна, благодареше богу, защото е възнаградил семейството с едно изключително чисто създание, ала в същото време я смущаваше нейната красота, защото ѝ се струваше противоречива добродетел, дяволска клопка насред невинността ѝ. Именно затова реши да я отстрани от света, да я предпази от всякаква земна съблазън, без да знае, че Ремедиос красивата още в утробата на майка си беше извън каквато и да било любовна зараза. Никога не ѝ дойде на ум мисълта, че ще я изберат за царица на красотата в пандемониума* на един карнавал. Но Аурелиано Втори, навил си на пръста да се преоблече като тигър, заведе отец Антонио-Исабел в къщи да предума Урсула, че карнавалът не е езически празник, както тя казваше, а католическа традиция. Най-после убедена, макар и с нежелание, тя даде съгласие за коронясването.

[* Въображаемата столица на пъкълското царство; преносно — място, където има много шум и бъркотия.]

Вестта, че Ремедиос Буендия ще бъде всевластната царица на празненството, прехвърли за няколко часа пределите на тресавището, стигна до далечни земи, където не се знаеше за огромното обаяние на нейната красота, и събуди неспокойствието на ония, които все още считаха презимето ѝ за символ на подривна дейност. Това беше неоснователно безпокойство. Ако имаше по онова време някой безобиден, то беше остарелият и разочарован полковник Аурелиано Буендия, който малко по малко бе изгубил всякакъв допир с живота на народа. Заклучен в работилницата си, единствената му връзка с останалия свят беше търговията със златни рибки. Един от някогашните войници, които пазиха къщата в първите дни на мира, отиваше да ги продава из поселищата на тресавището и се връщаше натоварен с монети и новини. Че консерваторското правителство, казваше той, с подкрепата на либералите преустройвало календара, та всеки президент да стоял по сто години на власт; че най-сетне било подписано

споразумението със Светото седалище и че бил дошъл от Рим кардинал с диамантена корона на престол от плътно злато, и че министрите-либерали накарали да ги снимат на колене, тъкмо когато му целували пръстена; че първата актриса на една испанска трупа, минаваща през столицата, била отвлечена от гримьорната си от група маскирани лица, а другата неделя била танцувала гола в лятната къща на президента на републиката. „Не ми говори за политика — казваше му полковникът. — Нашата работа е да продаваме рибки.“ Хорският слух, че не искал нищо да знае за положението в страната, защото се обогатявал от работилницата си, предизвика смях у Урсула, когато стигна до ушите ѝ. Със страшния си практически усет тя не можеше да проумее сделките на полковника, който разменяше рибките за златни пари, а после превръщаше златните пари в рибки, и така последователно, тъй че колкото повече продаваше, толкова повече трябваше да работи, за да задоволява един влудяващ омагьосан кръг. Всъщност не го интересуваше търговията, а работата. Такова съсредоточаване му беше нужно да изработва люспи, да вмества мънички рубини в очите, да източва хриле и да нагласява опасни перки, че не му оставаше нито една-единствена празнота, за да я запълни с разочарованието от войната. Толкова всепоглъщащо беше вниманието, което му изискваше изящничеството на неговия занаят, че за кратко време остаря повече, отколкото през всичките години на войната, а стоенето му изкриви гръбначния стълб и милиметрията му похаби зрението, ала неумолимото съсредоточаване го възнагради с духовен мир. За последен път го видяха да се заеме с някакъв свързан с войната въпрос, когато група бивши бойци от двете партии помоли неговата подкрепа за одобряване на вечно обещаваните ѝ вечно в изходно положение пожизнени пенсии. „Забравете това — каза им той. — Нали виждате, че аз отхвърлих моята пенсия, за да се отърва от мъчението да я чакам до смърт!“ Отначало полковник Херинелдо Маркес го посещаваше надвечер и двамата сядяха край уличната врата да възкресяват миналото. Но Амаранта не можа да понесе спомените, които пробуждаше у нея онзи уморен мъж, чиято плешивост го запращаше в пропастта на безвременното старчество, и го измъчи с несправедливи грубости, докато той взе да се вясва само в особени случаи и накрая изчезна, затрит от парализата. Невесел, мълчалив, безчувствен за новия

полъх на жизнелюбие, разтърсващ къщата, полковник Аурелиано Буендия едва-едва проумя, че тайната на добрата старост не е нищо друго, освен почтен договор със самотата. Ставаше в пет, след повърхностен сън, изпиваше в кухнята вечната си голяма чаша горчиво кафе, заключваше се за цял ден в работилницата и в четири подиробед минаваше през пруста, тътрузейки една табуретка, без да съзре нито пожара на розовите храсти, нито блясъка на онзи час, нито безстрашието на Амаранта, чиято меланхолия дрънколеше като котелка — и това отлично се долавяше в късния подиробед, — и сядаше до пътната врата, чак докогато го прогонваха комарите. Някой някога се осмели да смути неговата самота.

— Как сте, полковник? — рече му пътем.

— Караме я — отговори той. — Чакам да мине моето погребение.

Тъй че безпокойството, причинено от повторното появяване на неговото презиме в обществото във връзка с възцаряването на Ремедиос красивата, беше лишено от действителна основа. Мнозина обаче не го повярваха. Невинен за трагедията, която го заплашваше, народът се разля по площада в шумен изблик на веселие. Карнавалът бе достигнал най-високото си равнище на лудост. Аурелиано Втори бе задоволил най-послед своята мечта да се предреши като тигър и ходеше щастлив из развилнялото се множество, хриплив от толкова хриптене, когато по пътя за тресавището се появи многолюдна преоблечена група, понесла върху позлатена носилка най-чаровната жена, която въображението би могло да си представи. За миг мирните обитатели на Макондо си свалиха маските да видят по-добре сияйното създание с изумрудена корона и хермелиново наметало: изглеждаше облечено в законна власт, а не просто във владичество от треперужки и крепхартия. Не липсваха неколцина, достатъчно проникателни, за да подозрат, че става дума за предизвикателство. Но Аурелиано Втори незабавно превъзмогна слисването, обяви за почетни гости новодошлите и по солмоновски тури Ремедиос красивата и царицата-натрапница да седнат на един и същ пиедестал. До полунощ преоблечените като бедуини другоземци участваха в безумието и дори го обогатиха с пищна пиротехника и акробатически добродетели, които караха хората да си спомнят за циганските изкуства. Изведнъж, в пароксизма на празника, някой строши неустойчивото равновесие.

— Да живее либералната партия! — провикна се той. — Да живее полковник Аурелиано Буендия!

Залпове от пушечна стрелба удавиха великолепието на фойерверките и виковете на ужас затриха музиката, и ликуването бе унищожено от суматохата. Много години по-късно щеше да продължава да се твърди, че царската стража на владетелката-натрапница била ескадрон от редовната войска, който под богатите си галабей криел уставните пушки. Правителството отхвърли обвинението с извънредна разпоредба и обеща окончателно обследване на кървавото произшествие. Ала истината не се изясни никога и завинаги остана да преобладава мълвата, че царската стража, без предизвикателство от никакво естество, заела положение за бой по знак на своя началник и безмилостно стреляла срещу множеството. Когато спокойствието се възобнови, в селището нямаше нито един от лъжливите бедуини, а на площада останаха проснати, мъртви и ранени, девет смешника, четири коломбини, седемнайсет царе-карти, един дявол, трима музиканти, двама перове на Франция и три японски императрици. В бъркотията на суматохата Хосе-Аркадио Втори успя да спаси Ремедиос красивата и Аурелиано Втори на ръце отнесе владетелката-натрапница с разкъсан костюм и оцапано в кръв хермелиново наметало. Казваше се Фернанда дел Карпио. Бяха я избрали за най-красива сред петте хиляди най-красиви жени в страната и я бяха завели в Макондо с обещанието да я назначат царица на Мадагаскар. Урсула се зае с нея като че й беше дъщеря. Народът, вместо да се усъмни в невинността ѝ, домиля му за нейното целомъдрие. Шест месеца след клането; когато ранените се възстановиха и последните цветя върху братската могила повяхнаха, Аурелиано Втори отиде да я търси в далечния град, където тя живееше с баща си, и се ожени за нея в Макондо с грохотен двайсетдневен пир.

>

* * *

Съпружеството без малко не свърши на втория месец, защото Аурелиано Втори, мъчейки се да заглади обидата на Петра Котес, я накара да си направи снимка, облечена като царица на Мадагаскар.

Когато Фернанда узна, отново нареди сандъците си на младоженка и замина от Макондо, без да се прости. Аурелиано Втори я настигна по пътя за тресавището. След много молби и намерения да се поправи, успя да я заведе обратно в къщи и напусна държанката.

Петра Котес, съзнавайки силата си, не даде вид, че се тревожи. Тя го бе направила мъж. Когато беше още момче, без никакъв допир с действителността, а главата му пълна с вятърничави мисли, тя го извади от стаята на Мелкиадес и му даде място в света. Природата го бе направила въздържан и саможив, със склонност към самотническо размишляване, а тя му бе изваяла противоположен характер, жизнен, буен, отракан, и му бе вдъхнала ликуването да живее и удоволствието от гуляя и прахосничеството, чак докато го превърне, отвътре и отвън, в мъжа, за който си бе мечтала още от ранна младост. Беше се оженил, както рано или късно се женят синовете. Не посмя да ѝ съобщи предварително новината. Така детински се държа при това положение, че разигра лъжлива ненавист и въображаемо озлобление, дирейки начин тъкмо Петра Котес да предизвика скъсването. Един ден, когато Аурелиано Втори ѝ направи несправедлив укор, тя избягна клопката и постави всяко нещо на мястото му.

— Там е работата — каза тя, — че ти искаш да се ожениш за царицата.

Аурелиано Втори, засрамен, разигра припадък от гняв, обяви се за неразбран и дълбоко обиден, не я споходи вече. Петра Котес, без да изгуби дори за миг великолепното си самообладание на звяр в покой, изслуша музиката и ракетите на сватбата, лудешката врява на обществения пир, сякаш всичко това не беше повече от една лудория на Аурелиано Втори. Ония, които ѝ съчувстваха за нейната участ, тя успокои с усмивка. „Не се тревожете — им рече. — На мене цариците вода ми носят.“ На една съседка, която ѝ отнесе чудотворни свещи за сбъдване на мераци, та да осветявала с тях снимката на изгубения любовник, каза със загадъчна увереност:

— Единствената свещ, която ще го накара да дойде, е винаги запалена.

Както бе предвидила, Аурелиано Втори се върна в дома ѝ, щом изкара медения месец. Доведе вечните си лоши приятели, един пътуващ фотограф и костюма, и мръсното от кръв хермелиново наметало, които

Фернанда бе носила на карнавала. Под влияние на гуляя, пламнал той подиробед, той накара Петра Котес да се облече като царица, короняса я за самовластна и пожизнена владетелка на Мадагаскар и раздаде копия от снимката на приятелите си. Тя не само се поддаде на играта, но и вътрешно ѝ дожаля за него, мислейки си, че трябва да е бил много уплашен, когато е намислил това чудновато средство за примиряване. В седем часа вечерта, все още облечена като царица, тя го прие в леглото. Беше женен само от два месеца, но тя веднага разбра, че нещата не вървят добре в брачното ложе, и изпита прелестна наслада от изпълненото отмъщение. След два дни обаче, когато той не посмя да се върне, а прати посредник да уреди края на раздялата, тя разбра, че ще и е нужно повече търпение от предвиденото, защото изглеждаше готов да се пожертвува заради привидностите. И тогава не се разтревожи. Отново улесни нещата с покорност, която потвърди разпространилото се вярване, че тя е нещастна жена и единственият спомен, който е запазила от Аурелиано Втори, е чифт лачени чепици, които, по собствените му думи, искал да носи в ковчега. Прибра ги увити с парцали в дъното на някакъв сандък и се приготви да подхранва едно неотчайващо се очакване.

— Рано или късно трябва да дойде — си каза тя, — дори и само за да обуе тия чепици.

Не стана нужда да чака толкова много, колкото предполагаше. Всъщност Аурелиано Втори разбра още от сватбената нощ, че ще се върне в дома на Петра Котес много преди да потрябва да си тури лачените чепици: Фернанда беше загубена за света жена. Беше се родила и отрасла на хиляда километра от морето, в един зловещ град, по чиито каменни улички все още потракваха в нощите с бродници каляските на вицекаралете. Трийсет и две звънарни биеха на умряло в шест часа след пладне. В господарската къща, застлана с надгробни плочи, никога не видяха слънце. Въздухът бе умрял в кипарисите на вътрешния двор, в бледите драперии на спалните, в подгизналите аркади на градината с нардове. До девича възраст Фернанда нямаше друга вест от света освен меланхолиите упражнения на пиано, изпълнявани в някоя съседна къща от някого, който години наред си позволяваше своеволието да не отспива подиробедната си почивка. В стаята на болната си майка, зелена и жълта под прашната светлина на

стъклописите, тя слушаше мелодичните, упорити, обезсърчени гами и си мислеше, че тая музика се намира в света, а тя чезне в плетенето на погребални венци от палмови клонки. Потейки се в късната следобедна горещина, майка ѝ говореше за блясъка на миналото. Още съвсем малка, една лунна нощ Фернанда видя някаква красива жена, облечена в бяло, да прекосява градината в посока към молилнята. Най-много я обезпокои, че почувствува онова бегло видение еднакво със себе си, сякаш се бе видяла с двацет години избързване. „Това е прабаба ти, вицецралицата — каза майка ѝ в паузите на кашлицата. — Умря от сецване, като отсичаше една пръчка от нардовете.“ Много години покъсно, когато започна да се чувствува еднаква с прабаба си. Фернанда се усъмни във видението от детството, но майката я упрекна за нейното недоверие.

— Ние сме безкрайно богати и могъщи — ѝ каза тя. — Един ден ще бъдеш царица.

Тя повярва, макар че само отрупваха дългата маса с ленени покривки и сребърни сервизи, за да пийнат по чаша шоколад с вода и късче непречистена захар. До деня на сватбата мечта за легендарно царство, въпреки че баща ѝ дон Фернандо трябваше да заложи къщата, за да ѝ купи чеиз. Не беше нито наивност, нито бълнуване за величие. Тъй я възпитаха. Откак се помнеше, тя вършеше нуждите си в златно ношно гърне с герба на семейството. Излезе от къщи за пръв път на дванайсет години, с файтон, който трябваше да измине само две преки, за да я отведе в манастира. Съученичките ѝ се изненадаха, че я държаха отделена на един стол е много високо облегало и че не се смесваше с тях дори и в междучасието. „Тя е различна — обясняваха монахините. — Ще бъде царица.“ Другарките ѝ повярваха, защото тогава тя вече беше най-красивата, най-личната и трезвомислеща девица, която някога бяха виждали. Подир осем години, когато бе научила да ниже стихове на латински, да свири на клавесин, да разговаря за лов със соколи с изисканите господа, за апологетика* с архиепископите, да обсъжда държавни въпроси с чуждестранните управници и божи работи с папата, тя се върна в дома на своите родители, за да плете погребални венци. Завари го ограбен. Бяха останали само най-необходимите мебели, свещниците и сребърният сервиз, тъй като домашните вещи бяха разпродадени една по една, за да посрещнат разходите по нейното

възпитание. Майка ѝ бе рухнала под горещината в късното следпладне. Баща ѝ дон Фернандо, облечен в черно, с колосана като картон яка и златна верижка през гърдите, в понеделник ѝ даваше по една сребърна пара за домашните разходи и отнасяше довършените предната седмица погребални венци. Прекарваше по-голямата част от деня заключен в кабинета и в редките случаи, когато излизаше на улицата, връщаше се преди шест, за да се молят заедно. Тя никога не завърза близка дружба с никого. Никога не чу да се говори за войните, които обезкървиха страната. Никога не престана да слуша упражненията по пиано в три часа следобед. Започваше дори да губи бляна, че ще стане царица, когато отекнаха две настойчиви похлопвания върху голямата врата и тя отвори на един напет военен с тържествено изкуствени обноски, с белег на бузата и златно отличие върху гърдите. След два часа баща и отиде да я търси в стаята за шев. „Пригответе си нещата — ѝ каза той. — Трябва да направите дълго пътуване.“ Тъй я отведоха в Макондо. Само за един ден, с един груб удар животът стовари върху нея бялата тежест на една действителност, която родителите в продължение на години бяха скривали от нея. Когато се върна в къщи, заключи се в стаята да плаче и, безразлична към молбите и обясненията на дон Фернандо, се помъчи да заличи изгарянето от оная нечувана подигравка. Беше си обещала да не напуска спалнята до смъртта, когато Аурелиано Втори дойде да я търси. Това бе невероятен късмет, защото в замайването от възмущението, в яростта срама тя го бе излъгала, за да не узнае никога истинската ѝ самоличност. Единствените действителни следи, с които разполагаше Аурелиано Втори, когато тръгна да я дири, бяха нейният изговор, отличителен за голата степ, и занятието ѝ, плетачка на погребални венци. Търси я безпощадно. Със свирепото безразсъдство, с което Хосе-Аркадио Буендия прекоси планината, за да основе Макондо, със сляпата гордост, с която полковник Аурелиано Буендия вдигна своите безполезна войни, с безумната упоритост, с която Урсула осигури просъществуването на рода, така Аурелиано Втори търси Фернанда, без нито миг на униние. Когато запита къде се продават погребални венци, водиха го от къща в къща, за да избере най-хубавите. Когато попита къде е най-красивата жена, която се е раждала върху земята, всички майки го отведоха при дъщерите си. Залута се из мъгливи проломи, из отредени за забравата времена, из лабиринти от

разочарование. Прекоси жълта гола степ, където ехото повтаряше мислите и мъчителното безпокойство предизвикваше предболестни видения. След безплодни седмици пристигна в непознат град, където всички камбани биеха на умряло. Макар че никога не ги бе виждал, нито някой му ги бе описвал, позна веднага проядените от солта на кости зидове, грохналите дървени балкони, изтърбушени от гъби, и закованото на вратата, почти изличено от дъжда, най-тъжно картонче на света: „Продават се погребални венци.“ Оттогава, до мразовитото утро, в което Фернанда изостави къщата на грижите на игуменката, монахините едва смогнаха да ушийт чеиза и да напъхат в шест сандъка свещниците, сребърния сервиз, златното цукало и неизброимите негодни отломки от една семенна разруха, чиито край се бе забавил два века. Дон Фернандо отклони поканата да ги придружи, Обеща да отиде по-късно, когато разчистел задълженията си, и от мига, в който даде благословия на дъщеря си, отново се заключи в кабинета, за да ѝ пише известия със скръбни винетки и герба на семейството, които щяха да бъдат първия човешки досег, който Фернанда и нейният баща имаха през целия си живот. За нея тази бе действителната рождена дата. За Аурелиано Втори бе почти едновременно началото и краят на щастието.

[* Част от богословието, която има за цел да защитава християнската вяра от нападките на враговете и да докаже нейната истинност и съвършенство.]

Фернанда носеше скъпоценен календар с позлатени ключета, в който духовният ѝ водител бе отбелязал с лилаво мастило датите на венерино въздържане. Като не се смятат страстната седмица, неделите, задължителните празници, първите петъци, духовни те упражнения*, пожертвованията и цикличните невъзможности, полезната ѝ година се свеждаше до 42 дни, разпръснати из плетеница от лилави кръстове. Аурелиано Втори, убеден, че времето ще повали онова враждебно телено заграждение, продължи сватбеното празненство отвъд предвидения срок. Изтощена да запраща на бунището празни шишета от бренди и шампанско, за да не задръстят къщата, и същевременно озадачена от това, че младоженците спят по различно време и в отделни стаи, докато продължаваха ракетите и музиката и клането на говеда, Урсула си спомни собствения опит и се попита дали Фернанда няма също непорочен пояс, който рано или късно да предизвика

подигравките на селището и да породи някоя трагедия. Ала Фернанда ѝ призна, че просто оставяла да минат две седмици, преди да позволи първия допир със съпруга си. Когато срокът изтече, тя наистина разтвори вратата на своята спалня с примирение към саможертвата, както би го направила някоя изкупителна жертва, и Аурелиано Втори видя най-красивата жена на земята, с нейните славни очи на уплашено животно и дългите ѝ медноцветни коси, разпилени върху възглавницата. Толкова очарован бе от видението, че се забави цял миг, докато проумее, че Фернанда си е сложила бяла, дълга до петите нощница с ръкави чак до юмруците и с един голям и кръгъл, изящно общит илик на височината на корема. Аурелиано Втори не можа да потисне своя взрив от смях.

[* Оттегляне, отчасти или напълно, при католиците, от обикновените запи мания за един или няколко дни и извършване на определени богоугодни упражнения.]

— Това е най-мръснишкото нещо, което съм виждал през живота си — извика той с гръмогласен кикот, който отекна из цялата къща. — Оженил съм се за благоприлична калугерка.

Подир месец, без да е преклонил съпругата си да махне нощницата, той отиде да направи снимка на Петра Котес, облечена като царица. По-късно, когато склони Фернанда да се завърне в къщи, тя отстъпи пред неговите настоявания в треската на примирието, но не съумя да му достави покоя, за който мечтаеше той, когато отиде да я търси в града с трийсет и двете звънарни. Една нощ, малко преди да се роди първият син, Фернанда си даде сметка, че съпругът ѝ тайно се е върнал в леглото на Петра Котес.

— Така е — съгласи се той. И обясни с тон на покорно примирение: — Трябваше да го направя, за да продължават да раждат животните.

Доста време му бе нужно, за да я убеди в необходимостта от такова скитничество, но когато най-сетне успя посредством доказателства, които изглеждаха неопровержими, единственото обещание, което му наложи Фернанда, бе да не се остави да бъде изненадан от смъртта в леглото на своята държанка. Така си заживяха и тримата, без да си пречат: Аурелиано

Втори, изпълнителен и ласкав и с двете, Петра Котес, примирена с

положението, а Фернанда, преструвайки се, че не знае истината.

Договорът не успя обаче да приобщи Фернанда към семейството. Напразно Урсула настоя да захвърли вълнените гащи, с които ставаше, след като е изпълнила съпружеските си обязанности, и които предизвикваха шушуканията на съседите. Не успя да я убеди да използва банята или нощното гърне и да продаде златното цукало на полковник Аурелиано Буендия, който да го превърне в рибки. Амаранта се почувствува толкова неудобно от порочното ѝ произношение и от навика ѝ да използва благопристойности за означаване на всяко нещо, че винаги приказваше пред нея на детски говор.

— Петапези — думаше тя — пее пеот пеопенипея, пекопеипето песе пеотпеврапешапеват пеот песобпествепенепето песи пелайпено.

Един ден, разгневена от подигравката, Фернанда поиска да узнае какво казва Амаранта, и тя не използва благопристойности, за да ѝ отговори.

— Казвам — рече тя, — че ти си от ония, дето бъркат задник с пости.

От онзи ден вече не си продумаха. Когато обстоятелствата ги принуждаваха, пращаха си бележки или си казваха нещата косвено. Въпреки видимата враждебност на семейството, Фернанда не се отказа от желанието да налага обичаите на своите родители. Накрая премахна навика да се яде в кухнята, и то кой когато огладнее, и наложи задължението това да се върши точно по час на голямата маса в трапезарията, стъкмена с ленените покривки, свещниците и сребърния сервиз. Тържествеността на едно действие, което Урсула бе считала винаги за най-простото в катадневния живот, създаде обстановка на натегнатост, срещу която се възбунтува най-пръв мълчаливият Хосе-Аркадио Втори. Но обичаят се наложи, както и молитвата преди вечеря, и така привлече вниманието на съседите, че съвсем скоро плъзна слух как Буендиовци не сядали на масата като другите смъртни, ами били превърнали яденето в голямо богослужение, Дори предразсъдъците на Урсула, възникнали по-скоро в мигновено вдъхновение, отколкото от традицията, влязоха в противоречие с ония, които Фернанда наследи от родителите си и които бяха отлично определени и заведени в списък за всеки отделен случай. Докато Урсула се радваше на здрав ум и разум, просъществуваха някои стари навици и животът в семейството запази

известно влияние на нейните предусещания, но когато тя загуби зрение и тежестта на годините я запрати в ъгъла, кръгът от строгост, подхванат от Фернанда още с пристигането, накрая се заключи напълно и никой друг освен нея не определяше съдбата на семейството. Търговията със сладкарски изделия и карамелови животинчета, която Санта София де ла Пиедад поддържаше по желание на Урсула, бе сметната от Фернанда за неприлично деяние и тя скоро я прекрати. Вратите на къщата, разтворени от край до край още от зори чак до часа за лягане, бяха затваряни през следобедния сън под предлог, че слънцето нагорещявало спалните, а после бяха захлопнати завинаги. Китката алое и хлябът, които висяха на горния праг още от времената на основаването, бяха изместени от ниша с Исусовото сърце. Полковник Аурелиано Буендия успя да схване тия промени и предвиди последиците им. „Ставаме изтънчени хора — противеше се. — Както сме тръгнали, накрая пак ще се бием срещу консерваторската управа, ама сега за да турим цар на нейното място.“ Фернанда, много съобразително, внимаваше да не се сблъска с него. Дълбоко в нея я дразнеше независимият му дух и съпротива срещу всякакъв вид обществена строгост. Вбесяваха я големите му чаши кафе в пет, безредието в работилницата, орфаното му одеяло и навикът да сяда край пътната врата привечер. Но трябваше да позволи тая свободна част в домашния механизъм, защото бе уверена, че старият полковник е едно усмирено от годините и разочарованието животно, което в порив на старческа бунтовност би могло да изтръгне основите на къщата. Когато съпругът ѝ намисли да кръсти първия син на името на праядото, тя не посмя да се опълчи, защото беше дошла само преди година, но когато се роди първата дъщеря, тя без уговорки изрази своята решителност да се нарича Рената, както майка ѝ. Урсула бе разпоредила да се казва Ремедиос. След натегнатата препирня, в която Аурелиано Втори действа като развеселен посредник, кръстиха я с името Рената-Ремедиос, но Фернанда продължи да я нарича сухо Рената, докато семейството на нейния мъж и цялото селище продължиха да ѝ викат Меме, умалително от Ремедиос.

Отначало Фернанда не говореше за своето семейство, но с течение на времето взе да идеализира баща си. Говореше за него на масата, че бил изключително същество, което се отказало от всякакъв вид

суетност, и се превръщало в светец. Аурелиано Втори, изненадан от неуместното възвеличаване на тъста, не устоя на изкушението да подхвърли малки подигравки зад гърба на съпругата си. Останалите от семейството последваха примера. Самата Урсула, която бе крайно ревностна относно семейното благозвучие и която скришом страдаше от домашните търкания, по някой път си позволи да каже, че на малкия праправнук бъдещето на папа му било сигурно, защото бил „внук на светия и син на царица и конекрадец“. Въпреки онова усмихващо се съзаклятие, децата привикнаха да мислят за дядото като за легендарно същество, което им преписва благочестиви стихове в писмата и им праща всяка Коледа сандък с подаръци, който едва се побираше през входната врата. Всъщност това бяха последните отпадъци от господарското наследство. С тях в спалнята на децата построиха олтар със светци в естествен размер, чиито стъклени очи им придаваха обезпокояващо жива привидност и чиито сукнени, художествено извезани дрехи бяха по-хубави, отколкото някога е носил някой обитател на Макондо. Полека-лека погребалното великолепие на старинноледената грамадна къща се пренесе в светлия дом на Буендиовци. „Вече ни пратиха цялото семейно гробище — подхвърли веднъж Аурелиано Втори. — Липсват само върбите и надгробните плочи.“ Макар че в сандъците никога не дойде нещо, което да послужи на децата да играят, те прекарваха годината в очакване на декември, защото в края на краищата неподходящите и винаги непредвидени играчки съставляваха новост в къщата. За десетата Коледа, когато вече малкият Хосе-Аркадио се готвеше да отпътува за еминарията, огромният сандък на дядото пристигна по-рано, отколкото предишните години, много добре закован и непромокаемо залят със смола и отправен с обичайния надпис с готически букви до многоуважаемата сеньора доня Фернанда дел Карпио де Буендия. Докато тя четеше писмото в спалнята, децата побързаха да отворят сандъка. Подпомогнати както обикновено от Аурелиано Втори, изстъргаха печатите от смола, отковаха капака, извадиха предпазните дървени стърготини и намериха вътре дълъг оловен ковчег, затворен с медни болтове. Аурелиано Втори махна осемте болта пред нетърпеливостта на децата и едва смогна да извика и ги отдръпне, когато вдигна оловния похлупак и видя дон Фернандо, облечен в черно и с разпятие на

гърдите, с разпукната от вонливи изригвания кожа и варящ се на бавен огън в пенлив и бълбукащ бульон от живи бисери.

Малко след раждането на момичето се оповести неочакваният юбилей на полковник Аурелиано Буендия, разпореден от правителството за отпразнуване на още една годишнина от Нерландския договор. Това бе толкова непосредствено спрямо официалната политика решение, че полковникът се произнесе яростно срещу него и отхвърли чествуването. „За пръв път чувам думата юбилей — казваше той. — Но каквото и да означава, тя не може да бъде нищо друго, освен подигравка.“ Тясната златарска работилница се изпълни с пратеници. Отново дойдоха, много по-стари и много по-тържествени, адвокатите в тъмни костюми, които някога кръжаха сякаш гарвани около полковника. Щом ги видя да се появяват, както някога идваха да забатачват войната, той не можа да понесе цинизма на техните славословия. Заповяда им да го оставят на мира, настоя, че той не е стожер на нацията, както те казваха, а занаятчия без спомени, чиято единствена мечта е да умре от умора в забравата и беднотията на своите златни рибки. Онова, което най-много го възмути, бе известието, че самият президент на републиката мислел да присъствува на тържествата в Макондо, за да му окачи Ордена за заслуги. Полковник Аурелиано Буендия поръча да му кажат, дума по дума, че очаквал с истинско нетърпение тая закъсняла, но заслужена възможност да му тегли куршума, не за да се разплати с него заради своеволията и отживелиците на управата му, а заради неуважението към един старец, който не прави зло никому. С такава пламенност произнесе заплахата, че президентът на републиката отмени пътуването в последния час и му прати ордена с личен представител. Полковник Херинелдо Маркес, обсаден с всестранен натиск, напусна леглото си на паралистик, за да предума някогашния си другар по оръжие. Когато последният видя да се появява столът-люлка, носен от четирима мъже, и видя, седнал на него сред големите възглавници, приятеля, който сподели неговите победи и неволи още от младини, не се усъмни нито миг, че той прави това усилие, за да му изрази своето единомислие. Но когато узна истинското намерение на неговото посещение, накара да го изнесат от работилницата.

— Прекалено късно се убеждавам — каза му той, — че щях да ти

направя голяма услуга, ако бях оставил да те разстрелят.

Тъй че юбилеят се проведе без присъствието на никого от членовете на семейството. Случайност бе, че той съвпадна с карнавалната седмица. Ала никой не можа да избие инатливата мисъл на полковник Аурелиано Буендия, че и това съвпадение е било предвидено от правителството, за да подсили жестокостта на подигравката. От самотната работилница той чу военните музики, церемониалната артилерия, камбаните на „Те деум“* и няколко израза от произнесените пред къщата речи, когато кръстиха улицата на негово име. Очите му се навлажниха от възмущение, от бясно безсилие, и за пръв път след разгрома го заболя, че няма младежката сърцатост, за да вдигне кървава война, която да измете и сетен помен от консерваторската управа. Не бе заглъхнало ехото от чествуването, когато Урсула повика пред вратата на работилницата.

[* Благодарствено песнопение на католическата църква.]

— Не ме безпокойте — каза той. — Зает съм.

— Отвори — настоя Урсула с всекидневен глас. — Това няма нищо общо с празника.

Тогава полковник Аурелиано Буендия махна резето и видяна вратата седемнайсет мъже, най-различни по външност, всевъзможни по вид и цвят, но всички с един самотнически облик, който би бил достатъчен, за да удостовери самоличността им на кое и да е място по земята. Бяха синовете му. Без да се уговарят, без да се познават помежду си, бяха пристигнали от най-далечните кътчета на побережието, запленени от шума на юбилея. Всички носеха с гордост името Аурелиано и презимето на майка си. В трите дни, прекарани из къщата, за голямо задоволство на Урсула и възмущение на Фернанда те причиниха размирици като на война. Амаранта подири сред някогашните книжа тефтера със сметки, където Урсула бе записала имената и рождените и кръщелни дати на всичките, и добави срещу съответното празно място сегашното им местожителство. Оня списък би позволил да се повторят двацет години война. Би могло да се възстановят с него нощните обиколки на полковника, от предутрото, когато тръгна от Макондо начело на двацет и един мъже към един химеричен бунт, чак докато се върна за последен път, увит в корясалото от кръв одеяло. Аурелиано Втори не пропусна случая да отпразнува

братовчедите си в шумен пир с акордеон и шампанско, който се изтълкува като закъсняло уреждане на сметки с разтурения от юбилея карнавал. Те направиха на сол половин сервиз, изпотрошиха розовите храсти, преследвайки един бик, за да се преборят с него, изпотрепаха с изстрели кокошките, принудиха Амаранта да танцува тъжните валсове на Пиетро Креспи, накараха Ремедиос красивата да си тури мъжки панталони, за да се покатери според обичая по изправената, намазана със сапун върлина и вземе поставеното на върха й лакомство, и пуснаха в трапезарията наплескано с лой прасе, което отъркаля Фернанда, ала никой не се оплака от поразииите, защото къщата потръпна в здравословен трус. Полковник Аурелиано Буендия, който отначало ги прие с недоверие и дори постави под съмнение родословието на някои, се развесели от техните лудории и преди да си отидат им подари по една златна рибка. Дори саможивият Хосе-Аркадио Втори им предложи един следобед с петли, който за малко не свърши трагично, защото неколцина Аурелиановци бяха толкова вещи в мошеничествата с петли, че откриха от пръв поглед хитруванията на отец Антонио-Исабел. Аурелиано Втори, разбрал неограничените веселбарски възможности, които предлагаше онзи буен род, реши всички да останат на работа при него. Единствен прие Аурелиано Тъжни, едър мулат с поривите и търсеция дух на дядото, който вече бе опитал късмета си из половината свят и му беше все едно къде ще остане. Другите, макар че още бяха ергени, считаха съдбата си за решена. Всички бяха сръчни занаятчии, мъже на своя дом, мирни люде. На пепеляна сряда*, преди да се разпилеят отново по крайбрежието, Амаранта успя да ги накара да си сложат неделни дрехи и да я придружат в църквата. По: развеселени, отколкото благочестиви, те се оставиха да бъдат отведени до трапезана**, където отец Антонио-Исабел сложи върху челата им пепелния кръст. На връщане в къщи, когато най-малкият понечи да си изчисти челото, откри, че петното е неизлично, и тия на братята му — също. Опитаха с вода и сапун, с пръст и кълчища, а накрая с хума и белина, и не успяха да изличат кръстовете. Амаранта и останалите, които отидоха на богослужението, обратно, магнаха ги без затруднение. „Така сте по-добре — изпроводи ги Урсула. — Отсега нататък никой не ще може да ви бърка.“ Отидоха си в безреда, предшествувани от духовата музика, и гърмяха с ракети и оставиха в селището

впечатлението, че родът на Буендиовци има семена за много векове. Аурелиано Тъжни, с пепелния си кръст на чело, обзаведе в покрайнините на селището фабриката за лед, за която мечта Хосе-Аркадио Буендия в своите бълнувания на изобретател.

[* Първи ден от великите пости и четирийсет и шести преди Великден, в който католишкият свещеник начертава с пръст между веждите на богомолеца пепелен кръст, символизиращ тленността на земния живот — „От пепел си и на пепел ще станеш“.]

[** Перило в католишка църква, пред което коленичат вярващите, за да приемат причастието.]

Месеци след неговото пристигане, когато вече бе познат и тачен, Аурелиано Тъжни търсеше къща, за да доведе майка си и една неженена сестра, която не беше дъщеря на полковника, и се заинтересува от грамадната грохнала къща, която изглеждаше запусната в един ъгъл на площада. Попита кой е стопанинът. Някой му каза, че била ничия къща, където някога си живяла самотна вдовица; хранела се с пръст и вар от стените и през последните й години я видели само два пъти по улицата, с шапка с дребнички изкуствени цветя и обувки в цвят на старинно сребро, когато прекосявала площада до пощенската служба, за да праща писма на епископа. Казаха му, че единствената й другарка била бездушната прислужница, която трепела кучета и котки и каквото животно проникнело в къщата, и хвърляла труповете насред улицата, за да тормози селището с вонята от гниенето. Толкова време бе минало, откак слънцето съсухри празната кожа на последното животно, че всички считаха стопанката на къщата и прислужницата за умрели много преди да свършат войните, и че ако все още къщата се държеше на крака, то бе защото през последните години не беше имало люта зима или премазващ вятър. Изронените от ръждата панти, едва крепените от куповете паяжина врати, запоените от влагата прозорци и разпуканият от тревата и дивите цветя под, в чиито пукнатини виеха гнезда гущери и всякакви гадини, изглежда потвърждаваха мълвата, че там не е имало човешко същество поне от половин век. На поривистия Аурелиано Тъжни не му трябваша толкова доказателства, за да действа. Блъсна с рамо главната врата и проядената дървена каса се срина без трясък, в безмълвно крушение от прах и пръст от гнезда на термити. Аурелиано Тъжни остана на прага, зачака да се разнесе мъглата и тогава видя в

средата на стаята излинялата жена, все още облечена в дрехи от предишния век, с няколко жълти нишки върху оголения череп и с големи, все още красиви очи, в които бяха угаснали последните звезди на надеждата, а кожата на лицето ѝ, напукана от суровостта на самотата. Потръпнал пред онова видение от друг свят, Аурелиано Тъжни едва осъзна, че жената се цели в него със старовремски военен пистолет.

— Извинете — промълви той.

Тя остана неподвижна в средата на претъпканата от вехтории стая, изучавайки длан по длан великана с четвъртити плещи и пепелна татуировка върху челото, и през мъглата на праха го видя в мъглата на друго време, с праметната на гръб двуцевка и връзка зайци, в ръката.

— Ради бога — възкликна тихо тя, — несправедливо е сега да ми натяквате е тоя спомен!

— Искам да наема къщата — рече Аурелиано Тъжни.

Тогава жената вдигна пистолета, прицели се с твърда ръка в пепелния кръст и запъна петлето с неумолима решителност.

— Вървете си — заповяда тя.

Онази нощ, по време на вечеря, Аурелиано Тъжни разказа случката на семейството, и Урсула плака от изумление. „Свети боже — възкликна тя и притисна глава между ръцете. — Още е жива!“ Времето, войните, неизброимите всекидневни нещастия я бяха накарали да забрави за Ребека. Единствената, която за миг не бе изгубила съзнанието, че тя е жива и гние в своята супа от какавиди, беше неумолимата и остаряла Амаранта. Мислеше за нея привечер, когато ледът на сърцето ѝ я разбуждаше в самотното легло, мислеше за нея, когато сапунисваше повехналите си гърди и отпуснатия корем, когато си слагаше белите фусты и корсета от ризол на старостта, и когато сменяше на ръката си черната превръзка на ужасното изкупление. Винаги, по всяко време, заспала и будна, в най-възвишените и най-мерзки мигове, Амаранта мислеше за Ребека, защото самотата бе подбрала нейните спомени и бе изпепелила препъващите купове от носталгична смет, която животът бе натрупал в сърцето ѝ, и бе пречистила, възвисила и увековечила другите, най-горчивите. От нея знаеше Ремедиос красивата за съществуването на Ребека. Всеки път, когато минаваха край грохналата къща, тя ѝ разказваше по едно неблагоприятно произшествие, една отвратителна басня, мъчейки се по

тоя начин изнурителната ѝ злоба да бъде споделена от племенницата ѝ, следователно продължена отвъд смъртта, но не постигна намеренията си, защото Ремедиос беше неуязвима за каквито и да било страстни чувства, а още по-малко за чужди. Урсула, в замяна, която бе изстрадала развой, обратен на тоя у Амаранта, възкреси Ребека с чист от мръсотии спомен, тъй като образът на окаяното създание, което заведоха в къщата с чувала с костите на нейните родители, надделя върху обидата, която я направи недостойна да остане свързана към семейния дънер. Аурелиано Втори реши, че трябва да я отведат в къщата и да се грижат за нея, ала доброто му намерение бе скършено от непреклонната неотстъпчивост на Ребека, на която бяха нужни много години в страдание и несрета, за да извоюва предимствата на самотата, и не беше склонна да се откаже от нея срещу една старост, смущавана от лъжливите очарования на милозливостта.

През февруари, когато се върнаха шестнайсетте сина на полковник Аурелиано Буендия, все още белязани с пепелния кръст, Аурелиано Тъжни им говори за Ребека в грохота на пируването и за половин ден те възстановиха външността на къщата, подмениха врати и прозорци, боядисаха лицевата част в радостни цветове, подпряха стените и изляха нов цимент на пода, но не получиха разрешение да продължат преустройствата във вътрешността ѝ. Ребека не се и показа на вратата. Остави да свършат замаяното възстановяване и после направи сметка на разходите и им прати по Архенида, старата прислужница, която продължаваше да я съпровожда, шепа монети, изтеглени от обръщение още от последната война и които Ребека все тъй смяташе за редовни. Тъкмо тогава се узна до каква невъобразима степен е стигнала нейната откъснатост от света и се разбра, че ще бъде невъзможно да я изтръгнат от нейното инатливо заключване, докато ѝ остава един дъх живот.

При второто посещение, което направиха в Макондо Синовеите на полковник Аурелиано Буендия, един от тях, Аурелиано Ръж, остана на работа при Аурелиано Тъжни. Той беше от първите, пристигнали за кръщаване в къщата, и Урсула и Амаранта го помнеха много добре, защото за няколко часа бе изпотрошил що чуплива вещ му мина през ръцете. Времето бе уталожило неговия първичен порив за растене и той беше мъж среден ръст, белязан с шарките на сипаницата, но учудващата му мощ за ръчно разрушение си оставаше непокътната. Толкова чинии

счупи, дори без да ги докосне, че Фернанда реши да му купи сервиз, сплавен от калай, олово и цинк, преди да е унищожил последните съдини от скъпия ѝ сервиз, но дори държеливите металически чинии не след дълго бяха изпоолющени и разкривени. Ала в замяна на оная непоправима сила, дразнеща дори самия него, сърдечността му предизвикваше незабавно доверие. Беше възхитително работоспособен. За кратко време увеличи дотолкова производството на лед, че прехвърли местния пазар, и Аурелиано Тъжни трябваше да помисли за възможността да разшири търговията и в други поселища из тресавището. Тогава намисли стъпката, решителна не само за осъвременяването на своята промишленост, но и за свързване на селището с останалия свят.

— Трябва да се докара железница! — каза той.

В Макондо тая дума се чу за пръв път. Пред чертежа, който Аурелиано Тъжни нахвърли върху масата, пряк потомък на схемите, с които Хосе-Аркадио Буендия онагледя замисляната слънчева война, Урсула потвърди впечатлението си, че времето се върти в кръг. Но противно на своя дядо, Аурелиано Тъжни не губеше ни сън, ни апетит, нито пък измъчваше някого с безизходици от лошо настроение, а замисляше най-безумните кроежи като непосредствени възможности, изработваше пресмятанията за разходи и срокове и ги довеждаше докрай без влудяващи промеждутъци. Аурелиано Втори — който, ако имаше нещо от пращето и му липсваше нещо от полковник Аурелиано Буендия, беше пълната непроницаемост за назидание — отпусна парите за прокарване на железницата със същото лекомислие, с което ги отпусна за нелепото корабоплавателно дружество на брат си. Аурелиано Тъжни надникна в календара и замина следващата сряда, за да се върне, когато щели да преминат дъждовете. Не се узнаха други вести от него. Аурелиано Ръж, претрупан с изобилията на фабриката, бе почнал вече да прави опити за производство на лед от плодови сокове вместо вода и без да знае, нито пък да е възнамерявал, измисли съществените основи за изобретяване на сладоледите, смятайки по тоя начин да разнообрази изделията на едно предприятие, което смяташе свое, защото братът не даваше признаци за връщане, след като отминаха дъждовете и изтече цяло лято без вести. В началото на следващата зима обаче една жена, която переше дрехи на реката по най-горещото време,

прекоси главната улица, надавайки викове в обезпокояващо състояние на потрес.

— Ей го там — смогна да обясни — ужасна работа, сякаш печка влачи селище.

В този момент населението потръпна от някакво изсвирване с ужасяващи отеквания и необикновено пъхтящо дихание. Предните седмици бяха видели групите, които прокараха релси и траверси, и никой не им обърна внимание, защото помислиха, че са някаква нова дяволия на циганите, които се връщат със своето стогодишно и вече изложило се надувай и дрънкай пищялки и хлопки, и разтръбили превъзходствата на кой знае какво мърляво мазило на дълбокомъдрите омърляни мислители от Месопотамия. Но когато се съвзеха от объркването, поради свиренията и пъхтенията, всички жители се втурнаха на улицата и видяха Аурелиано Тъжни да маха с ръка от локомотива и омаяни видяха окичения с цветя влак, който пристигаше за пръв път, с осем месеца закъснение. Невинният жълт влак, който щеше да занесе в Макондо толкова неизвестности и очевидности, и толкова хвалби и неволи, и толкова промени, бедствия и носталгии.

>

* * *

Заслепени от толкова и тъй чудни изобретения, хората от Макондо не знаеха кое по-напред и колко ги удивляваше. Стояха до късна доба да съзерцават бледите електрически крушки, захранвани от електростанцията, която докара Аурелиано Тъжни при второто си пътуване с влака, и с чието завладяващо бум-бум-бум им струваше време и усилия да привикнат. Възмутиха се от живите образи, които процъфтяващият търговец Бруно Креспи прожектираше в театъра с гишета-лъвски уста, защото мъртвият и погребан в един филм герой, за чието нещастие се изляха печални сълзи, се появи отново, и то превърнат на арабин, в следващия филм. Публиката, която плащаше по две сентаво, за да споделя превратностите на героите, не можа да понесе оная нечувана подигравка и изпотроши столовете. Кметът, по настояване на дон Бруно Креспи, обясни с разпоредба, че киното е

машина за измама, която не заслужава страстните излияния на публиката. При обезсърчителното обяснение мнозина прецениха, че са били жертва на нова пищна циганска работа и решиха да не ходят повече на кино, считайки, че им стигат и собствените мъки, та да плачат заради престорени неволи на въображаеми същества. Нещо подобно се случи с грамофоните с фуния, които веселите матрони от Франция донесоха в замяна на старомодните латерни и които за известно време тъй дълбоко засегнаха интересите на духовата музика. Отначало любопитството умножи посетителите на забранената улица и дори се узна за уважавани госпожи, които се предрешвали като селяни, за да огледат отблизо новостта на грамофона, ала толкова и тъй отблизо го оглеждали, че съвсем скоро стигнали до заключението, че не било вълшебна мелничка, както всички мислеха и както матроните казваха, а механически трик, който не може да се сравнява с нещо тъй затрогващо, тъй човешко и тъй изпълнено с всекидневна истина, както една духова музика. Това бе толкова сериозно разочарование, че когато грамофоните си пробиха път и се навъдиха по един из всяка къща, все още не ги смятаха предмети за забавление на възрастните, а нещо, което по го бива да го изтърбушват децата. Обратно, когато някой от селището има възможност да потвърди суровата действителност на прокарания в железопътната гара телефон, който заради ръчката се считаше за първобитна разработка на грамофона, дори най-недоверчивите се объркваха. Сякаш господ бе решил да постави на изпитание всякаква способност за учудване и да държи обитателите на Макондо в постоянно люшкане между шумната радост и разочарованието, съмнението и разкритието до такава крайност, че вече никой не можеше да знае съвсем положително къде са пределите на действителността. Това беше заплетена мешаница от истини и привидения, която сгърчи от нетърпение духа на Хосе-Аркадио Буендия под кестена и го принуди да ходи из цялата къща посред бял ден. Откак железницата бе официално открита и започна да пристига редовно всяка сряда в единадесет и се построи първата дървена гара с писалище, телефон и гише за продажба на билети, по улиците на Макондо почнаха да се мяркат мъже и жени, които разиграваха най-обикновени и прости обноси, но всъщност изглеждаха циркаджии. В селище, попарено от назиданието на циганите, нямаше добро бъдеще за ония еквилибристи

на скитащата търговия, които с еднакво дебелоочие предлагаха свиреща тенджера и режим на живот за спасение на душата в седмия ден; но благодарение на ония, които се оставяха да бъдат убедени от умората, и на вечните непредпазливци те получаваха блестящи облаги. Сред тия ментарджийски създания, с панталони за езда и гамаши, с коркова шапка, очила в стоманени рамки, топазени очи и кожа на изящен петел, през една от многото среди пристигна в Макондо и обядва в къщата набитият и усмихнат мистър Хърбърт.

Никой не го различи на масата, докато не изяде първия грозд банани. Аурелиано Втори го бе срещнал случайно да роптае на запъващ се испански, че нямало свободна стая в хотела на Яков и, както често правеше с мнозина другоземци, заведе го в къщи. Той въртеше сделки с привързани балони, които бе разнесъл из половината свят с превъзходни печалби, ала не бе успял да издигне никого в Макондо, защото там считаха това изобретение за връщане назад, след като бяха видели и опитали хвърчащите рогозки на циганите. И тъй, щеше да си отива с първия влак. Когато занесоха на масата тигрово ошарения бананов грозд, който обикновено окачваха в трапезарията по време на обед, той откъсна първия плод не много възторжено. Но продължи да яде, докато говореше, и се наслаждаваше и предъвкваше по-скоро с разсеяността на мъдрец, отколкото с наслада на добър ядач и когато свърши първия грозд, помоли да му донесат друг. Тогава извади от кутията за сечива, която винаги носеше със себе си, малък калъф с оптически уреди. С недоверчивото внимание на купувач на диаманти той изследва най-обстойно един банан, като разряза частите му с особен стилет и ги претегли на аптекарски везни и пресметна техния размер с калиброметър на оръжейник. После извади от кутията редица инструменти, с които премери температурата, степента на атмосферната влажност и силата на светлината. Това бе толкова озадачаваща церемония, че никой не се нахрани спокойно, очаквайки мистър Хърбърт да изрече най-сетне една обяснителна оценка, но тъй не каза нищо, което да позволи да се съзрат неговите намерения.

В следващите дни го видяха с мрежичка и кошничка да лови пеперуди из околностите на селището. В сряда пристигна група инженери, агрономи, хидролози, топографи и землемери, които седмици наред разучаваха същите места, където мистър Хърбърт

ловеше пеперуди. По-късно пристигна сеньор Джак Браун в допълнителен вагон, който бяха прикачили за опашката на жълтия влак, целият облицован в сребро, с кадифени фотьойли; от епископско кадифе и покрив от сини стъкла. В личния вагон дойдоха също, кръжейки около сеньор Браун, тържествените адвокати, облечени в черно, които едно време следваха навсякъде полковник Аурелиано Буендия, и това накара хората да мислят, че агрономите, хидролозите, топографите и земемерите, както и мистър Хърбърт с привързаните му балони и цветни пеперуди и сеньор Браун с неговия търкалящ се мавзолей и свирепи овчарски кучета имаха нещо общо с войната. Нямаше обаче много време за умуване, защото проникателните обитатели на Макондо едва започваха да се питат какво по дяволите става, и вече селището се бе преобразило в лагер от дървени къщи под цинкови покриви, населени от другоземци, които идваха от сред света с влака не само по седалките и платформите, но дори и върху покривите на вагоните. Гринговците, които после заведоха вялите си жени с муселинови костюми и големи газени шапки, направиха отделно селище, от другата страна на влаковата линия, с улици, обточени с палми, къщи с прозорци от телени мрежи, бели масички по терасите, вентилатори, виснали от потоните, и обширни поляни с пауни и пъдпъдъци. Участъкът, сякаш исполински електрифициран кокошарник, бе ограден с телена мрежа, която в прохладните летни месеци осъмваше черна от спържени лястовици. Никой още не знаеше какво търсят или дали наистина не са нещо повече от човеколюбци, а вече бяха причинили грамадно объркване, много по-смуцаващо, отколкото това на някогашните цигани, ала по-непреходно и по-неразбираемо. Надарени със средства, които едно време бяха отредени за божие провидение, те промениха порядъка на дъждовете, ускориha кръговрата на реколтите и махнаха реката, откъдето винаги си е била, и я туриха заедно с белите й камъни и ледените й течения от другия край на поселището, зад гробищата. Тъкмо тогава построиха железобетонна крепост върху обезцветения гроб на Хосе-Аркадио, че барутният мирис на трупа да не заразява водите. За другоземците, пристигнали без любов, превърнаха улицата на ласкавите матрони от Франция в селище, по-обширно и от другото, а една славна сряда докараха цял влак, натоварен с невероятни курви, вавилонски самки, обучени в

незапомнени средства и снабдени с какви ли не мазила и приспособления за насърчаване на безсилните, за отракване на срамежливците, за утоляване на хищните, за възбуждане на скромните, за назидание на многократните и поправка на самотниците. Турската улица, обогатена със светли магазини за отвъдморски стоки, изместили старите шарени базари, в събота нощем бучеше от тълпите авантюристи, които се бутаха между масите за разни номера и хазарт, тезгяхите на стрелбищата, уличката, където се отгатваше бъдещето и се тълкуваха сънища, и масите с пържени фританги* и напитки, осъмващи в неделя разхвърляни по земята сред тела, които понякога биваха на щастливи пияници и почти винаги на зяпачи, покосени в разправията от изстрели, тупаници и удари с шишета и наръгвания със сгъваеми ножове. Това бе толкова шумно и ненавременно нахълтване, че на първо време бе невъзможно да се върви по улицата от препречванията на мебели и сандъци и сноването на дървенията на ония, които вдигаха къщите си върху всяко празно място без разрешение от никого, и безпътството на двойките, които окачваха хамаците си между бадемовите дървета и правеха любов под платнените навеси посред бял ден и пред погледа на всички. Единственият ъгъл на спокойствие бе установен от миролюбивите антилски негри, които си построиха странична улица, с дървени къщи върху Стълбове, под чиито портици сядаха надвечер да пеят меланхолии химни на заплетеното си папиаменто**. Толкова промени станаха за толкова кратко време, че осем месеца след посещението на мистър Хърбърт някогашните жители на Макондо ставаха рано, за да огледат собственото си селище.

[* _Фританга_ — народно ястие, приготвено от пържен черен и бял дроб, картофи, банани, маниока.]

[** Диалект, възникнал като смесица между испански, португалски, холандски и африкански езици, говорен от жителите на остров Кюрасао.]

— Ама че беля си взехме — обичаше да казва полковник Аурелиано Буендия — само като поканихме един гринго да яде банани „гинео“.

Аурелиано Втори, в замяна, не го свърташе от доволство при тая лавина от другоземци. Къщата изведнъж се напълни с непознати гости, с непобедими световни веселбари и стана нужда да се натъкмят спални

на двора, да се разшири трапезарията и да се подмени старата маса с друга за шестнайсет места, с нови съдини и сервизи, но дори и така, трябваше да се установят смени за обед. Фернанда трябваше да преглътне своите задръжки и да обслужва като царе гости с най-извратен нрав, които цапаха с ботушите си пруста, ходеха по малка нужда из градината, постилаха вързопите си където им падне, за да спят следобед, и говореха, без да се съобразяват с до Качливостта на дами, нито с подмилквания на кавалери. Амаранта тъй се възмути от нахлуването на простолюдието, че отново взе да се храни в кухнята както в стари времена. Полковник Аурелиано Буендия, убеден, че по-голямата част от тия, които влизаха да го поздравят в работилницата, не го правеха от добри чувства или уважение, а от любопитство да видят една историческа светиня, една музейна вкаменелост, реши да се заключи с резе и не го видяха повече освен в много редки случаи, седнал на входната врата. Урсула, напротив, дори по времето, когато вече влачеше крака и ходеше, опипвайки стените, изпитваше буйна младежка радост, когато приближаваше пристигането на влака. „Трябва да се сготви месо и риба — заповядваше тя на четирите готвачки, които се трепеха да сколасат под невъзмутимото ръководство на Санта София де ла Пиедад. — От всичко трябва да се сготви — настояваше, — защото никога не се знае какво искат да ядат другоземците.“ Влакът пристигаше в часа на най-голямата горещина. По пладне къщата трепереше от пазарска врява, а потните сътрапезници, без дори да знаят кои са техните домакини, нахълтваха в безреда да заемат най-добрите места край масата, докато готвачките се препъваха помежду си с огромни тенджери супа, котли с месо, подноси със зеленчуци, табли ориз, и раздаваха с неизчерпаеми черпаци от буретата с лимонада. Такъв беше безпорядъкът, че Фернанда подлудяваше при мисълта, че мнозина се хранят по два пъти, и неведнъж поиска да си го изкара с ругатни на зарзаватчийка, защото някой объркан сътрапезник й искаше сметката. Изминала бе повече от година след посещението на мистър Хърбърт, и единствено се знаеше, че гринговците мислели да засадят банани в омагьосаната местност, която Хосе-Аркадио Буендия и неговите мъже бяха прекосили, дирейки пътя към великите изобретения. Други двама сина на полковник Аурелиано Буендия, с пепелния кръст на чело, пристигнаха влачени от онова вулканично

изригване и оправдаха своето решение с един израз, който може би обясняваше основанията на всички.

— Ние дойдохме — казаха, — защото всички идват.

Ремедиос красивата единствена остана неуязвима за банановата чума. Застоя се във великолепна девича младост, все по-непромокаема за дребнавостите, по-безразлична към злобата и мнителността, щастлива в собствен свят от прости действителности. Не разбираше защо жените си усложняват живота с корсети и фусти, тъй че уши някакъв кълчищен чувал, който просто навличаше през главата, и разрешаваше без повече увъртания въпроса с облеклото, без да премахва впечатлението, че е гола, което според нейното разбиране на нещата е единственият приличен начин да се стои в къщи. Толкова ѝ досаждаха да си подстриже струйналите коси, вече стигащи до прасците, и да си направи кокове с гребени и плитки с шарени панделки, че просто си острига главата и направи перуки на светиите. Учудващото в нейния опростяващ предусет бе, че колкото повече се отърсваше от модата, търсейки удобство, и колкото повече отминаваше условностите в подчинение на стихийността, толкова по-смуцаваща се оказваше нейната невероятна хубост и толкова по-предизвикателно държанието ѝ с мъжете. Когато синовете на полковник Аурелиано Буендия бяха за пръв път в Макондо, Урсула си припомни, че те носят в жилите си същата кръв на правнучката и потръпна от една забравена уплаха. „Отваряй си добре очите — предупреди я тя. — С всекиго от тях децата ти ще бъдат със свинска опашка.“ Тя обърна толкова малко внимание на предупреждението, че се облече като мъж и се отъркаля из пясъка, за да се покатери според обичая по изправената и намазана със сапун върлина и вземе окаченото на върха лакомство, и за малко да не причини цяла трагедия между шестнайсетте братовчеди, изумени от непоносимото зрелище. Затова никой от тях не спеше в къщата, когато посещаваха селището, а четиримата, които бяха останали, живееха по разпореждане на Урсула в стаи под наем. Обаче Ремедиос красивата би умряла от смях, ако узнаеше оная предпазна мярка. До последния миг, в който бе на земята, тя не знаеше, че непоправимата ѝ участ на самка-смутителка е едно всекидневно нещастие. Винаги щом се появеше против заповедите на Урсула в трапезарията, причиняваше смут от полуда сред другоземците. Прекалено очевидно беше, че не носи нищо

под грубата нощница, а никой не можеше да проумее, че нейният остриган и съвършен череп не е предизвикателство и че не е престъпно подстрекателство наглостта, с която разголваше бедра, за да се разхлажда, и удоволствието, с което си осмукваше пръстите, след като се е нахранила с ръце. Онова, което никой член на семейството не узна никога, бе, че другоземците скоро осъзнаха, че Ремедиос красивата изпуска смущаващ повей, който продължаваше да се долавя часове наред, след като е отминала. Мъже, опитни в любовни смущения и изпитани по цял свят, твърдыха, че не са страдали никога от притома, подобна на оная, която предизвикваше естественият мирис на Ремедиос красивата. В пруста с бегониите, в гостната стая, където и да е и в къщата, можеше да се посочи мястото, където тя е била, и времето, изтекло, след като си е отишла. Това беше една определена следа, безпогрешно различима, която никой от къщата не можеше да долови, защото отдавна беше включена във всекидневните миризми, но която другоземците незабавно определяха. Затова единствени те разбираха, че младият началник на стражата е умрял от любов и че един благороден господин, дошъл от други земи, се е хвърлил в отчаянието. Без да съзнава обезпокояващата обстановка, в която се движи, непоносимото състояние на интимно бедствие, което предизвиква със своето минаване, Ремедиос красивата се отнасяше с мъжете без ни най-малка злоба и ги дообъркваше със своите невинни угаждания. Когато Урсула успя да наложи заповедта да се храни с Амаранта в кухнята, за да не я виждат другоземците, тя се почувствува по-удобно, защото в крайна сметка оставаше извън всякаква дисциплина. Всъщност беше й все едно да се храни където и да било, и то не в определени часове, а съгласно избора на своя апетит. Понякога ставаше да обядва в три часа сутринта, спеше по цял ден и изкарваше месеци наред с объркани разписания, докато някое случайно произшествие отново я слагаше в ред. Когато нещата вървяха по-добре, тя ставаше в единайсет сутринта и се заключваше до два часа съвсем гола в банята да трепа скорпиони, докато се отърсваше от тежкия и продължителен сън. После с кратуна се обливаше с вода от коритото. Това беше толкова продължително, толкова грижливо действие, толкова богато с тържествено-заучени положения, че който не я познаваше добре, би могъл да помисли, че се отдава на заслужено обожаване на собственото си тяло. За нея обаче

онзи самотен обред бе лишен от всякаква чувственост и беше просто начин да си губи времето, докато огладнее. Един ден, когато започваше да се къпе, някакъв другоземец повдигна една керемида от покрива и примря пред страшното зрелище на нейната голота. Тя видя безутешните му очи през счупените керемиди и трепна не от срам, а от безпокойство.

— Внимавайте — възкликна. — Ще паднете.

— Само искам да ви видя — промълви другоземецът.

— А, добре — рече тя. — Ама внимавайте, че тия керемиди са прогнили.

Лицето на другоземеца имаше болезнено изражение на смайване, изглеждаше, че воюва глухо срещу първичните си пориви, за да не разпръсне привидението. Ремедиос красивата помисли, че той страда от ужас да не се строшат керемидите, и се изкъпа по-бързо, отколкото обикновено, та да не стои повече човекът в опасност. Докато се обливаше с вода от коритото, тя му каза, че било цяла беда, дето покривът се намирал в такова състояние, защото смятала, че настилката от прогнили под дъжда листа пълнела банята със скорпиони. Другоземецът сбърка онова бърбрене с начин за прикриване на доволство, тъй че когато тя взе да се сапунисва, отстъпи пред изкушението да направи крачка напред.

— Дайте да ви насапунисам — прошушна той.

— Благодаря ви за доброто намерение — рече тя, — ама и двете ръце ми стигат.

— Макар само гърба — примоли се другоземецът.

— Би било излишен труд — каза тя. — Къде се е чуло и видяло хората да си сапунисват гърба.

После, докато се бършеше, другоземецът ѝ се примоли с пълни със сълзи очи да се омъжи за него. Отговори му откровено, че никога няма да се омъжи за такъв прост мъж, който губи почти цял час и даже ще остане без обед, само и само да види как се къпе една жена. Накрая, когато намъкна чувала, мъжът не можа да понесе потвърждението, че тя наистина не слага нищо отдолу, както всичко живо подозираше, и се почувствува завинаги жигосан с огненото желязо на оная тайна. Тогава махна още две керемиди, за да се изхлузи вътре в банята.

— Много е високо — предупреди го тя уплашена. — Ще се

пребиете!

Прогнилите керемиди станаха на парчета сред гибелен грохот, а мъжът едва успя да нададе вик на ужас, строши черепа си и умря без предсмъртни мъки върху циментовия под. Другоземците, чули издрънчаването в трапезарията, побързаха да отнесат трупа и доловиха по неговата кожа задушавания мирис на Ремедиос красивата. Беше така сраснат с тялото, че от пукнатините на черепа не бликаше кръв, а някакво кехлибарено масло, пропито с онова тайно благовоние, и тогава разбраха, че мирисът на Ремедиос красивата продължава да измъчва мъжете отвъд смъртта, чак до праха на техните кости. Обаче не свързаха оня ужасен случай с другите двама мъже, които бяха умрели заради Ремедиос красивата. Липсваше още една жертва, за да повярват другоземците и много от някогашните обитатели на Макондо в легендата, че Ремедиос Буендия не излъчва повеи на любов, а смъртно течение. Това можа да се потвърди след месеци, едно следпладне, когато Ремедиос красивата отиде с група приятелки да разгледа новите насаждения. За хората от Макондо беше ново развлечение да обхождат влажните и безкрайни пътеки, обточени с банани, където мълчанието изглеждаше пренесено от другаде, все още неизползувано и затова толкова неподатливо да предава гласа. Понякога не се разбираше много добре казаното на половин метър разстояние, а въпреки това се оказваше напълно разбираемо в другия край на насажденията. За момичетата от Макондо онази модна игра беше повод за смехове и стряскания, за уплахи и подигравки, а вечер се говореше за разходката като за някакво сънно преживяване. Толкова голямо бе обаянието на онова мълчание, че Урсула нямаше сърце да лиши от развлечението Ремедиос красивата и ѝ позволи да отиде един следобед, стига да си тури шапка и подходящ костюм. Откак групата приятелки влезе в насаждението, въздухът се просмука от смъртно благоухание. Мъжете, които работеха из рововете, се почувствуваха обзети от някаква странна омайност, заплашени от някаква невидима опасност, и мнозина рухнаха пред ужасното желание да плачат. Ремедиос красивата и нейните изплашени приятелки смогнаха да се укрият в близката къща, когато за малко не бяха нападнати от тълпа свирепи мъжкарни. Малко по-късно бяха избавени от четиримата Аурелиановци, чиито пепелни кръстове внушаваха свещено уважение, сякаш бяха кастов белег, клеймо за

неприкосновеност. Ремедиос красивата не разправи никому, че един от мъжете, възползувал се от блъсканицата, успя да налети върху корема ѝ с ръка, която наподобяваше по-скоро орлови нокти, скопчващи се за ръба на пропаст. Тя се опълчи срещу нападателя в своего рода мигновено заслепение и видя неутешимите очи, които останаха отпечатани в сърцето ѝ като жарава от съжаление. Същата вечер мъжът се похвали за своята дързост и се изфука с късмета си на Турската улица, няколко минути преди конски ритник да му строши гърдите и многолюдието от другоземци да го види, че бере душа насред улицата, задавен в кървави повръщания.

Предположението, че Ремедиос красивата притежава смъртна власт, тогава се поддържаше от четири неопровержими събития. Макар че на неколцина мъже с лека дума им правеше удоволствие да казват, че си струвало човек да си жертвува живота заради една любовна нощ с такава жена-смутителка, истината бе, че никой не направи усилия да го постигне. Навярно не само за да я надвият, но и да осуетят нейните опасности, би било достатъчно едно толкова първобитно и просто чувство като любовта, но единствено това не хрумна никому. Урсула вече не се погрижи за нея. Някога, когато все още не се отказваше от намерението да я спаси за света, тя се помъчи да я заинтересува с обикновените работи на къщата. „Мъжете искат повече, отколкото ти мислиш — казваше ѝ загадъчно. — Трябва много да се готви, много да се мете, много да се страда заради дреболии, освен онова, което ти си мислиш.“ Всъщност тя мамеше сама себе си, като се мъчеше да я обучи за домашното щастие, защото бе убедена, че веднъж задоволена страстта, няма мъж на земята, способен да понесе и за ден една небрежност, която е отвъд всякакво разбиране. Раждането на последния Хосе-Аркадио и несломимата ѝ воля да го възпита за папа я доотказаха от грижите ѝ около правнучката. Изостави я на нейната участ, вярвайки, че рано или късно ще стане чудо и че на този свят, където има всичко, ще има и един мъж достатъчно ленив, за да мъкне и нея. Много по-рано Амаранта се бе отказала от всякакъв опит да я превърне в полезна жена. Още от забравените предиобеди в шивалнята, когато племенницата едва-едва проявяваше интерес да върти ръчката на шевната машина, тя стигна до простото заключение, че е глупава. „Ще трябва да те разиграем на томбола“ — казваше ѝ, смаяна пред нейната

непроницаемост за словото на мъжете. По-късно, когато Урсула се заинати Ремедиос красивата да се черкува с покрито лице, Амаранта помисли, че онова загадъчно средство ще се окаже толкова предизвикателно, че съвсем скоро ще има някой достатъчно озадачен мъж, за да потърси търпеливо слабото място на нейното сърце. Ала когато видя безумния начин, по който тя подцени един кандидат, по много причини пожелан от княз, отказа се от всякаква надежда. Фернанда дори не направи опит да я разбере. Когато зърна Ремедиос красивата облечена като царица на кървавия карнавал, помисли я за някакво изключително създание. Но когато я видя да се храни с ръце, неспособна да даде отговор, който да не е чудо на простотията, единственото, за което съжаляваше, бе, че семейните глупци имат толкова дълъг живот. Макар полковник Аурелиано Буендия да продължаваше да вярва и повтаря, че Ремедиос красивата в действителност била съществото с най-бистър ум, което изобщо е познавал, и че го показвала на всяка стъпка в учудващата си сръчност да се подиграва с всички, изоставиха я на божията воля. Ремедиос красивата остана да броди из пустинята на самотата, без кръст на гърба, съзрявайки в своите безкошмарни сънища, в нескончаемите си къпания, в храненията си без разписание, в дълбоките си продължителни мълчания без спомени, до един мартенски следобед, когато Фернанда рече да сгъне в градината чаршафите си от брабантско платно и поиска помощ от жените в къщата. Едва бяха започнали, когато Амаранта съгледа, че Ремедиос красивата е станала прозрачна от някаква силна бледост.

— Лошо ли ти е? — попита я тя.

Ремедиос красивата, уловила чаршафа за другия край, очерта съжалителна усмивка.

— Напротив — каза, — никога не съм се чувствувала по-добре.

Доизрече го, когато Фернанда усети някакъв нежен вятър от светлина да изтръгва чаршафите от ръцете ѝ и да ги разгъва по цялата им ширина. Амаранта усети някакво тайнствено трепкане в дантелите на фустите си и понечи да се хване за чаршафа, за да не падне в мига, когато Ремедиос красивата започна да се издига. Урсула, вече почти сляпа, единствена запази спокойствие да различи естеството на онзи непоправим вятър, и остави чаршафите на произвола на светлината,

загледана в Ремедиос красивата, която ѝ махаше за сбогом сред ослепителното пърхане на чаршафите, които се изкачваха заедно с нея, които напускаха заедно с нея въздуха на бръмбарите и гергините и минаваха заедно с нея през въздуха, където привършваше четири часът след пладне, и се изгубиха заедно с нея завинаги из високия въздух, където не можеха да я достигнат и най-високите птици на паметта.

Другоземците, разбира се, помислиха, че Ремедиос красивата е рухнала най-сетне пред своята неповторима участ на пчела-царица и че семейството ѝ гледа да си спаси честта с измишльотината за възнесението. Фернанда, хапана от завист, накрая прие чудото и дълго време се моли богу да ѝ върне чаршафите. Повечето повярваха в чудото и дори се запалиха свещи и се отслужиха деветници. Може би дълго време нямаше да се приказва за друго нещо, ако дивашкото унищожаване на Аурелиановците не бе сменило учудването с уплаха. Макар никога да не го сметна за предзнаменование, полковник Аурелиано Буендия бе предвидил до известна степен трагичния край на синовете си. Когато Аурелиано Резач и Аурелиано Аркайя, двамата, които пристигнаха в блъсканицата, изявиха желание да останат в Макондо, баща им се помъчи да ги раздума. Не разбираше какво ще правят в едно селище, което изневиделица се бе превърнало в опасно място. Но Аурелиано Ръж и Аурелиано Тъжни, подкрепяни от Аурелиано Втори, им дадоха работа в своите предприятия. Полковник Аурелиано Буендия имаше все още съвсем объркани основания, за да не покровителствува онова решение. Откак видя сеньор Браун в първия пристигнал в Макондо автомобил — портокалов, открит, с тръба, която плашеше кучетата с джафканията си, — старият войн се възмути от угодническите преструвки на хората и разбра, че нещо се е променило в естеството на мъжете след времената, когато напускаха жени и деца и мятаха ловджийска пушка на рамо, за да отидат на война. Местните властници след Нерландското примирие бяха непредприемчиви кметове, съдии само за хубост, избирани сред миролюбивите и уморени консерватори на Макондо. „Това е управа на окаяници — подхвърляше полковник Аурелиано Буендия, когато виждаше да минават босите полицаи, въоръжени с дървени палки. — Толкова войни водихме, и всичко това, за да ни боядисат къщата в синьо.“ Когато пристигна банановото дружество обаче, местните чиновници бяха заменени с

другоземски всевластници, които сеньор Браун отведе да живеят в електрифицирания кокошарник, за да се наслаждавали, както обясни, на достойнството, което съответствувало на тяхното въвеждане в длъжност, и да не се мъчели с горещината и комарите и безбройните неудобства и лишения на селището. Някогашните полицаи бяха заменени от платени убийци с мачети. Заключен в работилницата, полковник Аурелиано Буендия мислеше върху тия промени и за пръв път в мълчаливите му години на самотност го измъчи точната увереност, че е било грешка, гдето не се продължи войната до крайните й последици. Из ония дни брат на забравения полковник Магнифико Висбал заведе седемгодишния си внук да пие нещо разхладително при количките на площада и защото детето случайно блъсна някакъв ефрейтор от полицията и разля напитката върху униформата му, дивакът го направи на кайма с мачете и обезглави с един замах дядото, който закъсна да попречи. Цялото селище видя да минава обезглавеният, когато група мъже го носеха у дома му, и тътрузената глава, която една жена носеше за косата, и окървавеният чувал, където бяха набутали късовете от детето.

За полковник Аурелиано Буендия това бе пределът на изкуплението. Изведнъж се видя да страда от същото възмущение, което изпита на младини пред трупа на жената, пребитата с тояги, защото я ухапало бясно куче. Огледа групите зяпачи, застанали пред къщата, и с някогашния гръмовен глас, възстановен от едно дълбоко презрение към самия себе си, стовари върху им бремето от омраза, което вече не можеше да търпи в сърцето.

— Все някой ден — извика — ще въоръжа моите момчета, за да свършат с тия лайняни гринговци!

В течение на същата седмица по различни места на крайбрежието неговите седемнайсет сина бяха изловени като зайци от невидими престъпници, които се прицелиха в средата на пепелните им кръстове. Аурелиано Тъжни излизаше от дома на майка си в седем часа вечерта, когато пушечен изстрел, бликнал от мрака, прониза челото му, Аурелиано Ръж бе намерен в хамака, който имаше обичая да окачва във фабриката, с шило за трошене на лед, забито до дръжката между веждите му. Аурелиано Резач бе оставил годеницата си в дома на родителите й, след като я беше водил на кино, и се връщаше по

неосветената Турска улица, когато някой, тъй и неоткрит сред множеството, даде револверен изстрел и го повали в казан с кипяща свинска мас. Няколко минути по-късно друг похлопа на вратата на стаята, където Аурелиано Аркайа се бе заключил с някаква жена, и му извика: „Бързай, че убиват братята ти!“ Жената, която беше с него, после разказа, че Аурелиано Аркайа скочил от леглото, отворил вратата, а там го чакали с маузеров залп, който пръснал черепа му. В онази нощ на смъртта, докато къщата се готвеше да бди над четирите трупа, Фернанда обходи селището като луда, търсейки Аурелиано Втори, когото Петра Котес заключи в един дрешник, мислейки, че лозунгът за унищожение обхваща всеки носещ името на полковника. Не го остави да излезе чак до четвъртия ден, когато телеграмите, получени от различни места на приморието, дадоха да се разбере, че настървението на невидимия враг е било насочено само срещу белязаните с пепелни кръстове братя, Амаранта потърси тефтера за сметки, където бе отбелязала данните на племенниците, и с пристигането на телеграмите зачертаваше имената, докато остана само това на най-големия. Помнеха го много добре поради противоположността на тъмната кожа с големите му зелени очи. Казваше се Аурелиано Амадор*, беше дърводелец и живееше в някакво загубено из предпланините селище. След като чака две седмици телеграмата за неговата смърт, Аурелиано Втори прати вестносец да го предупреди, мислейки, че той не знае заплахата, виснала върху него. Вестносецът се завърна с новината, че Аурелиано Амадор бил спасен. В нощта на унищожението отишли да го търсят у дома му двама мъже и изпразнили револверите си срещу него, ала не улучили пепелния кръст. Аурелиано Амадор успял да прескочи дворната ограда и се запилял из кривините на планината, която познавал длан по длан благодарение приятелството на индианците, между които търгувал с дърва. И вече не се чу за него.

[* _Амадор_ — обичаш, любещ.]

Бяха черни дни за полковник Аурелиано Буендия. Президентът на републиката му отправи съболезнователна телеграма, в която обещаваще изчерпателно обследване и отдаваше почит към мъртъвците. По негова заповед кметът се озова на погребението с четири траурни венеца, които понечи да сложи върху ковчезите, но полковникът ги сложи на улицата. След погребението написа и лично занесе свирепа

телеграма до президента на републиката, която телеграфистът отказа да предаде. Тогава я обогати с думи с неподобна нападателност, пъкна я в плик и я пушна по пощата. Както му се бе случило при смъртта на неговата съпруга, както толкова пъти му се случи през войната със смъртта на най-добрите му приятели, не изпитваше чувство на мъка, а сляп и без посока бяс, изтощително безсилие. Стигна дотам, че разобличи съзаклятничеството на отец Антонио-Исабел, защото белязал синовете му с неизличима пепел; та да бъдат разпознати от техните неприятели. Грохналият свещеник, който вече не свързваше много добре мислите и почваше да плаши богомолците с най-безсмислени тълкувания, подхващани от амвона, се появи един следобед в къщата с голямата чаша, където приготвяше пепелта за пепеляна сряда, и се опита да намаже с нея цялото семейство, за да покаже, че се маха с вода. Ала уплахата от нещастieto бе проникнала толкова дълбоко, че дори самата Фернанда не се поддаде на допита, и никога вече хората не видяха един Буендия, коленичил пред трапезана в пепеляна сряда.

Полковник Аурелиано Буендия дълго време не успя да възобнови спокойствието си. Изостави майсторенето на рибки и едва-едва хапваше и ходеше като лунатик из цялата къща, помъкнал одеялото и предъвкващ един глух бяс. Подир три месеца косата му бе пепелява, някогашният мустак със засукани краища струйна върху безцветните устни, но пък очите му отново бяха два горящи въглена, изплашили ония, които го видяха да се ражда, и карали някога столовете да се претъркулват само като ги погледне. В гнева на своето мъчение безполезно се опитваше да предизвика предзнаменованията, които изведоха младостта му по опасни пътеки чак до безутешната пустош на славата. Бе изгубен, залутан в чужда къща, където вече нищо и никой не събуждаше у него ни най-малък остатък от чувство. Веднъж отвори стаята на Мелкиадес, търсейки дирите от едно предхождащо войната минало и намери само развалините, боклука, куповете мръсотия, натрупани от толкова години запустение. По кориците на книгите, които никой не бе чел повторно, в старите пергаменти, размекнати от влагата, се ширеше мъртвешки бледа растителност, а из въздуха, някога най-чистият и светъл в къщата, се носеше непоносим мирис на гнили спомени. Една сутрин завари Урсула да плаче под кестена, върху коленете на мъртвия съпруг. Полковник Аурелиано Буендия беше

единственият обитател на къщата, който не продължаваше да вижда могъщия старец, потиснат от половин век живот на открито. „Поздрави баща си!“ — каза му Урсула. Той спря за миг пред кестена и още веднъж се увери, че и онова празно пространство не събужда у него никаква обич.

— Какво казва? — попита той.

— Много е тъжен — отвърна Урсула, — защото мисли, че скоро ще умреш.

— Кажете му — усмихна се полковникът, — че човек не умира, когато трябва, а когато може.

Предзнаменованието на мъртвия баща разбута последния тлеещ въглен от надменност, останал в сърцето му, но той го сбърка с внезапно подухване на сила. И затова обсипа с въпроси Урсула да му разкрие на кое място в двора са закопани златните пари, които намериха в гипсовия свети Йосиф. „Никога няма да узнаеш — рече му тя с твърдост, вдъхновена от старо назидание. — Някой ден — добави — ще се появи стопанинът на това богатство и само той ще може да го изрови.“ Никой не знаеше защо един човек, който винаги е бил с толкова широка ръка, бе започнал да ламти за пари с подобна жажда, и то не за скромните количества, които биха му стигнали да посрещне някоя належаща нужда, а за богатство с безумни размери, чието само споменаване потопи в море от учудване Аурелиано Втори. Старите съмишленици, до които прибягна, търсейки помощ, се изпокриха, за да не го приемат. По онова време го чуха да казва: „Единствената сегашна разлика между либерали и консерватори е, че либералите ходят да се черкуват в пет часа, а консерваторите в осем“ Обаче настоя с такова упорство, умоляваше по такъв начин, до такава степен скърши принципите си на достойнство, че оттук малко, оттам малко, промъкваш се навсякъде с потайна грижовност и безмилостно упорство, успя да събере за осем месеца повече пари, отколкото Урсула имаше заровени. Тогава посети болния полковник Херинелдо Маркес, който да му помогне да вдигне всеобщата война.

За известно време полковник Херинелдо Маркес беше наистина единственият, който би могъл да раздвижи, макар от люлеещия си стол на парализик, мухлясалите конци на бунта, След Нерландското примирие, докато полковник Аурелиано Буендия се укриваше в

изгнанието на златните си рибки, той поддържаше връзка с офицерите бунтовници, които му бяха верни до разгрома. Води с тях тъжната война на всекидневното унижение, на умоляванията и докладните записки на елате утре, на вече почти, на проучваме вашия случай с надлежното внимание; непоправимо загубената война срещу много учтивите и сигурни служители, които трябваше да отпуснат и никога не отпуснаха пожизнените пенсии. Другата война, кървавата, двайсетгодишна, не им причини толкова разрушения, както разяждащата война на вечното отлагане. Самият полковник Херинелдо Маркес, измъкнал се от три покушения, преживял три рани и излязъл невредим от безбройни битки, рухна в свирепата обсада на очакването и потъна в окаения разгром на старостта, мислейки за Амаранта сред ромбовете от светлина на една отстъпена къща. Последните стари бойци, за които се узна нещо, се появиха снимани във вестник, вдигнали от недостойнство лица до някакъв безизвестен президент на републиката, който им подари значки със своя лик, за да ги носят на ревера, и им възвърна мръсното от кръв и барут знаме, за да го поставят върху своите ковчези. Другите, по-достойните, все още очакваха писмо в полузрака на обществената милост, и мряха от глад, оцеляваха от гняв, гниеа от старост в изящното лайно на славата. Тъй че когато полковник Аурелиано Буендия го покани да вдигнат смъртно размирие, което да срине всякакъв помен от режима на поквара и разплутост, поддържан от чуждия нашественик, полковник Херинелдо Маркес не можа да потисне състрадателното си потръпване.

— Ох, Аурелиано — въздъхна той, — вече знаех, че си стар, ама сега разбирам, че си много по-стар, отколкото изглеждаш.

>

* * *

В шемета на последните години Урсула бе разполагала с много оскъдни затишия, че да отдели внимание на папското образование на Хосе-Аркадио, когато последният трябваше да бъде приготвен набързо и да отиде в семинарията. Меме, сестра му, поделена между сковаността на Фернанда и горчивините на Амаранта, стигна почти по същото време

до предвидената възраст, за да бъде изпратена в колежа на монахините, където да направят от нея виртуоз на клавесина. Урсула се чувствуваше измъчена от сериозни съмнения относно сполучливостта на способите, с които бе закалила духа на вялия чирак за божи наместник, ала не хвърляше вината върху своята препъваща се старост, нито върху черните облаци, които едва й позволяваха да съзира очертанията на предметите, а върху нещо, което тя самата не успяваше да определи, но което си въобразяваше смътно като някакво напредващо изтъркване на времето. „Сегашните години вече не идват като предишните“ — обичаше да казва, усещайки, че всекидневната действителност ѝ се изплъзва от ръцете. Преди, мислеше си тя, децата се бавеха много, докато пораснат. Само като си припомнеше цялото онова време, което бе нужно, за да тръгне с циганите Хосе-Аркадио, най-големият, и всичко онова, което се случи, преди да се завърне нашарен като кобра ѝ говорещ като звездоброец, и нещата, които се случиха в къщата, преди Амаранта и Аркадио да забравят езика на индианците и да научат кастилския. Човек трябваше да види що слънце и що нощен вятър понесе горкият Хосе-Аркадио Буендия под кестена; и колко трябваше да оплаква смъртта му, преди да отнесат умиращ един полковник Аурелиано Буендия, който след толкова война и след толкова страдания заради него още не навършваше петдесет години. Някога, след като прекараше целия ден в правене на карамелови животинчета, все още ѝ оставаше време да се заеме с децата и да види по бялото на очите, че им трябва преварка от рициново масло. Сега напротив, когато нямаше нищо за вършене и ходеше с Хосе-Аркадио, обкрачил ханша ѝ, от разсъмване до вечерта, лошокачественото време я бе принудило да оставя нещата наполовина. Истината е, че Урсула се съпротивяваше на старостта, дори когато вече бе изгубила сметката на възрастта си и пречеше навсякъде, и гледаше да се бута във всичко, и досаждаше на другоземците с постоянното си питане дали не били оставяли в къщи, по време на войната, някакъв гипсов свети Йосиф да го пазели, докато отминел дъждът. Никой не узна с положителност кога взе да губи зрение. В последните години, когато вече не можеше да става от леглото, все още изглеждаше просто победена от грохналостта, ала никой не откри, че е сляпа. Тя го бе забелязала преди раждането на Хосе-Аркадио. Отначало помисли, че е някаква преходна слабост и

скришом пиеше сироп от костен мозък и си слагаше пчелен мед в очите, но съвсем скоро почна да се убеждава, че непредотвратимо тъне в тъмнините, и то до такава степен, че никога не получи ясна представа за изобретяването на електрическата светлина, защото когато поставиха първите крушки, само успя да долови приближъка. Никому не каза, тъй като би означавало да признае на всеослушание своята безполезност. Запъна се в мълчаливо изучаване на разстоянията до вещите и на хорските гласове, за да продължи да вижда с паметта, когато вече не ѝ го позволяват сенките на пердетата. По-късно щеше да открие непредвидената помощ на миризмите, които се открояваха в мрачините с много по-убедителна сила, отколкото обемите и цвета, и я спасиха окончателно от срама да се откаже. В тъмнината на стаята тя можеше да вдене игла и да ушие илик и знаеше кога млякото ще кипне. С такава безпогрешност научи мястото, където се намира всяко нещо, че тя самата забравяше понякога, че е сляпа. Веднъж Фернанда вдигна къщата на глава, защото бе изгубила брачната си халка, и Урсула я намери върху една лавица в спалнята на децата. Просто докато другите ходеха безгрижно навсякъде, тя ги дебнеше с четирите си сетива, за да не я изненадат никога, и след време откри, че всеки член на семейството повтаря всеки ден, без да си дава сметка, едни и същи обиколки, едни и същи действия, и че почти повтаря едни и същи думи по едно и също време. Само когато излизаха извън тая дребнава закостенялост, те се излагаха на опасността да загубят нещо. Тъй че когато чу Фернанда, изумена от загубата на халката, Урсула си припомни, че единственото различно нещо, което тя е направила онзи ден, бе да простре на слънце рогозките на децата, защото Меме предната нощ беше открила дървеница. Понеже децата присъствуваха на чистенето, Урсула съобрази, че Фернанда е сложила халката на единственото място, където те не могат да я достигнат: лавицата. Фернанда, напротив, я търси единствено по преходите на всекидневната си обиколка, без да знае, че диренето на изгубени неща е спъвано от закостенелите навици и че затова е трудно да се намерят.

Отглеждането на Хосе-Аркадио подпомогна Урсула в изнурителната задача да се държи в течение на най-незначителните промени в къщата. Когато разбираше, че Амаранта облича светците в спалнята, тя се преструваше, че учи детето да различава цветовете.

— Хайде да видим — казваше му тя, — разкажи ми с какъв цвят е облечен свети архангел Рафаил.

По този начин детето ѝ даваше сведенията, които ѝ отказваха очите, и много преди то да заmine в семинарията, Урсула вече можеше да различава по направата различните цветове на дрехите върху светиите. Понякога ставаха непредвидени произшествия. Едно следпладне Амаранта взеше на пруста с бегониите и Урсула се препъна в нея.

— За бога — възропта Амаранта, — гледайте откъде вървите.

— Ами че тъкмо ти — каза Урсула — си седнала, където не трябва.

За нея това беше вярно. Но оня ден започна да проумява нещо, което никой не бе открил — че в течение на годината слънцето полека-лека недоловимо променя своето положение и ония, които сядаха в пруста, трябваше малко по малко да променят своето място, и то без да си дават сметка. — Оттогава насетне Урсула само трябваше да помни датата, за да знае точното място, където е седнала Амаранта. Макар че треперенето на ръцете ѝ ставаше все по-доловимо и тя не можеше да се справя с тежестта на ходилата, никога другите не видяха дребничката ѝ снага на толкова много места в едно и също време. Беше почти толкова грижлива, както някога, когато носеше върху гърба си цялата тежест на къщата. Обаче в непроницаемата самота на своята грохналост тя разполагаше с такова ясновидство да изследва и най-незначителните събития в семейството, че за пръв път видя истини, които нейните някогашни занимания не ѝ бяха позволили да види. По времето, когато подготвяше Хосе-Аркадио за семинарията, вече бе преповторила безкрайно изчерпателно живота на къщата от основаването на Макондо и беше променила напълно мнението, което винаги бе имала за своите потомци. Осъзна, че полковник Аурелиано Буендия не бе изгубил обичта към семейството поради загрубяването от войната, както тя си мислеше по-преди, ами че никога не е обичал никого, дори и своята съпруга Ремедиос или неизброимите еднонощни жени, които минаха през живота му, и още по-малко — синовете си. Прозря, че той не бе вдигнал толкова войни от идеализъм, както всички вярваха, нито пък от умора се бе отказал от неизбежната победа, както всички вярваха, а че бе спечелил и загубил поради същата причина — от чиста и греховна

надменност. Стигна до заключение, че оня син, за който живота си би дала, е просто негоден за обич мъж. Една нощ, когато беше в корема ѝ, тя го чу да плаче. Това бе толкова ясно ридание, че Хосе-Аркадио Буендия се разбуди до нея и се зарадва при мисълта, че детето ще бъде коремоговорител. Други хора предрекоха, че ще бъде гадател. Тя пък потръпна от увереността, че онова дълбоко измучаване е пръв белег на страховитата свинска опашка, и се помоли богу да остави създанието да умре в корема ѝ. Ала умствената яснота на нейната грохналост ѝ позволи да види, и то не веднъж, че плачът на децата в корема на майката не е предвестие на коремоговорене, нито за гадателска способност, а безпогрешен знак на неспособност за обич. Онова обезценяване на образа на сина с един удар пробуди цялото състрадание, което му дължеше. Амаранта пък, чието коравосърдечие я плашеше, чиято съсредоточена горчивина я огорчаваше, в последното преразглеждане на нещата ѝ се изясни като най-нежната жена, която някога е съществувала. И с жалостиво ясновидство проумя, че несправедливите измъчвания, на които бе подложила Пиетро Креспи, не бяха наложени от воля за мъст, както всички вярваха, нито пък бавното мъченичество, с което провали живота на полковник Херинелдо Маркес, е било определено от лошата злъч на нейната горчилка, както всички вярваха, а че и двете действия бяха борба до смърт между безмерна обич и непобедима подлост и накрая бе възтържествувал ирационалният страх, който Амаранта винаги бе изпитвала от собственото си измъчено сърце. По това време Урсула взе да споменава Ребека, да я възкресява с една стара обич, възбудена от късното покаяние и внезапното възхищение, след като бе разбрала, че само тя, Ребека, която никога не бе се хранила от нейното мляко, а от пръстта на земята и от варта по стените, която не бе носила в жилите си кръв от нейните жили, а непознатата кръв на непознатите, чиито кости все тъй похлопваха в гроба, Ребека, оная с нетърпеливото сърце, с необуздания корем, единствена беше имала необузданата смелост, която Урсула бе желала за своето племе.

— Ребека — казваше тя, опипвайки стените, — колко несправедливи сме били с тебе!

В къщата просто вярваха, че бълнува. Особено откак ѝ щукна да ходи с вдигната дясна ръка като архангел Гавраил. Фернанда обаче си

даде сметка, че има някакво слънце от ясновидство в тъмата на онова бълнуване: тъй като Урсула можеше да изрече без запъвания колко пари са били изхарчени в къщата през последната година. На Амаранта ѝ хрумна подобна мисъл един ден, когато майка ѝ поклащаше в кухнята тенджерата със супата, и отведнъж каза, без да знае, че я слушат, че мелничката за царевица, която купиха от първите цигани и която бе изчезнала още преди Хосе-Аркадио да обиколи шейсет и пет пъти света, е в дома на Пилар Тернера. Също почти стогодишна, ала непокътната и пъргава въпреки невъобразимата дебелина, която плашеше децата, както някога смехът ѝ плашеше гълъбите, Пилар Тернера не се изненада от досещането на Урсула, защото нейният собствен опит започваше да ѝ показва, че една зорка старост може да бъде по-налучкваща, отколкото предсказанията с карти.

Но когато Урсула си даде сметка, че не бе ѝ стигнало време да заздрави призиването на Хосе-Аркадио, остави се да бъде замаяна от смайването. Взе да допуска грешки, мъчейки се да види с очи неща, които предусетът ѝ позволяваше да види с по-голяма яснота. Една заран изсипа върху главата на детето съдържанието на мастилницата, вярвайки, че е цветна вода. Причини толкова бъркотии с инатенето да се пъха във всичко, че се почувствува разстроена от повеи на лошо настроение и правеше усилия да отхвърли мрачините, които най-сетне я оплитаха като някаква паяжена нощница. Тъкмо тогава ѝ хрумна, че нейната тромавост не е първата победа на грохналостта и тъмнината, а грешка на времето. Мислеше, че преди, когато господ не правеше с месеците и годините същите клопки, които правеха турците, отмервайки ярд памучен перикал, нещата бяха различни. Сега не само децата растяха по-бърже, но дори и чувствата се изменяха другояче. Едва що Ремедиос красивата се бе изкачила духом и тялом на небето, и вече незначителната никого Фернанда мънкаше по ъглите, че била отнесла чаршафите. Едва що бяха изстинали телата на Аурелиановците в гробовете и вече Аурелиано Втори отново бе подпалил къщата, пълна с пияни, които свиреха на акордеона и се обливаха в шампанско, сякаш не бяха умрели християни, а кучета, и сякаш онази лудница, която бе струвала толкова главоболия и толкова карамелови животинки, е предопределена да се превърне в пагубно бунисце. Припомняйки си тези неща, докато стягаше сандъка на Хосе-Аркадио, Урсула се питаше дали

не е за предпочитане да легне най-подир в гроба и да хвърлят земя отгоре ѝ и питаше господата, без страх, дали наистина той вярва, че хората са направени от желязо, за да понасят толкова мъки и изтезания; и с това питане и питане полека-лека подбутваше собственото си умопомрачение и чувствуваше неудържимо желание да се отпусне и разплямпа като другоземец и да си позволи накрая един миг бунтовност — толкова пъти копнения и толкова пъти отлагания миг да пъкне примирението си в миша дупка и най-подир да се изхрани на всичко и да измъкне от сърцето си безкрайните купища мръсни думи, които бе трябвало да преглъща в продължение на цял век от съобразявания.

— Мамка му! — извика.

Амаранта, която започваше да пъха дрехите в сандъка, помисли, че я е убол някой скорпион.

— Къде го? — запита разтревожена.

— Кое?

— Онова животно! — поясни Амаранта.

Урсула тури пръст върху сърцето си.

— Ей тука — каза тя.

Един четвъртък, в два часа след пладне, Хосе-Аркадио замина за семинарията. Урсула винаги щеше да го възкресява в спомените си такъв, какъвто сито въобрази при раздялата, вял и трезвомислещ и без сълза да пророни, както тя го бе научила, задушаващ се от горещина в дрехата от зелено сукно с медни копчета и колосана пеперудка на яката. Остави трапезарията просмукана с острото ухание на цветна вода, която тя му сипваше върху главата, за да може да следва дирята му из къщата. Докато трая прощалният обед, семейството прикри нервността си с ликуващи изрази и приветствува с пресилено въодушевление остроумията на отец Антонио-Исабел, но когато отнесоха подплатения в кадифе сандък със сребърни тгли, сякаш бяха изнесли ковчег от къщата. Единственият, който отказа да участва в прощаването, бе полковник Аурелиано Буендия.

— Това е последната щуротия, която ни липсваше! — изсумтя той.
— Един папа!

След три месеца Аурелиано Втори и Фернанда отведоха Меме в колежа и се върнаха с клавесин, който зае мястото на пианалота. По това време Амаранта започна да плете собствения си погребален

покрив. Банановата треска беше отшумяла. Старите жители на Макондо бяха притиснати от пришълците и с мъка се държаха за някогашните си оскъдни средства, но все пак бяха предоволни заради убеждението, че са оцелели от корабокрушение. В къщата все тъй посрещаха поканени на обед, но в действителност не се възстанови някогашното всекидневие, докато не си замина, след години, банановото дружество. Настъпиха обаче коренни промени в открайвременното чувство за гостоприемство, защото тогава Фернанда налагаше своите закони. Урсула беше запратена в мрачините, а Амаранта унесена в изработването на покрива, и някогашната възпитаничка за царица имаше свобода да подбира сътрапезниците и да им налага скованите предписания, които ѝ бяха внушили нейните родители. Строгостта ѝ направи от къщата крепост на вкиснати обичаи в едно селище, сгърчено от простацината, с която другоземците пропиляваха лесните си богатства. За нея, без повече усуквания, почтените хора бяха ония, които нямаха нищо общо с банановото дружество. Дори Хосе-Аркадио, деверът ѝ, бе жертва на нейната неравноправна ревност, защото в първоначалното объркване той отново продаде на търг великолепните си петли за бой и се хвана надзирател в банановото дружество.

— Да не е стъпил повторно в този дом — рече Фернанда, — докато мъкне кращата на другоземците.

Притеснението, наложено в къщата, бе такова, че Аурелиано Втори се почувствува окончателно по-удобно при Петра Котес. Първо, под предлог да облекчал бремето на своята съпруга, той премести пируванията. После под предлог, че животните губели плодовитост, премести оборите и конюшните. Най-сетне, под предлог, че в къщата на държанката не било толкова горещо, премести малкото писалище, където оправяше своите работи. Когато Фернанда осъзна, че е вдовица с жив мъж, вече беше прекалено късно, за да се връщат нещата в предишното състояние. Аурелиано Втори само се хранеше в къщата и единствените благоприличия, които продължаваше да спазва, като спането при съпругата, не стигаха да убедят никого. Една нощ по невнимание утрото го завари в леглото на Петра Котес. Фернанда, противно на онова, което той очакваше, не му направи ни най-малък упрек, нито изпусна и най-леката въздишка на озлобеност, но още същия ден прати в къщата на държанката двата му сандъка с дрехи.

Прати ги посред бял ден с наставления да ги носят насред улицата, тъй че всичко живо да ги види, вярвайки, че заблуденият съпруг не ще може да понесе срама и ще се върне в кошарата с наведена глава. Но онази самоотвержена постъпка бе само още едно доказателство колко зле познаваше Фернанда не само нрава на своя мъж, но и естеството на едно общество, което нямаше нищо общо с онова на нейните родители, защото всеки, който видя да минават сандъците, си каза, че в края на краищата това е закономерният завършек на една история, чиито съкровени подробности знаеха всички, и Аурелиано Втори отпразнува подарената свобода с тридневна веселба. За още по-голяма изненада на съпругата, докато тя подхващаше една лоша зрелост със своите влачеши се сенчести одежди, със старовремските си медальони и неуместна гордост, държанката сякаш щеше да се пръсне в една втора младост, напъхана в пищни костюми от естествена коприна и с очи на тигрица, пламнали от извоюваната победа. Аурелиано Втори пак ѝ се отдаде с пламенността на юношеството; както преди, когато Петра Котес го обичаше не защото е той, а защото го бъркаше с неговия брат близнака, и спеше и с двамата едновременно, мислейки си, че господ-бог ѝ е отредил сполуката да има мъж, който умее да люби за двама. Толкова напираса беше възобновената страст, че неведнъж те се споглеждаха в очите, когато се готвеха да се хранят и без да си кажат нищо, похлупваха чиниите и отиваха да умрат от глад и любов в спалнята. Вдъхновен от нещата, които бе видял в беглите си гостувания при френските матрони, Аурелиано Втори купи на Петра Котес легло с епископски балдахин, сложи копринени завеси на прозорците и покри тавана и стените на спалнята с големи огледала от планински кристал. Тогава го видяха по-веселбар и по-смахнат от всякога. С влака, който пристигаше всеки ден в единайсет, той получаваше сандъци и сандъци шампанско и бренди. На връщане от гарата домъкваше на стъкменото пируване всичко живо, що срещнеше по пътя си, местно или другоземско, познато или непознато, без никаква разлика. Дори изплъзващият се сеньор Браун, който само продумваше на чудноват език, се остави да бъде съблазнен от изкушителните знаци, които му правеше Аурелиано Втори и няколко пъти се напи до смърт в дома на Петра Котес и даже накара свирепите овчарски кучета, съпровождащи го навсякъде, да танцуват тексаски песни, които той самият

предъвкваше наслуки в такт с акордеона.

— Дръпнете се, крави — викаше Аурелиано Втори в пароксизма на празненството. — Дръпнете се, че животът е кратък!

Никога не бе имал по-хубав вид, нито го бяха обичали повече, нито е бивало по-буйно плоденето на неговите животни. Колеха се толкова говеда, толкова прасета и кокошки в безкрайните пирове, че пръстта на двора почерня и се разкаля от толкова кръв. Онова беше едно вечно изхвърляне на кости и карантии, бунище от остатъци, и трябваше да се горят цели купища динамит по всяко време, за да не изкълват лешоядите очите на гостите. Аурелиано Втори стана дебел, теменужен, като костенурка, последица от апетита, който едва можеше да се сравнява с тоя на Хосе-Аркадио, когато се върна от обиколката на света. Славата на безмерната му хищност, на огромната способност за прахосничество, на безпримерното му гостоприемство прехвърли границите на тресавището и привлече най-опитните лапачи по крайбрежието. Отвсякъде пристигнаха чутовни чревоугодници да участвуват в ирационалните надлапваници по вместимост и издръжливост, които се уреждаха в дома на Петра Котес Аурелиано Втори бе непобедимият ядач до онази нещастна събота, когато се появи Камила Сагастуме, тотемична самка, известна по цялата страна с доброто име Слоницата. Двубоят продължи чак до разсъмване във вторник. В първите двацет и четири часа, след като бяха омахали една телица с юка, няме и печени банани, а освен туй и сандък и половина шампанско, Аурелиано Втори беше уверен в победата. Изглеждаше по-въодушевен, по-жизнен, отколкото невъзмутимата противничка, притежателка на очевидно по-професионален стил, но тъкмо поради това не толкова вълнуващ за пъстрата публика, препълнила къщата. Докато Аурелиано Втори ядеше с ръфане, мръснословещ от жажда за победа, Слоницата подбираше месото с изкусността на хирург и го ядеше, без да бърза и дори с известна сладост. Тя беше исполинска и набита, ала над великанската ѝ снажност преобладаваше нежното на женствеността и имаше толкова красиво лице, толкова изящни и добре гледани ръце и толкова неотразим професионален чар, че когато Аурелиано Втори я видя да влиза в къщата, подхвърли тихо, че би предпочел да не провежда състезанието на масата, ами в леглото. По-късно, когато я видя да излапва задния бут на телицата, без да наруши

нито едно правило от най-добрата етикеция, сериозно подметна, че онова изящно, омайно и ненаситно хоботно е в известен смисъл идеалната жена. Не грешеше. Славата на трошिकости, предшествуваша Слоницата, бе неоснователна. Тя не беше смилачка на волове, нито брадата жена от гръцки цирк, както се разправяше, а директорка на академия по пеене. Научи се да яде, когато вече беше уважавана майка на семейство и търсеше начин децата и да се хранят по-добре, и то не чрез изкуствени дразнителни апетит, а чрез пълно спокойствие на духа. Нейната теория, доказана на практика, се основаваше върху основното положение, че човек, комуто всички въпроси на съзнанието са напълно уредени, може да яде безспир, докато го надвие умората. Тъй че от нравствени съображения, а не от спортен интерес, тя заряза академията и домашното огнище, за да се състезава с човек, чиято всеизвестност на велик безпринципен ядач бе обиколила страната. Щом го видя още първия път, тя разбра, че не стомахът ще погуби Аурелиано Втори, а характерът. В края на първата нощ, докато Слоницата беше все тъй безстрашна, Аурелиано Втори се изтощаваше от толкова говорене и смях. Преспяха четири часа. Когато се събудиха, всеки изпи по един сок от петдесет портокала, по осем литра кафе и трийсет сурови яйца. На второто разсъмване, след много безсънни часове и след като бяха олапали две прасета, един грозд банани и четири сандъка шампанско, Слоницата се усъмни, че Аурелиано Втори, без да съзнаваме открил начин, но по абсурдния път на пълната безотговорност. Значи, беше по-опасен, отколкото тя си мислеше. Обаче когато Петра Котес занесе на масата два печени пуяка, Аурелиано Втори беше на една стъпка от задръстването.

— Ако не можете, не яжте повече — рече Слоницата. — Наравно сме.

Каза го от все сърце, разбирайки, че и тя не може да изяде вече нито хапка поради угризението на съвестта, че предизвиква смъртта на противника. Но Аурелиано Втори го изтълкува като ново предизвикателство и нагълта от пуяка доста повече, отколкото позволяваше неговата невероятна вместимост. Изгуби свят. Падна ничком в чинията с кости, забълва парчета кучешка пяна през устата и се задави в предсмъртни хъркания. Сред мрачините усети, че го хвърлят от най-високото на една кула към някаква бездънна пропаст и в

последното лумване на умствена яснота съзна, че в края на онова несвършващо падане го чака смъртта.

— Занесете ме при Фернанда — можа да каже.

Приятелите, които го оставиха в къщата, помислиха, че е изпълнил обещанието на съпругата си да не умре в леглото на държанката. Петра Котес бе намазала с боя лачените чепици, които той искаше да носи в ковчега, и вече търсеше някой, който да ги отнесе, когато отидоха да ѝ кажат, че Аурелиано Втори бил вън от всякаква опасност. Наистина, възстанови се за по-малко от седмица, а след петнайсет дни празнуваше с неподобна веселба събитието на своето оцеляване. Продължи да живее в дома на Петра Котес, ала навестяваше Фернанда всеки ден и понякога оставаше да се храни в семейството, като че ли съдбата бе обърнала положението и го бе оставила за съпруг на държанката и за любовник на съпругата.

Това бе почивка за Фернанда. В досадите на изоставеността единствените ѝ развлечения бяха упражненията на клавесин през време на обедния сън и писмата от децата. В подробните вести, които им пращаше всеки петнайсет дни, нямаше нито ред истина. Тя криеше от тях мъките си. Прикриваше тъгата на една къща, която въпреки светлината върху бетонните, въпреки задухата в два часа след пладне, въпреки честите празнични повеи, които идваха от улиците, все повече и повече заприличваше на грамадната колониална къща на нейните родители. Фернанда се рееше сама сред три живи призрака и мъртвия призрак на Хосе-Аркадио Буендия, който понякога отиваше да седне е някакво инквизиторско внимание в полузрака на стаята, докато тя свиреше на клавесина. Полковник Аурелиано Буендия беше една сянка. Откак за последен път излезе на улицата да предложи на полковник Херинелдо Маркес войната без бъдеще, той напускаше работилницата само да иде по малка нужда под кестена. Не приемаше вече посещенията, освен тия на бръснаря през три седмици. Хранеше се каквото му занесе Урсула веднъж на ден и макар че продължаваше да майстори златни рибки със същата страст, както преди, спря да ги продава, щом узна, че хората не ги купуват като скъпоценности, а като исторически светини. Бе направил в двора клада с куклите на Ремедиос, които красяха спалнята му от деня на неговата женитба. Бдящата Урсула разбра какво вършеше синът ѝ, ала не можа да му попречи.

— Каменно сърце имаш — каза му тя.

— Това не е работа на сърцето — каза той. — Стаята се пълни с молци.

Амаранта тъчеше погребалния си покров. Фернанда не разбираше защо пише случайни писма на Меме и дори ѝ праща подаръци, а не иска и да проговори за Хосе-Аркадио. „Ще умрат, без да узнаят защо“ — отговори Амаранта, когато тя ѝ зададе въпроса чрез Урсула, и онзи отговор пося в сърцето ѝ една загадка, която никога не можа да изясни. Висока, надменна, саблено корава и студена, винаги облечена в изобилни пенливи фусти и с благопристобен вид, който устояваше на годините и лошите спомени, Амаранта изглежда носеше върху челото си пепелния кръст на девствеността. Всъщност носеше го на ръката, върху черната превръзка, която не сваляше дори за спане и която тя самата препираше и гладеше. Животът ѝ минаваше в бродирание на покрива. Човек би рекъл, че тя везе денем и развезва нощем, и то не с надеждата да разгроми по този начин самотата, а тъкмо напротив, за да я поддържа.

Най-голямата грижа, която преживя Фернанда в своите години на изоставеност, беше да не би Меме да отиде за първата ваканция и да не завари Аурелиано Втори в къщата. Задръстването сложи край на онова опасение. Когато Меме се върна, родителите ѝ се бяха договорили не само момичето да вярва, че Аурелиано Втори си е все тъй опитомен съпруг, но и да не забележи тъгата на къщата. Всяка година по два месеца Аурелиано Втори изиграваше ролята си на примерен съпруг и вдигаше веселия със сладоледи и препечени питки, които радостната и палава ученичка оживяваше с клавесина. Беше видно още тогава, че е наследила съвсем малко от характера на майката. Изглеждаше по-скоро второ издание на Амаранта, когато последната не познаваше горчивината и вдигаше на глава къщата с танцовите си стъпки на дванайсет, четиринайсет години, преди тайната ѝ страст по Пиетро Креспи да изкриви окончателно посоката на нейното сърце. Но обратно на Амаранта, обратно на всички, Меме все още не разкриваше самотническата орис на семейството и изглеждаше изцяло съгласна със света, дори когато се заключваше в гостната в два часа подиробед да се упражнява с неотстъпна дисциплина на клавесина. Виждаше се, че ѝ харесва къщата, че прекарва цяла година в мечти за девичата врява,

която предизвикваше нейното пристигане, и че не беше много далече от веселбарското призвание и гостоприемните безчинства на баща си. Първият признак на това бедствено наследство се разкри през третата ваканция, когато Меме се появи в къщата с четири монахини и шейсет и осем съученички, поканени по собствено хрумване и без никакво предизвестие, за да прекарат една седмица подомашному.

— Какво нещастие! — завайка се Фернанда. — Това създание е ужасно като баща си!

Наложи се да поискат легла и хамаци от съседите, да установят девет смени на масата, да определят разписания за банята и да намерят четирийсет табуретки на заем, та момичетата в сини униформи и мъжки чепици да не подхвъркват по цял ден насам-натам. Поканата бе цял провал, защото шумните ученички едва свършваха да закусват, когато вече трябваше да почват смените за обеду, и после за вечерята и цялата седмица можаха да направят само една разходка до насажденията, Привечер монахините биваха изтощени, неспособни да се помръднат и дадат още една заповед, а навалицата от неуморни млади момичета все още беше по двора и пееше блудкави школки химни. Един ден насмалко не премазаха Урсула, която се запъваше да бъде полезна тъкмо където най-много пречи. Друг ден монахините дигнаха врява, защото полковник Аурелиано Буендия се изпика под кестена, без да го е грижа, че ученичките били на двора. Амаранта без малко да посее суматоха, защото една от монахините влезе в кухнята, когато тя подсолваше супата, и единственото, което ѝ дойде наум, бе да пита какво били ония шепи бял прах.

— Арсеник — каза Амаранта.

През нощта на своето идване учащите така се заплетоха в стремежа си да отидат донужника преди да легнат, че в един часа след полунощ още влизаха последните. Фернанда тогава закупи седемдесет и две цукала, но само успя да превърне нощното затруднение в утринно, защото още от разсъмване пред нужника имаше дълга редица момичета, всяко с цукалото си в ръка, чакащо ред да го измие. Макар неколцина да пострадаха от треска и на някои да се заразиха ухапванията от комари, по-голямата част показаха несломима съпротива срещу най-мъчителните препятствия и дори по време на най-голямата горещина тичаха из градината. Когато най-сетне си отидоха, цветята бяха

изпотрошени, мебелите изпочупени и стените покрити с надписи и рисунки, но Фернанда им прости поразииите, облекчена от заминаването. Върна взетите на заем легла и табуретки и прибра седемдесет и двете цукала в стаята на Мелкиадес. Заключената стая, около която някога се въртеше духовният живот на къщата, оттогава стана известна като стаята с цукалата. За полковник Аурелиано Буендия това беше най-подходящото име, защото докато останалата част от семейството продължаваше да се учудва, че стаята на Мелкиадес е неприкосновена за праха и разрухата, той я виждаше превърната в бунище. Все пак не изглеждаше, че го интересува кой е правият, и ако узна за участието на стаята, то бе, защото Фернанда минаваше напред-назад и смущаваше работата му цял ден следобед, за да прибере цукалата.

Из ония дни Хосе-Аркадио Втори отново се появи в къщата. Отминаваше по пруста, без да поздрави никого, и се заключваше в работилницата да разговаря с полковника. Макар че не можеше да го види, Урсула обследваше потракването на надзирателските му ботуши и я изненадваше непреодолимото разстояние, което го делеше от семейството, включително от брата-близък, с когото в детството разиграваше остроумни игри на обърквания и с когото нямаше вече никаква обща черта. Беше източен, тържествен и имаше замислен вид и тъга на сарацинец, и зловещ отблясък по лицето с цвят на есен. Той най-много приличаше на майка си, Санта София де ла Пиедад. Урсула се упрекуваше заради склонността си да го забравя, когато говореше за семейството, но щом отново го усети в къщата и забеляза, че полковникът го приема в работилницата през работно време, отново проучи старите си спомени и потвърди вярването, че в някой миг от детството се е разменил с брата близък, защото тъкмо той, а не другият, трябваше да се нарича Аурелиано. Никой не познаваше подробностите от неговия живот. По едно време се узна, че не живеел на определено място, че развъждал петли в дома на Пилар Тернера и че понякога оставал да преспива там, но почти винаги прекарвал нощта из стаите на френските матрони. Живееше наслука, без чувства, без стремежи, като някаква блуждаеща звезда из планетната система на Урсула.

По същество Хосе-Аркадио Втори не беше член на семейството, нито пък би могъл да бъде на някое друго още от далечната предутрин,

когато полковник Херинелдо Маркес го заведе в казармата не да види разстрел, а да не забрави за цял живот тъжната и малко подигравателна усмивка на разстреляния. Онова не беше само най-старият му спомен, но и единственият от неговото детство. Другия — за един старец със старовремско елече и шапка с гарванова периферия, който разказваше чудеса пред ослепителен прозорец, той не успяваше да постави в никаква епоха. Беше някакъв неуверен спомен, изцяло лишен от поучения или носталгия, противно на спомена за разстреляния, който в действителност бе определил посоката на неговия живот, и със стареенето се завръщаше в паметта му все по-ясен, като че ли отминаването на времето полека-лека го бе приближило. Урсула се помъчи да използва Хосе-Аркадио Втори, за да накара полковник Аурелиано Буендия да напусне своето затворничество. „Придумай го да отиде на кино — казваше му тя. — Макар да не му харесват филмите, поне ще има възможност да подиша чист въздух.“ Но скоро си даде сметка, че той е толкова безчувствен за нейните молби, както би могъл да бъде полковникът, и че те бяха обковани от една и съща непроницаемост за чувствата. Макар че нито тя, нито някой друг никога не узна за какво говореха в дългите заключения в работилницата, тя проумя, че двамата са единствените членове на семейството, които изглеждаха свързани от родство.

Истината е, че и Хосе-Аркадио Втори не би могъл да изкара полковника от неговата заключеност. Ученическото нахълтване бе прехвърлило пределите на търпението му. Под предлог, че съпружеската спалня се намирала на произвола на молците, въпреки унищожаването на вкусните кукли на Ремедиос, той окачи хамак в работилницата и тогава взе да я напуска само за да иде на двора по нужда. Урсула не успяваше да скърпи с него що-годе разговор. Знаеше, че не поглежда чиниите с ядене, а ги слага на края на тезгяха, докато довърши рибката, и не го засягаше дали супата лоясва и дали месото изстива. Закоравяваше, все повече и повече, откак полковник Херинелдо Маркес отказа да го последва в една старческа война. Заклучи се с резе вътре в самия себе си, а семейството накрая взе да мисли за него като за мъртвец. Вече не видяха у него човешко отношение до единайсети октомври, когато излезе на входната врата да види шествието на някакъв цирк. Онзи работен ден бе за полковник

Аурелиано Буендия еднакъв с всички други през последните му години. В пет часа сутринта го разбуди врявата на жабите и щурците от външната част на зида. Ръменето упорствуваше още от събота и не бе имал нужда да чуе ситното му шушнене по листата на градината, защото тъй или иначе, беше го усетил в студа на костите си. Беше, както винаги, загърнат във вълненото одеяло и с дългите гащи от суров памук, които продължаваше да носи от удобство, макар че заради прашната им отживялост той самият ги наричаше „готски гащи“. Обу тесните панталони, ала не си стегна вървите, нито сложи върху яката на ризата златното копче, което носеше винаги, защото имаше намерение да се изкъпе. После закачули одеялото на главата си, среса с пръсти струйналия мустак и отиде по малка нужда в двора. Оставаше толкова много до изгрев слънце, че Хосе-Аркадио Буендия все още дремеше под прогнилия от ръменето палмов навес. Той не го видя, както не беше го видял никога, нито чу няколкото неразбираеми думи, които му отправи видението на неговия баща, когато се пробуди стреснато от струята гореща пикоч, изпръскала обувките му. Остави къпането за по-късно, не поради студа и влагата, а заради потискащата октомврийска мъгла. На връщане към работилницата долови мириса на фитил от печката, която палеше Санта София де ла Пиедад, и почака в кухнята да се свари кафето, за да отнесе своята голяма чаша без захар. Санта София де ла Пиедад го попита, както всяка сутрин, какъв ден от седмицата е и той отговори, че е вторник, единайсети октомври. Видя неустрашимата жена, позлатена от сиянието на огъня, която сякаш нито в този, нито в никой друг миг от своя живот не съществуваше напълно, и си спомни отведнъж, че един единайсети октомври, в разгара на войната, го пробуди грубата увереност, че жената, с която бе спал, е мъртва. Беше вярно, и той не забравяше датата, защото и тя го бе запитала един час преди това какъв ден е. Въпреки възпоминанието и тоя път не си даде сметка до каква степен го бяха изоставили предзнаменованията и докато се вареше кафето, продължи да мисли от чисто любопитство, ала без ни най-малка опасност от носталгия, за жената, чието име не узна никога и чието лице не видя приживе, защото бе стигнала до хамака му, препъвайки се о тъмнината. Обаче в празнотата на толкова жени, които пристигнаха в неговия живот по един и същи начин, той не си спомни, че тъкмо тя, в безумието на първата среща, за малко не потъна в

собствените си сълзи, и че само един час преди да умре, се бе заклела да го обича до смърт. Вече не помисли за нея, нито за никоя друга, след като влезе с димяща чаша в работилницата и запали светлината да преброи златните рибки, които пазеше в тенекиена съдина. Бяха седемнайсет. Откак реши да не ги продава, продължи да изработва по две рибки на ден, а когато достигаше двайсет и четири, отново ги претопяваше в тигела, за да почне да ги прави отново. Работи цяла сутрин, погълнат, без да мисли за нищо, без да осъзнае, че в десет часа дъждът усили и някой мина пред работилницата, викайки да затворят вратите, за да не се наводняла къщата, и без да съзнава дори самия себе си, чак докато Урсула влезе с обяда и загаси светлината.

— Какъв дъжд! — рече Урсула.

— Октомври — рече той.

Казвайки това, той не вдигна поглед от първата за деня рибка, защото изработваше рубините на очите. Едва когато привърши и я сложи при другите в съдината, взе да сърба супата. После изяде, съвсем бавно, мръвката месо, сготвено с лук, белия ориз и резените пържени банани — всичко заедно в една и съща чиния. Апетитът му не се променяше нито при най-добрите, нито при най-суровите обстоятелства. Свършил обяда, изпита неспокойството на безделието. От своего рода научен предразсъдък никога не работеше, нито четеше, нито се къпеше, нито правеше любов, преди да са изтекли два часа за храносмилане, и това беше толкова вкоренено вярване, че неведнъж той забави военни действия, за да не подложи войската на опасностите от някое задръстване. Тъй че легна в хамака, вадейки калта от ушите с ножче за острене на моливи, и след няколко минути заспа. Присъни му се, че влиза в празна къща с бели стени и го разтревожи досадата, че е първото човешко същество, влязло в нея. В съня си припомни, че е сънувал същото предната нощ и много нощи през последните си години, и узна, че със събуждането образът се е изтрил от паметта му, защото оня завръщаш се сън имаше добродетелта да не бъде спомнян, освен вътре в самия сън. Наистина след миг, когато бръснарят подвижна пред вратата на работилницата, полковник Аурелиано Буендия се разбуди с впечатлението, че неволно е проспал няколко кратки секунди и че не е имал време да сънува нищо.

— Днес не — каза той на бръснаря. — Ще се видим в петък.

Имаше тридневна брада, прошарена с бял мъх, ала не смяташе за необходимо да се бръсне, щом в петък щеше да се подстригва и можеше да направи всичко наведнъж. Лепкавата пот от нежелания следобеден сън съживи в подмишниците му белезите от слепите циреи. Дъждът бе престанал, но слънцето все още не се показваше. Полковник Аурелиано Буендия звучно се уригна, което възвърна на небцето му киселината от супата и което бе като заповед за организма да наметне одеялото и да отиде в нужника. Там остана повече от необходимото време, приклепнал върху плътната вкисналост, която се изкачваше от дървения сандък, чак докато навикът му посочи, че е време да поднови работата. По време на клечането отново си припомни, че е вторник и че Хосе-Аркадио Втори не е идвал в работилницата, защото беше ден за плащане в чифлиците на банановото дружество. Този спомен, както всички други през последните години, го отведе, ни в клин, ни в ръкав, да мисли за войната. Спомни си, че полковник Херинелдо Маркес някога бе обещал да му намери кон с бяла звезда на челото и че никога после не стана дума за това. После се отплесна към разпръснати случки, ала ги възкреси, без да ги окачествява, тъй като, не можейки да мисли за друго нещо, бе научил да мисли ледено безстрастно, та незаличимите спомени да не нараняват никакво чувство. На връщане от работилницата видя, че въздухът започва да изсъхва и реши, че моментът е добър да се изкъпе, но Амаранта го бе изпреварила. И започна втората рибка за деня. Изработваше опашката, когато слънцето се показа с такава сила, че яснотата изскърца като платноходка. Измитият от тридневното ръмене въздух се изпълни с хвърчащи мравки. Осъзна, че му се иска да иде по малка нужда, а се стиска, докато досглоби рибката. Отиваше към двора, в четири и десет, когато чу далечните медни инструменти, бумканията на тъпана и ликуването на децата и за пръв път от младини насам съзнателно стъпи в един капан на носталгията и съживи чудното следпладне с циганите, когато баща му го заведе да види леда. Санта София де ла Пиедад заряза работата в кухнята и изтича към вратата.

— Това е циркът — извика тя.

Вместо при кестена полковник Аурелиано Буендия отиде също до входната врата и се размеси със зяпачите, които се любуваха на шествието. Видя облечена в злато жена върху темето на слон. Видя

тъжна едногърба камила, видя облечена в холандско платно мечка, която тактуваше на музиката с черпак и тенджера. Видя смешниците да правят маймунджилъци на опашката на шествието и видя отново лицето на своята жалка самота, когато всичко отмина и не остана нищо друго освен светлото пространство на улицата и пълният с хвърчащи мравки въздух, и няколко зяпачи, надзъртащи в бездната на неизвестността. Тогава отиде при кестена, мислейки си за цирка, и докато пикаеше, помъчи се да продължи да мисли за цирка, ала вече не намираше спомена. Свря глава между раменете като пиленце и остана неподвижен, опрял чело о ствола на кестена. Семейството не научи чак до другия ден, в единайсет по обед, когато Санта София де ла Пиедад отиде да изхвърли боклука в задния двор и ѝ направи впечатление, че лешоядите се спускаха.

>

* * *

Последната ваканция на Меме съвпадна с жалейката за смъртта на полковник Аурелиано Буендия. В затворената къща нямаше място за веселби. Приказваше се шепнешком, ядеше се в мълчание, казваха молитвата по три пъти на ден и дори упражненията на клавесин в горещината на следобедната почивка имаха погребално звучене. Въпреки тайната си враждебност срещу полковника, именно Фернанда заложи строгостта на онази жалейка, изненадана от тържествеността, с която правителството възхвали паметта на мъртвия враг. Аурелиано Втори, както обикновено, отново взе да спи в къщата, докато мине ваканцията на дъщеря му, и навярно Фернанда направи нещо, за да възстанови предимствата си на законна съпруга, защото на следната година Меме завари една току-що родена сестричка, която кръстиха против волята на майката с името Амаранта-Урсула.

Меме беше свършила учението. Дипломата, удостоверяваща я като концертираща артистка на клавесин, бе потвърдена от виртуозността, с която изпълни прочути теми от XVII век на веселието, уредено да се отпразнува завършването ѝ, с което се сложи край на скръбта. Гостите се възхитиха повече на рядката ѝ двойственост, отколкото на нейното

изкуство. Лекомисленият и дори малко детинският ѝ нрав не изглеждаше подходящ за никаква сериозна дейност, но когато седнеше пред клавесина, тя се превръщаше в друго момиче, чиято непредвидена зрелост ѝ даваше вид на възрастен. Такава бе винаги. Всъщност нямаше определено призвание, но посредством непреклонна дисциплина бе постигнала най-високи оценки, за да не се противи на майка си. Биха могли да ѝ наложат изучаването на каквото и да било друго нещо и постиженията щяха да бъдат същите. Още от съвсем малка я дразнеше строгостта на Фернанда, навикът ѝ да решава вместо другите, и би била способна на много по-сурова жертва, отколкото уроците по клавесин, само и само да не се сблъсква с нейната неотстъпчивост. В заключителното тържество на нея ѝ се видя, че пергаментът с готически шрифт и рисувани заглавки я освобождава от едно задължение, което бе приела не толкова от послушание, отколкото от изгода, и си помисли, че оттогава насетне дори упоритостта на Фернанда няма да се загрижи отново за инструмент, който и монахините считаха за музейна вкаменелост. В първите години помисли, че пресмятанията ѝ са погрешни, защото след като приспа половината град не само в гостната стая, но и на каквито да е благотворителни вечеринки, училищни събрания и родолюбиви възпоминания, провеждани в Макондо, майка ѝ продължаваше да кани всеки новодошъл, за когото предполагаше, че ще е способен да оцени добродетелите на дъщерята. Само след смъртта на Амаранта, когато семейството отново се заключи за известно време в жалейка, Меме можа да затвори клавесина и да забрави ключа в някакъв дрешник, без Фернанда да си прави труд да проверява именно кога, нито пък по чия вина се бе загубил. Меме издържа нагледните доказателства със същия стоицизъм, с който се посвети на учението. Това бе цената на нейната свобода. Фернанда беше предволна от кротостта ѝ и толкова горда от възхищението, което събуждаше нейното изкуство, че никога не се противопостави къщата да е пълна с приятелки и дъщеря ѝ да прекарва следобеда в насажденията и да отива на кино с Аурелиано Втори или доверени госпожи, стига отец Антонио-Исабел да е разрешил филма от амвона. В онези мигове на отмора се разкриваха истинските вкусове на Меме. Щастieto ѝ беше в противоположния край на дисциплината, в шумните веселия, в одумвания на влюбени, продължителни заключвания с приятелки,

където се учеха да пушат и разговаряха за мъжки работи и където веднъж попрехвърлиха с три шишета ром от захарна тръстика и накрая се съблякоха да мерят и сравняват частите на телата си. Никога няма да забрави Меме вечерта, когато влезе в къщата, дъвчейки корени от сладник, и без да забележат нейното смущение, седна до масата, където Фернанда и Амаранта вечеряха, без да си продумат дума. Бе прекарала два страхотни часа в спалнята на една приятелка, сред плачове от смях и страх, и от другата страна на безизходицата бе намерила странното чувство за храброст, което ѝ трябваше, за да избяга от колежа и да каже на майка си — с тия или с други думи, — че тя добре може да си направи клизма с клавесина. Седнала на почетното място зад масата, гълтайки пилешки бульон, който падаше в стомаха ѝ като възкресяващ еликсир, Меме видя тогава Фернанда и Амаранта обвити в обвинителния полъх на действителността. Трябваше да направи голямо усилие, за да не им хвърли в лицето техните подмилквания, тяхната духовна беднота, техните бълнувания за величие. Още през втората ваканция бе научила, че баща ѝ живее в къщата само за да пази благоприличие, и нали знаеше що за стока е Фернанда, когато се изхитри по-късно да се запознае с Петра Котес, даде право на баща си. И тя би предпочела да бъде дъщеря на държанката. Затъпяла от напиването, Меме мислеше с наслада за шумната разправия, която би дигнала, ако в оня момент изразеше своите мисли и толкова силно бе дълбокото задоволство от това лукавство, че Фернанда го забеляза.

— Какво ти става? — попита тя.

— Нищо — отговори Меме. — Едва сега откривам колко ви обичам и двете.

Амаранта се уплаши от очевидния товар омраза, който носеше обяснението. Но Фернанда се почувствува толкова потресена, та ѝ се стори, че полудява, когато Меме се пробуди посред нощ с цепеща се от болки глава и удавена в жлъчни повръщания. Даде ѝ стъкълце с боброво масло, сложи ѝ лапи на корема и торби с лед на главата и я принуди да пази диета и петдневно заключване, повелени от новия ѝ причудлив френски лекар, който след като я преглежда повече от два часа, стигна до мъгливото заключение, че имала присъщо за жена смущение. Напусната от храбростта, в някакво жалко състояние на обезсърченост, на Меме не ѝ оставаше нищо друго освен да търпи. Вече напълно сляпа,

но все още дейна и прозорлива, Урсула единствена предусети точното определение на болестта. „За мене — си рече тя — тия същите неща ги дават на пияните.“ Ала не само отхвърли догадката, но се и укори за лекотата на своето мислене... Аурелиано Втори почувствува усукване на съвестта, когато видя унижителното състояние на Меме, и си обеща в бъдеще да се грижи повече за нея. Така се роди връзката на весело другарство между бащата и дъщерята, която отърва него, за известно време, от горчивата самота на пируванията, а нея от опекунството на Фернанда, без да ѝ се налага да предизвиква домашната разпра, която вече изглеждаше неизбежна. Аурелиано Втори тогава отлагаше всякакво задължение, за да бъде с Меме, да я води на кино или на цирк, и ѝ отделяше по-голямата част от своето безделие. В последно време пречката на нелепата пълнота, която вече не му позволяваше да си връзва връзките на обувките, и невъздържаното задоволяване на всякакви апетити бяха почнали да вкиселяват неговия нрав. Откриването на дъщерята възстанови някогашното му веселие, а удоволствието да бъде с нея го отстраняваше полека-лека от прахосничеството. Меме се разпукваше в плодна възраст. Не беше красива, както никога не беше и Амаранта, но в замяна беше мила, без усложнение и имаше добродетелта да се харесва още от първия миг. Имаше съвременен дух, който нараняваше старовремската сдържаност и зле прикриваното свидливо сърце на Фернанда и който пък Аурелиано Втори с удоволствие покровителствуваше. Не друг, а той реши да я изведе от спалнята, която заемаше още от момиче и където плахите очи на светиите продължаваха да подхранват нейните стракове на млада девойка, и ѝ обзаведе стая с престолно легло, широка тоалетка и копринени завеси, без да се досети, че прави второ издание на помещението на Петра Котес. Беше такъв прахосник с Меме, че дори не знаеше колко пари ѝ предоставя, защото тя самата ги измъкваше от джобовете му, и я държеше в течение на всякаква разкрасяваща новост, която идваше в управленията на банановото дружество. Стаята на Меме се изпълни с възглавнички от пемза за лъскане на нокти, ролки за коси, прах за зъби, капки за очи, които карат погледа да чезне, и толкова и тъй модни козметични средства и прибори за красота, че всеки път, когато Фернанда влезеше в спалнята, възмущаваше се при мисълта, че тоалетката на дъщеря ѝ сигурно е еднаква с тия на френските матрони.

Обаче в ония дни Фернанда бе поделила времето си между малката Амаранта-Урсула, която беше своенравна и болнава, и една вълнуваща преписка с невидимите лекари. Тъй че, когато забеляза съзаклятничеството на бащата с дъщерята, единственото обещание, което изтръгна от Аурелиано Втори, бе никога да не води Меме в дома на Петра Котес. Това беше безсмислено предупреждение, защото държанката бе толкова раздразнена от другаруването на любовника ѝ с дъщеря му, че не искаше да знае нищо за нея. Измъчваше я непознатата боязън, сякаш нейният предусет ѝ показваше, че Меме само да пожелае, би могла да постигне онова, което не можа да постигне Фернанда: да я лиши от една любов, която тя вече считаше за осигурена чак до смъртта. За пръв път трябваше да търпи Аурелиано Втори дебелоочията и свирепите опявания на държанката и дори се побоя да не би неговите отнасяни и донасяни сандъци да изминат обратния път за къщата на съпругата. Това не се случи. Никой не познаваше по-добре един мъж, отколкото Петра Котес своя любовник, и знаеше, че сандъците ще останат там, където ги пратят, защото, ако Аурелиано Втори мразеше нещо, то беше да си усложнява живота с поправяния и местения. Тъй че сандъците останаха, където си бяха, а Петра Котес се захвана да отвоюва мъжа, наточила единствените оръжия, с които не можеше да ѝ го оспорва дъщерята. Това също бе ненужно усилие, защото Меме никога не беше имала намерение да се бърка в работите на баща си и ако би го направила, то непременно щеше да е в полза на държанката. Не ѝ оставаше излишно време да досажда никому. Тя самата метеше спалнята и подреждаше леглото, както я научиха монахините. Сутрин се грижеше за дрехите си, взеше в пруста или шиеше на старата ръчна машина на Амаранта. Докато другите спяха подиробедния сън, тя се упражняваше два часа на клавирина, знаейки, че всекидневната саможертва ще поддържа спокойна Фернанда. По същата причина продължаваше да изнася концерти на църковни разпродажби и ученически вечеринки, макар поканите да ставаха все по-редки. Надвечер се оправяше, слагаше си простите костюми и високите и корави обувки с каишки и ако нямаше какво да прави с баща си, отиваше по домовете на приятелките, където оставаше до време за вечеря. Беше изключение Аурелиано Втори да не отиде тогава да я търси и заведе на кино.

Между приятелките на Меме имаше три млади северноамериканки, които разкъсаха обръча на електрифицирания кокошарник и установиха приятелство с момичета от Макондо. Една от тях беше Патриция Браун. Благодарен за гостоприемството на Аурелиано Втори, сеньор Браун отвори пред Меме вратите на своя дом и я покани на съботните танци, единственото място, където гринговците общуваха с местните хора. Когато Фернанда узна, за миг забрави за Амаранта-Урсула и невидимите лекари и разигра цяла мелодрама. „Представи си — каза тя на Меме — какво ще си помисли полковникът в гроба!“ Търсеше, разбира се, подкрепата на Урсула. Но сляпата старица; противно на онова, което всички очакваха, сметна, че нямало нищо укорително Меме да присъствува на танците и да поддържа приятелство със северноамериканките от нейната възраст, стига да запазела твърдостта на своята преценка и да не давала да я покръстят в протестантското боговерие. Меме схвана много добре мисълта на прабабата и на другия ден след танците ставаше по-рано от обичайно, за да се черкува. Притовопоставянето на Фернанда издържа до деня, когато Меме я обезоръжи с известието, че северноамериканците искали да я чуят как свири на клавесина. Инструментът още веднъж бе изваден от къщата и откаран в дома на сеньор Браун, където наистина младата концертираща артистка получи най-искрени ръкопляскания и най-възторжени поздравления. Оттогава не само я канеха на танците, но и на неделните къпания в плавалнята веднъж седмично. Меме се научи да плува като професионалист, да играе на тенис и да яде шунка от Вирджиния с резени ананас. Сред танци, къпания и тенис тя изведнъж взе да се оправя с английския. Аурелиано Втори толкова се въодушеви от напредъка на дъщерята, че купи от един пътуващ продавач шесттомна английска енциклопедия с многобройни цветни илюстрации, която Меме четеше в свободните си часове. Четенето зае вниманието, което преди отреждаше на одумванията на влюбени или на експерименталните заключения с приятелки, не защото си го наложи като дисциплина, а защото вече бе загубила всякакъв интерес да разяснява загадки, които са обществено достояние. Спомняше си за напиването като за детинско приключение и й се виждаше толкова забавно, че го разправи на Аурелиано Втори, а на него му се стори толкова забавно, колкото и на нея. „Ако научеше майка ти“ — каза й

той, задавяйки се от смях, както ѝ казваше винаги, когато му правеше признание. Той я бе накарай да обещае, че със същото доверие ще го постави в течение на първото си приятелство е момче и Меме му бе разправила, че ѝ допада един червенокос северноамериканец, който отишъл да прекара ваканцията при родителите си. „Ама че работа — изсмя се Аурелиано Втори. — Ако научеше майка ти!“ Но Меме му разказа също, че момчето се било завърнало в своята страна и повече не дало признаци на живот. Зрелостта на нейните преценки закрепил домашния мир, Аурелиано Втори тогава посвещаваше повече часове на Петра Котес и макар тялото и душата да не му позволяваха пирувания като предишните, не губеше случай да ги вдига и да изважда от калъфа акордеона, който вече имаше няколко клавиша омотани с връзки за обувки. В къщата Амаранта взеше нескончаемия си покров, а Урсула оставяше да бъде мъкната от своята грохналост към дъното на мрачините, където все тъй видимо беше единствено привидението на Хосе-Аркадио Буендия под кестена. Фернанда заздрави властта си. Ежемесечните писма до сина ѝ Хосе-Аркадио не носеха тогава и ред лъжа и само криеше от него преписката с невидимите лекари, които бяха определили болестта ѝ като доброкачествен тумор в дебелото черво и я подготвяха да ѝ приложат телепатична намеса.

Човек би рекъл, че под уморената стряха на Буендиовци има всекидневно щастие и мир за много дни напред, ако ненавременната смърт на Амаранта не беше предизвикала нова разправия. Това бе неочаквано събитие. Макар стара и отдалечена от всички, тя все още изглеждаше твърда и изправена, а и с каменното здраве, което бе имала винаги.

Никой не узна мислите ѝ след онзи подиробед, когато отблъсна окончателно полковник Херинелдо Маркес и се заключи да плаче. Когато излезе, бе изчерпала всичките си сълзи. Не я видяха да плаче при изкачването на Ремедиос красивата в небето, нито при изстребването на Аурелиановците, нито при смъртта на полковник Аурелиано Буендия, човека, когото тя най-много обичаше на този свят, макар че можа да му го покаже едва когато намериха неговия труп под кестена. Помогна да вдигнат тялото, облече го с воинските му труфила, избърсна го, среса го и слепи мустака му по-добре, отколкото самият той го правеше в годините си на слава. Никой не помисли, че има любов в онова

действие, защото бяха привикнали Амаранта да се отнася свойски с обредите на смъртта. Фернанда се възмущаваше, че Амаранта не разбирала връзките на католицизма с живота, а само връзките му със смъртта, сякаш той не е религия, а някакъв справочник от погребални условности. Амаранта беше прекалено оплетена в дракалиците на своите спомени, за да проумее ония хвалебствени тънкости. Бе стигнала до старостта, запазвайки живи всичките си носталгии. Когато слушаше валсовете на Пиетро Креспи, изпитваше същото желание да плаче, което почувствува в ранната си младост, сякаш времето и назиданията не бяха послужили за нищо. Ролките с музика, които тя самата бе изхвърлила на бунището под предлог, че гниели от влага, продължаваха да се въртят и удрят с чукчета в паметта ѝ. Беше опитала да ги потопа в блатната страст, която си позволи с племенника Аурелиано-Хосе, и беше опитала да се укрие в спокойното и мъжествено покровителство на полковник Херинелдо Маркес, ала не бе успяла да ги разгроми дори с най-отчаяната постъпка на своята старост, когато къпеше малкия Хосе-Аркадио три години, преди да го пратят в семинарията, и го милваше не както може да го прави баба с внук, а както би го направила жена с мъж, както се разправяше, че го правели френските матрони, и както тя поиска да го прави с Пиетро Креспи на дванайсет, на четиринайсет години, когато го видя с панталоните му за танц и магическата пръчица, с която отмерваше такта на метронома. Понякога я болеше, че е оставила при своето минаване онази бъркотия от мерзост и понякога толкова я вбесяваше, че си бодеше пръстите с иглите, но повече я болеше и повече я вбесяваше и повече я огорчаваше благоуханният и червясал бъзак на любовта, който мъкнеше към смъртта. Както полковник Аурелиано Буендия мислеше за войната, без да може да го избегне, тъй и Амаранта мислеше за Ребека. Но докато брат ѝ бе успял да обезплоди спомените, тя само бе успяла да ги попари. Единственото, за което моли бога в продължение на много години бе да не ѝ праща наказанието да умре преди Ребека. Всеки път, щом минеше край нейната къща и забележеше напредването на разрухата, тя се наслаждаваше при мисълта, че господ я чува. Един следобед, когато шиеше в пруста, нападна я увереността, че тя ще бъде седнала на това място, в същото положение и под същата тая светлина, когато ще ѝ донесат известието за смъртта на Ребека. И седна да го чака, както

някой чака някое писмо, и беше вярно, че по онова време изскубваше копчета, за да ги пришива пак, тъй че безделието да не направи по-дълго и мъчително очакването. Никой не разбра в къщата, че тогава Амаранта тъчеше скъпоценен погребален покров за Ребека. По-късно, когато Аурелиано Тъжни разказа, че я бил видял превърната в образа на бродница, с напукана кожа и няколко жълтеникави нишки върху черепа, Амаранта не се изненада, защото описаното видение бе същото, което тя от дълго време си въобразяваше. Бе решила да възстанови трупа на Ребека, за прикрие с парафин пораженията върху лицето и да му направи перука от косите на светиите. Ще измайстори един красив труп, с ленения покров и ковчег, подплатен в плюш и с пурпурни повивки, и в разкошно погребение ще го остави на разположение на червеите. Изработи плана с толкова омраза, че я разтърси мисълта, че би го направила по същия начин, ако беше от любов, ада не се остави да бъде замаяна от объркването, и продължи да усъвършенствува подробностите тъй щателно, че стана повече от специалист, превърна се във виртуоз на обредите на смъртта. Единственото, което не взе предвид в страховитите си предначертания беше, че въпреки умоляванията към господата бога можеше да умре преди Ребека. Тъй и стана. Но в крайния миг Амаранта не се почувствува сломена, а напротив — освободена от всякаква горчивина, защото смъртта ѝ отреди предимството да я извести няколко години предварително. Видя я, едно палещо пладне, да шиє с нея в пруста малко след като Меме замина за колежа. Позна я веднага, и нямаше нищо ужасяващо в смъртта, защото беше облечена в синьо дългокоса жена, с малко старомоден вид и известна прилика с Пилар Тернера по времето, когато им помагаше в кухненските работи. На няколко пъти Фернанда беше там и не я видя, макар да беше толкова действителна, толкова човешка, че неведнъж помоли Амаранта за услугата да ѝ вдене иглата. Смъртта не ѝ каза кога ще умре, нито дали нейният час е белязан преди тоя на Ребека, а ѝ заповяда да почне да тъче собствения си погребален покров идния шести април. Позволи ѝ да го направи толкова сложен и толкова изящен, колкото си иска, но толкова честно, колкото би направила този на Ребека, и я предупреди, че ще умре без болка, без страх, без горчивина, привечер, в деня, когато го свърши. Мъчейки се да изгуби по възможност най-голямо количество време Амаранта поръча преди от

тънък бял лен и сама изработи платното. Направи го толкова внимателно, че само тази работа ѝ отне четири години. После захвана везмото. С приближаването на неизбежния край тя разбираше, че само някакво чудо ще ѝ позволи да продължи работата отвъд смъртта на Ребека, но самата съсредоточеност ѝ достави спокойствието, което ѝ бе нужно, за да възприеме мисълта за неуспех. Тогава проумя омагьосания кръг от златни рибки на полковник Аурелиано Буендия. Светът се сведе до повърхността на кожата ѝ, а отвътре тя остана недосегаема за всякаква горчилка. Заболя я, че не е направила това разкритие преди много години, когато все още бе възможно да пречисти спомените и да възстанови вселената в нова светлина и да възкресява, без да потръпва, лавандуловия мирис на Пиетро Креспи надвечер, и да изтръгне Ребека от нейния окаян сос — не от омраза, нито от любов, а от безмерното разбиране на самотата. Злобата, която долови една вечер в думите на Меме, я развълнува, не защото я засегна, а защото се почувствува повторена в друга ранна младост, привидно толкова чиста, колкото навярно е изглеждала нейната, но вече опорочена от злоба. Но тогава задоволството от собствената ѝ участ беше толкова дълбоко, че не я обезпокои дори увереността, че са преградени всички възможности за поправяне. Единствената ѝ цел бе да свърши покрова. Вместо да го бави с безполезна изящества, както стори отначало, тя ускори работата. Седмица преди това пресметна, че ще направи последния бод през нощта на четвърти февруари, и без да разкрива причината, предложи на Меме да избърза с концерта на клавесин, който бе предвидила за другия ден, но тя не ѝ обърна внимание. Амаранта потърси начин да се забави четирийсет и осем часа и дори помисли, че смъртта ѝ угодничи, защото през нощта на четвърти февруари буря повреди електростанцията. Ала на следващия ден, в осем часа сутринта, тя направи последния бод в най-изящното изделие, което някоя жена някога е довършвала, и оповести без ни най-малък драматизъм, че ще умре надвечер. Не само предупреди семейството, но и цялото население, защото Амаранта си бе въобразила, че може да се поправи един мерзък живот с една последна услуга към света, и помисли, че най-добрата е да отнесе писма на мъртъвците.

Новината, че Амаранта Буендия ще отплува по здрач и ще отнесе пощата на смъртта, се разпространи из Макондо преди пладне, а в три

часа следобед в стаята имаше сандък, пълен с писма, Които не поискаха да пишат, проводиха по Амаранта устни заръки, и тя ги записа в едно тефтерче с името и датата на смъртта на получателя. „Не се безпокойте — успокояваше тя подателите, — първото нещо, което ще направя, щом пристигна, е да питам за него и да му предам вашата заръка.“

Изглеждаше истински фарс, Амаранта не показваше никакво смущение, нито пък най-лек признак на болка, а дори изглеждаше малко подмладена от изпълнения дълг. Беше толкова изправена и стройна, както винаги. Да не бяха вкоравените скули и липсата на няколко зъба, би изглеждала много по-млада, отколкото бе в действителност. Сама разпореди да напъхат писмата в засмолена кутия и посочи начина, по който трябва тя да бъде поставена в гроба, за да се предпази най-добре от влагата. Заранта бе повикала дърводелец, който ѝ взе мерки за ковчег, права в гостната, сякаш за рокля. Такава устремност се пробуди у нея в последните часове, че Фернанда я прие като подигравка с всички. Урсула, отдавна разбрала, че Буендиовци умират, без да боледуват, не се усъмни, че Амаранта е имала предзнаменованието на смъртта, но всеки случай измъчи я страхът да не би в суетенето с писмата и мъчителното безпокойство да пристигнат по-скоро, умопомрачените податели да я погребат жива. Тъй че се зае да очисти къщата, разправяйки се с викове с нахалниците, и в четири часа следобед вече го бе постигнала. По това време Амаранта доразпределяше нещата си между бедните и само бе оставила върху строгия, нерендосан дъсчен ковчег дрехи за едно преобличане и простите сукнени папуци, които щеше да носи в смъртта. Не отмина тая предвидливост, припомнила си, че когато умря полковник Аурелиано Буендия, трябваше да му купи чифт нови обувки, защото вече бяха му останали само чехлите, които носеше из работилницата. Малко преди пет часа Аурелиано Втори отиде да търси Меме за концерта и се изненада, че къщата е готова за погребението. Ако някой изглеждаше жив в онзи час, това беше спокойната Амаранта, на която времето бе стигнало дори да си изреже мазолите. Аурелиано Втори и Меме се простиха с нея с подигравателно „сбогом“ и ѝ обещаха другата събота да отпируват възкресението. Привлечен от всеобщите слухове, че Амаранта Буендия приемала писма за мъртъвците, отец Антонио-Исабел дойде в пет часа с предсмъртното причастие и трябваше да чака

повече от петнайсет минути, преди умиращата да излезе от банята. Когато я видя да се появява в нощница от индийско хасе и е пусната върху гърба коса, грохналият енорийски свещеник помисли, че това е подигравка, и отпрати послушника. Реши обаче да използва случая, за да изповяда Амаранта след почти двацет години уклончивост.

Амаранта отвърна просто, че не се нуждаела от никакъв вид духовно обслужване, защото съвестта ѝ била чиста. Фернанда се възмути. Без да се пази да не я чуят, тя запита високо какъв ли ужасен грях е сторила Амаранта, че предпочита кощунствената смърт пред срама от признание. Тогава Амаранта легна и принуди Урсула да освидетелствува на всеослушание нейното девство.

— Никой да не се заблуждава — извика тя, за да я чуе Фернанда.

— Амаранта Буендия си отива от този свят, както е дошла.

Вече не се вдигна. Облегната върху големи възглавници, сякаш наистина беше болна, сплете дългите си плитки и ги нави върху ушите, както ѝ бе казала смъртта, че трябва да е в ковчега. После поиска от Урсула огледало и за пръв път в повече от четирийсет години видя своето опустошено от възрастта и мъченичеството лице и се изненада колко много прилича то на умствения образ, който имаше за себе си. Урсула разбра по мълчанието в спалнята, че е започнало да стъмва.

— Прости се с Фернанда — умоляваше я тя. — Една минута помирение означава повече, отколкото цял живот приятелство.

— Вече не си струва трудът — отвърна Амаранта.

Меме не можа да не мисли за нея, когато запалиха светлините над как да е направената сцена и започна втората част от програмата. Насред пиесата някой ѝ предаде на ухото вестта и действието се прекъсна. Когато пристигна в къщи, Аурелиано Втори трябваше с блъскане да си отвори път между тълпата, за да види трупа на старицата-девица, грозна и с лош цвят, с черната превръзка на ръката и обвита в изящния покров. Беше изложен в салона до сандъка с пощата.

Урсула вече не стана след деветте нощи на Амаранта. Санта София де ла Пиедад се зае с нея. Носеше ѝ в спалнята храна, вода от бикса* да се мие и я държеше в течение на всичко, каквото ставаше из Макондо. Аурелиано Втори я посещаваше често и ѝ носеше дрехи, а тя ги слагаше близо до леглото, заедно с най-необходимите неща за всекидневното живеене, тъй че за кратко време си бе построила един свят, който да

стига с ръка. Успя да пробуди голяма обич у малката Амаранта-Урсула, която приличаше досущ на нея и която тя научи да чете. Нейната умствена яснота, сръчността ѝ сама да се оправя караха другите да мислят, че е естествено надвита от тежестта на стоте години, но макар да беше очевидно, че е зле със зрението, никой не подозря, че е напълно сляпа. Тогава разполагаше с толкова време и с толкова вътрешна тишина, за да бди над живота в къщата, че първа си даде сметка за мълчаливата горест на Меме.

[* Дърво, което се вари и силно уханната и ободрителна вода се използва за къпане.]

— Ела насам — ѝ каза тя. — Сега, нали сме самички, изповядай пред тая нещастна старица какво ти е.

Меме отбягна отговора с пресеклив смях. Урсула не настоя, но окончателно потвърди подозренията си когато Меме не я споходи отново. Знаеше, че се приготвя по-рано от обикновено, че няма миг спокойствие, докато очаква часа да излезе на улицата, че по цели нощи се върти из леглото в съседната спалня и че я измъчва кръженето на една пеперуда. Веднъж я чу да казва, че щяла да се види с Аурелиано Втори, и Урсула се изненада, че Фернанда е с толкова плитко въображение, за да не подозре нищо, когато мъжът ѝ отиде в къщи да пита за дъщерята. Прекалено очевидно беше, че Меме си има някак ви скришни работи, неотложни задължения, потиснати копнежи, много преди вечерта, когато Фернанда дигна на глава къщата, защото я заварила да се целува в киното.

Самата Меме ходеше тогава тъй въодушевена, че обвини Урсула в издайничество. Всъщност издаде се сама. Отдавна оставяше, откъдето мине, струя дири, които биха пробудили и най-заспалия, и ако Фернанда толкова се забави да ги открие, то е, защото и тя беше обвита в мъглата на тайните си връзки с невидимите лекари. Дори и така, накрая забеляза дълбоките мълчания, неуместните стряскания, промените в настроението и противоречията на дъщерята. Запъна се в прикрита, но неумолима бдителност. Остави я да ходи с обичайните си приятелки, помагаше ѝ да се облича за съботните увеселения и никога не ѝ зададе неуместен въпрос, който би могъл да я постави нащрек. Имаше вече много доказателства, че Меме върши неща, различни от тия, които известява, но все още не остави да се съзрат подозренията ѝ,

в очакване на решителния случай. Една вечер Меме ѝ извести, че щяла да ходи на кино с баща си. След малко Фернанда чу ракетите на пира и безподобния акордеон на Аурелиано Втори откъм дома на Петра Котес. Тогава се облече, влезе в киното и в сумрака на столовете разпозна дъщеря си. Замайващото вълнение от сполуката ѝ попречи да види мъжа, с когото се целуваше, но успя да долови треперливия му глас сред освиркването и оглушителния кикот на публиката. „Съжалявам, обич моя“ — чу го да казва, измъкна Меме от салона, без да ѝ продума, подложи я на срама да я отведе по шумната Турска улица и я заключи в спалнята.

На другия ден, в шест часа следобяд, Фернанда разпозна гласа на мъжа, който отиде да я посети. Беше млад, мрачен, с тъмни меланхолни очи, които не биха я изненадали толкова, ако бе познавала циганите, и с един бленуващ вид, който на всяка жена с по-невцепенено сърце щеше да е достатъчен, за да разбере основанията на дъщеря си. Носеше съвсем охлузгани ленени дрехи, обезцветени обувки, отчаяно защитени с наложени една върху друга кори от цинквейс, и държеше в ръка гарсонетка, купена последната събота. Никога през живота си не е бивал, нито пък ще бъде по-уплашен, отколкото в онзи миг, но притежаваше достойнство и самообладание, които го поставяха извън опасността от унижение — едно неподправено достолепие, което се проваляше само в ухабените ръце и нацепените от грубия труд нокти. На Фернанда бе достатъчно веднъж да го погледне, за да предусети неговото положение на монтьор. Разбра, че носи единствените си неделни дрехи и че под ризата му кожата е проядена от крастата на банановото дружество. Не му позволи да говори. Не му позволи дори да прекрачи вратата, защото къщата бе пълна с жълти пеперуди.

— Махайте се — каза му тя. — Няма какво да търсите сред почтени хора.

Казваше се Маурисио Вавилония. Беше се родил и израсъл в Макондо и чиракуваше за механик в работилниците на банановото дружество. Меме се бе запознала с него случайно, един следобед, когато отиде с Патриция Браун да вземе леката кола, за да се разходят из насажденията. Нали шофьорът беше болен, възложиха на него да ги откара и Меме можа най-после да задоволи желанието си да седне до кормилото и да наблюдава отблизо системата на управление. Противно

на редовния шофьор, Маурисио Вавилония ѝ я показва нагледно. Това бе по времето, когато Меме взе да посещава дома на сеньор Браун, и все още се считаше недостойно дами да карат лека кола. Тъй че се задоволи с теоретичните сведения и не видя повторно Маурисио Вавилония месеци наред. По-късно щеше да помни, че по време на разходката вниманието ѝ бе привлечено от неговата мъжествена красота, с изключение на грубостта в ръцете, но че после беше споделила с Патриция Браун раздражението, което предизвика у нея малко надменната му самоувереност. Първата събота, когато отиде на кино с баща си, отново видя Маурисио Вавилония с ленените му дрехи, седнал недалеч от тях, и забележа, че зарязва филма, за да се обръща и я гледа не толкова, за да я види, колкото тя да забележи, че той я гледа. Меме се подразни от простацината на оная система. Накрая Маурисио Вавилония се приближи да поздрави Аурелиано Втори и едва тогава Меме научи, че те се познавали, защото той бил работил в първобитната електростанция на Аурелиано Тъжни, и се отнасяше към баща ѝ като подчинен. Това потвърждение я облекчи от недоволствието, което и причиняваше неговата надменност. Не се бяха виждали насаме, нито си бяха разменяли дума, освен поздрава, до нощта, когато ѝ се присъни, че той я спасява от корабкрушение и тя не изпитваше чувство на благодарност, а на бяс. Сякаш му бе дала възможност каквато той желае, докато Меме копнееше обратното, не само за Маурисио Вавилония, но и за всеки друг мъж, който се поинтересува от нея. Затова я възмути толкова много, че след съня, вместо да го намрази, бе изпитала неудържима необходимост да го види. Сладостното неспокойство стана по-напрегнато в продължение на седмицата, а в събота бе толкова неудържимо, че трябваше да направи голямо усилие, за да не забележи Маурисио Вавилония, когато я поздрави в киното, че сърцето ѝ ще изхвъркне от гърдите. Замаяна от Объркано чувство на удоволствие и бяс, тя му протегна за пръв път ръка и едва тогава Маурисио Вавилония си позволи да я стисне. В част от секундата Меме успя да се разкае за своя порив, но разкаянието се превърна незабавно в жестоко задоволство, когато се увери, че и неговата ръка е потна и ледена. Тая вечер разбра, че няма да има миг спокойствие, докато не покаже на Маурисио Вавилония суетността на неговия стремеж и прекара седмицата, кръжейки около тая съблазън. Прибягна до всякакъв

род безполезни хитрувания само и само Патриция Браун да я заведе да вземат колата. Най-сетне си послужи с червенокосия северноамериканец, който по онова време отиде да прекара ваканцията в Макондо, и под предлог да разгледа новите модели коли накара да я заведе в работилницата. Още от момента, в който го видя, Меме престана да се самозалъгва и разбра, че онова, което всъщност става, е, че не може да понася желанието да остане насаме с Маурисио Вавилония, и я възмути увереността, че той го бе разбрал, щом я видя да пристига.

— Дойдох да видя новите модели — каза Меме.

— Това е добър повод — каза той.

Меме осъзна, че се пече в пламъка на неговата надменност, и отчаяно потърси някакъв начин да го унизи. Но той не й даде време. „Не се плашете — рече тихо. — Не е за пръв път една жена да полудява по някой мъж.“ Тя се почувствува толкова незащитена, че напусна работилницата, без да види новите модели, и прекара нощта, от край до край, въртейки се в леглото и разплакана от възмущение. Червенокосият северноамериканец, който в действителност започваше да я интересува, й се видя пеленаче. Именно тогава си даде сметка за жълтите пеперуди, които предшествуваха появяванията на Маурисио Вавилония. Беше ги виждала преди, най-вече в работилницата на механика, и си бе помислила, че са омаяни от мириса на боя. Някой път ги бе усещала да кръжат върху главата и в полуздрача на киното. Но когато Маурисио Вавилония започна да я преследва като привидение, което само тя разпознаваше из тълпата, разбра, че жълтите пеперуди имат нещо общо с него. Маурисио Вавилония биваше винаги сред публиката на концертите, в киното, на голямото богослужение, и тя не се нуждеше да го вижда, за да го открие, защото й го показваха пеперудите. Веднъж Аурелиано Втори толкова се разлюти от задушавашото пърхане, че тя усети порив да му довери тайната си, както му бе обещала, но нейният предусет й подсказа, че тоя път няма да се изсмее както обичайно: „Какво ли ще каже майка ти, ако узнае.“ Една сутрин, когато подрязваха розите, Фернанда нададе вик на уплаха и накара Меме да се махне от мястото, където стоеше, а то беше онова същото в градината, където се изкачи в небесата Ремедиос красивата. За миг й се бе привидяло, че чудото ще се повтори с дъщеря й, защото я бе смутило неочаквано

пърхане. Бяха пеперудите. Меме ги видя, сякаш се бяха родили отведнъж в светлината, и сърцето ѝ се преобърна. В този миг влизаше Маурисио Вавилония с пакет, който, както рече, бил подарък от Патриция Браун. Меме преглътна изчервяването си, овладя горестта и дори успя да се усмихне съвсем естествено, за да го помоли за услугата да го сложи върху парапета, тъй като ръцете ѝ били оцапани с пръст. Единственото, което забеляза Фернанда у мъжа, когото няколко месеца по-късно щеше да изхвърли от къщата, без да си спомни, че го е виждала някога, това бе жълтожлъчната му кожа.

— Много особен мъж — каза Фернанда. — По лицето му се вижда, че скоро ще умре.

Меме помисли, че майка ѝ е смутена от пеперудите. Когато доподрязаха розовия храст, тя си изми ръцете и отнесе пакета в спалнята, за да го отвори. Това беше своеобразна китайска играчка, състояща се от пет различни по размер кутии, а в последната — картичка, усърдно изрисувана от някого, който едва знае да пише: Ще се видим в събота на киното. Меме почувствува късното зашеметяване от това, че кутията стоя толкова време върху парапета близо до любопитството на Фернанда, и макар да я ласкаеше дързостта и остроумието на Маурисио Вавилония, разчувствува я наивността му да се надява, че ще иде на срещата. Меме още оттогава знаеше, че Аурелиано Втори има някаква уговорка за събота вечерта. Обаче огънят на притомата така я обжари в продължение на седмицата, че в събота придума баща си да я остави сама в театъра и да се върне за нея, когато свършело представлението. Една нощна пеперуда закръжи над главата ѝ, докато светлините бяха запалени. И тогава се случи. Когато светлините угаснаха, Маурисио Вавилония седна до нея. Меме почувствува, че зацамбурка из някакво смутно тресавище, от което можеше да я изтръгне, както се бе случило в съня, само онзи миришещ на моторно масло мъж, когото едва различаваше в полумрака.

— Ако не бяхте дошла — каза той, — нямаше да ме видите никога вече.

Меме усети тежестта на ръката му върху коляното си и узна, че в оня миг и двамата пристигаха отвъд беззащитността.

— Това, което ме отблъсква у тебе — усмихна се тя, е, че винаги казваш точно каквото не трябва.

Полудя по него. Изгуби сън и апетит и затына толкова дълбоко в самотата, че дори баща ѝ се превърна в спънка. Изработи омотана неразбория от лъжливи задължения, че да обърка Фернанда, изгуби от погледа си приятелките, прескочи условностите, за да се вижда с Маурисио-Вавилония по кое да е време и на кое да е място. Отначало я дразнеше неговата грубоватост. Първия път, когато се видяха насаме, из пустите ливади зад монтьорската работилница, той безмилостно я замъкна до едно животинско състояние, което я изтощи. Тя се забави известно време, докато проумее, че и онова е начин на нежност, и именно тогава изгуби спокойствие и не живееше освен за него, разстроена от притомата да се гмурне в неговия сковаващ дъх на масло, търкано с белина. Малко преди смъртта на Амаранта тя отведнъж се сблъска с едно пространство от умствена яснота вътре в лудостта и потръпна пред неизвестността на бъдещето. Тогава чу да се говори за жена, която правела предвиждания с карти и отиде да я посети скришом. Беше Пилар Тернера. Щом я видя да влиза, тя узна далечните подбуди на Меме. „Седни — каза. — Не ми трябва карти, за да проверя бъдещето на един Буендия.“ Меме не знаеше и никога не узна, че оная гледачка — столетница, е нейната прабаба. Не би ѝ повярвала след нападателния реализъм, с който ѝ разкри, че любовната мъка не намира друг покой освен в леглото. Това бе гледната точка и на Маурисио Вавилония, но Меме се възпротивяваше да му повярва, тъй като всъщност предполагаше, че е вдъхновена от монтьорска преценка. Тя мислеше тогава, че любовта по един начин разгромява любовта от друг начин, защото в естеството на мъжете е да намразят глада, щом са утолили апетита си. Пилар Тернера не само разсея грешката, но ѝ предложи старото платнено легло, в което зачена Аркадио, дядото на Меме, и където зачена после Аурелиано-Хосе. Показа ѝ освен това как да се предпазва от нежеланото зачеване посредством изпаряване на лапи от горчица и ѝ даде предписания за отвари, които в случай на беда изхвърлят „даже угризения на съвестта“. Оная среща вдъхна у Меме същото храбро чувство, което изпита в подиробеда с напиването. Смъртта на Амаранта обаче я принуди да отложи решението. Докато траеха деветте нощи, тя не се отдели нито за миг от Маурисио Вавилония, който ходеше размесен с множеството, нахълтало в къщата. Дойдоха после продължителната жалейка и задължителното заключване

и те се разделиха за някое време. Това бяха дни на такова вътрешно вълнение, че първия следобед, когато Меме успя да излезе, отиде право в дома на Пилар Тернера. Отдаде се на Маурисио Вавилония без свян, без дребнавости и с толкова непринудено призвание, с толкова мъдър усет, че някой по-мнителен мъж, отколкото нейния, би могъл да ги обърка с един пречистен опит. Любиха се по два пъти на седмица в продължение на три месеца, закриляни от невинното съзаклятничество на Аурелиано Втори, който вярваше беззлобно в оправданията на дъщерята, само и само да я вижда освободена от сковаността на майка ѝ.

Вечерта, когато Фернанда ги изненада в киното, Аурелиано Втори се почувствува потиснат от тежестта на съвестта и посети Меме в спалнята, където я заключи Фернанда, повярвал, че тя ще излее пред него изповедите, които му дължеше. Но Меме отрече всичко. Беше тъй самоуверена, тъй вкопчена за своята самота, че на Аурелиано Втори му се видя, че вече не съществува никаква връзка между тях, и другарството, и заговорничеството не са нищо повече от самозалъгвания в миналото. Намисли да приказва с Маурисио Вавилония, смяташе, че тежката му дума на някогашен работодател ще го накара да се откаже от намеренията си, но Петра Котес го убеди, че онова са женски работи, тъй че остана да витае из облаци от нерешителност и едва крепен от надеждата, че заключването ще прекрати горестите на дъщерята.

Меме не даде никакъв признак на огорчение. Обратно, от съседната спалня Урсула долови безметежния ритъм на нейния сън, спокойствието на всекидневните ѝ работи, порядъка на нейните хранения и доброто състояние на нейното храносмилане. Единственото, което озадачи Урсула след почти двумесечно наказание, бе, че Меме не се къпе заран, както правеха всички, а в седем вечерта. Понякога мислеше да я предупреди за скорпионите, но Меме беше толкова изплъзваща се от нея поради убеждението, че тя я бе издала, че предпочете да не я смущава с прабабешки неблагоприятия. Жълтите пеперуди нахлуваха в къщата още с падането на следобед. Всяка вечер, върнала се от банята, Меме заварваше Фернанда отчаяна да мори пеперудите с помпичка и средство против насекоми. „Това е нещастие

— казваше тя. — Цял живот са ми разправяли, че нощните пеперуди викат лошата орис.“ Една вечер, докато Меме беше в банята, Фернанда влезе случайно в нейната спалня и там имаше толкова пеперуди, че едва можеше да се диша. Докопа някакъв парцал, за да ги изплаши, и сърцето ѝ се смрази от ужас, когато свърза нощните къпания на дъщеря си с лапите от горчица, които се търкулнаха по пода. Не дочака подходящ момент, както стори първия път. На другия ден покани на обяд новия кмет, слязъл като нея от студените и голи степи, и го помоли да постави нощна стража в задния двор, защото ѝ се струвало, че крадели кокошки. Същата вечер стражата повали Маурисио Вавилония, когато повдигаше керемидите, за да влезе в банята, където го чакаше Меме, тръпнеща от любов сред скорпионите и пеперудите, както го беше правила почти всяка вечер през последните месеци. Врязал се в гръбначния му стълб куршум го прикова на легло за цял живот. Умря от старост в самота, без оплакване, без ропот, без нито един-единствен опит за неверие, измъчван от спомените и жълтите пеперуди, които не му дадоха ни миг покой, и обществено низвергнат като крадец на кокошки.

>

* * *

Събитията, които щяха да нанесат смъртния удар на Макондо, почваха да се съзират, когато отнесоха в къщата сина на Меме Буендия. Общественото положение тогава беше толкова несигурно, че никому не беше до частни скандали, тъй че Фернанда разполагаше с подходяща обстановка, за да държи детето скрито, сякаш никога не е съществувало. Трябваше да го приеме, защото обстоятелствата, при които ѝ го занесоха, правеха отхвърлянето невъзможно. Трябваше да го търпи въпреки волята си цял живот, защото в решителния миг не ѝ стигна смелост, за да изпълни съкровено си решение да го удави в коритото на банята. Заклучи го в някогашната работилница на полковник Аурелиано Буендия. Санта София де ла Пиедад тя успя да предума, че го била намерила да плава в кошничка. Урсула трябваше да умре, без да узнае неговия произход. Малката Амаранта-Урсула влезе веднъж в

работилницата, когато Фернанда хранеше детето, и също повярва в мълвата за плаващата кошничка. Аурелиано Втори, окончателно отдалечен от съпругата заради ирационалния начин, по който тя се разпореди с трагедията на Меме, узна за съществуването на внука едва три години, след като го отнесоха в къщата, когато детето се измъкна от пленничество по невнимание на Фернанда и се показа в пруста за час от секундата, голо, и с разчорлени коси и с внушителна гага, като сопол на пуяк, сякаш не беше човешко създание, а енциклопедическото определение на людоед.

Фернанда не очакваше оня лош номер на непоправимата си участ. Детето бе като завръщането на един срам, който тя смяташе, че е прокудила завинаги от къщата. Едва бяха отнесли Маурисио Вавилония със строшен гръбначен стълб и вече Фернанда бе съобщила и най-нищожната подробност в замисъла, предназначен да отстрани всякаква следа от позора. Без да се допита до мъжа си, на другия ден тя си приготви багажа, напъха в едно куфарче бельо за три преобличалия, което можеше да потрябва на дъщеря ѝ, и отиде да я вземе от спалнята половин час преди идването на влака.

— Да вървим, Рената — ѝ каза тя.

Не ѝ даде никакво обяснение. Меме, от своя страна, не го очакваше, нито го искаше. Не само не знаеше закъде отиват, но щеше да ѝ е все едно, ако я бяха повели на заколение. Не бе продумала, нито пък щеше да го направи през целия си живот, откак бе чула изстрела в задния двор и едновременния болезнен вой на Маурисио Вавилония. Когато майка ѝ заповяда да излезе от спалнята, тя не се вчеса, нито си изми лицето, и се качи на влака като лунатик, без да забележи дори жълтите пеперуди, които продължаваха да я следват. Фернанда не узна никога, нито си направи труда да проверява дали каменното ѝ мълчание беше решение на нейната воля, или бе онемяла от удара на трагедията. Меме едва-едва осъзна пътуването през някогашната омагьосана област. Не видя усойните и безкрайни бананови насаждения от двете страни на линията. Не видя белите къщи на гринговците, нито техните съсухрени от праха и горещината градини, нито жените по къси панталони и ризи на сини ивици, които играеха на карти в портиците. Не видя волските каруци, натоварени с бананови гроздове из прашните пътища. Не видя девиците, скачащи като сабалови риби из прозирните реки, за да оставят

у пътниците на влака горчивината от разкошните си гърди, нито шарените и окаяни бараки на трудещите се, където кръжаха жълтите пеперуди на Маурисио Вавилония и по чиито врати имаше зелени и нечистоплътни деца, седнали върху чукалата си, и бременни жени, които подвикваха ругатни при минаването на влака. Онова бегло видение, празник за нея, когато се връщаше от колежа, мина през сърцето на Меме, без да го зарадва. Не погледна през прозореца дори когато свърши лумналата влажност в насажденията и влакът мина през равнината с макове, където все още стояха овъглените ребра на испанския галеон, и после излезе в същия прозирен въздух и пред същото пенливо и мръсно море, където преди почти век се прекършиха самозалъгванията на Хосе-Аркадио Буендия.

В пет часа след пладне, когато стигнаха крайната гара на тресавището, тя слезе от влака, защото тъй направи Фернанда. Качиха се на файтонче, която изглеждаше огромен прилеп, теглен от астматичен кон, и прекосиха безутешния град, по чиито безконечни и напукани от селитрата улици отзвъняваше упражнение за пиано, също като онова, което слушаше Фернанда в подиробедните почивки на ранната си младост. Качиха се в речен кораб, чието дървено колело вдигаше шум до небесата и чиято проядена от ръждата желязна обшивка бълваше пламъци като уста на пещ. Меме се заключи в каютата. Два пъти на ден оставяше Фернанда чиния с храна до леглото, и два пъти на ден я отнасяше непипната, не защото Меме бе решила да умре от глад, а защото я отвращаваше самият мирис на храна и стомахът ѝ изхвърляше дори водата. И самата тя не знаеше тогава, че нейната плодовитост бе надхитрила парите от горчица, както Фернанда го узна чак почти една година по-късно, когато ѝ занесоха детето. В душната каюта, замаяна от трептенето на железните стени и непоносимата воня на раздвижената от корабното колело тиня, Меме изгуби сметката на дните. Много време беше минало, откак видя последната жълта пеперуда да се разбива в крилата на вентилатора и прие за непоправима истина, че Маурисио Вавилония е умрял. Обаче не се остави да бъде победена от примирението. Все тъй мислеше за него в мъчителното прекосяване, върху гърба на муле, през умопомрачаващата висока гола степ, където се загуби Аурелиано Втори, търсейки най-красивата жена, която е имало върху земята, и когато изкачиха хребета

по индиански пътища и влязоха в злокобния град, по чиито каменни улички отеква погребалният звън от камбаните на трийсет и две черкви. Тая нощ спаха в запуснатата грамадна къща, върху дебелия дъски, които Фернанда сложи на пода в обхванатото от буренака помещение, и се загърнаха в парцалаци от завеси, които откъснаха от прозорците и които се дробяха при всяко обръщане на тялото. Меме узна къде бяха, защото сред уплахата на безсъницата видя да преминава облеченият в черно благороден господин, когото една далечна предколеда докараха в къщата в оловен ковчег. На другия ден, след богослужение, Фернанда я отведе в мрачно здание, и Меме незабавното разпозна по спомените, с които майка ѝ обичаше да възкресява обителта, където я бяха възпитали за царица, и тогава разбра, че бяха стигнали края на пътуването. Докато Фернанда говореше с някого в съседния кабинет, тя остана в салона, шахматно покрит от големи блажни платна с колониални архиепископи, трепереща от студ, защото още носеше етаминен костюм с черни цветенца и коравите високи обувки, подпухнали от леда на голата степ. Стоеше права наред салона и мислеше за Маурисио Вавилония под жълтата струя на стъклописите, когато от кабинета излезе много красива послушница, носеща куфарчето ѝ с бельото за три преобличания. Минавайки край Меме, тя ѝ протегна ръка, без да спира.

— Да вървим, Рената — каза ѝ тя.

Меме улови ръката и се остави да бъде водена. Последния път, когато Фернанда я видя, тя се мъчеше да изравни крачката си с тая на послушницата и зад нея се спускаше желязното резе на вътрешното помещение, където не влизат мъже. Все още мислеше за Маурисио Вавилония, за неговия мирис на масло и пеперуденото му кръжене, и щеше да продължава да мисли за него всеки ден от своя живот чак до далечната есенна предутрин, когато щеше да умре от старост, с променените си имена и без никога дума да е продумала, в някаква мрачна болница на Краков.

Фернанда се завърна в Макондо с влак, пазен от въоръжени полицаи. По време на пътуването забеляза напрежението на пътниците, военните приготовления в селищата край линията и въздуха, разреден от увереността, че ще се случи нещо сериозно, но не получи сведения, докато не стигна в Макондо и не ѝ разказаха, че Хосе-Аркадио Втори подбуждал към стачка трудещите се от банановото дружество. „Само

това ни липсваше — рече си Фернанда. — Безвластник в семейството.“ Стачката избухна подир две седмици и нямаше драматичните последици, от които се бояха. Работниците се стремяха да не ги принуждават да режат и товарят банани в неделя и искането изглеждаше толкова справедливо, че дори отец Антонио-Исабел се намеси да ходатайствува в негова полза, защото го намери съобразно закона божи. Победата на акцията, както и на други, вдигнати в следващите месеци, измъкна от безименността безцветния Хосе-Аркадио Втори, за когото обикновено се казваше, че само го бивало да пълни селището с френски курви. Със същата поривиста решителност, с която изтрепа своите бойни петли, за да основе едно безумно корабоплавателно предприятие, той се бе отказал от длъжността групов надзирател в банановото дружество и взе страната на трудещите се. Съвсем скоро го посочиха, че бил таен сътрудник на някакво международно съзаклатие против обществения ред. Една нощ, сред стъмнената от мрачни слухове седмица, той се измъкна по чудо от четири револверни изстрела, дадени срещу него от някакъв непознат, когато излизаше от тайно заседание. Толкова напрегната бе обстановката в последвалите месеци, че дори Урсула я долови в тъмнотията на своя ъгъл и й се стори, че отново изживява смутните времена, когато Аурелиано мъкнеше в джоба си хомеопатичните топчета на подривната дейност. Опита се да поговори с Хосе-Аркадио Втори, за да го извести относно този предхождащ случай, но Аурелиано Втори я уведоми, че от нощта на покушението не се знаело неговото местонахождение.

— Също като Аурелиано — възкликна Урсула. — Сякаш светът се върти в кръг.

Фернанда остана неуязвима за несигурността на тия дни. Бе лишена от допир с външния свят след онази свирепа караница, пламнала с мъжа й за това, че реши съдбата на Меме без негово съгласие. Аурелиано Втори бе готов да изтръгне дъщеря си с помощта на полицията, ако трябва, но Фернанда го накара да види документите, в които се доказваше, че е постъпила в обител по собствена воля. Наистина Меме ги подписа, когато вече беше от другата страна на желязното резе, и го направи със същото презрение, с което остави да бъде отведена. Всъщност Аурелиано Втори не повярва в законността на

доказателствата, както не повярва никога, че Маурисио Вавилония се е пъхнал в двора да краде кокошки, но и двата довода му послужиха да успокои съзнанието си и тогава можа да се върне без угризения под сянката на Петра Котес, където поднови шумните веселби и безмерните надлапвания. Чужда за безпокойството на народа, глуха за страховитите предсказания на Урсула, Фернанда въртна за последен път бурмите на своя осъществен замисъл. Написа обширно писмо до сина си Хосе-Аркадио, който вече щеше да получи нисшите ордени*, и в него му съобщи, че сестра му Рената издъхнала в божията благодат като последица от черно повръщане. После остави Амаранта-Урсула под грижите на Санта София де ла Пиедад и се посвети да урежда своята преписка с невидимите лекари, объркана от бедата с Меме. Първото, което направи, бе да определи окончателната дата за отсрочваната телепатична намеса. Ала невидимите лекари ѝ отговориха, че това не било благоразумно, докато траело състоянието на обществен смут в Макондо. Беше толкова притеснена и толкова зле осведомена, та им обясни в друго писмо, че нямало такова състояние на смут и че всичко било плод на щуротиите на един неин девер, който тия дни се мъкнел насам-натам с вятърничавата работа на профсъюзите, както някога страдал от подобни дивотии за бой на петли и корабоплаване. Още не бяха се споразумели в горещата сряда, когато на къщната врата похлопа старица монахиня, на сеца кошничка, окачена на ръката. Когато ѝ отвори, Санта София де ла Пиедад помисли, че е някакъв подарък, и понечи да поеме покритата с изящна дантелена покривка кошничка. Но монахиня та ѝ попречи, за щото имала указание да я предаде лично, и то с най-голяма поверителност, на доня Фернанда дел Карпио де Буендия. Беше синът на Меме. Някогашният духовен водител на Фернанда ѝ обясняваше в писмо, че се родил преди два месеца и че си били позволили да го кръстят с името Аурелиано като дядо му, понеже майката не отлепила устни да изрази своята воля. Фернанда дълбоко в себе си се възбунтува срещу оная подигравка на съдбата, но има сили да го прикрие пред монахинята.

[* В католическата църква това са духовните степени вратар, читател, заклинател и министрат, предхождащи висшите — поддякон, дякон и свещеник.]

— Ще кажем, че сме го намерили да плава в кошничката —

усмихна се тя.

— Никой няма да ви повярва — рече монахинята.

— Щом са повярвали на Светите писания — отвърна Фернанда, — не виждам защо да не повярват и на мене.

Монахинята обядва в къщи, докато мине влакът за връщане, и съгласно сдържаността, която ѝ бяха изискали, не спомена вече за детето, но Фернанда я посочи за нежелан свидетел на своя срам и съжали, че е изчезнал средновековният обичай да се обесва носителят на лоши вести. И тогава реши да удави създаването в коритото, щом си замине монахинята, но сърцето не ѝ позволи такова нещо и предпочете да чака търпеливо безкрайната божия доброта да я отърве от пречката.

Новият Аурелиано бе навършил година, когато общественото напрежение избухна без никакво предвестие. Хосе-Аркадио Втори и други профсъюзни ръководители, които дотогава бяха в нелегалност, се появиха по никое време в края на една седмица и вдигнаха демонстрации в селищата от банановата област. Полицията се задоволи да пази реда. Но в нощта срещу понеделник ръководителите бяха изкарани от домовете им и пратени с петкилометрови букаи на краката в затвора на провинциалната столица. Сред тях отведоха Хосе-Аркадио Втори и Лоренсо Гавилан*1, полковник от мексиканската революция, заточен в Макондо, който казваше, че бил свидетел на героизма на приятеля си Артемио Крус*2. Обаче не минаха и три месеца, и бяха на свобода, защото правителството и банановото дружество не можаха да се споразумеят кой трябва да ги храни в затвора. Недоволството на трудещите се се основаваше този път на нездравословността на жилищата, измамата с медицинското обслужване и мръсотията на условията за работа. Твърдяха освен това, че не им се плаща с истински пари, а с разписки, които само им служат да купуват шунка от Вирджиния в управлението на дружеството. Хосе-Аркадио Втори бе затворен, защото разкри, че системата с разписките е средство на дружеството да финансира своите кораби, пренасящи плодове, които, ако не беше заради стоките на управлението, би трябвало да се връщат празни от Ню Орлеанс чак до пристанището за товарене на банани. Другите обвинения бяха обществено достояние. Лекарите на дружеството не преглеждаха болните, ами ги караха да се нареждат в индийска нишка пред диспансерите, където една сестра им туряше

върху езика някакво хапче с цвят на син камък, независимо дали имат маларична треска, трипер или запек. Това беше толкова разпространено лечение, че децата заставаха по няколко пъти в нишката, и вместо да гълтат хапчетата, носеха ги по домовете си, за да бележат с тях изтеглените номера в лотарийната игра. Работниците на дружеството бяха струпани в жалки съборетини. Инженерите, вместо да построят нужници, за Коледа докарваха в лагерите по един преносим нужник на всеки петдесет души и нагледно показваха пред всички как да се ползват, за да траели повече. Грохналите, облечени в черно адвокати, които някога обсадиха полковник Аурелиано Буендия и които тогава бяха пълномощници на банановото дружество, изопачаваха тия обвинения с произволия, които изглеждаха магически работи. Когато трудещите се написаха свитък с единодушни искания, мина много време, без да могат да известят официално банановото дружество. Щом узна за споразумението, сеньор Браун прикачи за влака пищния си стъклен вагон и изчезна от Макондо заедно с най-известните представители на своето предприятие. Обаче следващата събота неколцина работници намерили един от тях в някакъв бардак и го накарали да подпише препис от свитъка с исканията, когато бил гол при жената, съгласила се да го заведе в клопката. Злокобните адвокати доказаха в съда, че онзи човек нямал нищо общо с дружеството и за да не се усъмни никой в техните доводи, накараха да го затворят като самозванец. По-късно сеньор Браун бе изненадан, че пътува, тайно във вагон трета класа и го заставиха да подпише друг препис от свитъка с исканията. На следващия ден той се появи пред съдиите с черно боядисана коса и заговори испански без запъване. Адвокатите доказаха, че той не е сеньор Джак Браун, главен ръководител на банановото дружество и роден в Пратвил, Алабама, а безобиден продавач на билки, роден в Макондо и тъкмо там кръстен с името Дагоберто Фонсека. Малко по-късно, срещу един нов опит на трудещите се, адвокатите изложиха на обществени места удостоверението за кончината на сеньор Браун, узаконено от консули и канцеларии, с което се потвърждаваше, че на девети юни той бил прегазен в Чикаго от пожарна команда. Уморени от онова херменевтично*3 безумие, трудещите се зарязаха властите на Макондо и се изкачиха със своите жалби до върховните съдилища. Точно там илюзионистите на правото доказаха, че исканията

са лишени от всякаква законност, просто защото банановото дружество нямало, никога не е имало, нито пък щяло да има трудещи се на своя служба, а ги набирало случайно и временно. Тъй че се разпердушени измишльотината за шунката от Вирджиния, за чудотворните хапове и коледните нужници, и се постанови чрез съдебно решение и се провъзгласи в тържествени разпоредби несъществуването на трудещите се.

[*1 _Тавилан_ — ястреб.]

[*2 Главен герой на романа „Смъртта на Артемио Крус“ от съвременния мексикански писател Карлос Фуентес, преведен на български.]

[*3 _Херменевтика_ — изкуството да се тълкуват текстове с цел да се определи истинският им смисъл, особено свещени писания.]

Голямата стачка избухна. Земяделските култури тъй си и останаха до никъде, плодовете презряха по дърветата и влаковете с по сто и дващест вагона запряха из глухите линии. Бездействащите работници наводниха селищата. Турската улица заблестя в една многодневна събота, а за билиардния салон в хотела на Яков трябваше да се установят смени по дващест и четири часа. Там беше Хосе-Аркадио Втори в деня, когато се извести, че войската била натоварена да възстанови обществения ред. Макар да не беше по предзнаменованията, новината бе за него като известие на смъртта, което е очаквал още от далечната утрин, когато полковник Херинелдо Маркес му позволи да види разстрел. Обаче злата прокоба не промени неговата тържественост. Изигра хода, който бе предвидил, и не изпусна карамбола. Малко покъсно барабанныят бой, залповете, лаянията на тръбата, виковете и блъскането на хората му посочиха, че не само партията билиард, но и мълчаливата и самотна партия, която играеше със самия себе си още от предутрото на разстрела, най-сетне са свършили. Тогава се показва на улицата и ги видя. Бяха три полка, чиято маршировка, отмервана от тъпан на гребци-каторжници, караше земята да трепери. Сумтенето им на многоглав змей просмука с вонлива пара яснотата на пладнето. Бяха малки, набити, тъпи. Потяха се с конска пот и имаха миризма на проядена от слънцето мърша и непроницаемото безстрашие на мъжете от високата и гола степ. Макар че се забавиха повече от час, докато отминат, би могло да се мисли, че бяха няколко ескадрона, които се

въртят в кръг, защото всички бяха еднакви, синове на една и съща майка, и всички понасяха с еднаква твърдост тежестта на торбите и манерките, и срама на пушките с натъкнати щикове, и неудобството от сляпото подчинение, и чувството за чест. От мрачините на своето легло Урсула ги чу да минават и вдигна ръка с пръсти на кръст.* Санта София де ла Пиедад просъществува за миг, надвесена върху бродираната покривка, която доизглаждаше, и помисли за сина си Хосе-Аркадио Втори, който без да трепне, през вратата на хотела на Яков, видя да отминават последните войници.

[* Католиците правят с двата показалеца кръстен знак, за да прогонят с неговата свята мощ злите сили.]

Военното положение упълномощаваше войската да поеме длъжността на съдник в спречкването, но никакъв опит за помирение не се направи. Щом изпарадираха в Макондо, войниците оставиха на една страна пушките, орязаха и натовариха бананите и мобилизираха влаковете. Трудещите се, които дотогава се бяха задоволили да изчакват, се втурнаха към планината без други оръжия освен мачетите за работа и взеха да саботират саботажа. Опожариха чифлици и управления, разрушиха релсите, за да преустановят минаването на влаковете, които почнаха да си проправят път с картечен огън, и прерязаха телеграфните и телефонни жици. Вадите се обагриха с кръв. Сеньор Браун, който си беше жив в електрифицирания кокошарник, бе изкаран от Макондо със семейството му под защита на войската. Положението заплашваше да прелее в неравна и кървава гражданска война, когато властите отправиха призив към трудещите се да се съсредоточат в Макондо. Призивът известяваше, че гражданският и военен началник на провинцията щял да пристигне другия петък, готов да посредничи в раздора.

Хосе-Аркадио Втори беше сред множеството, което се събра на гарата още от петък заранта. Участвувал бе в заседание на профсъюзните ръководители и беше натоварен заедно с полковник Гавилан да се размесят с тълпата, за да я насочват според обстоятелствата. Не се чувствуваше добре и замесваше някакво селитрено тесто на небцето, откак забеляза, че войската е поставила картечни гнезда около площадчето и че обиколеното с телени заграждения градче на банановото дружество е пазено от артилерийски

единици. Към дванайсет часа, очаквайки един влак, който не идваше, над три хиляди трудещи се, жени и деца бяха препълнили откритото пространство пред гарата и се притискаха по съседните улици, които войската затвори с редици от картечници. Всичко онова тогава изглеждаше повече от посрещане — един ликуващ панаир. Бяха преместили сергиите за фританги и палатките за напитки от Турската улица и хората понасяха с много добро настроение досадата от очакването и жарещото слънце. Малко преди три часа плъзна слух, че официалният влак няма да дойде чак до другия ден. Умореното множество изпусна въздишка на униние. Тогава един лейтенант от войската се покачи върху покрива на гарата, където имаше четири картечни гнезда, насочени към тълпата, и се чу знак за тишина. До Хосе-Аркадио Втори стоеше боса жена, много дебела, с две деца на около четири и седем години. Тя взе по-малкото и помоли Хосе-Аркадио Втори, без да го познава, да вдигне другото, за да чуе по-добре какво щяха да кажат. Хосе-Аркадио Втори тури детето да възседне главата му. Много години по-късно това дете щеше да продължава да разказва, без никой да му повярва, че било видяло лейтенанта да чете с грамофонна фуния Постановление номер четири на гражданския и военен началник на провинцията. Беше подписан от генерал Карлос Кортес Варгас и от неговия секретар, майор Гарсия Исаса, и в три члена от по осемдесет думи обявяваше стачниците за банда злодеи и упълномощаваше войската да ги избие с куршуми.

Когато бе прочетено постановлението, сред оглушително негодуващо освиркване, един капитан замести лейтенанта върху покрива на гарата и с грамофонната фуния направи знаци, че искал да говори. Множеството отново запази тишина.

— Госпожи и господа — каза капитанът с нисък, бавен и малко уморен глас, — имате пет минути, за да се оттеглите.

Удвоеното дюдюкане и викове удавиха изсвирването на тръбата, която възвести началото на срока. Никой не помръдна.

— Минаха пет минути — рече капитанът със същия оттенък. — Още една минута и ще се открие огън.

Хосе-Аркадио Втори, потейки се в ледена пот, свали детето от раменете си и го предаде на жената. „Тия негодници са способни да стрелят!“ — промърмори тя. Хосе-Аркадио Втори не успя да продума,

защото начаса разпозна дрезгавия глас на полковник Гавилан, който с вик повтори, сякаш ехо, думите на жената. Опиянен от напрежението, от чудната дълбочина на тишината, и освен това убеден, че нищо не би помръднало онова изумено от омаята на смъртта множество, Хосе-Аркадио Втори се повдигна над главите, които бяха пред него, и за пръв път през живота си извиси глас:

— Негодници! — викна той. — Подаряваме ви минутата, която остава.

В края на вика му се случи нещо, което не предизвика у него уплаха, а своеобразно съновидение. Капитанът даде заповед за огън и четиринайсет картечни гнезда му отговориха тутакси. Но всичко изглеждаше груба шега. Сякаш картечниците бяха заредени с пиротехнически гяволии, защото се чуваше жадното им тракане и се виждаха нажежените им хрочки, ала не се долавяше ни най-лекото трепване, нито един глас, нито дори една въздишка сред плътното множество, което изглеждаше вкаменено от някаква мигновена неуязвимост. Изведнъж, встрани от гарата, смъртен вик раздра чародейството: „Ааай, майчице.“ Една земетръсна сила, един вулканичен полъх, един гибелен рев избухнаха в средата на множеството със страшна несдържана мощ. Хосе-Аркадио Втори едва смогна да вдигне детето, докато майката с другото бе погълната от мнозинството, разпръсквано на всички страни от суматохата.

Много години по-късно детето щеше да разказва все още, въпреки че съседите продължаваха да го смятат за изкуфял старец, че Хосе-Аркадио Втори го вдигнал над главата си и се оставил да бъде влачен, почти във въздуха, сякаш плуващ в ужаса на множеството, към съседната улица. Облагодетелствуваното положение позволи на детето да види, че в този момент неудържимата маса започваше да достига тъгла, и редицата от картечници откри огън. Няколко гласа викаха едновременно:

— Лягай на земята!

Ония от първите редици вече го бяха сторили, пометени от картечните откоси. Оцелелите, вместо да се хвърлят на земята, понечиха да се върнат на площадчето и суматохата тогава размаха змейската си опашка и ги запрати в плътна вълна срещу другата плътна вълна, движеща се в противна посока, отпратена от другото замахване

на змейската опашка в противоположната улица, където картечниците също стреляха без отдих. Бяха сгачени, въртяха се в исполинска вихрушка, която полека-лека се свеждаше до своя епицентър, защото краищата ѝ биваха систематически подрязвани околоръст, както се бели лук, от ненаситните и методични ножици на картеча. Детето видя една коленичила жена, разперила ръце на кръст,* в чисто, загадъчно, недостъпно за лудешкото бягане пространство. Там го постави Хосе-Аркадио Втори, в същия миг, когато рухна с окъпано от кръв лице, преди огромната навалица да срине празното пространство с коленичилата жена, светлината на високото сушаво небе и курвенския свят, където Урсула Игуаран бе продала толкова карамелови животинчета.

[* Католиците разтварят водоравно ръце, понякога на колене, тъй че цялото им тяло да наподобява кръстния знак и по този начин умоляват за милост пред някоя смъртна опасност.]

Когато Хосе-Аркадио Втори се пробуди, лежеше по гръб в мрачините. Осъзна, че пътува в някакъв безкраен мълчалив влак и че косата му е сплъстена от засъхналата кръв и че го болят всички кости. Доспа му се непоносимо. Готов да спи дълги часове, далеч от ужаса и страхотиите, той се натъкми върху страната, която по-малко го болеше, и едва тогава откри, че е легнал върху мъртвците. Във вагона нямаше свободно пространство, с изключение на главния коридор. Навярно бяха изминали часове след клането, защото трупове температура на гипса есенно време и твърдостта на вкаменена пяна, а които са ги поставяли във вагона, са имали време да ги подредят в ред и посока, както се превозват банановите гроздове. Мъчейки се да избяга от кошмара, Хосе-Аркадио Втори се помъкна от вагон на вагон към началото на влака, и под светкавици, избухващи между дървените летви на минаване през заспалите селища, виждаше мъртвите мъже, мъртвите жени, мъртвите деца, които щяха да бъдат изсипани в морето като развалени банани. Разпозна само една жена, която продаваше разхладителни напитки на площада, и полковник Гавилан, който все още държеше намотан на ръката си колана с тока от морелско сребро*, с която понечи да си отвори път през суматохата. Когато стигна до първия вагон, скочи в тъмнината и остана проснат в ямата чак докато влакът отмина. Това беше най-дългият, който е виждал някога, с почти

двеста товарни вагона и по един локомотив на всеки край и трети в средата. Не носеше никаква светлина, дори червените и зелени сигнални лампи, и се плъзгаше с нощна и потайна бързина. Върху вагоните се виждаха тъмните очертания на войници със заложени картечници.

[* От град Морелия, столица на щата Мичоакан в Мексико.]

След полунощ се изля пороен дъжд. Хосе-Аркадио Втори не знаеше къде е скочил, но знаеше, че върви ли в посока, обратна на влака, ще стигне Макондо. След повече от тричасово ходене, изквасен до кости, с ужасно главоболие, различи първите къщи под светлината на съмването. Привлечен от миризмата на кафе, влезе в някаква кухня, където една жена с дете на ръце се беше навела над печката.

— Добро утро — каза изнемогнал. — Аз съм Хосе-Аркадио Втори Буендия.

Произнесе цялото име, буква по буква, за да се убеди, че е жив. Добре и стори, защото жената бе помислила, че е някакво привидение, когато видя на вратата оваляната мрачна фигура, с изпоцапани от кръв глава и дрехи, и докосната от тържествеността на смъртта. Познаваше го. Занесе Одеяло да се загърне, докато се сушат дрехите на печката, стопли му вода да си промие раната, която беше само разкъсване на кожата, и му даде чиста пелена да си превърже главата. После му поднесе чаша кафе без захар, както ѝ бяха казали, че го пият Буендиовци, и разгърна дрехите до огъня.

Хосе-Аркадио Втори не продума, докато не доизпи кафето.

— Трябва да бяха около три хиляди — измърмори той.

— Какво?

— Мъртвите — поясни. — Трябва да бяха всички, които се намираха на гарата.

Жената го измери с жалостив поглед. „Тук не е имало убити — каза тя. — От времената на чичо ти, полковника, не се е случвало нищо в Макондо.“ В три кухни, където спира Хосе-Аркадио Втори преди да стигне в къщи, му казаха същото: „Не е имало убити.“ Мина през площадчето на гарата и видя масите с фританги, натрупани една върху друга, но и там не намери никаква следа от клането. Улиците бяха пусти под упорития дъжд и къщите затворени, без следи от вътрешен живот.

Единствената човешка вест беше първото клепало за богослужение. Подвикна пред вратата на къщата на полковник Гавилан. Бременна жена, която бе виждал много пъти, затвори вратата под носа му. „Замина — рече тя уплашена. — Върна се в своя край.“ Главният вход на теления кокошарник беше охраняван, както винаги, от двама местни полицаи, които изглеждаха от камък под дъжда, с мушамени дъждобрани и шлемове. В своята странична уличка антилските негри пееха хорово съботните псалми. Хосе-Аркадио Втори прескочи дворната ограда и влезе в къщи през кухнята. Санта София де ла Пиедад едва повиши глас. „Да не те вижда Фернанда — каза. — Преди малко ставаше.“ Сякаш изпълнявайки мълчаливо съглашение, тя отведе сина си в _стаята с цукалата_, стъкми му разнебитения нар на Мелкиадес и в два часа, докато Фернанда спеше подиробедната си почивка, му подаде през прозореца чиния с храна.

Аурелиано Втори бе спал в къщи, защото там го завари дъждът, и в три часа след пладне все още чакаше да спре. Осведомен от Санта София де ла Пиедад, в същия час посети брат си в стаята на Мелкиадес. И той не повярва на мълвата за клането, нито за кошмара с натоварения с мъртъвци влак, който пътувал към морето. Предишната нощ бяха чели извънредна национална разпоредба, за да известят, че работниците се били подчинили на заповедта да опразнят гарата и че се отправили по домовете си в миролюбиви кервани. Разпоредбата осведомяваше също, че профсъюзните ръководители, с повишен родолюбив дух, били свели исканията си до две точки: преустройство на медицинските служби и построяване на клозети в жилищата. По-късно бе съобщено, че когато военните власти постигнали споразумението с работниците, побързали да съобщят това на сеньор Браун и последният не само бил приел новите условия, но предложил да заплати тридневни всенародни веселия, за да се отпразнува краят на раздора. Само че когато военните го попитали за каква дата може да се оповести подписването на споразумението, той погледнал през прозореца разчертаното, от светкавици небе и направил дълбоко изражение на неизвестност.

— Това ще стане, когато спре да вали — рекъл. — Докато трае дъждът, ние прекъсваме всякакъв вид дейност.

От три месеца насам не бе валяло и времето беше сушаво. Но когато сеньор Браун оповести решението си, в цялата бананова област

се изля поройният дъжд, който завари Хосе-Аркадио Втори по пътя за Макондо. Подир седмица продължаваше все тъй да вали. Официалното обяснение, хиляда пъти преповторено и предъвкано из цялата страна от всякакъв вид средство за информация, което правителството намери, накрая се наложи: не е имало убити; задоволени, трудещите се били се върнали при своите семейства, а банановото дружество прекъсвало дейностите си, докато отминел дъждът. Военното положение продължаваше, защото било необходимо да се приложат спешни мерки срещу общественото бедствие — безконечния дъжд, — но войската си стоеше по казармите. Денем военните газеха из пороите по улиците, навили до коляно панталони, и играеха на корабокрушение с децата. Нощем, след полицейския час, с удари на приклади събаряха врати, измъкваха подозрителните от леглата им и ги отвеждаха в едно пътуване без връщане. Това все още беше търсене и унищожаване на злодеите, убийците, подпалвачите и размирниците по Постановление номер четири, но военните отричаха това дори пред самите роднини на своите жертви, които препълваха канцеларията на началниците да търсят вести. „Сигурно е било насън — настояваха офицерите. — В Макондо не се е случвало нищо, нито се случва, нито някога ще се случи. Това е щастливо селище.“ Така довършиха унищожаването на профсъюзните водачи.

Единственият оцелял бе Хосе-Аркадио Втори. В една февруарска нощ по вратата се чуха отличителните удари на приклади. Аурелиано Втори, който все тъй се надяваше да спре дъждът, че да излезе, отвори на шест войника под командването на офицер. Наквасени от дъжда, без да продумат нито дума, те претърсиха къщата стая по стая, шкаф по шкаф, от стаите до килера. Урсула се събуди, когато запалиха светлината в помещението, и дори не въздъхна, докато трая обискът, но държа пръстите си на кръст, движейки ги накъдето се движеха войниците. Санта София де ла Пиедад успя да предупреди Хосе-Аркадио Втори, който спеше в стаята на Мелкиадес, но той разбра, че е прекалено късно да се опитва да бяга. Тъй че Санта София де ла Пиедад отново затвори вратата, а той си сложи ризата и обувките и седна върху нара да чака идването им. В този момент претърсваха златарската работилница. Офицерът бе накарал да отключат катинара и с бързо насочване на фенерчето бе видял работния тезгях и шкафа със

стъклениците с киселини и сечивата, които си стояха на същото място, където ги бе оставил техният стопанин, и изглежда разбра, че в онази стая не живееше никой. Обаче хитро подпита Аурелиано Втори дали е златар, а той му обясни, че това е работилницата на полковник Аурелиано Буендия. „Аха“ — рече офицерът, запали светлината и заповяда толкова щателен обиск, че не им се изплъзнаха и осемнайсетте златни рибки, останали непретопени, скрити зад стъклениците, в тенекиената съдина. Офицерът ги обследва една по една върху работния тезгях и тогава се очовечи напълно. „Бих искал да взема една, ако вие ми позволите — каза той. — Някога те бяха разковниче за подривна дейност, но сега са светиня.“ Беше млад, почти юноша, без никакъв знак на срамежливост и с естествена приветливост, която дотогава не бяха забелязали. Аурелиано Втори му подари рибката. Офицерът я прибра в джоба на ризата с някакъв детински блясък в очите и пусна другите в съдината, за да ги постави където бяха.

— Това е безценен спомен — каза той. — Полковник Аурелиано Буендия бе един от най-великите ни мъже.

Обаче пристъпът на очовечаване не промени професионалното му държане. Пред стаята на Мелкиадес, която отново беше с катинар, Санта София де ла Пиедад прибягна до последната надежда. „Има около век, откак никой не живее в това помещение“ — рече тя. Офицерът накара да го отворят, обходи го със снопа на фенерчето и Аурелиано Втори и Санта София де ла Пиедад видяха арабските очи на Хосе-Аркадио Втори в мига, когато мина по лицето му повеят светлина и разбраха, че това бе краят на едно мъчително нетърпение и началото на друго, което ще намери облекчение само в примирението. Но офицерът продължи да обследва стаята с фенерчето и не даде никакъв признак на интерес, докато не откри седемдесет и двете цукала, натрупани в шкафове. Тогава запали светлината. Хосе-Аркадио Втори седеше върху ръба на нара, готов да излезе, по-тържествен и замислен отколкото всякога. В дъното бяха лавиците с разшити книги, пергаментовите свитъци, чистата и подредена работна маса и все още свежото мастило в мастилницата. Имаше същата чистота на въздуха, същата прозирност, същата неуязвимост за прах и разрушението, които позна Аурелиано Втори в детството си и които само полковник Аурелиано Буендия не можа да долови. Но офицерът се заинтересува

единствено от цигулката.

— Колко души живеят в тази къща? — попита той.

— Петима.

Офицерът очевидно не разбра. Спря погледа си в пространството, където Аурелиано Втори и Санта София де ла Пиедад продължаваха да виждат Хосе-Аркадио Втори, и последният също си даде сметка, че военният го гледа, без да го вижда. После загаси светлината и залости вратата. Когато заговори на войниците, Аурелиано Втори разбра, че младият военен бе видял стаята със същите очи, с които я видя полковник Аурелиано Буендия.

— Вярно е, че никой не е идвал в тази стая поне един век — рече офицерът на войниците. — Там трябва да има даже кобри.

Щом се затвори вратата, Хосе-Аркадио Втори беше уверен, че войната е свършила. Преди години полковник Аурелиано Буендия му бе говорил за омаята на войната; и се бе помъчил да я покаже с безброй примери, изведени от собствения му опит. Беше му повярвал. Но в нощта, когато военните го гледаха, без да го видят, докато мислеше за напрежението от последните месеци, за мерзостта на затвора, за суматохата на гарата и за натоварения с мъртъвци влак, Хосе-Аркадио Втори стигна до заключение, че полковник Аурелиано Буендия не е бил повече от измамник или простак. Не разбираше, че са му били нужни толкова много думи, за да обясни какво се чувства на война, щом една-единствена дума стигаше: страх. В стаята на Мелкиадес, напротив, закрилян от свръхестествената светлина, от шума на дъжда, от усещането, че е невидим, той намери покоя, който не бе имал нито за миг а предишния си живот, и единственият страх, който остана, беше да не го заровят жив. Разказа това на Санта София де ла Пиедад, която му носеше всеки ден храна, и тя му обеща, че ще се бори да е жива и отвъд своите сили, за да се увери, че ще го заровят мъртъв. Извън всякаква боязън, Хосе-Аркадио Втори тогава се посвети да преповтаря много пъти пергаментите на Мелкиадес, и то с толкова по-голямо удоволствие, колкото по-малко ги разбираше. Привикнал към шума на дъжда, който след два месеца се превърна в нова форма на тишината, неговата самота бе смущавана единствено от влизанията и излизанията

на Санта София де ла Пиедад. Затова я помоли да оставя храната върху перваза на прозореца и да тури катинар на вратата. Останалите от семейството го забравиха. Включително Фернанда, която нямаше нищо против да го остави там, щом узна, че военните са го видели, без да го познаят. След шестмесечно заключване, нали военните си бяха отишли от Макондо, Аурелиано Втори махна катинара, търсейки някого, с когото да разговаря, докато отмине дъждът. Откак отвори вратата, почувствува се нападнат от зловонието на цукалата, които бяха поставени върху пода и всичките по много пъти използвани. Хосе-Аркадио Втори, погълнат от козина, безразличен към разреждения от отвратителни пари въздух, все тъй четеше и препрочиташе неразбираемите пергаменти. Беше озарен от серафимски блясък. Едва-едва повдигна поглед, когато усети да се отваря вратата, ала на брат му бе достатъчен оня поглед, за да види в него повторена непоправимата участ на праждото.

— Бяха повече от три хиляди — това бе всичко, което каза Хосе-Аркадио Втори. — Сега съм уверен, че бяха всички, които се намираха на гарата.

>

* * *

Валя четири години, единайсет месеца и два дни. Имаше времена на ръмене, когато всичко живо си облече официални дрехи и направи изражение на оздравяващ, за да отпразнува спирането на дъжда, но скоро привикнаха да тълкуват затихванията като предвестия за усилване. Небето се продънваше в шумни бури, а Северът пращаше урагани, които разпердушиниха покриви и събориха стени и изровиха от корен последните чукани от насажденията. Както се случи по време на чумата-безсънница, която Урсула взе да си припомня в ония дни, самото бедствие внушаваше защити срещу досадата. Аурелиано Втори бе един от ония, които направиха най-много, за да не се оставят да бъдат победени от безделието. Бе отишъл в къщи по някаква случайна работа в нощта, когато сеньор Браун свика бурята, и Фернанда се помъчи да му помогне с полуизтърбушения чадър, който намери в

някакъв шкаф. „Не трябва — каза той. — Ще остана тука, докато спре.“ Не беше, разбира се, едно неизбежно обещание, но той за малко да не го изпълни в буквален смисъл. Тъй като дрехите му бяха в дома на Петра Котес, всеки три дни сваляше тия, които носеше, и чакаше по долни гащи, докато перяха. За да не скучае, отдаде се на задачата да поправи многобройните повреди из къщата. Намести панти, смаза ключалки, завинти халки за хлопане и потегна брави на прозорци. В продължение на няколко месеца го гледаха да се мъкне с кутия сечива, които навярно бяха забравили циганите по времето на Хосе-Аркадио Буендия, и никой не узна дали от неволната гимнастика, дали от зимната скука или от принудителното въздържане, ала търбухът му полека-лека спадна като мях, а лицето му на блажена костенурка стана по-малко налято и двойната гуша не толкова изпъкнала и накрая целият беше не толкова дебелокож и можеше да си връзва отново връзките на обувките. Виждайки го да поставя брави и да разваля часовници, Фернанда се запита дали не изпада и той в порока да прави, за да разваля, както полковник Аурелиано Буендия със златните рибки, Амаранта с копчетата и погребалния покров, Хосе-Аркадио Втори с пергаментите и Урсула със спомените. Ала не излезе вярно. Лошото беше, че дъждът разбъркваше всичко и най-безводните машини пускаха цветя помежду зъбчатките, ако не ги смазваха на три дни, и нишките на брокатите ръждясваха и се раждаха шафранови водорасли по мокрите дрехи. Атмосферата беше толкова влажна, че рибите биха могли да влизат през вратите и да излизат през прозорците, плувайки из въздуха на помещението. Една сутрин Урсула се събуди от усещането, че гасне в някакъв блажен припадък, и вече бе помолила да заведат отец Антонио-Исабел, макар и на носилка, когато Санта София де ла Пиедад откри, че гърбът ѝ е облепен с пиявици. Откъснаха ги една по една, като ги пърлеха с главни, преди те да я дообезкървят. Стана нужда да изкопаят вади, за да обезводнят къщата и да я отърват от жаби и охлюви, тъй че да могат да изсъхнат подовете, да се махнат тухлите под краката на леглата и отново да се ходи с обувки. Улисан с многобройните дреболии, изискващи неговото внимание, Аурелиано Втори не разбра, че остарява до следобеда, в който се улови, че съзерцава преждевременното спускане на подиробеда от един люлеещ се стол и мисли за Петра Котес, без да потръпне. Не би имал нищо против да се

върне към безвкусната любов на Фернанда, чиято красота бе отлежала със зрелостта, но дъждът го бе поставил извън всякаква страстна нужда и му бе внушил гъбестото спокойствие на нежеланието. Развесели се, мислейки си за нещата, които би могъл да направи някога с този дъжд, който валеше вече от година. Той бе един от първите донесли цинкови листове в Макондо, много преди банановото дружество да ги извади на мода, само за да покрие с тях спалнята на Петра Котес и да се наслаждава на впечатлението за дълбока задушевност, която по онова време създаваше у него пукането на дъжда. Но дори и тия лудешки спомени от неговата смешновата младост го оставяха хладнокръвен, сякаш в последния пир бе изчерпал дяловете си от сладост и беше му останала само чудната отплата да може да ги възкресява без горчивина и разкаяние. Би могло да се помисли, че потопът му е дал възможност да седне да размишлява и че сноването на клещите и тенекиите бе пробудило у него късната скръб по толкова полезни работи, които би могъл да направи и не направи в живота си, ала нито едното, нито другото беше вярно, защото изкушението по домоседството и къщовничеството, което се навърташе край него, не беше плод на премисляне, нито пък назидание. То идваше у него от много по-далече, изровено от тризъбеца на дъжда, от времената, когато той четеше в стаята на Мелкиадес дивните басни за хвърчащи килими и китове, които се хранят с кораби и екипажите им. Из ония дни по недоглеждат на Фернанда, в пруста се появи малкият Аурелиано и дядо му узна тайната на неговата самоличност. Отряза му косата, облече го, научи го да изгуби страх от хората и съвсем скоро видя, че беше един законен Аурелиано Буендия, с високите си скули, с учудения поглед и самотническият си вид. За Фернанда това бе почивка. Отдавна бе измерила величината на своята надменност, ала не намираще как да я поправи, защото колкото повече мислеше за средствата, толкова по-нерационални ѝ се струваха. Да беше знаела, че Аурелиано Втори щеше да приеме нещата с доброто задоволство на дядо, не би увъртала, нито пък би отсрочвала толкова много, а от предната година би се отървала от тормоза. За Амаранта-Урсула, която вече бе сменила зъбите си, племенникът беше като някаква изплъзваща се играчка, която я разтуши от досадата на дъжда. Аурелиано Втори тогава си припомни за английската енциклопедия, която никой не бе пипнал повторно в

някогашната спалня на Меме. Започна да показва илюстрациите на децата, по-специално животните, а по-късно картите и снимките на далечни страни и прочути личности. Тъй като не знаеше английски и едва можеше да различи най-известните градове и най-видните личности, хрумна му да измисля имена и легенди, че да задоволи неутолимата любознателност на децата.

Фернанда наистина вярваше, че съпругът ѝ чака да спре дъждът, за да се върне при държанката. В първите месеци на дъжда тя се боеше, че ще опита да се прокрадне до нейната спалня и че ще преживее срама да му разкрие, че е негодна за примирение още от раждането на Амаранта-Урсула. Тая беше причината за припряната и преписка с невидимите лекари, прекъсвана от честите злополучия с пощата. През първите месеци, когато се узна, че влаковете поради бурята излизали от релсите, едно писмо от невидимите лекари ѝ показва, че нейните се губят. По-късно, когато секнаха връзките с незнайните ѝ кореспонденти, тя сериозно помисли да сложи тигровата маска, която използва мъжът ѝ на кървавия карнавал, за да накара да я прегледат с лъжливо име лекарите на банановото дружество. Но едно от многото лица, които често минаваха през къщата и носеха неблагодарните вести за потопа, ѝ бе казал, че дружеството дига диспансерите си, за да ги откара в земи, където дъждът преставал. Тогава изгуби надежда. Примири се и зачака да отmine дъждът и да се възстанови пощата, и между другото облекчаваше потайните си болки с лекове от собственото си вдъхновение, защото би предпочела да умре, отколкото да се постави в ръцете на единствения лекар, останал в Макондо — причудливия французин, който се хранеше с магарешки треви. Беше се сближила с Урсула, надявайки се, че тя ще знае някакво облекчително средство за нейните неволи. Но мъчителният навик да не назовава нещата с тяхното име я накара да постави предното в задното, и да замести роденото с изхвърленото, и да замени течения с парения, та всичко да бъде не толкова срамно, и Урсула разумно заключи, че смущенията не са маточни, ами чревни, и я посъветва да вземе на гладно кесийка каломел. Да не беше това страдеше, което не би имало нищо срамно за някой, който не е болен и от срамливост, и да не беше губенето на писмата, за Фернанда не би имал значение дъждът, защото в крайна сметка за нея целият живот беше минал така, сякаш зад стъклото валеше непрестанно.

Не промени разписанията, нито пощади обредите. Когато масата все още стоеше повдигната върху тухли и столовете поставени върху дъски, за да не си мокрят нозете сътрапезниците, тя продължаваше да поднася с ленени покривки и китайски съдове и да пали свещниците на вечеря, защото смяташе, че бедствията не могат да се използват като предлог за разпускане на нравите. Никой не се бе показал повторно на улицата. От Фернанда да зависеше, не биха го направили никога вече, не само откак почна да вали, но и от много по-рано, тъй като смяташе, че вратите са измислени да бъдат затваряни, и че любопитството към онова, което става по улицата, е работа на пачаври. Обаче първа тя надзърна, когато известиха, че минава погребението на полковник Херинелдо Маркес, макар че онова, което видя тогава през открянатия прозорец, я остави в такова състояние на огорчение, че дълго-дълго се разкайваше за своята слабост.

Човек не би могъл да си представи по-безутешно шествие. Бяха сложили ковчега върху волска кола, над която построиха навес от бананови листа, ала натискът на дъжда беше толкова силен и улиците толкова затлачени, че на всяка крачка колелата затъваха и навесът без малко да се разпердушени. Струите тъжна вода, падащи върху ковчега, полека-лека наквасваха знамето, което бяха сложили отгоре му и което беше всъщност мръсното от кръв и барут знаме, отхвърлено от най-достоините някогашни бойци. Върху ковчега бяха положили и сабята с пискюли от мед и коприна, същата, която полковник Херинелдо Маркес провесваше на закачалката в салона, за да влезе незащитен в шивалнята на Амаранта. Зад колата, някои боси и всички с панталони до коляно, цамбуркаха из калта последните оцелели от Нерландската капитулация, хванали в една ръка бастун от естествено усукан корен и в друга венеца от обезцветени под дъжда изкуствени цветя. Появиха се като някакво недействително видение по улицата, която все още носеше името на полковник Аурелиано Буендия, и на минаване всички изгледаха къщата и завиха край ъгъла на площада, където трябваше да поискат помощ, за да измъкнат заседналата кола. Урсула бе накарала Санта София де ла Пиедад да я отнесе до вратата. Проследи толкова внимателно неволите на погребението, че никой не се усъмни, че го вижда, най-вече защото вдигнатата ѝ ръка на архангел вестител се движеше заедно с кандилканията на колата.

— Сбогом, Херинелдо, синко — извика тя. — Поздрави моите хора и им кажи, че щег се видим, когато спре да вали.

Аурелиано Втори ѝ помогна да се върне в леглото и със същата хлапащина, с която винаги се отнасяше към нея, я попита за значението на нейните прощални думи.

— Вярно е — рече тя. — Чакам само да отмине дъждът и да умра.

Състоянието на улиците разтревожи Аурелиано Втори. Късно загрижен за участта на своите животни, той си метна едно навосъчено платно и отиде в дома на Петра Котес. Завари я на двора, във вода до пояс как се мъчи да извлече някакъв конски труп. Аурелиано Втори ѝ помогна с една греда и Огромното вонливо тяло се претъркулна и бе отмъкнато от калния порой. Откак започна дъждът, Петра Котес не бе правила нищо друго, освен да разчиства двора си от умрели животни. Първите седмици пращаше бележки на Аурелиано Втори да вземе спешни мерки, а той бе отговорил, че нямало за какво да бързат, че положението не било обезпокояващо, че щели да намислят нещо, когато престанело да вали. Заръча да му кажат, че оградените пасбища се наводняват, че добитъкът бяга към високите земи, където няма какво да яде и го дебнат тигърът и чумата. „Няма какво да се прави — отговори ѝ Аурелиано Втори. — Други ще се родят, когато престане да вали.“ Петра Котес ги бе видяла да умират на купове и едва смогваше да насича ония, които затъваха. Видя с глухо безсилие как потопът безмилостно унищожава състояние, което някога хората имаха за най-голямото и най-устойчивото в Макондо и от което оставаше само зловонието. Когато Аурелиано Втори реши да отиде да види какво става, намери само конския труп и едно дръгливо муле сред развалините от конюшната. Петра Котес го видя да идва без изненада, без радост, нито озлобление, и само си позволи иронично да се усмихне.

— На добър час! — рече тя.

Беше остаряла, само кости, и очите ѝ на месоядно животно бяха станали тъжни и кротки от толкова гледане на дъжда. Аурелиано Втори престоя повече от три месеца в дома ѝ не защото тогава се чувствуваше по-добре там, отколкото в своето семейство, а защото му бе нужно всичкото това време, за да вземе решението отново да си метне парчето навосъчено платно. „Нямаме бърза работа — каза, както бе казал в другата къща. — Да почакаме да спре в близките часове.“ В течение на

първата седмица привикна с разрушенията, нанесени от времето и дъжда в здравето на неговата държанка, и полека-лека започна да я вижда каквато си беше преди, припомняйки си за своите ликуващи безчинства и за умопомрачаващата плодовитост, която нейната любов предизвикваше в животните, и отчасти от любов, и отчасти от изгода една нощ на втората седмица я събуди с настоятелни ласки. Петра Котес не трепна. „Спи спокойно — промърмори тя. — Вече времената не са за такива работи.“ Аурелиано Втори се видя в огледалата на тавана, видя гръбнака на Петра Котес като наниз от макари, навървени на връзка повехнали нерви, и разбра, че тя има право не заради времената, а заради тях самите, които вече не бяха за такива работи.

Аурелиано Втори се завърна в къщата със своите сандъци, убеден, че не само Урсула, но и всички жители на Макондо чакаха да спре дъждът, за да умрат. Видял ги бе, когато минаваше, седяха в стаите с унесен поглед и кръстосани ръце и усещаха да тече едно вечно време, едно неукротено време, защото беше безполезно да го делят на месеци и години, а дните на часове, щом не можеше да се прави нищо друго, освен да се съзерцава дъждът. Децата посрещнаха шумно Аурелиано Втори, който отново просвири за тях на хърхорещия акордеон. Но концертът не привлече толкова вниманието им, колкото енциклопедическите застоявания, тъй че пак взеха да се събират в спалнята на Меме и там въображението на Аурелиано Втори превърна дирижабъла в летящ слон, който търсел място да поспи сред облаците. Веднъж откри един мъж на кон, който въпреки другоземската си премяна запазваше някакъв свойски вид и след много обследване стигна до заключението, че това е портрет на полковник Аурелиано Буендия. Показа го на Фернанда и тя също забеляза приликата на конника не само с полковника, но и с всички членове на семейството, макар всъщност да беше някакъв татарски войн. Тъй минаваше времето им, между родоския исполин и факири, омагьосващи змии, докато съпругата му оповести, че остават не повече от шест кила солено месо и чувал ориз в хамбара.

— Е, сега, какво искаш да правя? — запита той.

— Аз не знам — отговори Фернанда. — Това е мъжка работа.

— Добре де — каза Аурелиано Втори, — все ще направим нещо, когато спре да вали.

Продължи да се интересува повече от енциклопедията, отколкото от домашното затруднение, дори когато трябваше да се задоволява с една дрипа и малко ориз на обед. „Сега е невъзможно да се направи нещо — казваше. — Не може да вали цял живот.“ И колкото повече протакеше неотложния въпрос с хамбара, толкова по-силно ставаше възмущението на Фернанда, докато случайните й роптания и редките й избухвания преляха в неудържим, отприщен порой, който започна една сутрин като еднозвучаща басова струна на китара и който с напредването на деня повишаваше своя призвук все по-богат, все по-разкошен. Аурелиано Втори не осъзна опяването чак до другия ден след закуска, когато се почувствува замаян от някакво жужене, тогава по-напевно и по-високо от шума на дъжда, а това беше Фернанда, която се разхождаше из цялата къща и се вайкаше, че са я възпитали като царкиня, за да свърши като слугиня в лудница със съпруг мързеливец и идолопоклонник, разпътник, който ляга по гръб и чака да завалят хлябове от небето, а на нея бърбреците й се откачат от мъка да крепи на повърхността подпряно с топлийки домашно огнище, където има толкова за работене, толкова за понасяне и поправяне откак господ-бог осъмне, та чак до времето за лягане, че стига до леглото с очи пълни със стъклен прах и обаче никои никога не и е рекъл добър ден, Фернанда, как прекара нощта, Фернанда, нито са я запитали, макар и от учтивост, защо е толкова бледа, нито защо се събужда с тия виолетови сенки под очите, макар, разбира се, да не очаква, че това ще излезе от останалите в семейство, което в края на краищата винаги я бе имало за пречка, за парцалчето за смъкване на тенджерата, за плашило, нарисувано върху стената, и че винаги плямпотят срещу нея из ъглите й я наричат мазна богоугодница, и я наричат фарисейка, и я наричат гущерица, и дори Амаранта, мир на праха й, й бе казала ей така, в очите, че била от ония, дето бъркали право черво с пости, благословен господ-бог, що за думи, и тя най-примирено бе изтраяла всичко заради намеренията на Светия отец, ала не бе могла да понася повече, когато онзи проклетник Хосе-Аркадио Втори каза, че гибелта на семейството дошла щом отворило вратите за някаква си префърцунена качака, представете си, някаква си префърцунена качака, опазил бог, дъщеря на лоша плюнка, от същото естество на пагонджиите качаковци, които правителството прати да избиват трудещите се, гледай го ти, и става дума ни повече, ни по-малко

за нея, кръщелницата на херцог Алба, дама с такова потекло, че джигерите на президентшите се преобръщат, благородничка по кръв като нея, която има право да се подписва с единайсет испански презимена и която е единственото смъртно същество в туй селище на копелета, което не тъпее пред шестнайсет прибора за хранене, а после онзи ми ти прелюбодейник, мъжът й, да рече, примрял от смях, че толкова лъжици и вилици и толкова ножове и лъжички не било работа на християни, ами на стоножки, и единствената, която и със стиснати очи може да определи кога се поднася червено вино и от коя страна и в каква чаша, а не като оная чобанка Амаранта, в мир да почива, която си мислеше, че бялото вино се поднасяло денем и червеното; вечер, и единствената по цялото крайбрежие, която може да се похвали, че не е ходила по нужда другаде освен в златни цукала, а после полковник Аурелиано Буендия, в мир да почива, да има дързостта да я пита с лошата си масонска злъч откъде накъде била заслужила това предимство, да не би пък тя да не серяла лайна, ами астромелии, представете си, с тия думи, за да отговори Рената, собствената й дъщеря, която от несдържаност бе видяла в спалнята нейните чревоизхвърляния, че наистина пукалото било с много злато и много гербове, ама онова, дето било вътре, било чисто лайно, най-обикновено и дори по-лошо лайно, защото било на префърцунена качака, представете си, собствената й дъщеря, тъй че никога не се е самозалъгвала относно останалите в семейството, но все пак имаше право да очаква малко повече зачитане от страна на съпруга си, защото зле-добре, той беше по свята клетва неин спътник в съпружеството, негов извършител, неин законен вредител, който по свободна и върховна воля пое върху себе си сериозната отговорност да я изведе изпод бащината стряха, където никога не се е лишила, нито оплакала; от нещо, където плетеше погребални палми от удоволствие към развлечението, тъй като нейният кръстник бе пратил писмо със своя подпис и клеймото на своя пръстен, отпечатано върху червения восък, само и само да каже, че ръцете на кръщелницата му не са направени за дела от този свят освен за свирене на клавесин, и обаче она ми ти безумец, мъжът й, я бе извадил от нейния дом въпреки всички мъмрения и предупреждения и я бе отвел в онзи пъкълски казан, където не може да се диша от горещина, и преди тя да доизпълни своите

въздържания по Петдесетница вече бе отишъл със сандъците на бездомник и акордеон на нехайник да безделничи в прелюбодеяние с една никаквица, на която стига да ѝ видиш задника, е добре, то вече е казано всичко, която стига да я видиш как си клати кобилския задник, и ще разбереш, че е тъкмо противното на нея, която е дама и в двореца, и в кочината, на масата и в леглото, дама по рождение, боязлива пред бога и покорна на неговите закони и неговите замисли, и с която, разбира се, не може да прави маймунджилъците и подбъзикванията, които прави с другата, която, разбира се, се подлага на всичко, като френските матрони, че и по-лошо, ако се помисли по-добре, защото тия поне имат почтеността да турят червен фенер на вратата, подобни свинцини, представете си, само това липсва, с единствената и възлюбена дъщеря на доня Рената Арготе и дон Фернандо дел Карпио, и особено последният, разбира се, свят мъж, християнин от великите, носител на Ордена на светия гроб, от ония, които получават направо от господабога предимството да се запазват непокътнати в ковчега с кожа гладка като сукно на годеница и очи живи и прозрачни като изумруди.

— Това пък не е вярно — прекъсна я Аурелиано Втори, — когато го донесоха, вече смърдеше!

Той бе имал търпението да я слуша цял един ден, докато я изненада в грешка. Фернанда не му обърна внимание, но снижи глас. Тази вечер по време на вечеря вбесяващото бръмчене на опяването бе разгромило шума на дъжда. Аурелиано Втори хапна съвсем малко с наведена глава и рано-рано се оттегли в спалнята. Сутринта на закуска Фернанда трепереше, имаше вид, че е спала зле и изглежда напълно бе изляла злобата си. Обаче когато мъжът ѝ попита дали няма да е възможно да хапне рохко яйце, тя не отговори просто, че от прежната седмица се бяха свършили яйцата, ами сътвори свирепо слово против мъжете, които прекарват времето в боготворене на пъпа си, а после имат безочието да искат дробчета от чучулига на масата. Аурелиано Втори заведе децата да гледат енциклопедията както винаги, Фернанда се престори, че подрежда спалнята на Меме, само и само да чува мърморенето ѝ, че, разбира се, трябва да имаш тенекиени очила, за да кажеш на бедните невинни, че полковник Аурелиано Буендия бил сниман в енциклопедията. След пладне, докато децата спяха през обичайната почивка, Аурелиано Втори седна в пруста, но дори и там

Фернанда го преследва, предизвиква го, измъчи го, въртя се около него с неумолимото си бръмчене на торна муха, с думите, че, разбира се, докато вече не остава друго, освен камъни да проядат, мъжът ѝ сядва като някой персийски султан да се любува на дъжда, защото той не е нищо друго освен един готован, един хрантутник, дето не го бива за нищо; по-мек от памука на пискюлите, свикнал да живее от ядените и убеден, че се е оженил за съпругата на Йона,* която останала тъй спокойна при разказа за кита. Аурелиано Втори я слуша повече от два часа, невъзмутим, сякаш беше глух. Не я прекъсна чак докато следобедът напредна много, когато не можа да понася повече думтенето на тъпан, измъчващо главата му.

[* Според Стария завет, пророк Йона, чиято лодка се преобърнала в морето, бил погълнат от кит, който след тридневния престой на пророка в стомаха му, го изнесъл на брега.]

— Млъкни вече, моля ти се — примоли ѝ се той.

Фернанда, напротив, повиши глас. „Няма за какво да мълча — рече тя. — Който не иска да ме слуша, да си върви.“ Тогава Аурелиано Втори изгуби самообладание. Надигна се, без да бърза, сякаш мислеше само да протегне кости, и с отлично владян и целенасочен бяс сграбчи една по една саксиите с бегонии, гърнетата с папрат, съдините с ореган и едно по едно ги строши на парчета върху пода. Фернанда се изплаши, тъй като в действителност дотогава не бе съзнавала ясно ужасната вътрешна сила на опяването, но вече беше късно за каквото и да е опит за поправяне. Опиянен от неудържимия порой на излиянието, Аурелиано Втори строши стъклото на шкафа и една по една, без да бърза, измъкна частите на сервиза и ги направи на пух и прах върху пода. Последователен, спокоен, тъй тържествен, каквото бе при облепването на къщата с банкноти, после изпочупи о стените сервизите от чешко стъкло, рисуваните на ръка вази, картините с девиси в претоварени от рози лодки, огледалата в позлатени рамки и всичко чупливо, от стаята до килера, и приключи с делвата в кухнята, която се пръсна наред двора с дълбок взрив. После си изми ръцете, наметна навосьченото платно и преди полунощ се върна с няколко корави свиела солено месо, няколко чувала ориз и царевица с гърица и няколко дръгливи бананови грозда. Оттогава вече не липсваха неща за ядене.

Амаранта-Урсула и малкият Аурелиано щяха да запомнят потопа като щастливо време. Въпреки суровостта на Фернанда те цамбуркаха из блатата по двора, ловяха гущери, за да ги разчекват, и играеха на „отрови супа“, сипвайки прах от криле на пеперуди в тенджерата при недоглежданията на Санта София де ла Пиедад. Урсула беше най-забавната им играчка. Имаха я за грохнала голяма кукла, която отнасяха и донасяха из ъглите, предрешена с цветни парцали и с изрисувано в сажди и чернилка лице, и един път без малко да ѝ изтърбушат очите, както правеха на жабите с градинарските ножици. Нищо не ги караше да се веселят толкова шумно, както нейните бълнувания. Наистина, вероятно нещо бе се случило в мозъка ѝ на третата година от дъжда, защото полека-лека изгуби усет за действителността и дотолкова бъркаше сегашното време с далечни епохи на своя живот, че веднъж прекара три дни в безутешен плач за смъртта на Петронила Игуаран, прабаба ѝ, погребана преди повече от век. Потъна в толкова нелепо състояние на обърканост, та вярваше, че малкият Аурелиано е нейният син, полковникът, по времето, когато го заведоха да види леда, и че Хосе-Аркадио, тогава в семинарията, е първородният и син, заминал с циганите. Толкова много говори за семейството, че децата се научиха да ѝ устройват въображаеми гостувания на същества не само отдавна-отдавна умрели, но и живели в различни времена. Седнала в леглото, с покрита от пепел коса и забулено в червена кърпа лице, Урсула беше щастлива сред недействителния род, който децата описваха, без да пропускат подробности, сякаш наистина го бяха познавали. Урсула разговаряше с дедите си за събития, предхождащи нейното собствено съществуване, наслаждаваше се на вестите, които ѝ донасяха, и плачеше с тях за умрели много по-наскоро, отколкото самите събеседници. Децата скоро забелязаха, че в течение на тия призрачни гостувания Урсула винаги поставяше въпрос, предназначен да установи кой е занесъл в къщата по време на войната гипсов свети Йосиф в естествен размер, за да го пазели, докато отминел дъждът. Тъй Аурелиано Втори си спомни за богатството, закопано в място, което само Урсула знаеше, но бяха безполезни въпросите и хитрите уловки, които му хрумваха, защото в лабиринтите на своето бълнуване тя изглежда пазеше едно странично поле от умствена яснота, за да защитава оная тайна, която щеше да разкрие само на онзи, който докаже, че е истинският стопанин

на погребаното злато. Беше толкова изкусна и толкова точна, че когато Аурелиано Втори подучи един от другарите си по хапване и пийване да мине за собственика на състоянието, тя го оплете в изчерпателен и осеян с тънки клопки разпит.

Убеден, че Урсула ще отнесе тайната в гроба, Аурелиано Втори нае група изкопчии под предлог да построели канали за отводняване в предния и задния двор и сам надупчи почвата с железни шишове и с всякакви уреди за откриване на метали, без да намери нищо, което да прилича на злато в тримесечните изнурителни обследвания. По-късно прибягна до Пилар Тернера с надежда, че картите ще видят повече, отколкото копачите, но тя започна с обяснението, че е: безполезен всякакъв опит, докато не друг, а Урсула не сече тестето. Потвърди в замяна съществуването на съкровището с точност, че са седем хиляди двеста и четиринайсет монети, закопани в три брезентови чувала с мрежи от медна жица, в кръг с радиус от сто дваайсет и два метра, ако се вземе за център леглото на Урсула, но предупреди, че няма да бъде намерено, преди да спре дъждът и преди слънцата на три последователни юнски месеца да превърнат в прах калищата. Изобилието и обстойната неяснота на сведенията се сториха на Аурелиано Втори толкова подобни на спиритическите басни, че настоя в своите начинания, въпреки че беше август и би било нужно да чака поне три години, та да задоволи условията на предвиждането. Първо го учуди, макар в същото време да увеличи неговото объркване, потвърждението, че има точно сто и два метра от леглото на Урсула до оградата на задния двор. Фернанда се побоя да не би да е толкова луд, колкото брат му близнака, когато го видя да прави измерванията, и още повече, когато заповяда на групите изкопчии да задълбаят още с метър ямите. Плячка на изследователско безумие, сравнимо само с онова на праядо му, когато диреше пътя към изобретенията, Аурелиано Втори изгуби последните торби с мазнина, които му оставаха, и някогашната прилика с брата близнак отново изпъкна не само поради отъняването на фигурата, но и заради отдалечения вид и вгълбеността. Повече не се загрижи за децата. Ядеше по кое да е време, оплескан от краката до главата, и го вършеше в някой ъгъл на кухнята и едва-едва отговаряше на случайните въпроси на Санта София де ла Пиедад. Виждайки го да работи по този начин, както никога не бе сънувала, че може да го

направи, Фернанда помисли, че безстрашието му е грижовност и че ламтежът му е самоотверженост, и че дебелоглавието му е упоритост, и това ухапа вътрешностите ѝ поради свирепостта, с която бе дрънкала срещу неговата мърлявост. Ала на Аурелиано Втори тогава не му беше до милозливи помирявания. Потънал до шия в тресавище от мъртви клонаци и изгнили цветя, той преобърна и налице, и наопаки почвата в градината, след като бе свършил в предния и задния двор, и продупчи толкова дълбоко основите под източния трем на къщата, че една нощ всички се събудиха ужасени от нещо, което, изглежда, беше някакъв гибелен трус както заради трептенията, така и заради ужасяващото подземно скърцане, а то три помещения се свличаха и беше зейнала пукнатина, от която човек тръпки го полазваха, от пруста до спалнята на Фернанда. Аурелиано Втори пак не се отказа от изследването. Дори когато вече се бяха свършили и последните надежди и единствено, изглежда, имаха някакъв смисъл предсказанията на картите, той подсили нащърбените основи, позакърпи пукнатината с хоросан и продължи да копае откъм западната страна. Все още беше там втората седмица на следващия юли, когато дъждът почна да утихва и облаците малко по малко се издигнаха, и се видя, че всеки миг ще престане да вали. Тъй и стана. Един петък в два часа след пладне светът бе осветен от глупаво, алено и грапаво като тухлен прах слънце, почти толкова свежо, колкото водата, и не валя в продължение на десет години.

Макондо беше в развалини. Сред блатата по улиците оставаха изпотрошени мебели, скелети от покрити с червени перуники животни, последни спомени от пълчищата пришълци, които избягаха от Макондо така замаяно, както и бяха дошли. Къщите, вдигнати толкова спешно по време на банановата треска, бяха запуснати. Банановото дружество отнесе съоръженията си. От някогашното телено градче стояха само развалините. Дървените къщи, прохладните тераси, където протичаха спокойните следобеди в игра на карти, сякаш бяха сринати от избързването на пророческия вятър, който подир години щеше да изличи Макондо от лицето на земята. Единствената човешка диря, оставена от онзи хищен полъх, бе една ръкавица на Патриция Браун в задушната от тринитариите лека кола. Омагьосаната област, която Хосе-Аркадио Буендия изследва по време на основаването и където после процъфтяха банановите насаждения, беше тресавище от гниещи

чукани, в чийто далечен кръгзор години наред се съзираше мълчаливата пяна на морето. Аурелиано Втори изстрада безизходица от опечаление първата неделя, когато облече сухи дрехи и излезе да огледа селището. Преживелите гибелното бедствие седяха посред улиците и се наслаждаваха на първите слънца. Все още пазеха по кожата си воднозеления оттенък на водораслите и мириса на килер, който дъждът бе отпечатал, но в дъното на сърцата си изглеждаха доволни, че са си възвърнали селището, в което се родиха. Турската улица отново беше предишната, онази от времето, когато арабите, по чехли и с халки на ушите, обхождаха света да разменят папагали гуакамайя за джунджурии и намериха в Макондо надеждно пристанище, за да си отдъхнат от своето хилядолетно положение на бездомници. От другата страна на дъжда стоката по базарите капеше на парчета, разгънатите по вратите платове бяха прошарени от мъх, тезгяхите подкопани от термити, и стените, проядени от влагата, но арабите от третото поколение седяха на същото място и в същото положение на своите бащи и дядовци, мълчаливи, безстрашни, неуязвими за времето и нещастieto, толкова живи или толкова мъртви, колкото бяха след чумата-безсънница и след трийсет и двете войни на полковник Аурелиано Буендия. Толкова учудваща беше здравината на техния дух пред развалините на игралните маси, сергиите за фританги, къщичките на стрелбищата и уличката, където се тълкуваха сънищата и се отгатваше бъдещето, че Аурелиано Втори ги запита с обичайната си лековатост с какви тайнствени средства са си послужили, за да не потънат в бурята, как по дяволите са направили да не се удавят, и един по един, от врата на врата, те му върнаха една лукава усмивка и един бленуващ поглед и всички му дадоха, без да се уговарят, един й същи отговор:

— С плуване.

Петра Котес беше може би единственият местен жител, който имаше сърцето на арабин. Бе видяла последните отломки на своите обори и конюшни, влачени от бурята, но бе смогнала да задържи къщата на крака. В последната година бе пращала настойчиви заръки до Аурелиано Втори, а той й бе отговарял, че не знаел кога ще се върне в дома й, но че във всеки случай щял да занесе цял сандък златни пари, за да облицова спалнята. Тогава тя бе ровила из сърцето си, търсейки

силата, която да ѝ позволи да преживее нещастieto, и беше намерила един разсъдъчен и справедлив бяс, с който се бе заклела да възстанови състоянието, прахосано от любовника и допрахосано от потопа. Това бе толкова несъкрушимо решение, че Аурелиано Втори се върна в дома ѝ осем месеца след последната заръка и я завари зеления, чорлава, с хлътнали клепачи, с осланена от крастата кожа, но пишейки номерца върху късчета хартия, за да разиграе томбола. Аурелиано Втори остана смаян и беше толкова омършавял и толкова тържествен, че Петра Котес не повярва, че този, който се бе върнал да я търси, е любовникът от целия неин живот, а братът близък.

— Ти си луда — рече той. — Освен ако не мислиш да разиграваш кокалите.

Тогава тя му каза да надзърне в спалнята и Аурелиано Втори видя мулето. Кожата му беше лепната върху ребрата, както на стопанката, но беше толкова живо и решително, колкото и тя. Петра Котес го бе изхранила с гнева си, а когато нямаше повече треви, нито царица, нито корени, приюти го в собствената си спалня и му дава да яде чаршафите от перикал, персийските килими, плюшените покривки, кадифените завеси и везания със златни нишки и с грамадни копринени пискюли балдахин на епископския креват.

>

* * *

Урсула трябваше да направи голямо усилие, за да изпълни обещанието си да умре, щом спре дъждът. Повеите на умствено прояснение, тъй оскъдни по време на дъжда, зачестиха от август насетне с духналия сух вятър, който задушаваше розовите храсти и вкаменяваше блатата и който накрая поръси върху Макондо жарещия прах, покрил завинаги ръждясалите цинкови покриви и стогодишните бадемови дървета. Урсула плака от жал, когато откри, че повече от три години е била играчка на децата. Изми си наплесканото лице, смъкна си шарените панделки, гущерите и сухите жаби, и броениците, и старинните огърлици на арабите, които бяха окачили по цялото ѝ тяло, и за пръв път след смъртта на Амаранта напусна леглото без ничия

подкрепа, за да се включи отново в домашния живот. Храбростта на непобедимото ѝ сърце я водеше из тъмнотите. Ония, които обърнаха внимание на нейните препъвания и се сблъскаха с архангелската ѝ ръка, винаги вдигната на височината на главата, помислиха, че с голяма мъка се оправя с тялото си, но още не повярваха, че е сляпа. Не ѝ трябваше да вижда, за да разбере, че цветните лехи, гледани с такава прилежност още от първото преустройство, бяха разрушени от дъжда и сринати от разкопките на Аурелиано Втори, и че стените и циментът на подовете бяха напукани, мебелите разсъхнати и обезцветени, вратите изкъртени от касите, а семейството заплашено от дух на примиреност и униние, невъобразими по нейно време. Движейки се пипнешком из празните спални, тя долавяше постоянния гърмол на термити, които провъртваха дървенията, и ножечното тракане на молеца в дрешниците, и опустошителния грохот на огромните червени мравки, които бяха процъфтели в потопа и подкопаваха основите на къщата. Един ден отвори сандъка на светците и трябваше да помоли за помощ Санта София де ла Пиедад, за да смъкне от себе си хлебарките, изскочили от вътрешността му, който вече бяха стрили на прах дрехите. „Не е възможно да се живее в тая небрежност — казваше. — Както сме я подкарвали, накрая зверовете ще ни погълнат.“ Оттогава насетне нямаше нито миг покой. Станала още преди да разсъмне, хващаше когото свари, включително децата. Тури на слънце оскъдните дрехи, все още в състояние да бъдат използвани, прогони хлебарките в изненадващи нападения с прахове срещу насекоми, изтръгна вените от термитите по врати и прозорци и задуши с негасена вар мравките в техните бърлоги. Възстановителската треска накрая я отведе в забравените стаи. Накара да разчистят от разрушения и паяжини стаята, където му изсъхна пипето на Хосе-Аркадио Буендия в дирене на философския камък, сложи в ред златарската работилница, разбъчкана от войниците, и най-накрая поиска ключовете за стаята на Мелкиадес, за да види в какво състояние се намира. Вярна на волята на Хосе-Аркадио, който бе забранил всякаква намеса, докато няма действителен признак, че е умрял, Санта София де ла Пиедад прибягна до какви ли не увъртания да се обърка Урсула. Но нейната решимост да не изостави на насекомите дори най-отдалеченото и негодно кътче в къщата беше толкова непоколебима, че тя разпердушини всички пречки, които ѝ поставиха, и

след тридневни настоявания постигна да ѝ отворят стаята. Трябваше да се вкопчи за касата на вратата, за да не я повали смрадната, но ѝ бяха нужни не повече от две секунди, за да си припомни, че там стояха прибрани седемдесет и двете цукала на ученичките и че в една от първите нощи на дъжда войнишки патрул бе претърсил къщата, дирейки Хосе-Аркадио Втори и не бяха могли да го намерят.

— Благословен да е господ-бог! — възкликна тя, сякаш бе видяла всичко. — Толкова да се мъча да ти внуша добрите порядки, а ти накрая да заживееш като свиня.

Хосе-Аркадио Втори все тъй препрочиташе пергаментите. Единственото видимо нещо в чорлавата неразбория от коси бяха зъбите под ивици зеления тиня и неподвижните очи. Разпознал гласа на прабаба си, той помръдна глава към вратата, понечи да се усмихне, и без да знае това, повтори някогашни думи на Урсула.

— Какво искате? — промърмори той. — Времето минава.

— Така е — рече Урсула, — ама не чак толкова.

Казвайки го, осъзна, че дава същия отговор, който получи от полковник Аурелиано Буендия в килията му на смъртник и още веднъж потръпна, защото се увери, че времето не отминава, както току-що се бе съгласила, а се върти в кръг. Но и тогава не даде възможност на примирението. Сгълча Хосе-Аркадио Втори, сякаш беше някое дете, и настоя да се изкъпе и обръсне и да ѝ заеме силата си, за да довъзстанови къщата. Самата мисъл да напусне стаята, която му бе предоставила покой, ужаси Хосе-Аркадио Втори. Извика, че няма човешка власт, способна да го накара да излезе, защото не иска да види влака с двеста вагона, натоварени с мъртвци, който всяка вечер потегля от Макондо към морето. „Всички, които бяха на гарата — викаше. — Три хиляди четиристотин и осем.“ Едва тогава Урсула разбра, че той се намира в свят на мрачини, много по-непрогледен, отколкото нейния, толкова непристъпен и самотен, колкото онзи на прадядото. Остави го в стаята, но постигна да не слагат вече катинара, да чистят всеки ден, да изхвърлят пукалата на бунището, да оставят само едно, и да поддържат Хосе-Аркадио Втори такъв чист и спретнат, какъвто бе прадядото в дългото си пленничество под кестена. Отначало Фернанда тълкуваше оная шетня като пристъп на старешка лудост и едва-едва съдържаше раздражението си. Но Хосе-Аркадио по онова време ѝ извести от Рим,

че възнамерявал да отиде в Макондо, преди да даде обет, и добрата вест ѝ вдъхна такова въодушевление, че изневиделица се видя да полива цветята по четири пъти на ден, за да не би синът ѝ да си създаде лошо впечатление за къщата. Същият този подтик я накара да ускори преписката с невидимите лекари и да възобнови в пруста саксиите с папрат и ореган и съдините с бегонии много преди Урсула да узнае, че са били разрушени от опустошителския бяс на Аурелиано Втори. По-късно продаде сребърния сервиз и купи керамични сервизи за ядене, супници и черпаци, сплавени от цинк, олово и калай, и прибори от алпака и обедни с тях шкафовете, привикнали с порцелана на Индийското сдружение и чешкия кристал. Урсула се мъчеше да иде все по-далеч. „Да се отворят врати и прозорци — викаше. — Да се сготви месо и риба, да се купят най-големите костенурки, да дойдат другоземците да простират рогозките си из ъглите и да пикаят върху розите, да седат на масата да ядат по колкото си пъти искат, и да се уригват, и да плямпат, и с ботуши да изпоцапат всичко, и да правят с нас каквото си щат, защото това е единственият начин да се изплаши разрухата.“ Но това бе празна самоизмама. Беше вече прекалено стара и живееше в излишък, за да повтори чудото с карамеловите животинки, а никой от потомците не бе наследил нейната твърдост. Къщата си остана затворена по заповед на Фернанда.

Аурелиано Втори, отново занесъл сандъците си в дома на Петра Котес, едва разполагаше със средства, за да не умре от глад семейството. От томболата с мулето Петра Котес и той бяха купили други животни, с които смогнаха да завъртят първобитна лотарийна търговия. Аурелиано Втори ходеше от къща в къща да предлага билетчета, които сам изрисуваше с цветни мастила, за да ги направи по-привлекателни и убедителни, и може би не си даваше сметка, че мнозина ги купуваха от благодарност, а повечето от състрадание. Обаче и най-милостивите купувачи получаваха възможността да спечелят прасе за двасет сентаво или юница за трийсет и две и толкова се въодушевяваха от надеждата, че вторник вечер препълваха двора на Петра Котес и очакваха момента, в който случайно избрано дете ще изтегли от торбата печелившия номер. Скоро това се превърна в седмичен панаир, тъй като с падането на следобеда се настаняваха в двора маси с фританги и сергии за напитки и мнозина от

облагодетелствуваните още там заколваха спечеленото животно при условие, че другите ще платят музиката и ракията, тъй че без да го е желал, Аурелиано Втори отново се видя да свири на акордеон и да участва в скромни надпревари по хищничество. Тия немощни отзвучи от пируванията в други дни послужиха самият Аурелиано Втори да открие колко е отпаднал духом и до каква степен е пресъхнало остроумието му на майстор-веселбар. Той беше променен човек. Сто и дващестте кила, до които стигна по времето, когато предизвика Слоницата, се бяха свели до седемдесет и осем; чистосърдечното и подпухнало лице на костенурка бе станало като на игуана и винаги се намираще близо до скуката и умората. За Петра Котес обаче никога не е бил по-добър мъж, отколкото тогава, може би защото объркваше с любов състраданието, което той й вдъхваше, и чувството за взаимопомощ, което немотията бе пробудила и у двамата. Оголеното легло престана да бъде място за безчинства и се превърна в убежище на доверявания. Освободени от повтарящите огледала, които бяха продали на търг, че да купят животни за томболата, и от похотливите дамаски и кадифета, които мулето бе изяло, те стояха будни до много късно с невинността на безсънни дядо и баба, използвайки да правят сметки и прехвърлят сентаво времето, което преди прахосваха да се прахосват. Понякога първите петли ги заварваха да правят и развалят купчинки от монети, да махнат малко оттук, та да го сложат там, тъй че това да стигне да задоволят Фернанда, а онова за обувки на Амаранта-Урсула, другото — за Санта София де ла Пиедад, която не сефтосваше костюм от времената на шума, а това другото да се поръча ковчег, ако умре Урсула, а това за кафето, което се покачваше с по едно сентаво либрата всеки три месеца, а това — за захарта, която подслаждаше все по-малко, това — за дървата за огрев, още мокри от потопа, и това другото — за хартия и цветно мастило за билетите, а онова пък, което оставаше, за да погасяват постепенно стойността на априлската телица, чиято кожа по чудо спасиха, защото я хвана синя пъпка, когато бяха разпродадени почти всички номера от томболата. Бяха толкова чисти ония богослужения по бедност, че винаги определяха най-добрата част за Фернанда и не го направиха никога от угризение, нито от милосърдие, а защото нейното благополучие ги интересуваше повече, отколкото тяхното собствено. Всъщност онова, което ставаше с тях, макар никой

от двамата да не си даваше сметка, беше, че и двамата мислеха за Фернанда като за дъщерята, която бяха искали да имат и нямаха, и то до такава степен, че веднъж се примириха три дни да ядат булгур, за да може тя да си купи някаква холандска покривка. Обаче колкото и да се претрепваха от работа, колкото и много пари да стискаха и колкото и хитрини да измисляха, техните ангели-хранители заспиваха от умора, докато те слагаха и махаха монети, мъчейки се да им стигат поне за преживяване. В безсъницата, оставяна им от лошите сметки, се питаха какво се е случило по света, та животните да не раждат със същата безреда, както преди, защо парите се изпаряваха от ръцете и защо хората, неотдавна палили снопчета банкноти по веселби, смятаха, че е пладнешки обир да се взема по дванайсет сентаво за томболата с шест кокошки. Аурелиано Втори мислеше, без да го казва, че злото не е в света, а в някое закътано място на тайнственото сърце на Петра Котес, където нещо се е случило по време на потопа и е направило безплодни животните и изплъзващи се парите. Озадачен от тая загадка, разрови се толкова надълбоко из нейните чувства, че търсейки изгодата, намери любовта, защото докато се мъчеше тя да го обикне, накрая той я заобича. Петра Котес, от своя страна, го обичаше все повече и повече, защото чувствуваше да нараства неговата обич и тъй наред есен отново повярва в младежкото суеверие, че бедността робува на любовта. И двамата тогава възпоменаваха като пречка лудешките веселби, пищното богатство и необузданото безпътство и се вайкаха колко много живот им беше струвало, за да намерят рая на споделената самота. Лудешки влюбени след толкова годишно безплодно съзаклятничество, те се наслаждаваха на чудото да се обичат както около масата, така и в леглото и бяха толкова щастливи, че дори вече превърнати в двама изтощени старци, все тъй си играеха като зайчета и се боричкаха като кучета.

Никога томболите не стигаха за повече. Отначало Аурелиано Втори заемаше три дни от седмицата, заключен в някогашното си писалище на скотовъдец, да рисува билет подир билет, да оцветява с известно изящество една червена кравичка, едно зелено прасенце, или няколко сини кокошчици, според разиграваното животно, и извайваше с добро подражание на печатни букви името, което се видя добро на Петра Котес, за да кръсти търговията: _Томболи на божието

провидение_. Но с време взе да се чувствува тъй уморен, след като е изрисувал по две хиляди билета седмично, че поръча да направят животните, името и номерата на каучукови печати и тогава работата се сведе да ги навлажнява върху разноцветни възглавнички. През последните години им хрумна да заменят номерата с гатанки, така че наградата да се разпределя между всички, които ги отгатват, но системата се оказа толкова сложна и се поддаваше на толкова подозрения, че се отказаха при втория опит.

Аурелиано Втори беше толкова зает в опитите си да заздравя доброто име на своите томболи, че едва му оставаше време да види децата. Фернанда настави Амаранта-Урсула в малко частно училище, където не се приемаха повече от шест ученички, но отказа да позволи на Аурелиано да посещава общественото училище. Смяташе, че вече е отстъпила прекалено много, като е приела той да напусне стаята. Освен това в училищата по онова време се приемаха само законнородени деца от католически бракосъчетания, а в кръщелното свидетелство, което бяха окачили с карфица за престилчицата на Аурелиано, когато го отпратиха в къщи, той бе записан като подхвърлено дете. Тъй че си остана заключен, изоставен под милостивото наглеждане на Санта София де ла Пиедад и умствените поврати на Урсула, и откриваше тесния свят на къщата според обясненията на бабите. Беше нежен и източен, с любознателност, която изкарваше от кожата възрастните, но противно на мъчителския и понякога ясновидски поглед, който имаше полковникът на същата възраст, неговият беше примигващ и малко разсеян. Докато Амаранта-Урсула беше в първоначалното училище, той ловеше дъждовни червеи и измъчваше насекоми в градината. Но веднъж, кога го Фернанда го завари да пъха скорпиони в една кутия, за да ги пуска по рогозката на Урсула, заключи го в някогашната спалня на Меме, където той се разсейваше от самотните си часове, прехвърляйки илюстрациите на енциклопедията. Там го намери Урсула един следобед, когато ръсеше къщата със светена вода и китка коприва, и макар много пъти да е бивала с него, запита го кой е.

— Аз съм Аурелиано Буендия.

— Вярно — отвърна тя. — Време е вече да почнеш да учиш златарство.

Отново го обърка със своя син, защото топлият вятър, който смени

потопа и вдъхна в мозъка на Урсула временни повеи на проблясък, бе отминал. Не си възвърна повторно разума. Когато влизаше в спалнята, заварваше там Петронила Игуаран, с досадното украшение и палтенцето с дребни мъниста, които си туряше за гостувания по задължение, и заварваше Транкили`на Мари`я Миния`та Алако`ке Буендия, своята баба, да си вее с пауново перо в стола-люлка на недъгава, и своя прадядо Аурелиано-Аркадио Буендия с мнимата си долама на вицекаралски стражник, и Аурелиано Игуаран, баща си, който бе измислил молитва да се спържват и падат червеите от кравите, и оная богобоязлива, майка си, и братовчеда със свинската опашка, и Хосе-Аркадио Буендия, и своите мъртви деца, всички насядали по столове, които бяха опрели до стената, сякаш не бяха на гости, а на бдение над покойник. Тя скърпваше някакъв цветист брътвеж, подхващаше работи от далечни времена, тъй че когато Амаранта-Урсула се връщаше от училище и Аурелиано се уморяваше от енциклопедията, намираха я седнала в леглото да си приказва самичка, загубена из лутаница от мъртъвци. „Огън“ — викна тя веднъж, ужасена, и за миг пося суматоха в къщата, ала онова, което известяваше, беше пожарът в една конюшня, на който бе присъствувала на четиригодишна възраст. Така разбърка миналото със съвременното, че в два-трите повея на просветление, които я споходиха преди да умре, никой не узна съвсем ясно дали говореше за онова, което чувствава, или за онова, което си припомня. Малко по малко тя се свиваше, обезобразяваше, съсухряше приживе, докато в последните си месеци стана една сушена слива, загубена вътре из нощницата, и винаги вдигнатата ръка заприлича на маймунска лапка. С дни наред оставаше неподвижна и Санта София де ла Пиедад трябваше да я разтърсва, за да се убеди, че е жива, и я слагаше седнала върху краката си да я храни с лъжички подсладена вода. Изглеждаше една току-що родена старица. Амаранта-Урсула и Аурелиано я разнасяха из спалнята, за да видят, че едва-едва е по-голяма от младенеча божи, а един следобед я скриха в някакъв шкаф на килера, където биха могли да я изядат плъховете. Една Връбница влязоха в спалнята, докато Фернанда беше на църква, и помъкнаха Урсула за темето и глезените.

— Горката ни прапрабабичка — каза Амаранта-Урсула, — умря от старост.

— Жива съм! — рече тя.

— Нали виждаш — каза Амаранта-Урсула, сподавяйки смеха си, — даже и не диша.

— Тъкмо ви приказвам! — викна Урсула.

— Даже и не приказва — рече Аурелиано. — Умря си като щурче.

Тогава Урсула се предаде на очевидността. „Господи божичко — възкликна тихо тя. — Значи това било смъртта.“ Подхвана една безконечна молитва, объркана, дълбока, която се проточи повече от два дни, и която във вторник се беше изродила в бърканица от молби към бога и практически съвети да не съборели къщата червените мравки, да не оставяли никога да угасне лампата пред дагеротипа на Ремедиос и да се пазели кой Буендия да не се жени за някого от същата кръв, защото ще се родят синове със свинска опашка. Аурелиано Втори се опита да използва бълнуването, за да му признае къде е заровено златото, но и този път молбите бяха безполезни. „Когато се появи стопанинът — каза Урсула, — господ ще те озари да го намери.“ Санта София де ла Пиедад беше уверена, че всеки миг ще я заvari мъртва, защото тия дни наблюдаваше известно зашеметяване в природата: че розите миришеха на огниче, че една кратуна с леблебия падна и зърната останаха върху пода в съвършен геометрически ред и с очертание на морска звезда, и че една нощ видя да минава през небето цяла редица светещи портокаловоцветни кръгове.

Осъмна мъртва на Велики четвъртък. Последния път, когато ѝ бяха помогнали да направи сметка на възрастта си, по времената на банановото дружество, тя я беше пресметнала между сто и петнайсет и сто и двавет и две години. Заровиха я в ковчеже, едва-едва по-голямо от кошничката, в която бе донесен Аурелиано, и малко хора присъствуваха на погребението, отчасти защото малцина си спомняха за нея, отчасти защото този полуден горещината беше такава, че обърканите птици се удряха като сачми в стените и разкъсваха металните мрежи на прозорците, за да умрат в спалните.

Отпърво повярваха, че е някаква чума. Домакините се изтощаваха от толкова метене на мъртви птици, особено по време на подиробедния сън, а мъжете ги изхвърляха с купове в реката. На Възкресение Христово стогодишният отец Антонио-Исабел потвърди от амвона, че смъртта на птиците е подчинена на лошото влияние на Скитника Евреин, когото той самият бил видял предната нощ. Описа го като

смесица от кози мъжкар, кръстосан със самка-езичничка, пъкълски звяр, чийто дъх спичал въздуха и от чието посещение младоженките ще зачеват изчадия. Малцина обърнаха внимание на апокалиптичното му бръщолевене, тъй като народът беше убеден, че енорийският свещеник бълнува от възрастта. Но призори в сряда една жена разбуди всички, защото намери следи от двукрако е разцепено копито. Бяха толкова истински и недвусмислени, че които отидоха да ги видят, не се усъмниха в съществуването на някакво страховито създание, подобно на описаното от енорийския свещеник, и се сдружиха да зложат капани в дворовете си. Тъй успяха да го хванат. Две седмици подир смъртта на Урсула, Петра Котес и Аурелиано Втори се разбудиха стреснати от плача на някакво необикновено биче, идващо от махалата. Когато станаха, вече неколцина мъже вадеха чудовището от наострените пръти, набучени по дъното на покрита със сухи листа яма, а то бе престанало да врещи. Тежеше като вол, въпреки че ръстът му не беше по-голям отколкото на юноша, и от раните му бликаше мазникава зелена кръв. Тялото му беше покрито с грапава козина, пъкаща от ситни кърлежи, а кожата му — вкаменена в кора от прилепала, но противно на описаното от енорийския свещеник, човешките му части бяха по-скоро от болнав ангел, отколкото на човек, защото ръцете му бяха нежни и сръчни, очите големи и здрачни, и имаше на плешките си зараснали и мазолести чуканчета на мощни криле, навярно окастрени с брадва на дървосекач. Окачиха го на глезените на едно бадемово дърво сред площада, за да не остане никой, който да не го види, и когато взе да се разплува, изгориха го на клада, защото не можа да се установи дали копелдашката му природа е на животно, та да го хвърлят в реката, или на християнин, та да го погребат. Никога не се установи дали всъщност заради него измряха птиците, но младоженките не заченаха оповестените изчадия, нито пък намаля силата на горещината.

Ребека умря в края на годината. Архенида, нейната слугиня през целия ѝ живот, поиска помощ от властите, за да събори вратата на спалнята, където господарката ѝ стоеше заключена от три дни насам и я намери в самотното легло, изкорубена като скарида, с оголена от косапада глава и палец в устата. Аурелиано Втори се зае с погребението и помъчи да възстанови къщата и да я предаде, но разрушението така се беше впило в нея, че стените, току-що боядисани, се лющеха, и не се

намери достатъчно дебел хоросан, който да не позволи отровната глушница да стрие подовете и бръшлянът да разкапе подпорите.

От потопа насам всичко вървеше така. Немарливостта на хората противоречеше с хищността на забравата, която малко по малко прояждаше безмилостно спомените до такава крайност, че в ония времена за една нова годишнина от Нерландския договор пристигнаха в Макондо пратеници на президента на републиката, за да връчат най-подир нееднократно отхвърляното от полковник Аурелиано Буендия отличие, и загубиха цял следобед да търсят кой да им посочи къде могат да намерят някого от неговите потомци. Аурелиано Втори беше изкушен да го получи, повярвал, че това е медал от плътно злато, но Петра Котес го убеди, че е недостойно, когато пратениците вече приготвиха документи и речи за тържеството. Пак по това време се върнаха циганите, последните наследници на науката на Мелкиадес, и завариха селището толкова довършено и неговите жители тъй отдалечени от останалия свят, че отново се напъхаха из къщите, помъкнали намагнитени жезла, сякаш наистина бяха последното откритие на вавилонските мъдреци, и отново съсредоточиха слънчевите лъчи с исполинска лупа, и имаше някои, които останаха със зяпнали уста, щом видяха да изпопадват котли и да се търкулват казани, и които платиха по петдесет сентаво, за да се чудят на някаква циганка, която си сваляше и поставяше изкуствената челюст. Един раздрънкан жълт влак, който не докарваше, нито откарваше някого и едва поспираше на пустата гара, беше единственото нещо, останало от многолюдния влак, за който сеньор Браун прикачваше своя вагон с остъклен покрив и епископски кресла, и от влаковете за плодове с по сто и двамайсет вагона, които се точеха цял следобед, докато отминат. Представителите на римската курия, които бяха отишли да обследват доклада за необикновената смъртност на птиците и заколването на Скитника Евреин, завариха отец Антонио-Исабел да играе на сляпа баба с децата и повярвали, че неговият доклад е дело на старешко умопомрачение, отведоха го в старопиталище. Не след дълго проводиха отец Аугусто Анхел*, новоизпечен кръстоносец, неотстъпчив, смел, безстрашен, който лично биеше камбаните по няколко пъти на ден, за да не потъват в забвение духовете, и ходеше от къща в къща да разбужда сънливците, че да ходят да се черкуват, но за по-малко от година и той бе победен от

небрежността, която се вдишваше с въздуха, от жарещия прах, който състаряваше и затлачваше всичко, и от унеса, който му причиняваха кюфтетата от обедата в непоносимата горещина на подиробедния сън.

[* Светейши ангел.]

Със смъртта на Урсула къщата отново изпадна в запустение, от което нямаше да я изтръгне дори една толкова решителна и силна воля като тази на Амаранта-Урсула, която подир много години, вече жена без предразсъдъци, радостна и съвременна, стъпила здраво на този свят, разтвори врати и прозорци, че да подплаши разрухата, когато възстанови градината, унищожи червените мравки, които си ходеха посред бял ден из пруста, и безполезно се опита да пробуди забравения дух на гостолобие. Обителската страст на Фернанда сложи непреодолим яз пред стотте поройни години на Урсула. Не само отказа да отвори вратите, когато отмина сухият вятър, но дори накара да затворят прозорците с дървени кръстовки, подчинявайки се на бащиния лозунг да се зарови приживе. Скъпо струващата преписка с невидимите лекари свърши с провал. След многобройни отлагания тя се заключи в спалнята си на съгласуваната дата и час, покрита само с бял чаршаф и с глава към север, и в един часа след полунощ усети, че покриха лицето ѝ с кърпичка, намокрена в ледена течност. Когато се събуди, слънцето грееше в прозореца и тя имаше ужасен дъгообразен шев, почващ от слабината и свършващ до гръдната кост. Но преди да изпълни предвидената почивка, получи объркано писмо от невидимите лекари, които казваха, че я били претърсили в продължение на шест часа, без да намерят нищо, което да съответствува на толкова пъти и тъй подробно описваните от нея признаци. Всъщност пагубният ѝ навик да не назовава нещата с тяхното име бе породил ново объркване, тъй като единственото, което намериха хирурзите, телепати, беше изтърсване на матката, което можело да се изправи с носенето на песарий.

Разочарованата Фернанда опита да получи по-точни сведения, ала незнайните писмовни съучастници не отговориха вече на посланията ѝ. Почувствува се толкова потисната от тежестта на непознатата дума, че реши да запуши срама и да попита какво е песарий, и едва тогава узна, че френският лекар се бил обесил на някаква греда преди три месеца и че бил погребан, против волята на селището, от един някогашен другар по оръжие на полковник Аурелиано Буендия. Тогава се довери на сина

си Хосе-Аркадио и той прати песариите чак от Рим с обяснително книжле, което тя хвърли в нужника, след като го научи наизуст, за да не вземе някой да узнае естеството на патилата ѝ. Това беше безполезна предвидливост, защото единствените лица, които живееха в къщата, едва ли я вземаха пред вид. Санта София де ла Пиедад се рееше в самотна старост, готвеше малкото, което ядяха, и почти напълно се беше посветила да гледа Хосе-Аркадио Втори. Амаранта-Урсула, наследила известни прелести от Ремедиос красивата, запълваше с подготвяне на училищните си задължения времето, което преди губеше да изтезава Урсула, и започваше да проявява трезв разсъдък и всеотдайност в ученето, които накараха да се възроди у Аурелиано Втори добрата надежда, вдъхната му от Меме. Беше ѝ обещал да я прати да довърши училището си в Брюксел, съобразно обичая, установен по време на банановото дружество, и тая самозаблуда го отведе до опитите му да съживи опустошените от потопа земи. Редките случаи, когато го виждаха тогава в къщата, беше заради Амаранта-Урсула, тъй като с течение на времето се бе превърнал в чужденец за Фернанда, а малкият Аурелиано ставаше саможив и вгълбен с приближаването към мъжката възраст. Аурелиано Втори вярваше, че старостта ще смекчи сърцето на Фернанда и детето ще може да се приобщи към живота на едно селище, където положително никой не би си направил труда да се блъска в мнителни умозрения относно неговия произход. Но самият Аурелиано, изглежда, предпочиташе заключването и самотата и не разкриваше ни най-малка злосторност, че да опознае света, който почваше от уличната врата. Когато Урсула накара да отворят стаята на Мелкиадес, той взе да се навърта там, да занича през откренатата врата и никой не узна кога се оказа привързан към Хосе-Аркадио Втори от взаимна обич. Аурелиано Втори откри тази дружба дълго време след като бе започнали, когато чу детето да говори за клането на гарата. Това се случи един ден, когато някой се оплака на масата от разрухата, в която затънало селището, откак го напуснало банановото дружество, и Аурелиано отвърна с обиграността и зрелостта на голям човек. Неговата гледна точка, противно на общото тълкуване, беше, че Макондо било място цветущо и добре поело своя път, докато го объркало и покварило и изстискало банановото дружество, чиито инженери предизвикали потопа като повод да се избягнат обещанията към трудещите се.

Говорейки тъй разумно, че на Фернанда; ѝ се стори някакво кощунство, подражание на Исус между учителите*, детето описа с точни и убедителни подробности как войската разстреляла с картеч над три хиляди работници, сгачени на гарата, и как натоварили трупите на един влак от двеста вагона и ги изхвърлили в морето. Убедена както повечето хора в официалната истина, че не се е случило нищо, Фернанда се възмути при мисълта, че детето е наследило безвластническите нагони на полковник Аурелиано Буендия, и му заповяда да мълчи. Аурелиано Втори, напротив, призна версията на брат си близнака. В действителност, въпреки че всичко живо го имаше за луд, Хосе-Аркадио Втори по онова време беше най-трезвият обитател на къщата. Той научи малкия Аурелиано да чете и пише, посвети го в изучаването на пергаментите и му внуши толкова лично тълкуване на значението на банановото дружество за Макондо, че след много години, когато Аурелиано навлезе в света, хората щяха да помислят, че той разказва някакво бълнуващо обяснение, защото беше коренно противоположно на лъжливото, което историците бяха възприели и утвърдили в училищните писания. В отстранената стаичка, където никога не достигна сухият вятър, нито прахът, нито горещината, и двамата помнеха праотческото видение на един старец под шапка с гарванова периферия, който говореше за света гърбом към прозореца, много години преди те да се родят. И двамата откриха по едно и също време, че там винаги е март и винаги е понеделник и тогава разбраха, че Хосе-Аркадио Буендия не е бил толкова луд, както разказваше семейството, а единственият разполагал с достатъчно умствена яснота, за да прозре истината, че и времето понася препъвания и злополуки и затова може да се ломи и да остави в някоя стая една увековечена частица. Хосе-Аркадио Втори освен това успя да подреди тайнописните букви на пергаментите. Беше уверен, че съответствуват на азбука от четирийсет и седем до петдесет и три букви, които, разделени, наподобяваха паячета и кърлежи, и които в изящния краснопис на Мелкиадес напомняха дрехи, турени да съхнат върху тел. Аурелиано помнеше, че е виждал подобна таблица в английската енциклопедия и я занесе в стаята, за да я сравни с тази на Хосе-Аркадио Втори. Действително бяха еднакви.

[* Намек за библейския разказ, според който малкият Исус се

загубил из Ерусалим и родителите му го намерили сред учителите в храма божи, които му задавали въпроси и се удивлявали на мъдрите му отговори.]

По времето, когато им хрумна лотарията с гатанки, Аурелиано Втори се събуждаше с буца в гърлото, сякаш потискаше желанието си да плаче. Петра Котес го изтълкува като едно от многото обърквания, предизвикани от лошото положение, и всяка сутрин в течение на повече от година докосваше небцето му с китка, натопена в пчелен мед, и му даваше сироп от ряпа. Когато буцата в гърлото му стана толкова потискаща, че беше трудно да диша, Аурелиано Втори посети Пилар Тернера, да не би тя да Знае някаква облекчителна болка.

Несъкрусимата баба, стигнала до стоте години начело на едно незаконно бардаче, не повярва в лечебни суеверия, а по въпроса се допита до картите. Видя коня със златото* с гърло, ранено от меч на валето, и заключи, че Фернанда се опитва да върне съпруга си в къщи посредством опозорената система да забива топлийки в неговия портрет, но е предизвикала вътрешен тумор, поради несръчното познаване на злите си изкуства. Тъй като Аурелиано Втори нямаше други снимки освен от сватбата, а те всички бяха в големия албум, продължи да търси из цялата къща, облагодетелствуван от невниманията на съпругата си, и най-сетне намери в дъното на дрешника шест песария в първоначалните им кутийки. Повярвал, че червените каучукови кръгчета са магьоснически вещи, той пхна едно в джоба си да го види Пилар Тернера. Тя не можа да определи естеството му, но ѝ се стори толкова подозрително, че все пак го накара да занесе и шестте и ги изгори на клада, която запали в двора. За да осуети предполагаемата магия на Фернанда, посочи на Аурелиано Втори да намокри квачка и да я зарови жива под кестена и той го направи тъй добросъвестно, че когато доприкри със сухи листа вдигнатата земя, вече чувствуваше как диша по-добре. От своя страна Фернанда изтълкува изчезването като наказание от невидимите лекари и приши към вътрешната страна на ризата си джоб, затварящ се с набор, и там прибра новите песарии, пратени от сина ѝ.

[* Карта от испанското тесте, на която е нарисуван конник с голяма златна монета.]

Шест месеца след заравянето на кокошката Аурелиано Втори се

събуди посред нощ от пристъп на кашлица и почувствува, че го душат отвътре с клещи на рак. И тогава разбра, че колкото и магически песарии да унищожават, и колкото кокошки за осуetyаване да мокри, единствената и тъжна истина е, че умира. Не каза никому. Измъчван от страха, че ще умре, без да е пратил в Брюксел Амаранта-Урсула, заработи както никога и вместо една, правеше по три томболи на седмица. Рано-рано го виждаха да обхожда селището, дори из най отдалечените и окаяни махали, и да се мъчи да продаде билетчетата с мъчително нетърпение, обяснимо само у един умиращ. „Тук е Божието провидение — тръбеше той. — Не го оставяйте да си отиде, защото идва само веднъж на сто години.“ Правеше потресаващи усилия да изглежда весел, приветлив, приказлив, но стигаше човек да види потта и бледнината му, за да узнае, че едва крепи душа. Понякога се отбиваше в пусти места, където да не го види никой, и сядаше за малко да отдъхне от клещите, които го разкъсваха изотвътре. Посред нощ все още беше в квартала на търпимостта и се мъчеше да утеша с проповеди за доброто щастие самотните жени, които хлипаха край грамофоните с фуния. „Тоя номер не се е паднал от четири месеца — казваше той и им сочеше билетчето. — Не го оставяйте да си отиде, защото животът е по-кратък, отколкото човек си мисли.“ Накрая изгубиха уважение към него, започнаха да му се подиграват и през последните месеци вече не му казваха дон Аурелиано, както бяха правили винаги, а го наричаха в самото му лице дон Божието Провидение. Гласът му се изпълваше с неверни нотки, раздрънка се и накрая угасна в кучешко хъхрене, но той все още имаше воля да не остави да западне очакването на наградите в двора на Петра Котес. С постепенното изгубване на гласа обаче той си даваше сметка, че в скоро време няма да може да понася болката, разбираше полака-лека, че не с прасета и ярета, разигравани на томбола, дъщеря му ще стигне в Брюксел, тъй че измисли да направи приказната томбола със съсипаните от потопа земи, които съвсем лесно биха могли да бъдат възстановени от оня, който разполага с капитал. Това бе толкова зашеметяващо начинание, че самият кмет склони да го оповести с разпоредба и се образуваха общества за купуване на билети от по сто песо, които се изчерпаха за още по-малко от седмица. През нощта на томболата спечелилите вдигнаха пищен празник, сравним само с ония от добрите времена на банановото дружество, и Аурелиано

Втори свире на акордеона за последен път забравените песни на Франсиско Човека, но вече не можа да ги изпее.

След два месеца Амаранта-Урсула потегли за Брюксел. Аурелиано Втори ѝ даде не само парите от извънредната томбола, но и тия, които бе смогнал да спести предните месеци, и съвсем оскъдните пари, които получи от продажбата на пианолата, клавесина и други партакеша, изпаднали в немилост. Според неговите пресмятания този паричен запас щял да ѝ стигне за учението, така че оставаше нерешен само въпросът за цената на обратния билет. Фернанда се противопоставяше на пътуването до последния миг, възмутена от мисълта, че Брюксел е тъй близо до пагубния Париж, но се успокои с едно писмо, което отец Анхел ѝ даде до някакъв пансион за млади католички, обслужван от монахини, където Амаранта-Урсула обеща да живее до края на учението. Освен това енорийският свещеник издействува тя да пътува под грижите на група францисканки, отиващи за Толедо, където се надяваха да намерят доверени хора и да я пратят в Белгия. Докато напредваше прибързаната преписка, която направи възможно това съгласуване, Аурелиано Втори, подпомаган от Петра Котес, се зае с багажа на Амаранта-Урсула. Вечерта, когато приготвиха един от сватбените сандъци на Фернанда, нещата бяха толкова добре разположени, че ученичката знаеше наизуст кои са костюмите и плюшените папуци, с които трябва да извърши прекосяването на Атлантика, и палтото от синьо сукно с медни копчета, и обувките от щавена козя кожа, с които трябва да слезе на сухо. Знаеше също тъй как трябва да върви, за да не падне във водата, когато се качва на борда по наклонените дъски, че нито за миг не трябва да се отделя от монахините, нито пък да излиза от каютата, освен за да яде, и че по никакъв повод не трябва да отговаря на въпросите, които непознати от кой да е пол ѝ зададат в открито море. Носеше стъкълце с капки против морска болест и тетрадка, изписана собственоръчно от отец Анхел с шест молитви за предотвратяване на бурята. Фернанда ѝ измайстори широк брезентов колан, за да си пазела парите, и ѝ посочи как да го носи, прилепнал към тялото, тъй че да не трябва да го сваля дори за спане. Понечи да ѝ подари златното пукало, измито в белина и обеззаразено в спирт, но Амаранта-Урсула го отхвърли от страх да не ѝ се подиграват съученичките. Подир няколко месеца, в смъртния си час,

Аурелиано Втори щеше да си я спомня, както я видя за последен път, мъчейки се да смъкне, без да ѝ се удаде, прашното стъкло на второкласния вагон, за да изслуша последните заръки на Фернанда. Носеше костюм от розова коприна с китка изкуствени градински теменуги в лявата петелка, обувки от щавена козя кожа с катарам и нисък ток и ярко лъскави чорапи с ластици върху прасците. Тялото ѝ беше дребно, косата пусната и очите ѝ живи като на Урсула на нейната възраст и начинът, по който се прощаваше, без да плаче, но и, без да се усмихне, разкриваше същата коравина в характера. Вървейки до вагона, който се засилваше, и повел Фернанда за ръка да не би да се препъне, Аурелиано Втори едва можа да отвърне на поздрава ѝ с махване на ръката, когато дъщеря му прати една целувка с върха на пръстите. Съпрузите останаха неподвижни под палещото слънце и гледаха как влакът се смесва с черната точка на кръгозора и бяха се уловили за ръка за пръв път от деня на сватбата.

На девети август, преди да се получи първото писмо от Брюксел, Хосе-Аркадио Втори разговаряше с Аурелиано в стаята на Мелкиадес и току рече:

— Винаги помни, че бяха повече от три хиляди, и че ги хвърлиха в морето.

После падна ничком върху пергаментите и умря с отворени очи. В същия миг в леглото на Фернанда неговият брат-близък стигна до края на проточилото се и ужасно мъченичество с железните раци, които проядоха гърлото му. Преди седмица се беше върнал в къщи без глас, без дъх и почти само кости, със сандъците си на бездомник и акордеона си на непрокопсаник, за да изпълни обещанието да умре при съпругата. Петра Котес му помогна да прибере дрехите си и го изпрати, без да пророни нито сълза, но забрави да му даде лачените обувки, които искаше да носи в ковчега. И щом узна, че е умрял, тя се облече в черно, зави чепиците с вестник и поиска разрешение от Фернанда да види трупа. Фернанда не я остави да прекрачи прага.

— Поставете се на мое място — замоли Петра Котес. —

Представете си колко ще съм го обичала, за да понасям това унижение.

— Няма унижение, което да не заслужава една безпътница — отвърна Фернанда. — Тъй че чакайте да умре някой друг от многото, за да му сложите тия чепици.

В изпълнение на своето обещание Санта София де ла Пиедад закла с кухненски нож трупа на Хосе-Аркадио Втори, за да се увери, че няма да го зароят жив. Телата бяха поставени в еднакви ковчези и там видяха, че отново ставаха съвсем еднакви в смъртта, както бяха до юношеството. Старите веселбарски приятели на Аурелиано Втори поставиха върху ковчеза му венец, на който имаше морава лента с надпис: _Дръпнете се крави че животът е кратък._ Фернанда се възмути толкова много от тази непочтителност, че нареди да хвърлят венеца на боклука. В бутаницата на последния час тъжните добри пияници, които го изнесоха от къщата, объркаха ковчезите и ги заровиха в разменени гробове.

>

* * *

Аурелиано дълго време не напусна стаята на Мелкиадес. Научи наизуст чувствените небивалици от орфаната книга, обобщението от проучванията на Херман, недъгавия; записките по науката за злите духове, разковничетата за философския камък, столетията на Нострадамус и неговите изследвания върху чумата, тъй че стигна до юношеството, без да знае нищо за своето време, но с основните познания на средновековния човек. По което и време да влезеше в стаята, Санта София де ла Пиедад го намираще унесен в четене. Носеше му призори голяма чаша кафе без захар и по обед чиния ориз и резени пържени банани — единственото нещо, което се ядеше в къщата след смъртта на Аурелиано Втори. Грижеше се да му подрязва косата, да му вади гнидите, да ми преправя старите дрехи, които намираще из забравени сандъци, а щом взеха да му набождат мустаци, занесе му бръснача и кратунката за пяна на полковник Аурелиано Буендия. Никой от синовете му не приличаше толкова на него, нито дори Аурелиано-Хосе, най-вече заради изпъкналите скули и решителната, малко безжалостна линия на устните. Както се случи на Урсула с Аурелиано Втори, когато последният учеше в стаята, Санта София де ла Пиедад вярваше, че Аурелиано си говори сам. В действителност разговаряше с Мелкиадес. Едно горещо пладне, малко след смъртта на близнаците, той

видя срещу отблясъка на прозореца печалния старец под шапката с гарванова периферия, сякаш възплъщение на спомена, който стоеше в паметта му много години, преди да се е родил. Аурелиано бе подредил вече азбуката на пергаментите. Тъй че когато Мелкиадес го запита дали е открил на какъв език са написани, не се поколеба да отговори: — На санскритски — рече.

Мелкиадес му разкри, че възможностите да дойде отново в стаята били преброени, но си отивал спокоен към поляните на окончателната смърт, защото Аурелиано имал време да научи санскритски преди годините, които му остават преди пергаментите да навършат един век, за да бъдат разгадани. Не друг, а той му посочи, че в уличката, свършваща в реката, където по време на банановото дружество се гадаеше бъдещето и се тълкуваха сънища, някакъв каталонски мъдрец имаше книжарница, в която се намира един Sanskrit Primer*1, който ще бъде изяден от молците след шест години, ако не побърза да го купи. За първи път през дългия си живот Санта София де ла Пиедад остави да проблесне едно чувство и то бе чувство на зашеметяване, когато Аурелиано ѝ поиска да му занесе книгата, която трябвало да намери между _Освобождения Ерусалим_*2 и поемите на _Милтън_*3, от дясната страна върху втория ред на лавиците. Понеже не знаеше да чете, тя научи наизуст тоя изчерпателен доверителен разговор и намери пари чрез продажбата на една от седемнайсетте златни рибки, които оставаха в работилницата и които само тя и Аурелиано знаеха къде ги бяха турили през нощта, когато войниците претърсиха къщата.

[*1 Началният курс по санскритски език.]

[*2 Епическа поема в двайсет песни за един от кръстоносните походи, написана от Торквато Тасо (1544—1595) един от най-изтъкнатите поети на италианското възраждане.]

[*3 _Джон Милтън_ — прочут английски поет (1608—1674); след смъртта на Кромвел, чийто секретар бил, се оттегля от обществения живот и вече беден, забравен и ослепял, продиктувал на жена си и дъщерите си голямата епична поема „Изгубеният рай“ с библейската тема за създаването и грехопадението на човека — най-значителното наследство от неговото литературно творчество.]

Аурелиано напредваше в изучаването на санскритския, докато Мелкиадес Ставаше все по-отсъстващ и по-далечен, изпаряващ се в

бляскавата обедна яснота. Последния път, когато Аурелиано го усети, той беше едно почти невидимо присъствие, което мърмореше: „Умрях от треска в плитчините на Сингапур!“ Стаята тогава стана уязвима за праха, за термитите и червените мравки, за молците, които трябваше да превърнат в стърготини мъдростта на книгите и пергаментите.

В къщата имаше какво да се яде. На другия ден след смъртта на Аурелиано Втори един от приятелите, които бяха носили венеца с непочтителния надпис, предложи на Фернанда пари, които бил останал да дължи на нейния съпруг. Оттогава един пратеник носеше всяка сряда кошница с неща за ядене и те напълно стигаха за цяла седмица. Никой не узна, че ония хранителни припаси ги пращаше Петра Котес с мисълта, че продължителното милосърдие е начин за унизяване на оная, която я бе унижила. Обаче злобата ѝ се разсея много по-рано, отколкото тя самата очакваше, и тогава продължи да изпраща храната от гордост и накрая от състрадание. Неведнъж, когато ѝ липсваше смелост да продава билетчетата и хората изгубиха интерес към томболата, оставаше гладна тя, за да яде Фернанда, и продължи да изпълнява поетото задължение, докато видя да минава погребението ѝ.

За Санта София де ла Пиедад това, че намаляха обитателите на къщата, трябва да е било почивката, на която имаше право след повече от половин век работа. Никога не бе се чул ропот от оная безмълвна, непроницаема жена, която пося в семейството ангелските кълнове на Ремедиос, красивата и загадъчната тържественост на Хосе-Аркадио Втори, която посвети цял един живот от самота и мълчаливост да отглежда деца, които едва ли помнеха, че са нейни синове и внуци, и която се грижи за Аурелиано, сякаш бе излязъл от нейната утроба, без сама да знае, че е негова прабаба. Само в къща като онази беше обяснимо, че е спала винаги върху палмова рогозчица, която постилаше на пода в хамбара, сред нощното гръмолене на плъховете, и без да е разправяла никому как една нощ я разбуди страшното усещане, че някой я гледа в тъмнината, а то една усойница се плъзгаше по корема ѝ. Знаеше, че ако бе разказала на Урсула, тя би я сложила да спи в собственото си легло, но беше по времето, когато никой нищо не разбираше, преди да се разкрещят в пруста, защото непосилният труд в хлебарницата, стрясканията от войната и грижите по децата не оставиха време да се мисли за чуждото щастие. Петра Котес, която никога не

видя, единствена си спомняше за нея. Стараеше се тя да има сносни обувки за излизане, никога да не ѝ липсва костюм, дори по времето, когато правеха чудеса с парите от томболите. Когато Фернанда дойде в къщата, имаше поводи да смята, че тя е някаква увековечена прислужница и макар неведнъж, чу да казват, че е майка на нейния съпруг, това ѝ се виждаше толкова невероятно, че по-трудно го проумя, отколкото забрави. Санта София де ла Пиедад изглежда никога не се раздражни от онова подчинено положение. Напротив, създаваше впечатление, че ѝ харесва да ходи по ъглите, без отдих, без оплакване, да поддържа подредена и чиста огромната къща, където живя от моминството си и която, особено по време на банановото дружество, приличаше повече на казарма, отколкото на домашно огнище. Но когато умря Урсула, свръхчовешката грижовност на Санта София де ла Пиедад, страшната ѝ трудоспособност захванаха да се прекършват. Не само защото беше стара и изчерпана, а защото къщата изневиделица се сгромоляса в някаква старческа безизходица. Нежен мъх се изкатери по стените. Когато вече нямаше нито едно необрасло място в дворовете, буренакът разчупи изотдолу цимента на пруста, напотроши го като стъкло и през пукнатините се провряха същите жълти цветенца, които почти преди един век Урсула бе намерила в чашата с изкуствената челност на Мелкиадес. Без време и без средства да предотврати безчинствата на природата, Санта София де ла Пиедад прекарваше деня в спалните да плаши гущерите, които през нощта пак се намъкваша. Една сутрин видя как червените мравки напуснаха подкопаните основи, прекосиха цветната градина, изкачиха се по перилото, където бегониите бяха придобили землист цвят, и навлязоха чак до дъното на къщата. Опита първо да ги трепа с метла, после с прах против насекоми и най-накрая с вар, но на другия ден те биваха пак на същото място, минаваха все тъй упорити и непобедими. Фернанда пишеше писма до децата си и не забелязваше неудържимото нахлуване на разрухата. Санта София де ла Пиедад продължи да се бори сама, воюваше срещу буренака, за да не влезе в кухнята, изтръгваше от стените огромните паяжинени пискюли, които се размножаваха за няколко часа, остъргваше термитите. Но когато видя, че и стаята на Мелкиадес е пълна с паяжини и прахоляк, макар да я метеше и забърсваше по три пъти на ден и че въпреки чистаческия ѝ бяс, е заплашена от развалините и окаения вид, който

само полковник Аурелиано Буендия и младият военен бяха предвидили, тя разбра, че е победена. Тогава си тури износения неделен костюм, някакви стари обувки на Урсула и чифт памучни чорапи, подарени от Амаранта-Урсула, и сви на вързопче останалото ѝ бельо за две-три преобличания.

— Предавам се — каза тя на Аурелиано. — Това е голяма къща за бедните ми кокали.

Аурелиано я запита къде отива и тя направи неясно движение. Обаче се опита да обясни, че отивала да прекара последните си години при някаква първа братовчедка, която живеела в Риоача. Това не беше правдоподобно обяснение. От смъртта на нейните родители тя не бе имала досег с никого в селището, нито пък бе получавала писма, нито бележки, нито я чуха да говори за какъвто и да е роднина. Аурелиано ѝ даде четиринайсет златни рибки, защото беше готова да замине с единственото, което имаше: едно песо и двацет и пет сентаво. От прозореца на стаята той я видя да прекосява двора с вързопчето си дрехи, помъкнала крака и изгърбена от годините, видя я да провира ръка през една дупка на вратника, за да пусне мандалото, след като беше излязла. Нито я чуха, нито я видяха повече.

Когато научи за бягството, Фернанда плямпа цял един ден, докато преглеждаше сандъци, скринове и шкафове, вещ по вещ, за да се убеди, че Санта София де ла Пиедад не е отмъкнала нищо. Изгори си пръстите, когато се опита да запали огъня за пръв път през живота си, и трябваше да помоли Аурелиано за услугата да я научи как се прави кафе. С течение на времето той взе да върши кухненските работи. Когато ставаше, Фернанда намираще закуската поднесена и напускаше отново спалнята само да вземе храната, която Аурелиано ѝ оставяше похлупена върху жаравата и която тя отнасяше на масата, за да я яде върху ленени покривки и сред свещници, седнала на самотното почетно място край петнайсет празни стола. Дори при тези обстоятелства Аурелиано и Фернанда не споделиха самотата, а продължиха да живеят всеки в своята, като чистеха съответната стая, до като паяжината малко по малко заснежаваше розовите храсти, облицоваше гредите, ватираше стените. По онова време на Фернанда ѝ се стори, че къщата се изпълва с домашни духове. Като че вещите, преди всичко тия за всекидневна употреба, бяха развили способността да променят мястото си със свои

собствени средства. Времето на Фернанда минаваше в търсене на ножицата, уверена, че я е сложила в леглото и след като го разбъркваше цялото, намираще я на една полица в кухнята, където смяташе, че не е била от четири дни. Изведнъж в чекмеджето за прибори изчезваха вилиците, а тя намираще шест в олтара и три в мивката. Онова скиторене на вещите ставаше по-отчайващо, щом сядаше да пише. Мастилницата, която слагаше отдясно, се появяваше отляво, пресата с попивателната се загубваше и я намираще след два дни под възглавницата, и страниците, написани до Хосе-Аркадио, се объркваха с тия за Амаранта-Урсула и винаги се тормозеше да не е пъкнала писмата в разменени пликове, както наистина ѝ се случи неведнъж. Един път изгуби перодръжката. След петнайсет дни ѝ я върна раздавачът, който я бе намерил в чантата си и ходеше да търси стопанина от къща на къща. Отначало тя помисли, че това са работи на невидимите лекари, както изчезването на песариите, и дори седна да им пише писмо, с молба да я оставят на мира, но трябваше да го прекъсне и свърши нещо, а когато се върна в стаята, не само не намери захванатото писмо, но и забрави за намерението си да го пише. Известно време мислеше, че е Аурелиано. Взе да го следи, да слага предмети по пътя му, мъчейки се да го изненада тъкмо когато разменя местата им, но съвсем скоро се убеди, че Аурелиано не напуска стаята на Мелкиадес, освен да иде в кухнята или до нужника, и че не беше по подигравките. И тъй накрая повярва, че това бяха палувания на домашните духове и реши да прикрепя всяко нещо за мястото, където трябва да го използва. Върза с дълга връв ножиците за горния край на леглото, поставката за перодръжки и пресата с попивателната хартия за крака на масата и лепна мастилницата върху дъската, отдясно на мястото, където обикновено пишеше. Затрудненията не се разрешиха тъй скоро, защото след няколко часа шиене връвта на ножиците вече не достигаше, за да реже, сякаш домашните духове постепенно я бяха намалили. Същото ѝ се случваше и с връвта на перодръжката, и дори със собствената ѝ ръка, която след като попишеше, не стигаше до мастилницата. Нито Амаранта-Урсула в Брюксел, нито Хосе-Аркадио в Рим узнаха ония незначителни неволи. Фернанда им разказваше, че е щастлива, и в действителност беше щастлива, именно защото се чувствуваше освободена от всякакво задължение, като че ли животът я бе отмъкнал

повторно в света на нейните родители, където хората не страдаха от всекидневните неприятности, защото те предварително бяха разрешени във въображението им. Онази нескончаема преписка я накара да изгуби усет за времето, особено след като замина Санта София де ла Пиедад. Беше привикнала да води сметка на дните, месеците и годините, вземайки за отправна точка датите, предвидени за връщането на децата ѝ. И когато последните промениха сроковете веднъж и дважд, датите ѝ се объркаха, обещанията се изгубиха сред хартиите и дните толкова си заприличаха един на друг, че не се усещаха как текат. Вместо да се обезпокои, изпитваше дълбоко доволство от забавянето. Не я тревожеше, че много години след като бе оповестил скорошното даване на вечните обети, Хосе-Аркадио все ѝ пишеше, че чакал да свърши учението по висше богословие, за да подхванел дипломация, защото тя разбираше, че е много висока и осеяна с пречки витата стълба, водеща до стола на свети Петър. Напротив, духът ѝ се възбуждаше при новините, които за други биха били незначителни, както онази, че синът ѝ бил видял папата. Изпита подобна наслада, когато Амаранта-Урсула заръча да ѝ кажат, че науките ѝ се проточили повече от предвижданото време, защото нейните отлични оценки ѝ били дали право на предимства, които баща ѝ не взел предвид, когато направил сметката.

Бяха изтекли повече от три години, откак Санта София де ла Пиедад му занесе граматиката, когато Аурелиано успя да преведе първия свитък. Не беше безполезна работа, но представляваше само първата крачка по един път, чиято дължина бе невъзможно да се предвиди, защото текстът на испански не означаваше нищо: бяха шифровани стихове. Аурелиано нямаше способности да установи разковничетата, които ще му позволят да ги разгадае, но тъй като Мелкиадес му бе казал, че в магазина на каталанския мъдрец се намират книгите, които ще му са нужни, за да стигне до същината на пергаментите, реши да говори с Фернанда да му позволи да иде и ги търси. В стаята, погълната от развалини, чието неудържимо размножаване я бе доразгромило, той мислеше за най-подходящия начин да изрази молбата си, изпреварваше обстоятелствата, пресмяташе най-подходящия случай, но когато заварваше Фернанда да изважда храната от жаравата, а това беше единствената възможност да ѝ говори, трудолюбиво обсъдената молба му присядаше и гласът му се губеше.

Единствен път тогава я проследи. Слухтеше за нейните стъпки в спалнята. Чуваше я да отива до вратата, за да получи писмата от децата и да връчи своите на раздавача, и слушаше до най-късни часове в нощта коравото и страстно стържене на перото по хартията, преди да чуе щракването на електрическия ключ и мърморенето на молитви в тъмнината. Едва тогава заспиваше, упован, че идният ден ще му даде очакваната възможност. Толкова се самозалъга с мисълта, че разрешението няма да му бъде отказано, че една утрин отрязва косата, която вече стигаше до раменете му, и обръсна разчорлената си брада, сложи тесни панталони и риза с подвижна яка, без да знае от кого я е наследил, и зачака в кухнята Фернанда да иде на закуска. Не пристигна жената от всекидневието, онази с вдигнатата глава и каменна походка, а старица, свръхестествено красива, в жълтеникаво хермелиново наметало, с корона от позлатен картон и немощно държане на човек, плакал скришом. В действителност, откак я намери в сандъците на Аурелиано Втори, Фернанда бе обличала много пъти проядената от молци царска рокля. Който и да беше я видял пред огледалото, прехласната в собствените си монархически обноски, би помислил, че е луда. Но не беше луда. Просто бе превърнала царските премени в машина за спомняне. Първия път, когато си ги тури, не можа да избегне възела, който се сви в сърцето ѝ, и да не се изпълнят очите ѝ със сълзи; защото в онзи миг отново долови мириса на вакса от ботушите на военния, който отиде да я търси у дома ѝ, за да я направи царица и душата ѝ се встъкли от носталгия по изгубените мечти. Почувствува се толкова стара, толкова свършена, толкова далечна от най-добрите часове на своя живот, че дори ѝ домиля за ония, които помнеше като най-лоши, и едва тогава откри колко нужни са повеите на ореган в пруста, и парата на розовите храсти привечер, и дори зверската природа на пришълците. Сърцето ѝ от сплъстена пепел, което бе понесло без вайкалия най-сполучливите удари на всекидневната действителност, се разрони при първите повеи на носталгията. С опустошаването на годините необходимостта да се чувствува тъжна се превръщаше в порок. Очовечи се в самотата. Обаче заранта, когато влезе в кухнята и се озова пред чаша кафе, която ѝ предлагаше един кокалест и бледен юноша с умопомрачен приблясък в очите, смешното я разкъса с едно перване на своята лапа. Не само му отрече позволенията, но оттогава

помъкна ключовете на къщата в джоба, където пазеше неизползуваните песарии. Това беше безполезна предвидливост, защото да бе искал, Аурелиано би могъл да се измъкне и дори да се върне в къщата, без да бъде видян. Но проточилото се пленничество, неизвестността на света, навикът да се подчинява бяха изсушили в неговото сърце семената на бунтовността. Тъй че се върна в своето затворничество да повтаря и преповтаря пергаментите и да чува до късно през нощта хлипанията на Фернанда в спалнята. Една сутрин отиде, както обичайно, да запали печката и намери в изгрялата пепел храната, която бе оставил за нея предния ден. Тогава надникна в спалнята и я видя простряна в леглото, загърната в хермелиновото наметало, по-красива от всякога, а кожата ѝ превърната в черупка от слонова кост. Подир четири месеца, когато пристигна Хосе-Аркадио, намери я недокосната.

Невъзможно беше някой да си представи човек, по-приличащ на майка си. Носеше костюм от зловещо тъжна тафта, риза с кръгла и корава яка, тънка копринена панделка на пеперудка вместо вратовръзка. Беше смъртно блед, излинял, със замаян поглед и слаби устни. Черната коса, лъскава и вирната, разделена по средата на черепа от права и безкръвна линия, имаше същата изкуствена привидност на косата на светиите. Сянката от добре подкастрената брада върху парафиненото лице изглеждаше въпрос на съвестта. Ръцете му бяха бледи, в зеленяви плетеници от вени и с паразитни пръсти и с халка от плътно злато със златист, кръгъл опал на левия показалец. Когато му отвори уличната врата, Аурелиано не трябваше да гадае кой е, за да разбере, че идва от много далече. Къщата се напои при неговото минаване с благоуханието на цветна вода, която Урсула изливаше на главата му като дете, за да може да го намира из тъмотите. По някакъв начин, невъзможен да се уточни, след толкова годишно отсъствие, Хосе-Аркадио все си беше есенно, ужасно тъжно и самотно дете. Отиде право в спалнята на майка си, където Аурелиано бе изпарявал живак в продължение на четири месеца в жарника на дядото на своя дядо, че да запази тялото според формулите на Мелкиадес. Хосе-Аркадио не зададе никакъв въпрос. Сложи една целувка върху челото на трупа, извади изпод полата джоба с набор, където стояха три още неизползувани песария и ключът на дрешника. Правеше всичко с нежни и решителни обноски, в противовес с унинието си. Извади от дрешника ковчеже, инкрустирано със

семеиния герб, дъхашо на сандалово дърво, и вътре намери обемистото писмо, в което Фернанда изля сърцето си от безбройните истини, които беше крила от него. Прочете го прав, жадно, обаче без нетърпение, и на третата страница спря и огледа Аурелиано с поглед на второ разузнаване.

— Значи — каза той с глас, в който имаше нещо от остротата на бръснач — ти си копелето.

— Аз съм Аурелиано Буендия.

— Върви си в стаята — рече Хосе-Аркадио.

Аурелиано си отиде и не излезе повторно дори от любопитство, когато чу шума на самотното погребение. Понякога от кухнята виждаше Хосе-Аркадио да броди из къщата, да се дави в своето задъхващо се дишане и след полунощ продължаваше да слуша стъпките му из съсипаните спални. Не чу неговия глас месеци наред, не само защото Хосе-Аркадио не му продумваше, но защото самият той нямаше желание то да се случи, нито пък време да мисли за нещо, различно от пергаментите. Подир смъртта на Фернанда той бе извадил предпоследната рибка и отиде в книжарницата на каталанския мъдрец да търси книгите, които му бяха нужни. Не го интересува нищо от онова, което видя по пътя, може би защото нямаше спомени, за да сравнява, а пустите улици и отчаяните къщи бяха еднакви с ония, които си бе представил по времето, когато душата си би дал, за да го види. Сам си бе дал разрешението, което Фернанда му отрече, и то само за един път, с една-единствена цел и с най-малкото необходимо време, тъй че извървя без прекъсване единайсетте пресечки, дялящи къщата от уличката, където по-рано се тълкуваха сънища, и влезе задъхан в пъстрото и мрачно помещение, където едва имаше място да се помръдне. Оная книжарница изглеждаше повече бунисце за използвани книги, натуряни в безредица по нащърбените от термити лавици, из ъглите, наплъстени с паяжина, и дори в пространствата, които би трябвало да бъдат предназначени за минаване. Върху една дълга маса, също затисната от фермани, собственикът пишеше някаква неуморна проза с лилав, малко безумен краснопис, и то на листове от ученическа тетрадка. Имаше дълга, красива посребрена коса, повесила се върху челото като кичур на какаду*, а сините му, живи и тесни очи разкриваха кроткостта на човек, изчел всички книги. Беше по долни гащи,

прогизнал в пот, и не остави писането, че да види кой е дошъл. За Аурелиано не бе трудно да изтръгне между оная приказна безреда петте книги, които търсеше, тъй като бяха точно на мястото, посочено му от Мелкиадес. Без да каже дума, подаде ги заедно със златната рибка на каталанския мъдрец, а той ги огледа и клепачите му се свиха като черупките на мида. „Сигурно си луд“ — каза на своя език, повдигна рамене и върна на Аурелиано петте книги и рибката.

[* _Какаду_ — вид качулест папагал с яка човка.]

— Вземай ги — рече на кастилски. — Последният човек, който е чел тези книги, трябва да е бил Исак Слепия, тъй че хубаво мисли какво правиш.

Хосе-Аркадио възстанови спалнята на Меме, поръча да изчистят и закърпят копринените завеси и балдахина от дамаск на вицецралското легло и отново пусна в употреба изоставената баня, чието циментено корито беше почерняло от някакъв жилест и грапав каймак. До тия две места се сведе неговата долнокачествена империя, с охлузгани другоземски платове, с подправени парфюми и евтини скъпоценни камъни. В останалата част на къщата единствено сякаш му пречеха светиите от домашния олтар, които един подиробед изгори, докато ги превърна в пепел на огъня, запален сред двора. Спеше до след единайсет часа. Отиваше до банята в разнищена туника с позлатени змейове и чехли с жълти пискюли и там отслужваше един обред, който по тържественост и продължителност напомняше онзи на Ремедиос красивата. Преди да се изкъпе, ръсваше за благоухание коритото със солите, които носеше в три алабастрови буркана. Не се обливаше с кратуната, а цамбурваше в дъхавите води и оставаше до два часа да плува по гръб, приспан от свежестта и спомена за Амаранта. Няколко дни след идването си захвърли тафтяното облекло, което, освен че беше прекалено дебело за селището, бе и единственото, което имаше, и го смени с прилепнали панталони, много приличащи на ония, които носеше Пиетро Креспи в уроците по танци, и риза от изящна коприна, тъкана с нишките на още жива буба, и с началните си букви, извезани върху сърцето. Два пъти седмично изпираше всичките дрехи в коритото и оставаше по туника, докато изсъхнат, понеже нямаше какво друго да облича. Никога не се хранеше в къщата. Излизаше на улицата, когато поотпуснеше следобедната горещина, и не се завръщаше до късна доба.

Товага продължаваше скръбното си лутане и дишаше като коте и мислеше за Амаранта. Тя и заплашителният поглед на светиите под блясъка на нощната лампа бяха двата спомена, които пазеше за къщата. Много пъти, в умопомрачаващия римски август, бе отварял очи насред съня и бе виждал Амаранта да изниква в езерце от разноцветен мрамор, с нейните дантелени фусты и превръзка на ръката, въздигната до съвършенство от томителното въздействие на заточението. Противно на Аурелиано-Хосе, който се опита да задуши онзи образ в кървавото блато на войната, той се мъчеше да го държи жив в тресавище от похотливост, докато залъгваше майка си с безкрайната измишльотина за папското призвание. Нито на него, нито на Фернанда никога не им хрумна да помислят, че тяхната преписка беше размяна на заблуди. Хосе-Аркадио, който напусна семинарията още щом пристигна в Рим, продължи да подхранва небивалицата за богословското и каноническо право, за да не постави в опасност баснословното наследство, за което му говореха бълнуващите писма на майка му и което трябваше да го изтръгне от немотията и глухотата, които споделяше с двама приятели в една мансарда на „Трастевере“*. Когато получи последното писмо на Фернанда, наложено ѝ от предчувствието за неизбежно близка смърт, набута в куфара сетните отпадъци от своя лъжлив блясък и прекоси океана в трюм, където преселниците се трупаха като добичета за кланица и ядяха студени макарони и червясало сирене. Преди да прочете завещанието на Фернанда, което не беше нищо повече от изчерпателно и закъсняло повторение на неволи, раздрънканите мебели и буренакът в пруста вече му бяха посочили, че се е наврял в капан, от който никога няма да излезе, завинаги заточен за диамантената светлина и памтивековния въздух на римската пролет. В изтощителните безсъния на астмата той отново и отново мереше дълбочината на своето нещастие, докато обхождаше мрачната къща, където старешките превземки на Урсула му внушиха страха към света. За да бъде уверена, че няма да го загуби из тъмнотите, тя му бе отредила един ъгъл в спалнята, единственият, където можеше да бъде в безопасност от мъртвите, които бродеха из къщата още от привечеряване. „Каквото и лошо нещо да направиш — казваше му Урсула, — светиите ще ми го кажат.“ Плахите нощи на неговото детство се сведоха до онзи ъгъл, където стоеше неподвижен до времето за лягане, потейки се от страх

върху един стол без облегалка, под бдящия и леден поглед на светиите-издайници. Това беше безполезно мъчение, защото по онова време вече се ужасяваше от всичко, което го заобикаляше, и бе подготвен да се плаши от всичко, което ще срещне из живота: уличните жени, които погубвали кръвта; жените от къщата, които раждали синове със свинска опашка; петлите за бой, които предизвиквали смъртта на мъже и угризения на съвестта за цял живот; огнестрелните оръжия, които само като ги докоснеш, те осъждат на двайсет години война; несполучливите начинания, които само водели до разочарование и лудост, и всичко, изобщо всичко, каквото господ-бог е създал с безкрайната си доброта и което лукавият е извратил. Когато се събуждаше, смазан от чекръка на кошмарите, яснотата на прозореца и ласките на Амаранта в коритото и насладата, с която го пудреше с копринена възглавничка по краката, го освобождаваха от ужаса. Дори и Урсула биваше различна под сияйната светлина на цветната градина, защото там не му говореше за страшни работи, а му търкаше зъбите с въглищен прах, за да има сияйната усмивка на папа, и му режеше и лъскаше ноктите, за да се удивляват поклонниците, които ще надойдат в Рим от всички краища на света, на чистотата на папските ръце, когато той им даде благословия, и го сресваше като папа и го мокреше с цветна вода, за да имат тялото и дрехите му благоуханността на папа. В двора на Кастелгандолфо** той бе видял папата да произнася от един балкон една и съща реч на седем езика за гълпа поклонници и единственото, което действително бе привлякло вниманието му, беше белотата на неговите ръце, които изглеждаха сякаш киснати в белина, ослепителният прилясък на неговите летни дрехи и далечният му лъх на одеколон.

[* Бедняшка част на Рим отвъд река Тибър.]

[** Градче на двайсет километра от Рим, притежание на Ватикана, край езерото Албано. Там се намира и дворецът, построен от известния архитект Бернини и понастоящем лятна резиденция на папите.]

Почти година след завръщането в къщата, след като бе разпродад, за да яде, сребърните свещници и гербоукрасеното цукало, на което в решителния час бяха златни само инкрустациите по герба, единственото развлечение на Хосе-Аркадио беше да събира деца от селището, за да играят в къщата. Появяваше се с тях по време на следобедния сън и ги караше да скачат на въже в градината, да пеят из пруста и да правят

маймунджилъци по мебелите в гостната, докато той ходеше между групите и даваше уроци по добро държане. По това време бе износил тесните панталони и копринената риза и използваше обикновени дрехи, за еднократно преобличане, купени в магазините на арабите, но още поддържаше унилото си достойнство и папските обноски. Децата превзеха къщата, както сториха в миналото другарките на Меме. До късна доба се чуваше как търчат, пеят, танцуват и топуркат, тъй че къщата приличаше на някакъв разюздан интернат. Аурелиано не се обезпокои от нашествието, докато не отидоха да го дразнят в стаята на Мелкиадес. Една заран децата блъснаха вратата и се уплашиха пред видението на смрадливия и рунтав човек, който продължаваше да разгадава пергаментите върху работната маса. Не посмяха да влязат, но продължиха да се навъртат край стаята. Надзъртаха с шушукане през цепнатините, хвърляха живи животни през капандурите, веднъж заковаха отвън вратата и прозореца и Аурелиано половин ден се мота, докато ги изкърти. Развеселени от безнаказаността на своите палувания, четири деца друга сутрин влязоха в стаята, докато Аурелиано беше в кухнята, готови да разрушат пергаментите. Но щом докопаха жълтеникавите свитъци, някаква ангелска сила ги повдигна от пода и ги държа вдигнати във въздуха, докато се завърна Аурелиано и им отне пергаментите. Оттогава насетне повече не го дразнеха.

Четири най-големи деца, които носеха къси панталони, въпреки че вече надзъртаха в юношеството, се грижеха за личния вид на Хосе-Аркадио. Пристигаха по-рано от другите и посвещаваха утрото да го бръснат, да му правят разтривки с топли кърпи, да му режат и лъскат ноктите на ръцете и краката, да го парфюмират с цветна вода. Неведнъж се пъхаха в коритото, за да го насапунисат от главата до петите, докато той плуваше по гръб и мислеше за Амаранта; После го избърсваха, напудряха го по тялото и го обличаха. Едно от децата, което имаше руса и къдрава коса и очи от розови стъкла като зайците, обикновено спеше в къщата. Бяха толкова здрави връзките, които го свързваха с Хосе-Аркадио, че го придружаваше в безсънната му на астматик, без да говори, и блуждаеше с него из потъналата в мрачини къща. Една нощ видяха в спалнята, където спеше Урсула, някакъв жълт отблясък през встъкления цимент, сякаш някакво подземно слънце бе превърнало пода на спалнята в стъклопис. Не трябваше да палят крушката. Стигна им и

това да повдигнат изпочупените плочи в ъгъла, където винаги стоеше леглото на Урсула и където отблясъкът беше най-силен, за да намерят тайното подземие, което Аурелиано Втори се умори да търси в безумието на разкопките. Там стояха трите брезентови чувала, завързани с медна тел, и вътре в тях — седемте хиляди двеста и четиринайсет жълтици, които все тъй светлееха като жарава в тъмнината.

Намирането на съкровището бе като лумване на огън. Вместо да се завърне в Рим с непредвижданото състояние, което беше неговата узряла в беднотията мечта, Хосе-Аркадио превърна къщата в упадъчен рай. Смени с ново кадифе завесите и балдахина в спалнята и накара да поставят плочи на пода в банята и кахлени плочки по стените. Долапът на трапезарията се изпълни със захаросани плодове, шунки, туршии и неизползваният килер отново се отвори, за да складира вина и ликьори, които самият Хосе-Аркадио получаваше на гарата в сандъци, белязани с неговото име. Една нощ и четирите най-големи деца устройоха веселие, което продължи до зори. В шест часа заранта излязоха голи от спалнята, изпразниха коритото и го напълниха с шампанско. Цамбурнаха се ведно и заплуваха като птици, литнали в позлатено небе от дъхави мехури, а Хосе-Аркадио се носеше по гръб, настрани от веселието и с отворени очи възкресяваше Амаранта. Остана тъй, вгълбен, предъвкващ горчивината на своите двусмислени наслади, дори след като децата се умориха и вкупом отидоха в спалнята, където изтръгнаха кадифените завеси, напукаха в безредието сърцевидното огледало от планински кристал и разпердушиниха балдахина на леглото в усилието си да налягат един през друг. Когато Хосе-Аркадио се върна от банята, намери ги заспали на купчина, в една корабкрушенска спалня. Разгневен не толкова от разрушенията, колкото от отвращението и съжалението, което изпитваше срещу самия себе си в отчаяната празнота на пиршеството, той се въоръжи с бича от незаплетени конопени върви на църковен кучкар, който пазеше в дъното на сандъка заедно с метален пояс с шипове и други железарии за мъчение и покаяние, и изгони децата от къщата, виейки като луд, и ги шибаше безмилостно, както не би направил и с глутница койоти. Беше съсипан, притиснат от задуха, който продължи няколко дни и му придаде вид на предсмъртник. На третата нощ от изтезанието, победен от

задушаването, той отиде в стаята на Аурелиано да го помоли за услугата да му купи от някоя близка аптека прах за вдишване. Тъй Аурелиано направи второто си излизане на улицата. Само две пресечки трябваше да измине, че да стигне до тясната аптека с напращени витрини и фаянсови буркани, белязани на латински, където едно момиче с безмълвна красота на нилска змия му продаде лекарството, което Хосе-Аркадио бе написал на хартия. Второто виждане на пустото селище, едва осветявано от жълтеникавите крушки по улиците, не пробуди у Аурелиано повече любопитство, отколкото първия път. Хосе-Аркадио беше почнал да мисли, че е избягал, когато го видя наново да се появява, малко задъхан от бързането, повлякъл нозе, които затварянето и липсата на движение бяха направили слаби и несръчни. Толкова безсъмнено беше неговото равнодушие към света, че след няколко дни Хосе-Аркадио наруши обещанието, което бе дал на майка си, и го остави свободен да излиза, когато поиска.

— Няма какво да правя на улицата — отвърна му Аурелиано.

Тъй си и остана затворен, унесен в пергаментите, които малко по малко разгадаваше и чийто смисъл обаче не успяваше да изтълкува. Хосе-Аркадио му носеше в стаята резени шунка, захаросани цветя, оставящи пролетен дъх в устата, а на два пъти по чаша хубаво вино. Не събудиха любопитството му пергаментите, които считаше по-скоро че са някакво развлечение, достъпно само за посветените, но вниманието му бе привлечено от рядката мъдрост и необяснимото познаване на света, които притежаваше онзи отчаян роднина. Тогава узна, че е способен да разбира писмен английски и че между пергамент и пергамент е изчел от кора до кора, като някакъв роман, шестте тома на енциклопедията. Отначало е това си обясни обстоятелството, че Аурелиано може да говори за Рим, сякаш с години е живял там, но съвсем скоро разбра, че има познания, които не бяха енциклопедически, като цените на предметите. „Всичко се знае“ — бе единственият отговор, който получи от Аурелиано, когато го запита как е получил ония сведения. Аурелиано, от своя страна, се изненада, че Хосе-Аркадио, погледнат отблизо, е толкова различен от образа, който си бе създавал за него, виждайки го да се лута из къщата. Беше способен да се смее, да си позволи от време на време някоя носталгия по миналото на къщата и да се загрижи за окаяната обстановка, в която се намира стаята

на Мелкиадес. Онова сближение между двама самотника от една и съща кръв беше много далеч от приятелството, но позволи и на двамата да понасят по-добре бездънната самота, която едновременно ги разделяше и свързваше. Хосе-Аркадио тогава можа да прибегне до Аурелиано, за да оправи някои къщни работи, които силно го дразнеха. Аурелиано, на свой ред, можеше да сяде да чете в пруста, да получава писмата на Амаранта-Урсула, които продължаваха да идват с вечната си точност, и да ползва банята, откъдето го бе прокудил Хосе-Аркадио още с пристигането си.

В едно горещо предутро и двамата се разбудиха, обезпокоени от настойчиви хлопания по външната врата. Беше тъмен старец, с големи зелени очи, които придаваха на лицето му някакво призрачно лъчение, и с пепелен кръст върху челото. Опарцаливените дрехи, скъсаните обувки, вехтата раница, която носеше на рамо като единствен товар, му придаваха вид на просяк, но държането му издаваше достойнство, в пълно противоречие с неговия облик. Стигаше човек да го види веднъж, дори в полузрака на гостната, за да разбере, че тайната сила, която му позволява да живее, не беше инстинктът за самосъхранение, а навикът за страх. Беше Аурелиано Амадор, единственият оцелял от седемнайсетте сина на полковник Аурелиано Буендия, който търсеше отдих в дългото си и смутно житие на беглец. Удостовери самоличността си, помоли да му дадат подслон в онази къща, която в своите нощи на обезправен бе възкресявал като единственото безопасно прибежище, останало му в живота. Но Хосе-Аркадио и Аурелиано не го помнеха. Помислиха, че е някой скитник, и го изхвърлиха на улицата с блъскане. И двамата тогава видяха от вратата края на една драма, която бе започнала преди Хосе-Аркадио да се помни. Двама полицейски агенти, преследвали Аурелиано Амадор години наред, душили следите му като песове през половината свят, изникнаха между бадемовите дървета на отсрещния плочник и с маузери дадоха два изстрела, които продупчиха точно пепелния кръст.

В действителност, откак изгони децата от къщата, Хосе-Аркадио чакаше вести за някой презокеански кораб, който да тръгва за Неапол преди Коледа. Беше казал това на Аурелиано и дори бе направил сметки да му остави една търговийка, която да му позволи да живее, защото кошничката с хранителни продукти вече не пристигна след

погребението на Фернанда. Обаче и онази последна мечта нямаше да се изпълни. Една септемврийска утрин, след като пи кафе с Аурелиано в кухнята, Хосе-Аркадио вземаше всекидневната си баня, когато нахлуха през отместените керемиди четирите деца, които бе изгонил от къщата. Без да му дадат време да се брани, наскочаха облечени в коритото, сграбчиха го за косата и държаха главата му потопена, докато на повърхността престана предсмъртното бълбукане и мълчаливото и бледо тяло на делфин се плъзна до дъното на уханните води. После отнесоха трите чувала злато, които само те и тяхната жертва знаеха къде бяха скрити. Това бе толкова бързо, методично и грубианско действие, че наподобяваше военно нападение. Аурелиано, затворен в стаята си, не разбра нищо. Следобеда, натъжен поради отсъствието му в кухнята, той търси Хосе-Аркадио из цялата къща и го намери да се носи в дъхавите огледала на коритото, огромен и подпухнал и още мислещ за Амаранта. Едва тогава разбра колко много бе започнал да го обича.

>

* * *

Амаранта-Урсула се завърна с първите декемврийски ангели, подблъсвана от платноходни бризи и повела съпруга си вързан през врата с копринена връв. Появи се без никакво предизвестие, с рокля в цвят на слонова кост, наниз бисери, стигащ почти до коленете, пръстени от изумруди и топази, а косата — кръгла и права и завършваща на ушите с криле на лястовица. Мъжът, за когото се бе оженила преди шест месеца, беше зрял фламандец, строен, с вид на мореплавател. Трябваше само да блъсне вратата на гостната, за да разбере, че нейното отсъствие е било по-продължително и смазващо, отколкото предполагаше.

— Боже мой — извика тя повече зарадвана, отколкото обезпокоена, — как се вижда, че няма жена в тая къща!

Багажът не се побираше в пруста. Освен старинния сандък на Фернанда, с който я пратиша в колежа, носеше два високи дрешника, четири големи куфара, торба за чадърчетата против слънце, осем кутии с шапки, исполинска клетка с половин стотица канарчета и велосипеда

на мъжа си, разглобен в нарочен калъф, позволяващ да го носи като виолончело. Не си даде нито ден почивка след дългото пътешествие. Тури си някакъв износен платнен комбинезон, който бе занесъл съпругът заедно с други дрехи на моторист, и подхвана ново преустройство на къщата. Разгони червените мравки, които вече се бяха домогнали до пруста, възкреси розовите храсти, изскубна от корен буренака и наново пося папрат, ореган и бегонии в саксиите по перилото. Оглави група дърводелци, ключари и зидари, които закърпиха пукнатините на подовете, наместиха врати и прозорци, подновиха мебелите и белосаха стените отвън и отвътре, тъй че три месеца след нейното пристигане отново се дишаше оня въздух на младост и веселие, който съществуваше по времето на пианолата. Никога в къщата не бяха виждали някого с по-добро настроение по всяко време и при всякакви обстоятелства, нито някой по-готов да пее и танцува и да хвърля на бунището вкиснатите неща и обичаи. С едно бръсване на метлата тя приключи с погребалните спомени и купищата безполезни джунджурии и прибори за суеверие, които се трупаха из ъглите, и запази единствено, от благодарност към Урсула, дагеротипа на Ремедиос в салона. „Гледайте какъв разкош — викаше тя, примряла от смях. — Прабаба на четиринайсет години.“ Когато един зидар ѝ разказа, че къщата е обитавана от бродници и единственият начин да ги изплашат е да търсят съкровищата, които са оставили заровени, тя отвърна, сред гръмък смях, че не вярва в мъжки суеверия. Беше толкова непринудена, толкова равноправна, с толкова съвременен и волен дух, че Аурелиано не знаеше какво да прави с тялото си, когато я видя да пристига. „Страшен си! — извика тя, щастлива, разтвори прегръдки: — Гледайте колко е пораснал моят обожаван людоед!“ Преди той да се опомни, тя бе сложила плоча на преносимия грамофон, който донесе, и се мъчеше да го научи на модерните танци. Принуди го да смени охлузганите панталони, наследени от полковник Аурелиано Буендия, подари му младежки ризи и двуцветни обувки и го избутваше на улицата, когато се застояваше много в стаята на Мелкиадес.

Действена, дребна, неукротима като Урсула и почти тъй красива и предизвикателна като Ремедиос, тя беше надарена с рядък усет да изпреварва модата. Когато получаваше по пощата най-новите кройки, те ѝ служеха само да потвърди, че не е сбъркала с моделите, които

измисляше и които шиеше с първобитната ръчна машина на Амаранта.

Бе записана за всички списания за мода, художествена информация и лека музика, които се печатаха в Европа, и само им хвърляше по един поглед, за да види, че по света нещата вървят така, както тя си ги въобразява. Неразбираемо беше жена с онзи дух да се е върнала в едно мъртво селище, потиснато от праха и горещината, и още по-малко с мъж, който имаше пари в излишък, за да живее добре в коя да е част на света, и който я обичаше толкова, че се беше подчинил да бъде развеждан от нея с копринената връв. Обаче с изтичане на времето ставаше по-очевидно намерението ѝ да се заседи, тъй като не замисляше други кроежи освен дългосрочни, нито пък вземаше решения, които да не са насочени към търсене на удобен живот и спокойни старини в Макондо. Клетката с канарчетата показваше, че тия намерения не бяха необмислени. Спомнила си, че майка ѝ беше разправяла в едно писмо за изстреблението на птиците, тя бе забавила пътуването няколко месеца, докато намери кораб, който да има престой в Щастливите острови, подбра двацет и пет чифта най-нежни канарчета, за да посели отново небето на Макондо. Това бе най-жалкото от многобройните ѝ неуспели начинания. След размножаването на птиците Амаранта-Урсула ги пускаше по двойки и те повече се бавеха да се почувствуват свободни, отколкото да избягат от селището. Напразно се мъчи да ги навикне с птичарника, който Урсула построи при първото възобновяване. Напразно им подправи кълчищени гнезда по бадемовите дървета, ръси алпистово семе по покривите и дразни пленниците, та техните песни да разубеждават бегълците, защото последните се издигаха при първия опит и правеха кръг в небето само колкото да намерят посоката за връщане в Щастливите острови.

Година след завръщането, макар и неуспяла да завърже приятелство, нито да уреди веселие, Амаранта-Урсула продължаваше да вярва, че е възможно да изтръгне онова общество, избрано от неволята. Гастон, съпругът, внимаваше да не ѝ противоречи, макар още от гибелното пладнe, когато слезе от влака, да разбра, че решението на жена му е предизвикано от привидение на носталгията. Убеден, че то ще бъде разгромено от действителността, дори не се потруди да сглоби велосипеда, а се хвана да преследва най-светливите яйца между паяжините, които зидарите отбулваха, и да ги отваря с нокти, губейки

по цели часове да съзерцава с лупа мъничките паячета, излизаци от вътрешността им. По-късно, повярвал, че Амаранта-Урсула продължава с преустройствата само за да не падне по гръб, реши да сглоби пищния велосипед, чието предно колело беше много по-голямо от задното, и се посвети да хваща и препарира що туземно насекомо намираще околоръст, и го изпращаше в буркани от мармалад на своя някогашен професор по естествена история в Лиежкия университет, където бе карал висш курс по ентомология, въпреки че преобладаващото му призвание беше на въздухоплавател. Когато караше велосипеда, носеше панталони на акробат, чорапи на шотландски гайдар и детективско бомбе, но когато ходеше пеша, обличаше се безупречно в дрехи от суров лен, с бели обувки, копринена джувка, гарсонетка и раkitова пръчка в ръката. Имаше бледи зеници, които подчертаваха неговия вид на мореплавател, и мустачки с катеричи косъм. Макар че беше поне петнайсет години по-възрастен от жена си, младежките му вкусове, бдителната му решимост да я ощастливи и добродетелите на добър любовник запълваха разликата. В действителност всички, които виждаха онзи четирийсетгодишен мъж с предпазливи навици, с връв на врата и циркаджийски бициклет, не биха могли да помислят, че той има договор за буйна любов с младата съпруга и че двамата отстъпваха пред взаимната неотложност в най-неподходящи места и където ги изненадваше вдъхновението, както правеха, откак бяха почнали да се виждат, и то със страст, която течението на времето и все по-невероятните обстоятелства задълбочаваха и обогатяваха. Гастон не само беше свиреп любовник, с неизчерпаема мъдрост и въображение, но беше може би първият мъж в историята на вида, който направи спешно приземяване и без малко не се преби с годеницата си само и само да се любят в едно поле с теменуги.

Бяха се запознали три години преди да се оженят, когато спортният двуплощник, с който правеше пируети над колежа, където учеше Амаранта-Урсула, подхвана едно безстрашно извъртане, че да избегне дръжката на знамето, и първобитният скелет от брезент и алуминиева хартия остана да виси за опашката върху кабелите за електрическа енергия. Оттогава, без да обръща внимание на шинирания си крак, той отиваше в края на седмицата да вземе Амаранта-Урсула в религиозния пансион, където тя винаги живя и чийто правилник не

беше толкова строг, колкото желаше Фернанда, и я отвеждаше в своя спортен клуб. Започваха да се любят на 500 метра височина в неделния въздух на ландите* и се чувствуваха толкова по-обвързани, колкото помънички ставаха съществата върху земята. Тя му говореше за Макондо като за най-светлото и блажено селище в света, и за една огромна къща, ухаеща на ореган, където искала да живее до старини с един верен съпруг и двама неукротими сина, които да се наричат Родриго и Гонсало, и в никакъв случай Аурелиано и Хосе-Аркадио, и една дъщеря, която да се нарича Вирхиния, и в никакъв случай Ремедиос. С такова копнеещо упорство бе възкресила превъзнесеното от носталгията селище, че Гастон разбра — тя не би искала да се омъжи, ако не я заведеше в Макондо. Съгласи се, както се съгласи по-късно за връвта, защото помисли, че това е някаква мимолетна приумица, която би било по-добре да надхитри овреме. Но когато изтекоха две години в Макондо и Амаранта-Урсула си беше все тъй доволна, както и първия ден, той започна да проявява признаци на безпокойство. По онова време вече бе изпрепарирал що насекомо има за препариране из областта, говореше испански като матерен език и бе разгадал всички кръстословици в списанията, които получаваше от пощата. Нямаше за повод климата, че да избърза с връщането, защото природата го бе дарила с колониален черен дроб, който издържаше без вайкания подиробедния зной и водата с червеи. Толкова му харесваше местната креолска храна, че веднъж изяде наниз от осемдесет и две яйца на игуана. Амаранта-Урсула в замяна караше да ѝ донасят с влака риби и морски безгръбначни в кутии с лед, консервирани меса и плодове в сиропи, единственото, което можеше да яде, и продължаваше да се облича по европейската мода и да получава кройки по пощата, въпреки че нямаше къде да иде, нито на кого да гостува, и че по онова време мъжът ѝ нямаше настроение да оценява късите ѝ рокли, килнатите филцови шапки и седем пъти праметнатите огърлици. Нейната тайна изглежда се състоеше в това, че винаги намираще начин да бъде заета, разрешавайки домашни въпроси, които самата тя създаваше, и вършейки зле някои неща, които поправяше на другия ден с пагубна грижовност, която би накарала Фернанда да мисли за наследствения порок да се създава, за да се разваля. Веселбарският ѝ нрав тогава беше все така буден, че щом получише нови плочи, канеше Гастон да остава в гостната до късна

доба, за да упражняват танците, които нейните приятелки от колежа ѝ описваха с чертежи и които обикновено свършваха с любовни игри във виенските столове-люлки или на голия под. Единственото, което ѝ липсваше, за да бъде напълно щастлива, беше раждането на децата, но зачиташе договора, сключен с мъжа ѝ, да не ражда, преди да се навършат, пет години от женитбата.

[* От келтското „ланда“ — земя, във френски — обширни песъчливи и обикновено заблатени голи равнини.]

Търсец нещо, е което да запълни мъртвите си часове, Гастон обикновено прекарваше утрото в стаята на Мелкиадес, при саможивия Аурелиано. Доставяше му удоволствие да възкресява с него най-съкровените кътчета на своя край, който Аурелиано познаваше, сякаш е бил в него дълго време. Когато Гастон го запита как е направил, че да добие сведения, липсващи в енциклопедията, получи същия отговор, както и Хосе-Аркадио: „Всичко се знае.“ Освен санскритския Аурелиано бе научил английски и френски и по нещо от латински и гръцки. Нали тогава излизаше всеки подиробед, а и Амаранта-Урсула му беше определила седмични пари за лични разходи, неговата стая приличаше на отдел от книжарницата на каталанския мъдрец. Четеше жадно до най-късните часове в нощта, макар че от начина, по който се отзоваваше за четенията си, Гастон мислеше, че не купува книгите, за да се осведомявала да потвърждава точността на своите знания, и че никоя не го интересуваше повече от пергаментите, на които посвещаваше най-хубавите часове в утрото. Както на Гастон, тъй и на съпругата му би им харесало да го приобщят към семейния живот, но Аурелиано беше непроницаем човек, в облак от тайнственост, която времето полека-лека сгъстяваше все повече. Това беше една толкова непреодолима особеност, че Гастон претърпя неуспех в усилията си да се държи свойски с него и трябваше да потърси друго забавление, та да запълни мъртвите си часове. Тъкмо по онова време намисли да установи служба за въздушна поща.

Това не беше нов проект. Всъщност бе доста напреднал в него, когато се запозна с Амаранта-Урсула, само че не беше за Макондо, а за Белгийско Конго, където семейството му имаше капиталовложения в палмово масло. Женитбата, решението да прекара няколко месеца в Макондо, за да угоди на съпругата, го бяха принудили на отсрочка. Но

щом видя как Амаранта-Урсула се хвана да урежда съвет за обществени подобрения и дори му се смееше, понеже намеквал за възможността за връщане, разбра, че нещата се проточват, и отново установи връзка със своите забравени съдружници в Брюксел, разсъждавайки, че за да бъде основоположник, е все едно дали ще е Карибско море или Африка. Докато постъпките напредваха, той подготви поле за кацане в някогашната омагьосана област, която тогава изглеждаше равнина от натрошени кремъци, и проучи направлението на ветровете, географията на крайморието и най-подходящите пътища за въздухоплаване, без да знае, че неговата грижовност, толкова наподобяваща онази на мистър Хърбърт, вдъхва в селището опасното заподозрение, че намерението му не е да предначертава пътища, а да сади банани. Въодушевен от едно хрумване, което въпреки всичко можеше да оправдае окончателното му установяване в Макондо, той направи няколко пътувания до столицата на провинцията, срещна се с властите, получи разрешения и подписа договори за изключителни права. Междувременно поддържаше със съдружниците си в Брюксел преписка, напомняща онази на Фернанда с невидимите лекари, и накрая ги убеди да натоварят на кораб първия самолет под отговорността на опитен механик, който да го сглоби в най-близкото пристанище и да го отведе по въздуха в Макондо. Една година след първите измервания и метеорологически пресмятания, упован на многократните обещания на своите кореспонденти, той бе придобил обичая да се разхожда по улиците и гледа небето, заслушан в шумовете на лекия ветрец, в очакване да се появи самолетът.

Макар тя да не беше забелязала, връщането на Амаранта-Урсула определи коренна промяна в живота на Аурелиано. След смъртта на Хосе-Аркадио той бе станал редовен посетител в книжарницата на каталанския мъдрец. Освен това свободата, на която тогава се наслаждаваше, и времето, с което разполагаше, пробудиха у него известно любопитство към селището, което опозна без почуда. Обходи прашните и самотни улици, оглеждайки с повече научен, отколкото човешки интерес вътрешността на къщите в разруха, металните мрежи на прозорците, изпокъсани от ръждата, и умиращите птици, и сломените от спомените обитатели. Помъчи се да възстанови с въображението си сринатия блясък на някогашното градче на банановото дружество, чиято пресъхнала къпалия беше пълна до

ръбовете с прогнили мъжки обувки и женски чехлички, и в чиито домове, разрушени от отровната глушница, намери скелета на овчарско куче, още вързано със стоманена верига за халка, и един телефон, който звънеше, звънеше, звънеше, докато вдигна слушалката, разбра онова, което някаква опечалена и далечна жена питаше на английски, и ѝ отговори — да, стачката е свършила, трите хиляди убити са изхвърлени в морето, банановото дружество си е отишло и Макондо от дълги години насам най-после си отдъхва. Ония набези го отведоха в изнемощелия квартал на търпимостта, където някога горяха снопчета банкноти, за да се оживи пиршеството, и който тогава беше една стръмнина е улици по-скръбни и бедняшки, отколкото другите, с няколко все още запалени червени фенера и безлюдни танцувални салони, украсени с парцалаци от гирлянди, където мършавите и дебелите ничии вдовици, френските прабаби и вавилонските матриархи все тъй чакаха до грамофоните с фунии. Аурелиано не намери никой, който да си спомня за неговото семейство, нито дори за полковник Аурелиано Буендия, освен най-стария от антилските негри — старец, чиято памучна глава му придаваше вид на фотографски негатив и който продължаваше да пее в портика на своя дом унилите псалми на късния следобед. Аурелиано разговаряше с него на оплетено папиаменто, което научи за няколко седмици, и навремени споделяше бульона от петелски глави, който приготвяше правнучката, едра негърка, с яки кости, кобилски ханшове и гърди живи пъпеша, и кръгла, свършена глава, бронирана с корава каска от телени коси, която наподобяваше шлем на средновековен воин. Казваше се Нигроманта*. По онова време Аурелиано преживяваше от продажбата на прибори за хранене, свещници и други предмети от къщата. Когато ходеше без стотинка, а това биваше най-често, измолваше в гостилниците на тържището да му подарят петелските глави, които щяха да хвърлят на боклука, и ги носеше на Нигроманта, за да приготви своите супи, подсилени с калдъръмче и благоухаещи на мента. Когато умря пращадото, Аурелиано спря да посещава къщата, но срещаше Нигроманта под тъмните бадемови дървета на площада, където пленяваше с изсвирванията си на планинско животно оскъдни нощни друмници. Много пъти я придружи, говорейки си на папиаменто за супите от петелски глави и за другите лакомства на беднотията и би продължил да

го прави, ако тя не го накара да проумее, че неговото присъствие пъдеше посетителите ѝ. Макар някой път да изпита изкушението и макар на самата Нигроманта да би се сторило естествен завършек на споделяната носталгия, той не спеше: с нея. И Аурелиано продължаваше да си е девствен, когато Амаранта-Урсула се завърна в Макондо и братски го прегърна, тъй че дъхът му спря. Всеки път, когато я виждаше, и още по-лошо, когато му показваше модерните танци, той изпитваше същата безподслонност на сюнгер в костите, смутила неговия прапраядо, когато Пилар Тернера му излезе с повода за картите в килера. Опита да задуши мъчението, потопа се още по-дълбоко в пергаментите и избягна невинните хвалби на онази леля, която тровеци нощите му със своите горестни лъчения, но колкото повече я отбягваше, толкова по-мъчително чакаше каменливия ѝ смях, виенията на щастлива котка и благодарствените ѝ песни, когато издъхваше от любов по всяко време и в най-малко очакваните места из къщата, Една нощ, на десет метра от леглото му, върху златарския тезгях, ненаситните съпрузи разпердушиниха стъкления шкаф и продължиха да се любят в локвата солна киселина. Аурелиано не само не можа да заспи за минута, но прекара следващия ден в треска и хлипаше от бяс. Стори му се вечно идването на първата нощ, в която чакаше Нигроманта под сянката на бадемовите дървета, пронизван от ледените игли на неизвестността и стиснал в юмрук едно песо и петдесет сентаво, които бе поискал от Амаранта-Урсула не толкова защото му трябваша, колкото за да я замеси в съучастничеството, да я опошли и някак поквари със своето премеждие. Нигроманта го отведе в стаята си, осветена от суеверни кандила,** в нара със захабеното от лоши любения платно и до тялото си на бездушна люта кучка, която се приготви да го отпрати, сякаш той беше някое уплашено дете, а изведнъж се озова пред мъж, чиято страшна сила изиска от нея движение на земеръсно приспособяване.

[* _Нигромантия_ — черна магия, нигромант — човек, който я прилага; некромант.]

[** По липса на друго название изразът е създаден от автора. Става дума за чаши, в които се налива масло и се пали фитил; суеверните хора ги поставят почти винаги зад вратата, за да им се сбъдват желанията, но не с божията помощ, а с тази на лукавия.]

Станаха любовници. Аурелиано използваше утрото да разгадава пергаментите, а по време на следобедния отдиш отиваше в сънотворната спалня, където го чакаше Нигроманта, за да го учи да прави първо като червеите, после като охлювите и най-накрая като раците, чак докато трябваше да го изостави и да дебне някоя залутана любов. Седмици изминаха, преди Аурелиано да открие, че тя има около кръста си коланче, което изглеждаше направено от струна за виолончело, но което беше стоманено кораво и нямаше завършек, защото се беше родила и израснала с него. Почти винаги, между любов и любов, те ядяха голи в леглото, в умопомрачаващата горещина и под дневните звезди, които ръждата полака-лека караше да се разпукват върху цинковия покрив. За пръв път Нигроманта имаше постоянен чукач, както тя самата казваше, примирайки от смях, и дори започваше да се самозаблуждава по сърдечната част, когато Аурелиано ѝ довери своята потискана страст към Амаранта-Урсула, която не бе успял да издери със заместването, а която толкова повече усукваше вътрешностите му, колкото опитът разширяваше кръгозора на любовта, Тогава Нигроманта продължи да го приема със същата горещина, но накара да ѝ плаща услугите с такава строгост, че когато Аурелиано нямаше пари, трупаше му ги в сметката, водена от нея не с номера, а с чертички, които драскаше с нокътя на палеца зад вратата. Надвечер, докато тя оставаше да миткосва из сенките на площада, Аурелиано минаваше през пруста като чужденец, едва-едва поздравяваше Амаранта-Урсула и Гастон, които обикновено вечеряха по това време, и отново се заключваше в стаята, без да може да чете или да пише, дори да мисли от притомата, която предизвикваха у него смеховете, шушненията, уводните палувания и после взривовете от предсмъртно щастие, които изпълваха нощите на къщата. Такъв беше неговият живот две години преди Гастон да зачака самолета и все същият си беше в онова следпладне, когато отиде до книжарницата на каталанския мъдрец и завари четири разплямпали се момчета, настървени в спор за начините да се убиват хлебарки в Средновековието. Старият книжар, който познаваше увлечението на Аурелиано по книги, които е чел само Беда Достопочтений*, го подбутна с известно бащинско злорадство да посредничи в препирнята и той дори не си пое дъх, за да обясни, че хлебарките, най-старинното крилато насекомо върху земята, вече е било любимата жертва на

ударите с чехли във Вехтия завет, но което като вид е безусловно неподатливо на какъвто и да е начин за унищожение, от резените домати с боракс, та до брашното със захар, тъй като неговите хиляда шестстотин и три разновидности са устояли на най-далечното, упорито и безжалостно преследване, което човекът е развихрял още от своя произход против каквото и да било живо същество, включително против самия човек, че както се приписва на човешкия род инстинкт за размножаване, трябва да му се припише друг, по-определен и по-належащ, какъвто е инстинктът да се трепят хлебарки, и ако последните са успели да се измъкнат от човешката зверщина, то е, защото са се укрили в мрачините, където са станали неуязвими поради кръвния страх на човека от тъмнината, но в замяна на това са станали податливи за блясъка на пладнето, тъй че вече в Средновековието, в настоящето и во веки веков единственият успешен начин за трепане на хлебарки е слънчевото заслепяване.

[* _Свети Беда Достопочтений_ (672/3? — 735) — английски монах и историк.]

Онази енциклопедическа обреченост бе начало на голяма дружба. Аурелиано продължи да се събира всеки подиробед с четиримата спореци, които се наричаха Алваро, Херман, Алфонсо и Габриел, първи и последни приятели, които бе имал през животи си. За мъж като него, зареян в написаната действителност, ония бурни застоювания, които почваха от книжарницата в шест часа следобед и свършваха из бардаците призори, бяха цяло разкритие. Не му бе хрумвало да мисли дотогава, че литературата е най-хубавата играчка, която е била измисляна, за да се подиграват с хората, както го доказва Алваро в една веселбарска нощ. Трябваше да изтече някое време, преди Аурелиано да си даде сметка, че такава произволност води началото си от примера на каталанския мъдрец, за когото мъдростта не си струваше труда, ако не е възможно да му послужи да измисли нов начин за готвене на нахут.

Подиробеда, когато Аурелиано мъдрува за хлебарките, препирнята свърши в дома на момиченцата, които лягаха с мъже от глад, един лъжовен бардак в покрайнините на Макондо. Собственицата беше усмихнатата, ужким благоденствваща сводница, измъчвана от манията да отваря и затваря врати. Нейната вечна усмивка изглежда беше предизвикана от лековерието на посетителите, които приемаха като

нещо несъмнено заведение, съществуващо единствено във въображението, защото там дори нещата, които можеха да се докоснат, бяха недействителни: мебелите, които се разглобяваха при сядане, изтърбушеният грамофон с фуния, в който мътеше кокошка, градината от хартиени цветя, календарите от години, предхождащи идването на банановото дружество, картините с литографии, изрязани от списания, които никога не са били издавани. Дори срамежливите курвета, които притичваха от махалата, щом собственицата им известяваше, че са дошли посетители, бяха чиста измислица. Появяваха се, без да поздравят, с роклички на цветя от времето, когато са били на пет или по-малко години, и си ги сваляха със същата невинност, с която някога са ги облекли, и в пароксизма на любовта възкликваха учудени: „Ама че работа, гледай как пада тоя таван“ — щом получеха своето песо и петдесет сентаво, изразходваха го за хляб и парче сирене, които им продаваше собственицата, по-мила от всякога, защото само тя знаеше, че и тази храна не е истинска. Аурелиано, чийто тогавашен свят почваше в пергаментите на Мелкиадес и свършваше в леглото на Нигроманта, намери във въображаемото бардаче конски цяр за своята срамливост. Отначало не успяваше да стигне доникъде в стаи, където собственицата влизаше в най-хубавите мигове на любовта и правеше какви ли не одумки относно интимните чаровности на героите. Но с течение на времето той постепенно свикна с тия превратности на света.

Макар Аурелиано да се чувствуваше привързан към четиримата си приятели от една и съща обич и една и съща дружност, и то дотолкова, че мислеше за тях, сякаш бяха само един, беше по-близък с Габриел, отколкото с другите. Връзката се роди през нощта, когато случайно говори за полковник Аурелиано Буендия, и единствен Габриел не сметна, че се подиграва с някого. Дори собственицата, която обикновено не се намесваше в разговорите, се запрепира с гневна страст на сваха, че полковник Аурелиано Буендия, за когото наистина била чувала да се приказва някога-си, бил някакво измислено от правителството лице като повод за избиване на либерали. Габриел, напротив, не се съмняваше в действителността на полковник Аурелиано Буендия, защото е бил другар по оръжие и неразделен приятел на неговия праядо, полковник Херинелдо Маркес. Ония приумици на паметта биваха още по-опасни, ако се говореше за клането на

трудещите се. Всеки път, когато Аурелиано докосваше въпроса, не само собственичката, но и някои по-възрастни от нея хора отхвърляха измишльотината за обградените на гарата трудещи се и за влака с двестата вагона, натоварени с убити, и даже се инатяха за нещо, което след всичко беше установено в съдебните дела и в текстовете за началното училище: банановото дружество не било съществувало никога. Тъй че Аурелиано и Габриел бяха свързани от своеобразно заговорничество, основано върху действителни събития, в които никой не вярваше и които бяха засегнали живота и на двамата до такава степен, че те се носеха без посока в утайката на един свършен свят, от който оставаше само носталгията. Габриел спеше, където го сварата свари. Аурелиано няколко пъти го настани в златарската работилница, но той прекарваше безсънни нощи, смущаван от сноването на мъртъвците, които ходеха до зори из спалните. По-късно го предостави на Нигроманта и тя го водеше в многолюдната си стаичка, когато биваше свободна, и отбелязваше сметките му с отвесни чертички зад вратата, в малкото свободно пространство, оставено от дълговете на Аурелиано.

Въпреки безредния си живот цялата група се мъчеше да прави нещо трайно по настояване на каталанския мъдрец. Не друг, а той със своя опит на някогашен професор по класически литератури и своето хранилище на редки книги ги бе довел до състояние да прекарват по цяла нощ в търсене на трийсет и седмото драматично положение в селище, където вече никой нямаше нито интерес, нито пък възможности да отиде по-далеч от първоначалното Училище. Омаян от откриването на дружбата, зашеметен от вълшебствата на един свят, който му бе забранен от гадостта на Фернанда, Аурелиано захвърли човъркането на пергаментите тъкмо когато почваха да му се разкриват като предсказания в шифровани стихове. Но по-сетнешното потвърждение, че времето стига за всичко, без да е необходимо да се отказва от бардаците, му даде смелост да се върне в стаята на Мелкиадес, решен да не клюмне в своето упорство, докато не открие и последните разковничета. Това беше в дните, когато Гастон почваше да чака самолета и Амаранта-Урсула беше толкова сама, че една заран се появи в стаята.

— Здравей, людоеде — рече му тя. — Пак в пещерата.

Беше неотразима в своята измислена рокля, с един от дългите гердани от прешлени на сабалова риба, които сама майстореше. Беше се отказала от връвта, убедена във верността на съпруга, и за пръв път след завръщането, изглежда, разполагаше с малко време за безделие. Не стана нужда Аурелиано да я вижда, за да узнае, че е дошла. Облакът се на работната маса, толкова близка и обезоръжена, че Аурелиано долови издълбокото шумолене на нейните кости, а тя прояви любопитство към пергаментите. Мъчейки се да превъзмогне смущението си, той сграби гласа, който бягаше от него, живота, който му се изплъзваше, паметта, която се превръщаше във вкаменен октопод, и ѝ заговори за левитското предназначение на санскритския, за научната възможност да се види бъдещето да прозира във времето, както се вижда срещу светлина написаното върху гърба на хартия, за необходимостта да се шифроват предсказанията, за да не разгромят сами себе си, и за „Столетията“ на Нострадамус, и за разрушаването на Кантабрия, предвещавано от свети Милян*. Изведнъж, без да прекъсва бърбенето, раздвижен от подтик, който спеше в него още от самото му зачатие, Аурелиано постави ръка върху нейната, вярвайки, че онова заключително решение слага край на безпокойството. Обаче тя го сграби за показалеца ласкаво, невинно, както го беше правила много пъти в детството, и го държа уловен, докато продължаваше да отговаря на въпросите ѝ. Останаха така, неподвижни, свързани посредством един леден показалец, който не предаваше нищо в никоя посока, докато тя се пробуди от своя мимолетен сън и се плесна по челото. „Мравките!“ — възкликна. И тогава забрави за ръкописите, стигна до вратата с танцова стъпка и оттам с върха на пръстите прати на Аурелиано същата целувка, с която се прости с баща си подиробеда, когато я пратиха в Брюксел.

[* Испански отшелник (474—574).]

— После ще ми обясниш — каза. — Бях забравила, че днес е ден за сипване вар в дупките на мравките.

Продължи да отива случайно в стаята, когато трябваше да прави нещо нататък, и прекарваше там няколко кратки минути, докато мъжът ѝ все се взираше в небето. Самозалъгвайки се от оная промяна, Аурелиано тогава оставаше да се храни семейно, нещо, което не правеше от първите месеци след завръщането на Амаранта-Урсула. На Гастон това се хареса. След ядене, в разговорите край масата, които

обикновено се проточваха повече от час, той се оплакваше, че съдружниците му го мамели. Бяха му оповестили, че са натоварили самолета на кораб, който не пристигаше, и макар неговите морски агенти да настояваха, че няма никога да дойде, защото не съществувал в списъците на корабите от Карибието, съдружниците му упорствуваха, че пратката била редовна и дори загатваха възможността Гастон да ги лъже в писмата си. Преписката стигна такава степен на взаимна мнителност, че Гастон предпочете вече да не пише и взе да подхвърля за възможността от едно бързо пътуване до Брюксел, за да изяснял нещата, и да се върнел със самолета. Обаче замисленото се стопи, щом Амаранта-Урсула потвърди своето решение да не мръдне от Макондо, ако ще и без мъж да остане. Най-напред Аурелиано сподели всеобщата мисъл, че Гастон е глупак на велосипед, и това събуди у него смътно чувство на съжаление. По-късно, когато получи в бардаците по-дълбоки сведения за природата на мъжете, помисли, че кроткостта на Гастон произтича от буйната му страст. Но когато го опозна по-добре и разбра, че неговият истински характер е в противоречие с покорното му поведение, съчини злобното подозрение, че даже чакането на самолета беше преструвка. Тогава помисли, че Гастон не е толкова глупав, колкото изглежда, а обратното, че е мъж с безкрайно постоянство, сръчност и търпение, който си е поставил за цел да надвие съпругата си чрез умората от вечното угаждане, от това никога да не ѝ казва не, да поощрява едно безгранично съглашателство и да я остави да се омотае в собствената си паяжина до деня, в който няма да може да понася повече отегчението от въображаеми неща, които могат да се докоснат с ръка, и тя самата ще стегне куфарите, за да се върне в Европа. Някогашното съжаление на Аурелиано се превърна в свирепа враждебност. Системата на Гастон му се видя толкова извратена и в същото време толкова успешна, че се осмели да предупреди Амаранта-Урсула. Обаче тя се подигра на неговата мнителност, без да съзре поне разкъсващия заряд от любов, неувереност и ревност, който последната криеше у себе си. Не ѝ бе хрумвало да мисли, че събужда у Аурелиано нещо повече от братска обич, докато си убоде пръста, мъчейки се да отвори една консервена кутия с праскови, и той се спусна да изсмуче кръвта ѝ с такава жажда и боготворения че кожата ѝ настръхна.

— Аурелиано! — изсмя се тя неспокойна. — Прекалено зъл си, за

да бъдеш добър прилеп.

Тогава Аурелиано кипна. Зацелува я сирашки по дланта на ранената ръка, разтвори най-затънтените кътчета на сърцето си и измъкна една безкрайна и умъртвена карантия, ужасното паразитно животно, което бе излюпил в страдалчеството. Разказа ѝ как ставал посред нощ да плаче от безутешност и гняв над бельото, което оставяла да съхне в банята. Разказа ѝ с каква притома молел Нигроманта да пици като котка и да хълца на ухото му „Гастон-Гастон-Гастон“ и с колко хитрост обирал стъкълца с парфюм, за да ги намира по вратовете на момиченцата, които от глад лягаха с мъже. Уплашена от страстта на онова излияние, Амаранта-Урсула полека-лека затвори пръсти, свивайки ги като мекотело, докато ранената ѝ ръка, освободена от всякаква болка и всякакъв остатък от състрадание, се превърна във възел от изумруди и топази и каменни безчувствени кости.

— Тъпак! — каза тя, сякаш се изплю. — Заминавам за Белгия с първия кораб, който потегли.

Един от тия следобеди Алваро бе пристигнал в книжарницата на каталанския мъдрец, тръбейки с цяло гърло последното откритие — някакъв зоологически бардак. Казваше се _Златното дете_ и беше открит салон, където се разхождаха на воля не по-малко от двеста свирци-дъждовници и отмерваха часа с оглушително кудкудякане. В телените дворове, обграждащи танцовата площадка, и между големи амазонски камелии имаше разноцветни чапли, угоени като прасета каймани, гърмящи змии с по дванайсет пръстена на опашката — по един за всяка живяна година — и костенурка със златиста черупка, която се гмуркаше в мъничък изкуствен океан. Имаше бял грамаден пес, кротък и с влечение към своя пол, но вършеше работа на разплодник, за да се прехранва. Въздухът тежеше от наивна гъстота, сякаш току-що го бяха изобретили, а красивите мулатки, безнадеждно надяващи се между кървави венчелистчета и старомодни плочи, знаеха любовни служби, които човекът бе оставил забравени в земния рай. Първата нощ, когато групата посети оная зимна градина от измамности, дивната и невесела старица, седнала да пази входа в стол-люлка от лиани, почувствува, че времето се завръща в първоизворите си, когато сред петимата посетители откри един костелив меланхолен мъж, с татарски скули, белязан завинаги и от началото на света с шарката на самотата.

— Ох — въздъхна тя, — Аурелиано.

Отново виждаше Аурелиано Буендия, както го видя под светлината на една лампа, много преди войните, много преди опустошението на славата и изгнаничеството на разочарованието, в далечната предутрин, когато той отиде в спалнята ѝ, за да изрече първата заповед през своя живот: заповедта да му дадат любов. Беше Пилар Тернера. Преди години, когато навърши сто четирийсет и осемте, тя се бе отказала от пагубния навик да води сметка на възрастта си и продължаваше да живее в неподвижното и извънмерно време на спомените, в едно напълно разкрито и установено бъдеще, отвъд бъднините, смушавани от причакванията и дебнещите предположения на картите.

От онази нощ Аурелиано се бе укрил в нежността и състрадателното разбиране на незнайната прабаба. Седнала в лиановия стол-люлка, тя възкресяваше миналото, преизграждаше величието и неволята на семейството и срутения блясък на Макондо, докато Алваро плашеше кайманите със своите трещящи прихвания, а Алфонсо измисляше кръвнишката история за свирците-дъждовници, които изкълвали очите на четирима посетители, защото се държали лошо предната седмица, а Габриел стоеше в стаята на замислената мулатка, която не вземаше пари за любовта си, а писма до един годеник-контрабандист, който бил затворен от другата страна на Ориноко, защото пограничните стражи му дали очистително и после го турили да седне върху цукало, което се напълнило с лайна и диаманти. Онзи истински бардак, с оная майчинска стопанка, беше светът, за който Аурелиано винаги бе мечтал в своето проточило се пленничество. Чувствуваше се толкова добре, толкова близо до свършеното съпътствие, че не помисли за друго убежище след обета, когато Амаранта-Урсула раздробиле самозаблудите му. Готов бе да се облекчи с думи, някой да разхлаби възлите, притиснали гърдите му, но само смогна да се отпусне в леещ се, топъл и укрепващ плач върху скута на Пилар Тернера. Остави го да свърши, като го чешеше по главата с крайчеца на пръстите си, и без да ѝ е разкрил, че плаче от любов, веднага разпозна най-древния плач в историята на човека.

— Добре, детенцето ми — утеши го тя. — Сега кажи ми коя е.

Когато Аурелиано ѝ каза, Пилар Тернера се разтнесе от дълбок смях, някогашния буен смях, който сега, накрая, изглеждаше гукане на гълъбици. Нямаше загадка в сърцето на един Буендия, която да бъде непроницаема за нея, защото цял век с карти и опит я бе научил, че историята на семейството е зъбчатка от непоправими повторения, въртящо се колело, което би продължавало да се върти до безкрайност, ако не беше напредващото и непоправимо износване на оста.

— Не се тревожи — усмихна се тя. — Където и да е сега, тя те чака.

Беше четири и половина след пладне, когато Амаранта-Урсула излезе от банята. Аурелиано я видя да минава пред неговата стая в пеньоар с нежни дипли и намотана около главата кърпа вместо тюрбан. Последва я почти на пръсти, олюлявайки се от пианството, и влезе в съпружеската спалня тъкмо когато тя разгърна пеньоара и уплашена отново го загърна. Направи безмълвен знак към съседната стая, чиято врата беше; открехната и където Аурелиано знаеше, че Гастон започваше да пише писмо.

— Върви си — каза безгласно.

Аурелиано се подсмихна, вдигна я през кръста с две ръце като саксия с бегонии и я просна по гръб в леглото. С грубо дръпване я освободи от туниката ѝ за къпане, преди да смогне тя да му попречи, и надзърна в пропастта на една току-що измита голота, която нямаше ни един оттенък по кожата, ни ивичка от мъх, нито затънтена бенка, която той да не беше си представял в мрачините на други стаи. Амаранта-Урсула се защищаваше искрено с хитростите на мъдра самка, извъртайки плъзгавото гъвкаво и благоуханно тяло на невестулка, докато го удряше с колене и го дращеше по лицето с нокти, но без нито той, нито тя да издадат някаква въздишка, която да не би могла да се сбърка с дишането на човек, съзерцаващ бавно празничния априлски здрач от разтворения прозорец. Това беше една свирепа борба, една битка до смърт, която обаче изглеждаше лишена от всякакво насилие, защото се състоеше от изкълчени нападения и призрачни изплъзвания, бавни, предпазливи, тържествени, тъй че между едното и другото имаше време петуниите отново да разцъфнат и Гастон да забрави мечтите си на въздухоплател в близката стая, сякаш те бяха двама любовници-неприятели, които се мъчеха да се примирят в дълбините на

прозрачно езеро. В грохота на ожесточеното и достолепно боричкане Амаранта-Урсула разбра, че грижливостта на нейното мълчание е толкова ирационална, че би могла да разбуди съмненията на близкостоящия съпруг много повече, отколкото трясъците на война, които се мъчеше да избегне. Тогава започна да се смее със стиснати устни, без да се отказва от борбата, но се защитава с лъжливи хапания и малко по малко развиваше тялото си, докато и двамата осъзнаха, че са едновременно противници и заговорници и борбата се изроди в условно палуване и нападенията станаха милувки. Изведнъж, почти на игра, сякаш в едно от лудуванията Амаранта-Урсула занемари защитата и когато понечи да се възпротиви, уплашена от онова, което сама бе направила възможно, беше вече прекалено късно. Едва смогна да протегне ръка, да потърси слепешком кърпата за лице и да я пхне като затулка между зъбите, за да не бликнат котешките писъци, които вече раздираха вътрешностите ѝ.

>

* * *

Пилар Тернера умря в лиановия стол-люлка една празнична нощ, както надзираше входа на своя рай. Съобразно сетната ѝ воля, погребана я без ковчег, седнала в люлеещия се стол, който осем мъже спуснаха с въжета в огромна дупка, изкопана в средата на танцовата площадка. Мулатките, облечени в черно, избледнели от плач, стъкмиха набързо погребални почести, докато си сваляха обещите, гривните и пръстените и ги хвърляха в ямата, преди да я запечатат с каменна плоча без име и дати и да сложат отгоре ѝ възвишение от амазонски камелии. После изтравиха животните, затвориха вратите и прозорците с тухли и хоросан и се пръснаха по света с дървените си сандъци, облицовани отвътре с щампи на светии, многоцветни илюстрации от списания и снимки на мимолетни годеници, далечни и фантастични, които серяха диаманти или ядяха людоеди, или бяха короновани царе на картите в открито море.

Това бе краят. В гроба на Пилар Тернера, между псалми и нанизии с мъниста на брантиите, гниеха останките от миналото — малкото

останали, след като каталанският мъдрец разпродаде книжарницата и се завърна в средиземноморското село, където се бе родил, разгромен от носталгията по една упорита пролет. Никой не бе могъл да предусети неговото решение. Беше пристигнал в Макондо в блясъка на банановото дружество, бягайки от една от многото войни, и не му бе хрумнало нищо по-практично, освен да обзаведе оная книжарница за старопечатни книги и оригинални издания на разни езици, които случайните посетители боязливо поотгръщаха, сякаш бяха книги от бунище, докато чакаха ред да им изтълкуват сънищата в отсрещната къща. Половин живот стоя в горещата задна стаичка, където въртулеше изящническото си писание с теменужено мастило върху листове, които късаше от училищни тетрадки, без дори никой да узнае с положителност какво пише. Когато Аурелиано се запозна с него, той имаше два сандъка пълни с ония шарени страници, които някак си го караха да мисли за пергаментите на Мелкиадес, и оттогава, докато си замине, бе напълнил трети сандък, тъй че разумно беше да се мисли, че не е правил нищо друго по време на престоя си в Макондо.

Единствените хора, с които се свърза, бяха четиримата приятели, на които смени срещу книги пумпалите и хвърчилата, и ги тури да четат Сенека и Овидий, когато още бяха в първоначалното училище.

Отнасяше се към класиците подомашному свойски, като че ли всички някога са били негови съквартиранти, и знаеше много неща, които просто не трябва да се знаят, например, че свети Августин носел под расото си вълнено сетре, което не свалил четиринайсет години, и че Арналдо де Виланова*, нигромантът, от дете станал полово безсилен, заради ухапване от скорпион. Неговият плам към писаната дума беше изтъкан от тържествено уважение и сплетнишка непочтителност. И собствените му ръкописи не бяха пощадени от тази двойнственост.

След като научи каталански, за да ги превежда, Алфонсо пхна свитък страници в джобовете си, които винаги пълнеше с изрезки от вестници и учебници по редки занимания, и една нощ ги изгуби в дома на момиченцата, които от глад лягаха с мъже. Когато мъдрият дядо се научи, вместо да вдигне очакваната разправия, подхвърли, примирайки от смях, че това било естествената участ на литературата. В замяна нямаше човешка сила, способна да го убеди да не отнася трите сандъка, когато се завърна в родното си село, и се отпуши в картагенски хули

срещу надзирателите по железницата, защото опитваха да ги пратят като товар чак докато издействува да ги вземе със себе си във вагона за пътници. „Светът съвсем ще я оплеска — каза тогава — в деня, когато хората тръгнат да пътуват първа класа, а литературата — в товарен вагон!“ Това бе последното, което го чува да казва. Бе прекарал черна седмица с последните приготовления за пътуването, тъй като с приближаването на часа настроението му се разваляше и намеренията му се залутваха, а нещата, които слагаше на едно място, се появяваха на друго, обсаден от същите домашни духове, които измъчваха Фернанда.

[* _Арнау де Виланова_ — прочут каталански алхимик, лекар, богослов, ерудит и писател (1235?—1313). Творбите му в проза са допринесли за развитието на тогава още необработения каталански език. Като посланик на арагонския крал Хайме II в Париж богословите от Сорбоната и архиепископът на испанската провинция Тарагона го отлъчили от църквата за неговите трудове, влезли в разрез с католическите догми, но бил защитен от папите Бонифаций VII и Климент V и монарсите на Сицилия и Неапол.]

— Collons* — проклинаше. — Плюя аз на двацет и седмия канон на Лондонския синод.

[* Каталанска псувня.]

Херман и Аурелиано се заеха с него. Подпомогнаха го като дете, забодоха с безопасни игли билетите и преселническите документи по джобовете му, направиха му обстоен списък на онова, което трябва да направи, щом излезе от Макондо, чак докато слезе в Барселона. Но той все пак хвърли в сметта, без да разбере, един панталон с половината си пари. Непосредствено преди отпътуването, след като закова сандъците и набута дрехите в същия куфар, с който бе пристигнал, сви клепачите си от мидени черупки, посочи в своеобразна безсрамна благословия куповете книги, с които бе понесъл изгнанието, и каза на своите приятели:

— Ей там ви оставям тия лайна!

Три седмици по-късно се получи в голям плик двацет и девет писма и над петдесет снимки, които му се бяха натрупали в безделието сред открито море. Макар да не слагаше дати, беше очевиден редът, по който бе написал писмата. В първите разказваше с обичайния си хумор преживелиците от пътуването, как му се искало да хвърли през борда

сврѣхтовара, който не му позволил да напѣха трите сандѣка в каютата, дивната простащина на една госпожа, която се ужасявала от числото 1 не от суеверие, а защото ѝ се струвало някакво недовършено число, и облога, който спечелил на първата вечеря, защото разпознал във водата на борда вкуса на нощните цвекла от изворите на Лерида*. С течение на дните обаче действителността на борда го занимавала все по-малко и дори най-скорошните и изтъркани събития му изглеждали достойни за скърбене, защото с отдалечаването на кораба паметта му се натѣжавала. Оня развой, онова напредващо носталгизиране, беше очебиещ и в снимките. На първите изглеждаше щастлив, с ризата си на инвалид и заснежен перчем в кѣдрещия се октомври на Карибието. На последните го виждаха с някакво тъмно палто и копринен шал, блед от само себе си и меланхолен поради отсъствието върху палубата на някакъв угнетен кораб, който нагазваше като лунатик из есенни океани. Херман и Аурелиано отговаряха на писмата му. Написа толкова в първите месеци, че тогава се чувствуваха по-близо до него, отколкото когато беше в Макондо, и почти се облекчаваха от гнева, че си е заминал. Отначало казваше, че всичко било еднакво, че в дома, където се родил, още стоял розовият морски охлюв, че сушените херинги имали същия вкус върху кората хляб, че водопадите на селото все тъй благоухаели привечер. Отново бяха ония замрежени с теменужени кърлежчета листа от тетрадка, в които посвещаваха едно отделно новоредие за всекиго. Обаче, макар и сам изглежда не забелязваше, онези писма на възвръщане и подтик се превръщаха полека-лека в пасторали на разочарованието. В зимни нощи, докато вареше; супата в камината, мислеше за горещината в задната си стаичка, за бръмтежа на слънцето в прашните бадемови дървета, за свирката на влака в унеса на подиробедния сън, както милееше в Макондо за зимната супа в камината, за виковете на продавача на кафе и за беглите чучулиги на пролетта. Замаян от две носталгии, една срещу друга като две огледала, той изгуби чудесното си чувство за недействителност и дори накрая препорѣча на всички да заминат от Макондо, да забравят каквото ги е научил за света и за човешкото сърце, да плюят на Хораций, и където и да се намират, да помнят винаги, че миналото е лѣжа, че паметта няма пътища за връщане назад, че всяка някогашна пролет е невъзвратима и че най-буйната и упорита любов е все пак бързолетна истина.

[* Град в Испания, столица на едноименна провинция; в Колумбия има град със същото име.]

Алваро пръв послуша съвета да напусне Макондо. Разпродаде всичко, дори пленения тигър, който се подиграваше с минувачите в двора на неговата къща, и купи вечен билет за влак, който никога не свършваше пътуването. В пощенските картички, които пращаше от междинните гари, описваше с викове мигновените образи, които е видял през прозореца на вагона, и това беше все едно да троши и хвърля в забрава дългата поема за бягството: химерическите негри из памуковите поля на Луизиана, крилатите коне по синята трева на Кентъки, гръцките любовници в зимния здрач на Аризона, момичето с червения пуловер, рисуващо акварели в Мичиганските езера, което му махна за сбогом с четките, и тоя знак не беше за раздяла, а за надежда, понеже не знаеше, че вижда отминаването на един влак без завръщане. После отпътуваха Алфонсо и Херман една събота с мисълта да се върнат в понеделник и никога не се чу нищо за тях. Една година след заминаването на каталанския мъдрец единственият останал в Макондо беше Габриел, все тъй на произвола, зависим от случайната милост на Нигроманта, и все тъй отговарящ на въпросниците от конкурса на едно френско списание, чиято най-голяма награда беше пътуване до Париж. Аурелиано, който бе предплатил и получаваше списанието, помагаше да попълва образците понякога у дома му и почти винаги сред фаянсовите съдини и валериановия въздух на единствената аптека, останала в Макондо, където живееше Мерседес, безмълвната годеница на Габриел. Това бе последното, което полека-лека остана от едно минало, чието унищожаване не се довършваше, защото продължаваше да се унищожават неопределено, чезнейки вътре в самото себе си, свършвайки се всекиминутно, но без да се довърши никога. Селището бе стигнало до такова крайно бездействие, че когато Габриел спечели конкурса и замина за Париж с бельо за две преобличалия, чифт обувки и пълните съчинения на Рабле, трябваше да маха на машиниста, за да спре влака и го вземе. Някогашната Турска улица беше тогава край на запустение, където последните араби се оставяха да бъдат носени към смъртта от хилядолетния навик да сядат на вратата, макар че от дълги години бяха продали последния ярд от плата на верев и по сенчестите витрини стояха само обезглавени манекени. Градчето на банановото дружество,

което може би Патриция Браун се мъчеше да възкреси за своите внуци в нетърпимите нощи с кисели краставички в Пратвил, Алабама, беше една равнина с дива трева. Престарелият поп, заместил отец Анхел, и чието име никой не се потруди да научи, очакваше божието милосърдие, излегнат в хамака, измъчван от артрит и безсънието на съмнението, докато гущери и плъхове си оспорваха наследството на съседния храм. В онова Макондо, забравено от птиците, където прахът и горещината бяха станали толкова упорити, че беше трудно да се диша, затворени от самотата и любовта и от самотата на любовта в една къща, където беше почти невъзможно да се спи от трясъка на червените мравки, Аурелиано и Амаранта-Урсула бяха единствените щастливи същества, и то най-щастливите на земята.

Гастон се беше върнал в Брюксел. Уморен да чака самолета, един ден напъха в куфарче най-необходимите неща и архива на своята преписка и замина с намерението да се върне по въздуха, преди изключителните права да бъдат отстъпени на група немски летци, които бяха представили на провинциалните власти проект, много по-предприемчив и дързък от неговия. От следобеда на първата любов Аурелиано и Амаранта-Урсула бяха продължили да използват оскъдните невнимания на съпруга, за да се любят с приглушен плам в случайни и почти винаги прекъсвани от непредвидени завръщания срещи. Но когато се видяха сами в къщата, рухнаха в безумието на натрупаната любов. Това беше безумна страст, която караше да треперят от ужас кокалите на Фернанда в гроба, а тях държеше в състояние на вечна възбуда. Воплите на Амаранта-Урсула, нейните предсмъртни песни избухваха както в два часа следобед на масата в трапезарията, тъй и в два часа посред нощ в килера. „Най-много ме боли — смееше се тя, — че толкова време сме загубили.“ В шемета на страстта видя мравките да опустошават градината, утолявайки предисторическия си глад с дървенията на къщата, и видя пороят от жива лава да се домогва отново до пруста, но се погрижи да го отблъсне едва когато го завари в спалнята си. Аурелиано заряза пергаментите, повече не излезе от къщата и отговаряше как да е на писмата от каталанския мъдрец. Изгубиха усет за действителността, представа за времето, ритъма на всекидневните си навици. Отново захлопнаха врати и прозорци, да не се бавят с разсъбличаното и ходеха из къщата както

винаги искаше да ходи Ремедиос красивата, и се въргаляха из калищата по двора и един следобед за малко не се удавиха от любов в коритото. За кратко време нанесоха повече щети, отколкото червените мравки: изпотрошиха мебелите в гостната, съдраха с щуротиите си хамака, който бе издържал тежките лагерно-любовни нощи на полковник Аурелиано Буендия, и изтърбушиха дюшеците и ги изпразниха върху подовете, за да се задушават в памучни бури. Макар Аурелиано да беше толкова свиреп любовник, колкото и неговата съперничка, именно Амаранта-Урсула управляваше с безсмисленото си остроумие и лирична хищност онзи рай от нещастия, като че ли бе съсредоточила в любовта неукротимата енергия, която прапрабабата посвети да изработва карамелови животинчета. Освен това, докато тя пееше от наслада и примираше в смях от собствените си изобретения, Аурелиано ставаше по-унесен и мълчалив, защото неговата страст беше вгълбена и изгаряща. Обаче и двамата стигнаха до такива крайности на съвършенство, че изтопяха ли се от възбудата, използваха по-добре умората. Отдадоха се на боготворене на своите тела, щом откриха, че пресищането в любовта крие неизследвани възможности, много по-богати от желанието. Една нощ се нацапаха от главата до петите с компот от праскови, палуваха като кучета и се любиха като луди върху пода на пруста и ги пробуди порой от месоядни мравки, които се канеха да ги погълнат живи.

В промеждутъците на безумието Амаранта-Урсула отговаряше на Гастоновите писма. Чувствуваше го толкова далечен и зает, че неговото връщане и изглеждаше невъзможно. В едно от първите писма разказа, че всъщност съдружниците му били пратили самолета, но някакво морско представителство в Брюксел погрешно го било натоварило на параход с предназначение за Танганайка, където го връчили на пръснатата общност на племето макондо. Оная грешка причинила толкова неприятности, че само обратното получаване на самолета можело да трае две години. Тъй че Амаранта-Урсула отписа възможността за ненавременно завръщане. Аурелиано, от своя страна, нямаше друг досег със света освен писмата на каталанския мъдрец и новините, които получаваше от Габриел чрез Мерседес, аптекарката. Отначало това бяха действителни връзки. Габриел бил накарал да му изплатят обратния билет, за да остане в Париж, където продавал стари

вестници и празни шишета, които прислужничките изваждали от някакъв зловещ хотел на улица Дофин. Аурелиано тогава можеше да си го представи в пуловер с висока яка, който сваля само когато терасите на Монпарнас се изпълват с пролетно влюбени, и да спи денем и пише нощем, за да залъгва глада в миришещата на пяна от варено цветно зеле стая, където трябваше да умре Рокамадур*. Но полека-лека неговите известия станаха толкова несигурни, а писмата на мъдреца толкова откъслечни и меланхолии, че Аурелиано свикна да мисли за тях както Амаранта-Урсула мислеше за мъжа си, и двамата останаха зареяни из празния свят, където единствената всекидневна и вечна действителност беше любовта.

[* Герой от романа „Игра на дама“ от съвременния аржентински писател Хулио Кортасар.]

Отведнъж като изстрел в онзи свят от щастлива несвяст пристигна вестта за връщането на Гастон. Аурелиано и Амаранта-Урсула отвориха очи, обследваха душите си, погледнаха се в очите с ръка на сърцето и разбраха, че са толкова слети един в друг, че предпочитат смъртта пред раздялата. Тогава писа на мъжа си писмо с противоречиви истини, в което му потвърждаваше своята любов и копнеж отново да го види и същевременно приемаше като съдбовна участ невъзможността да живее без Аурелиано. Противно на онова, което и двамата очакваха, Гастон им прати почти бащински отговор, спокоен, с цели два листа, посветени на желанието му да ги предпази от приумиците на страстта и заключителното новоредие с недвусмислени пожелания да бъдат толкова щастливи, колкото и той в своя кратък съпружески опит. Това бе едно толкова непредвидено отношение, че Амаранта-Урсула се почувствува унижена пред мисълта, че е предоставила на мъжа си повода, който той желаше, за да я изостави на орисията ѝ. Нейното озлобление се засили след шест месеца, когато Гастон отново ѝ писа от Леополдвил, където най-сетне бил получил самолета, и то само да ги помоли да му пратят велосипеда: сред всичко, което оставил в Макондо, единствено той имал за него сантиментална стойност. Аурелиано понесе търпеливо презрението на Амаранта-Урсула, насили се да и докаже, че може да бъде толкова добър съпруг в добрината, колкото във враждебността, и всекидневните нужди, които ги обсадиха, щом се свършиха последните пари на Гастон, създадоха между тях една връзка

на задружност, така ослепителна и твърдоглава, както страстта, но която им послужи да се любят толкова много и да бъдат тъй щастливи, както в шумните времена на блудството. Когато умря Пилар Тернера, те чакаха дете.

В унеса на бременността Амаранта-Урсула се помъчи да открие производство на огърлици от рибни прешлени. Но с изключение на Мерседес, която купи една дузина, не намери на кого да ги продава. Аурелиано за пръв път осъзна, че дарбата му за езици, енциклопедическата мъдрост, рядката му способност да помни, без да ги е познавал, подробностите на далечни места и събития, бяха така безполезни, както и ковчето с истински камъни на неговата жена, което тогава положително струваше колкото всичките пари, с които биха могли да разполагат заедно последните обитатели на Макондо. Преживяваха по чудо. Макар Амаранта-Урсула да не губеше добро настроение, нито остроумието си за чувствено-любовни палувания, придоби навика да сяда на пруста след пладне в своего рода безсънен и замислен подиробеден сън. Аурелиано я придружаваше. Понякога стояха мълчаливо до вечерта един срещу друг, гледайки се в очите, любейки се в спокойствието с толкова любов, както преди се любеха в разпътството. Неизвестността на бъдещето ги накара да обърнат сърце към миналото. Видяха се, сами себе си, в изгубения рай на потопа да цамбуркат из блатата в двора, да трепят гущери и да ги окачват по Урсула, да играят на „зарови я жива“ и ония възкресения им разкриха истината, че са били щастливи заедно откак се помнят. Задълбочавайки се в миналото, Амаранта-Урсула си припомни следобеда, когато влезе в златарската работилница и майка ѝ разказа, че малкият Аурелиано бил ничий син, защото бил намерен да плава в кошничка. Макар че обяснението им се стори невероятно, нямаха сведения, за да го заместят с истинското. Единственото, в което бяха убедени, след като изследваха всички възможности, беше, че Фернанда не е била майката на Аурелиано. Амаранта-Урсула бе склонна да вярва, че той е син на Петра Котес, за която помнеше само безсрамни басни, и онова предположение предизвика в душата им изкривяване от ужас.

Измъчван от увереността, че е брат на жена си, Аурелиано се измъкна до попската къща да търси из подгизналите и изгрязани от молци архиви някаква вярна диря за своето родословие. Най-старото

кръщелно свидетелство, което намери, беше на Амаранта Буендия, кръстена в нейната девича възраст от отец Никанор Рейна по времето, когато той се бил хванал да доказва съществуването на господа-бога посредством шоколадови дяволии. Стигна дотам, че започна да се самозалъгва с възможността да е един от седемнайсетте Аурелиановци, чиито кръщелни свидетелства проследи в четири тома, но датите на кръщение бяха прекалено далечни за неговата възраст. Виждайки го залутан из криволиците на кръвта, трептящ в неувереност, скованият от артрит енорийски свещеник, който го наблюдаваше от хамака, го попита състрадателно кое е името му.

— Аурелиано Буендия — рече той.

— Тогава не се трепи да търсиш — възкликна енорийският свещеник с една окончателна убеденост. — Преди много години тук имаше улица, която се казваше така, а в ония времена хората зачитаха обичая да кръщават синовете си с имена на улици.

Аурелиано потръпна от гняв.

— А! — каза той. — Значи и вие не вярвате.

— Какво?

— Че полковник Аурелиано Буендия е вдигнал трийсет и две граждански войни и ги е изгубил всичките — отвърна Аурелиано. — Че войската заграбила и разстреляла с картеч три хиляди трудещи се и че откарали труповете да ги хвърлят в морето с един влак от двеста вагона.

Енорийският свещеник го измери с жалостив поглед.

— Ох, сине — въздъхна той. — На мене би ми стигнало да съм уверен, че ти и аз съществуваме в тоя момент.

Тъй че Аурелиано и Амаранта-Урсула приеха мълвата за кошничката не защото и повярваха, а защото ги спасяваше от ужасите. С напредването на бременността те се превръщаха в едно-единствено същество, сливаха се все повече и повече в самотата на една къща, на която й трябваше само едно сетно подухване, за да рухне. Бяха се ограничили в едно съществено пространство, от спалнята на Фернанда, където прозряха чаровностите на заседналата любов, до началото на пруста, където Амаранта-Урсула седаше да плете обувчици и шапчици за новородено, а Аурелиано да отговаря на случайните писма от каталанския мъдрец. Останалата част от къщата се предаде в упоритата обсада на разрухата. Златарската работилница, стаята на Мелкиадес,

първобитните и мълчаливи царства на Санта София де ла Пиедад останаха в дъното на една домашна джунгла, която никоой не бе имал безстрашието да разгадае. Обкръжени от хищността на природата, Аурелиано и Амаранта-Урсула продължаваха да отглеждат орегана и бегониите и защитаваха своя свят посредством очертания от вар, изграждайки по тоя начин последните окопи на незапомнената война между човека и мравките. Дългата и запусната коса, синините, които осъмваха по лицето ѝ, подпухналостта на краката, обезобразеността на някогашното любовно тяло на невестулка бяха променили младежкия вид на Амаранта-Урсула, който имаше при идването в къщата с клетката с нещастните канарчета и пленения съпруг, но не промениха бодростта на нейния дух. „Майка му стара — обичаше да се смее тя. — Кой би помислил, че накрая наистина ще заживеем като людоеди!“ Последната нишка, свързваща ги със света, се прекъсна в шестия месец от бременността, когато получиха писмо, очевидно не от каталанския мъдрец. Беше облепено в Барселона, но пликът бе надписан с условно синьо мастило от някакъв чиновнически краснопис и имаше невинния и безличен вид на неприятелските бележки. Аурелиано го изтръгна от ръцете на Амаранта-Урсула, когато тя се канеше да го отвори.

— Това не — каза ѝ. — Не искам да знам какво пише в него.

Както той предчувствуваше, каталанският мъдрец повторно не се обади. Чуждото писмо, което никоой не прочете, остана на разположение на молците върху лавицата, където Фернанда някога забрави съпружеската си халка, и там продължи да чезне във вътрешния огън на лошата си вест, докато самотните любовници плуваха срещу течението на ония сетни времена, закоравели и злокобни времена, които се изхабяваха в безполезното си упорство да ги накарат да завият към пустинята на разочарованието и забравата. Осъзнали оная заплаха, Аурелиано и Амаранта-Урсула прекараха последните месеци уловени за ръка, довършвайки с предана любов сина, започнат с безчинствата в мърсуването. Нощем, прегърнати в леглото, не ги плашеха подлунните избухвания на мравките, нито грохотът на молците, нито постоянното и отчетливо свирене на растящия в съседните стаи буренак. Много пъти биваха пробуждани от сноването на мъртъвците. Чуха Урсула да се бори срещу законите на сътворението, за да съхрани потеклото, и Хосе-Аркадио Буендия да търси химерическата истина на великите

изобретения, и Фернанда да се моли, и полковник Аурелиано Буендия да затъпява от измами с войни и златни рибки, и Аурелиано Втори да издъхва от самота в шемета на веселбите, и тогава научиха, че господстващите натрапчиви мисли надживяват смъртта и отново бяха щастливи от увереността, че ще продължат да се любят в своята природа на бродници много след като други видове бъдещи животни изтръгнат от насекомите окаяния рай, който насекомите доизтръгваха от хората.

Една неделя в шест часа след пладне Амаранта-Урсула усети напъните на раждането. Усмихната, бабата-акушерка на момиченцата, които от глад лягаха с мъже, я накара, да се покачи на масата в трапезарията, яхна я върху корема и я мачка с диви препускания, докато виковете ѝ бяха укротени от врясъците на знаменито мъжко отроче. През сълзи Амаранта-Урсула видя, че това беше един Буендия от великите, плътен и причудлив като Хосе-Аркадиовците, с отворените и ясновидски очи на Аурелиановците и готов наново да започне потеклото отначало и да го пречисти от гибелните му пороци и самотническото призвание, защото за един век само той бе заченат с любов.

— Цял людоед е — каза тя. — Родриго ще се казва. — Не — възпротиви се мъжът ѝ. — Аурелиано ще се казва и ще спечели трийсет и две войни.

След като му отрязва пъпа, бабата-акушерка се зае да махне с парцал синьото мазило, покриващо тялото му, и Аурелиано ѝ светеше с лампа. Едва когато го обърнаха ничком, видяха, че има нещо повече от останалите мъже, и се надвесиха да го разгледат. Беше една свинска опашка.

Не се разтревожиха. Аурелиано и Амаранта-Урсула не знаеха семейния предходен случай, нито помнеха ужасяващите изобличения на Урсула, и бабата накрая ги успокои с предположението, че онова безполезно нещо може да се отреже, когато детето сменяло зъби. После нямаха възможност отново да мислят за него, защото Амаранта-Урсула се обезкървяваше в неудържим извор. Помъчиха се да ѝ помогнат с налагания от паяжина и сплъстена пепел, но това беше все едно да искат да запушат с длани водоскок. В първите часове тя правеше усилия да запази доброто си настроение. Хващаше за ръка уплашения Аурелиано

и го умоляваше да не се безпокои, че хора като нея не били направени да умират против волята си, и се пръскаше от смях заради лютите церове на бабата-акушерка. Но колкото повече надеждите напускаха Аурелиано, толкова тя ставаше все по-слабо видима, като че ли я заличаваха от светлината, докато потъна в унес. На разсъмване в понеделник заведоха една жена, която изрече до леглото ѝ целебни молитви, безотказни при хора и животни, но страстната кръв на Амаранта-Урсула беше безчувствена към всяка дяволия, различна от любовта. Подиробед, след двацет и четири часово отчаяние, узнаха, че е мъртва, защото онова пълноводие се изчерпа неповторимо, профилът ѝ се изостри, зеленявиците по лицето ѝ изчезнаха в една алабастрова зора и тя отново се усмихна.

Дотогава Аурелиано не разбра колко много обичаше приятелите си, колко нужни му бяха и какво ли не би дал, за да бъде с тях в този миг. Сложи детето в кошничката, която майка му беше приготвила, покри лицето на трупа с одеяло и заскита без посока из пустото селище, дирейки някакъв пролом за връщане към миналото. Похлопа върху вратата на аптеката, където не бе ходил в последно време, и завари някаква дърводелска работилница. Старицата, която отвори вратата с лампа в ръка, му съчувствува за неговото бълнуване и настоя, че не, там никога не е имало никаква аптека, нито е познавала някога си някаква жена със строен врат и приспани очи, която да се е наричала Мерседес. Плака, опрял чело върху вратата на някогашната книжарница на каталанския мъдрец, съзнаващ, че плаща старите плачове по една смърт, която не иска да оплаче навреме, за да не строши вълшебствата на любовта. Строши си юмруците върху зидовете от хоросан на „Златното дете“, стенойки за Пилар Тернера, безразличен към портокаловосветещите кръгове, които пресичаха небето и които толкова пъти бе съзерцавал с момчешка омая в празнични нощи от двора със свирците-дъждовници. В последния отворен салон на разтурения квартал на търпимостта някакъв акордеонен състав свиреше песните на Рафаел Ескалона, племенника на епископа, наследил тайните на Франсиско Човека. Гостилничарят, с една изсъхнала и сякаш спържена ръка, задето я бил вдигнал срещу майка си, покани Аурелиано да изпие шише ракия и Аурелиано го почерпи с друго. Гостилничарят му говори за нещастieto на ръката си, Аурелиано му говори за нещастieto на

сърцето си, сухо и като спържено, задето го е вдигнал срещу сестра си. Накрая се заплакаха заедно и Аурелиано усети за миг, че болката е секнала. Но когато отново остана сам в последното предутро на Макондо, разтвори ръце наред площада, готов да разбуди целия свят, и извика с цялата си душа:

— Кучи синове са приятелите!

Нигроманта го измъкна от локва повърнато и сълзи. Заведе го в стаята си, изчисти го, накара го да пийне чаша бульон. Вярвайки, че това го утешава, заличи с въгленова черта безбройните любения, които той все още й дължеше, и доброволно възкреси най-самотните си тъги, за да не го остави сам да плаче. Призори, след непохватен и кратък сън, Аурелиано отново съзна главоболието си. Отвори очи и си спомни за детето.

Не го намери в кошничката. При първата покруса изпита лумване на радост, повярвал че Амаранта-Урсула се е пробудила от смъртта, за да се заеме с детето. Но трупът беше каменно възвишение под одеялото. Съзнаващ, че когато пристигна, завари отворена вратата на спалнята, Аурелиано прекоси заситения от утринните въздишки на орегана пруст и надзърна в трапезарията, където все още стояха остатъците от раждането: голямата тенджера, окървавените чаршафи, съдините с пепел и усуканият пъп на детето на простряна върху масата пелена, до ножиците и връвта. Мисълта, че през нощта бабата-акушерка се е върнала за детето му предостави минута покой да помисли. Рухна в люлеещия се стол, същия, в който седяше Ребека в най-първите времена на къщата, за да дава уроци по вземо, в който Амаранта играеше китайски дами с полковник Херинелдо Маркес и в който Амаранта-Урсула шиеше детските дрешки, и в онова светкавично прояснение съзна, че е неспособен да понесе върху душата си смазващата тежина на толкова много минало. Ранен от смъртоносните копия на собствени и чужди носталгии, той се възхити от безстрашието на паяжините върху мъртвите розови храсти, от упорството на отровната глушница, от трептенето на въздуха в сияйното февруарско разсъмване. И тогава видя детето. То беше подпухнал и съсухрен тулум, който всички мравки на света едва-едва мъкнеха към своите бърлоги по каменната пътека на градината. Аурелиано не можа да помръдне. Не защото го бе вцепенило изумлението, а защото в оня чуден миг му се разкриха окончателните

разковничета на Мелкиадес и той видя началните слова на пергаментите, безпогрешно подредени във времето и пространството на хората: _Първия от рода, вързан за едно дърво, и последния го ядат мравките._

В никоя постъпка от своя живот Аурелиано не е бивал с по-бистър ум както сега, забравил своите мъртъвци и болката на своите мъртъвци, и отново закова вратите и прозорците с кръстовките на Фернанда, за да не се остави да бъде смущаван от никакво изкушение на света, защото тогава знаеше, че в пергаментите на Мелкиадес е написана съдбата му. Намери ги недокоснати, между предисторическите растения и димящите локви и светещи насекоми, които бяха прокудили от стаята всякаква дияра от минаването на хората по земята, и нема`търпение да ги извади на светло, а още там, прав, без ни най-малка трудност, сякаш бяха написани на испански, под ослепителното великолепие на полудневието, започна да ги разчита гласно. Това беше историята на семейството, написана от Мелкиадес с най-изтърканите й подробности сто години предварително. Той я бе редактирал на санскритски, който беше майчиният му език, и бе шифровал четните стихове с частния шифър на император Август, а нечетните с военни лакедемонски шифри. Крайната защита, която Аурелиано започваше да прозира, когато се остави да бъде объркан от любовта на Амаранта-Урсула, се криеше в това, че Мелкиадес не беше подредил събитията в условното време на хората, а бе съсредоточил цял век от всекидневни случки тъй, че всички те да съвпаднат в един миг. Омаян от разкритието, Аурелиано прочете гласно, без прескачания, изпетите енциклики, които самият Мелкиадес го накара да слуша и които всъщност бяха предричанията за тяхното изпълнение, и намери оповестено раждането на най-красивата жена в света, която се изкачвала на небето духом и тялом, и узна произхода на двата посмъртни близнаци, които се отказали да разгадаят пергаментите не само поради неспособност и непостоянство, но защото опитите им били преждевременни. В тая точка, нетърпелив да узнае собствения си произход, Аурелиано прескочи. Тогава започна вятърът, хладен, зараждащ се, пълен с гласове от миналото, с шушнения от някогашен здравец, с въздишки от разочарования, предхождащи най-упоритите носталгии. Той не го забеляза, защото в оня миг откриваше първите наченки на своето съществуване, в похотливия дядо, който се

оставял да бъде влачен от лекомислието през умопомрачаваща гола студена степ, в дирене на красивата жена, която няма да направи щастлива. Аурелиано го разпозна, проследи скритите пътища на своето потекло и намери мига на собственото си зачатие между скорпионите и жълтите пеперуди на една здрачна баня, където някакъв механик утоляваше сладострастието си с жена, отдаваща му се от бунтовност. Беше толкова унесен, че не усети и втория порив на вятъра, чиято вихрена мощ изтръгна от касите врати и прозорци, изскубна покрива на източния трем и изкорени основите. Едва тогава откри, че Амаранта-Урсула не му е сестра, а леля, и че Френсиз Дрейк бил нападнал Риоача само и само за да могат те да се дирят из най-заплетените криволици на кръвта, докато породят митологическото животно, което трябваше да тури край на рода. Макондо беше вече страхотна прашна вихрушка и развалини, запращани от гнева на библейския ураган, когато Аурелиано прескочи единайсет страници, за да не губи време с прекалено известни събития, и почна да разчита мига, който изживяваше, да го разчита заедно със самото изживяване, да пророкува сам на себе си в самото разшифроване на последната страница от пергаментите, сякаш се гледаше в някакво говорещо огледало. Тогава отново прескочи напред, за да изпревари предсказанията и да провери датата и обстоятелствата на своята смърт. Обаче преди да стигне до крайния стих, вече бе разбрал, че никога няма да излезе от тази стая, тъй като бе предвидено, че градът на огледалата ще бъде сринат от вятъра и заличен от паметта на хората в мига, в който Аурелиано Вавилония доразгадае пергаментите, и че всичко написано в тях е неповторимо от край време и завинаги, защото родовете, осъдени на сто години самота, нямат друга възможност върху земята.